GÜNEY 95

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ocak · şubat · mart '21
çile · sibat · adar '21
januar · februar · märz '21
15 tl · 5 euro

Fenomen olmayın! Marie Curie olun!

Emmanuelle Charpentier, Jennifer Doudna olun!
Andrea Ghez olun! Özlem Türeci olun!

150 YAŞINDAKİ
72 GÜNLÜK ÇINAR: Paris Komünü

YILMAZ GÜNEY: "PARİS KOMÜNÜ GÜNÜMÜZE IŞIK TUTUYOR!"

9771312693895

GÜNEY KİTAPLIĞI'NDAN YENİ BİR KİTAP

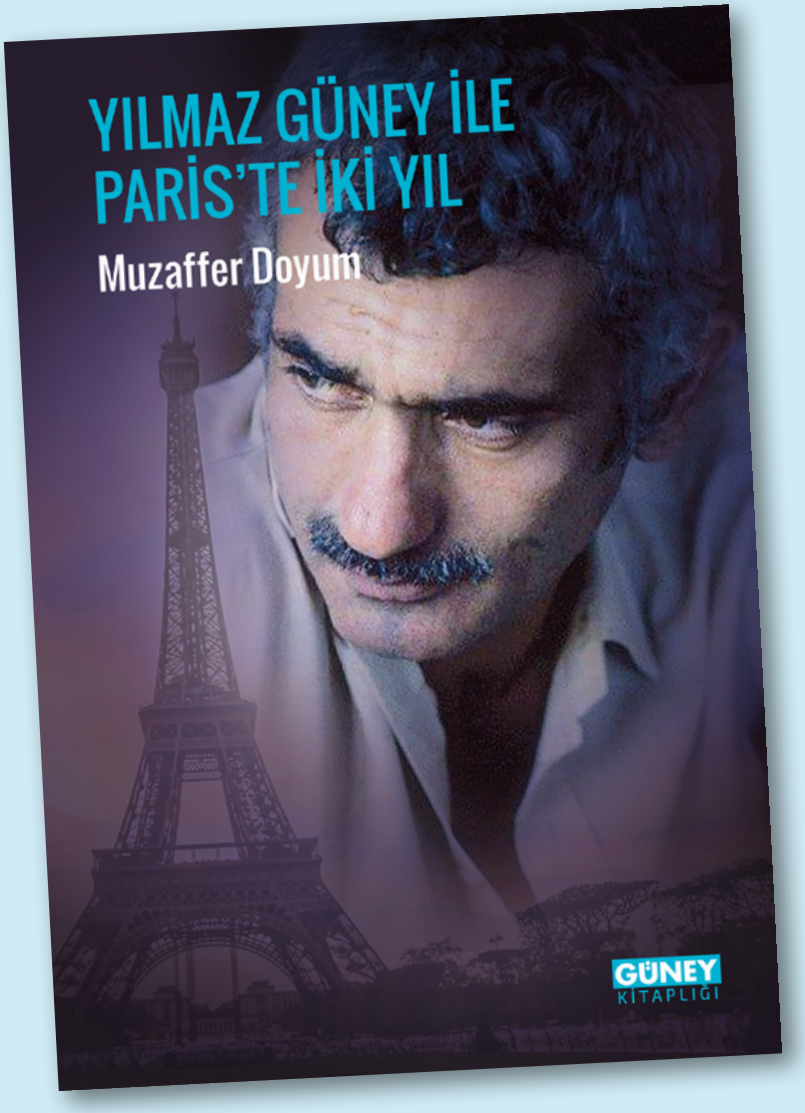

YILMAZ GÜNEY İLE PARİS'TE İKİ YIL
Muzaffer Doyum

1. Basım: Kasım 2020
ISBN: 978-975-8286-39-3
Sertifika No: 19276

"Herkesin bir Yılmaz'ı vardır ve bu Yılmaz, dokunulmazdır; bu anlamda Yılmaz, sınırları kaldırmış biridir; çünkü o, kalbi olan herkesindir."
— Sırrı Süreyya Önder

"1 Nisan 2020 sabahı Yılmaz abiyle bir ortak yoldaşımız, Facebook'da, Yılmaz abinin duygu yüklü çok güzel bir şiirini fotoğrafıyla birlikte doğum günü dolayısıyla yayınladı. Bu, beni bir yandan çok duygulandırdı, öte yandan ister istemez geçmiş güzel günlere doğru götürdü. Önce o resimli metni paylaştım, sonra aynı resmin üzerine Yılmaz abi hakkında bir şeyler yazıp yeniden paylaştım. Daha sonra kısa bir metin yazmaya karar verdim ve doğum günü çağrışımıyla BUGÜN GÜNLERDEN YILMAZ ABİ başlığını koydum, niyetim aynı gün birkaç metinle bunu bitirmekti. Ama hiç de öyle olmadı, bir yandan yazıyı beğenip devam etmem yönündeki istekler, öte yandan düşündükçe ve kaleme aldıkça, gerçekte Yılmaz abinin başkalarının hiç bilmediği, ya da yanlış bildiği bir yığın özelliğinin olduğunu fark ettim. Sonuç olarak, bütün yüreği ve beyniyle kendisini halklarımızın devrim davasına adamış bu büyük insanın çarpıcı özelliklerini ortaya koyan olayları olabildiğince nesnel bir şekilde aktarmaya karar verdim."
— Muzaffer Doyum

*Güney Kitaplığı dizisinde Muzaffer Doyum'un **Yılmaz Güney İle Paris'te İki Yıl** kitabını okuyucuya sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.*

Yılmaz Güney'in bütün yönleri ile tanınması açısından, onun yakınında bulunan insanların onunla yaşadıklarını anlatmasını, bu anlatıların okuyucunun bilgisine, değerlendirmesine, eleştirisine sunulmasını önemli buluyoruz. Ne yazık ki en verimli döneminde yitirdiğimiz halkın bu değerli savaşçısı ve sanatçısının bugün de yaşatılmasının yollarından biri bu.

*Dizimizin bu yeni kitabında, Yılmaz Güney'in Paris'teki son iki yılında O'nun hem sanatsal, hem de siyasi faaliyetlerinde en yakınında bulunmuş bir insanın gözünden tanıyacaksınız. Kitapta aynı zamanda Yılmaz Güney'in yaptığı kimi konuşmaları ve kimi yazılarını ve O'nun hakkında yapılmış kimi konuşmaları, değerlendirmeleri de belge olarak bulacaksınız. — **Güney Kitaplığı***

İSTEME ADRESLERİ

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 251 11 91

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitabı aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Koronalı 2020 yılını geride bıraktık. Evet, 2020 yılı pek iyi geçmedi. Dünyada onmilyonlarca insan Covid-19 hastalığına yakalandı. Salgının bu kadar etkili olmasında en büyük etken sırf sömürü çarkı dönsün diye insan hayatını hiçe sayarak alınması gereken önlemleri almayan kapitalist sistemdir. Varlığı emek sömürüsü üzerinde yükselen kapitalistler üretimi durduran köklü bir önleme yanaşmadılar. Alınan "önlemler" ise salgını durdurmaya yetmedi, yetmiyor. Yılın sonlarına doğru Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre salgından yaşamını kaybedenlerin sayısı 1 milyon 600 binin üzerindeydi ve her geçen gün bu sayı artmaktadır. 2020 yılı salgını 2021'e devrediyor.

2020 yılı yeni yıla sadece salgın devretmiyor; emek sömürüsü, açlık, yoksulluk, krizler, savaşlar, ırkçılık, kadın düşmanlığı, doğa katliamı... vb. sorunları da devrediyor kendinden sonraki yıla...

Yeni yıla girerken hiç umut yok mu?

Umut var elbette...

Umut yeni yılda da insanda; işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin bir sömürü-soygun düzeni olan kapitalizmi ortadan kaldırmasında... Umut; "imkânsız" denileni 150 yıl önce gerçekleştiren Paris Komün'ünün, izlediği yolu izlemekte ve yeni bir toplumu, sosyalist toplumu kurmakta...

2021 yılının umudu gerçekleştirme yolunda yeni ve kalıcı kazanımlar getirmesi dileğiyle; okurlarımızın, ürünleriyle GÜNEY'e katkı sunan arkadaşlarımızın yeni yılını kutluyoruz...

Yeni sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 80 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 2.000 TL
1/2 sayfa: 1.000 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 500 TL
1/4 sayfa: 250 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 GÜNEY'DEN SİZLERE
5 SİZLERDEN GÜNEY'E

150. YILINDA PARİS KOMÜNÜ

6 Paris Komünü Birçok Yönleriyle Günümüze Işık Tutuyor
YILMAZ GÜNEY
8 Paris Komünü
YILMAZ GÜNEY
13 Paris Alemleri
ARTHUR RİMBAUD
14 150 Yaşındaki 72 Günlük Çınar: Paris Komünü - I
GANİME GÜLMEZ
15 Komün Günlüğü
17 Diren Paris!
EUGÉNE POTTİER
19 Eğitim Sistemi
PROSPER LİSSAGARAY
20 Komün Kadınları
PROSPER LİSSAGARAY
21 31 Ekim İsyanı
JULES VALLES
23 31 Ekim 1880
EUGÉNE POTTİER

24 "Peki, bu şerefsizler niye bizi bölüyor?!"
DERYA GÜMÜŞ
26 Fenomen olmayın! Marie Curie olun!
GÜLFER UĞUR
32 Gençlik(im)den Kalan(lar) Fikret ile Timur
TEMEL DEMİRER
38 Figen'in (Yüksekdağ) Dizeleriyle Şiir
SİBEL ÖZBUDUN-TEMEL DEMİRER
41 "Hep insan dedim hayatta, hep insan" — Şair Nevin Koçoğlu Üzerine
GÜLSEN GÜLBEYAZ
45 Ben Şimdi Sorunsal Toplumlar Yaşıyorlar Gibidir Sevgilim
M. İNAN FİLİZ
46 Açlığın Garip Şiiri
ÜZEYİR KARAHASANOĞLU
48 Yol
ÜMİT TOPÇU
49 Başka Gözlerin
ŞENNUR ÖZ
50 Gerçekleşmesi Muhtemel Bir An
ŞAFAK YÜCA
50 Gelmediler
NURGÜL ÖZLÜ
51 Ve Ölüm
SANAZ DAVUDZADEFAR
52 Bir Arguvan Halk Türküsünün Öyküsü
ALİ ADIGÜZEL
53 Aşk ve Devrim
HALİL YENİ
54 Cahil
ALİ DEMİR
54 Barış'a Düşenler
YUSUF AKSOY
55 Aynı Gemi
OSMAN AKYOL

56 Bir Devrimdir Nâzım Hikmet
KÜBRA ERBAYRAKÇI
59 Hêvî / Umut
A. KARABAX
60 Kadına Karşı Egemen Güç ve Söylemlerin Tırpan'da Yer Alış Biçimi
HATİCE E. AKDOĞAN
64 Geleceğe tohum serpi'YORUM
NAİM YALÇINKAYA

65 İzmirli Şair Hüseyin Yurttaş: "Temel sorunumuz yüzeyselleşmektir!"
RÖPORTAJ: SÜLEYMAN BOZ
69 Benden Sana
ESMA TEMUR EKİNCİ
70 Edebiyatla Bilimi Anlatmak
KADİR AYDEMİR
71 Romancının Serüveni
72 Özgürlüğün Sesi: Görsel – İmgesel Şölen...
ADİL OKAY
73 Korona Günlerinde Mahpusluk
74 Gülsen Gülbeyaz ve 'İçsel Yol'u
ASLI DEMİR
75 Yayan Yapıldak
GÖNÜL TOKAYEVA
76 "Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"
SEVGİ TEKİN
77 Rüzgârı Sert Öyküler
GÜLBİN SODAN
78 Hotel Amîda
SELAHATTİN ÇAM
79 Halepçe
CEVAT BAYRAK
80 hêvîyên sedsalî / ülke nakışlı bir mendile düştü gözyaşları...
HALİL ALP
81 Îlon Jî, Lêda Çû / Eylül de Göçüp Gitti
MED REŞİYAN
82 Karganın Günlüğü
GÜLBİN SODAN
82 Korkuluk
BİRCAN MİRZA
83 "Enklave" Filmiyle İlgili Birkaç Söz
AKMAN GEDİK

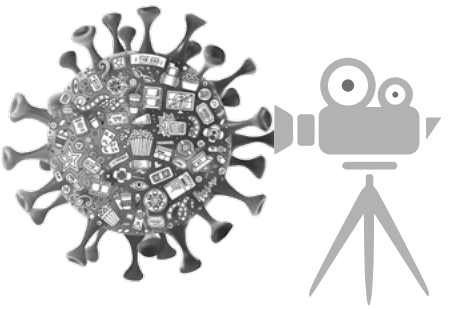

84 Sinema Notları
ANUŞ PAZARCIYAN
98 Karikatür
K. ÖNTAŞ
99 geçkin
TAN DOĞAN

SİZLERDEN GÜNEY'E

Değerli dostlar merhaba!
Dilerim ki iyisiniz.
Gönderdiğiniz Güney Dergisi'nin son sayısını (93) aldım. İlgiyle okuyoruz. İlginizden ve zahmetinizden dolayı teşekkürlerimizi belirtiyoruz. Sağolun. Ben de bu kısa kartla birlikte son dönem karikatür çalışmalarımdan bazı örnekler yolluyorum. Dostlukla kalın. Hoşçakalın. Selam ve sevgiler.

Mehmet Boğatekin
T Tipi Hapishane, A-25, Burhaniye/Balıkesir

■ Karikatürler: Mehmet Boğatekin

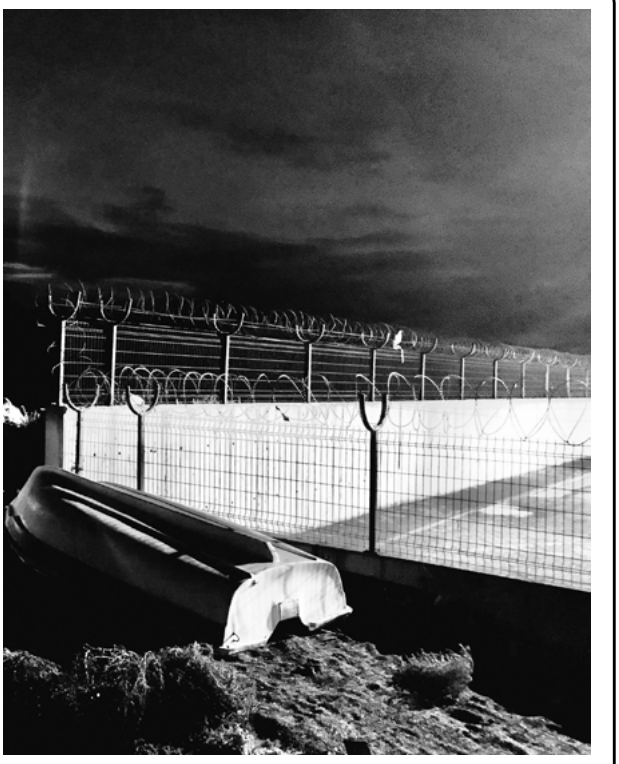

■ Fotoğraf: Arif Kılıç

Aşağıda Yılmaz Güney tarafından 1979 yılında kaleme alınmış bir yazıyı yayınlıyoruz. Yazı, Ekim-Birlik adına bir broşür olarak yayınlanmıştır. — GÜNEY

Paris Komünü Birçok Yönleriyle Günümüze Işık Tutuyor

Komün, devrimci bir durumdur. Komün'de yaşanılan mücadele süreci devrimci bir mücadele sürecidir. Komüncüleri saran duygular devrimci duygulardır. Komün'de yanan ateş devrim ateşi, Komün'de direnen enerji devrim enerjisidir...

Komün başta 1917 devrimi olmak üzere devrimlere ve başta Lenin olmak üzere devrim önderleri ve devrimcilere bir esin kaynağı; dünya halkları ve dünya proletaryasına bir mücadele mirasıdır.

O mücadelenin değerlendirilmesi, eğer doğru yapılırsa, bugün bizlere birçok bakımdan son derece önemli dersler verecektir.

Herkesin birbirini kolayca "anti-marksist"lik, "devrim düşmanlığı", "devrime engel oluculuk"... la suçladığı; herkesin kendini kolayca "Marksist", "tek doğru devrimci", "devrimin tek temsilcisi" ilan ettiği, yaşadığımız şu ortamda, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in Komün ve Komün'cülere ilişkin değerlendirmeleri ve bizzat Komün'ün kendisi en temel bir çok soruna ışık tutacak hayati derslerle doludur.

18 Mart 1979, Paris Komünü'nün 108. yıldönümüdür. Ekim-Birlik yayınlarına; 108. yıldönümü 18 Mart'a rastlayan Paris Komünü'nü anarak, Yılmaz Güney'in Komün ve Komün günlerini değerlendiren yazısıyla başlıyoruz.

Dünya, proleter sosyalist hareketine siyasi ve tarihsel anlamda hem olumlu-hem de olumsuz yönleriyle büyük bir öğretmen olan Komün, yenildikten sonra, Fransa işçi sınıfı hareketi uzun yıllar belini doğrultamamıştır. Bir yanıyla, yanlış teori ve siyasetin yenilgisi iken, bunun somut acılarını işçi sınıfı, küçük burjuvazi ve emekçi kitleler çekti. Öte yanda, birçok komşu ülkede, sosyalizme karşı yeni baskı yasalarının gündeme alınmasına vesile yapıldı. Sosyalistlere büyük

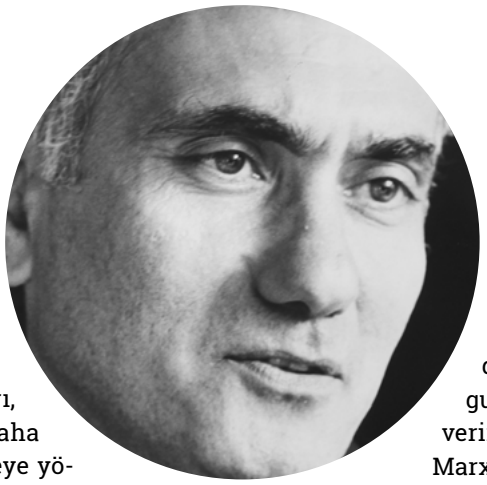

baskılar yapıldı. Her devrim hareketinin bastırılmasından sonra olduğu gibi, burjuvaları, burjuva devlet makinesini daha da pekiştirmeye, güçlendirmeye yöneltti. Devrim, yasalara uygun yoluna devam eder; gelişmesine bağlı olarak, güçlü bir karşı devrim doğurur; bu engeli aşabilirse, önü zafere çıkar. Aşamazsa yenilir, ezilir. Her karşı devrim, kendi bağrında güçlü bir devrimin tohumlarını yeşertir ve kendisini yokedecek koşulları kendi eliyle hazırlar.

Paris Komünü, birçok yönleriyle günümüze ışık tutuyor. 1871 Fransa'sında, sınıf özelliklerinin belirlediği siyasi akımlara ve önderlere baktığımız zaman, benzerlerini az-çok farklılıklarıyla yakınlarımızda görebiliyoruz. Kendisini günümüz koşullarına uydurmuş Blankizm ve Prudhonculuk, maceracılık, kitlelere güvensizlik, programsızlık, kendiliğindenlik, sağ oportünizm vb. biçimlerinde hâlâ yaşıyor. Bir farkla ki, Blanki ve Prudhon o günlerde Marx'a açıkça karşıydılar; oysa günümüz Blankicileri ve Prudhonculları kendilerini Marksizm-Leninizm'le cilalamakta, Marksizm örtüsü altında Marksizm'e karşı savaşmaktadırlar. Devrimci proletaryanın görevi, onların yüzlerindeki maskeyi düşürmekle sınırlanamaz, onların etkisinde kalan dürüst devrim isteyen taraftarlarları, darbeci-komplocu-reformist etkilerden kurtarmak için inatçı bir mücadele yürütmek gerekir.

Öte yanda, birliğin en çok gündemde olması gereken şu koşullarda, Marx'ın tutumu ve Lenin'in değerlendirmeleri bize örnek olmalıdır.

Bilindiği gibi, Blanki ve Prudhon, Marx'ın siyasi hasımları idiler. Marx onların teorik ve siyasi yanılgılarının açacağı sonuçları daha önceden görmüş ve Fransa proletaryasını çok öncelerden uyarmıştı. Ne zaman ki, yığınlar ayaklandı "Marx bürokratik dersler vermek değil, savaşın içinde, onlarla birlikte yürümek, onlarla aynı zamanda öğrenmek istedi. Savaşın şanslarını önceden her tam bir kesinlikle hesaplama girişiminin, şarlatanlık ya da bağışlanmaz bir bilgiçlik olacağını anlar o. İşçi sınıfının, kahramanca, büyük bir özveriyle, girişkenlik ruhu ile, dünya tarihini hazırlama olgusuna, herşeyden çok değer verir." (P. Komünü Üzerine, S. 398)

Marx, siyasi hasımlarının açığını yakalayıp onları köşeye "kıstırmak" için kılını bile kıpırdatmadı. O, gerçekleri işçi sınıfından saklamadan, "her şeyin üstünde, yığınların tarihsel girişkenliğini" değerlendirdi. Ya savaşmak ya da teslim olmak seçenekleriyle karşı karşıya bırakılan Paris halkının, savaşı seçmemiş olsaydı, proletaryaya daha büyük zararlar vereceğini, teslim olmanın yaratacağı moral yıkıntının, kıyımdan daha ağır sonuçlar doğuracağını gördü. Ve bütün mücadele süreci içerisinde yığınların savaşımını daha yüksek bir düzeyde tutmak için elinden geleni yaptı.

Lenin der ki:

"Komünün üstesinden gelme zorunda kaldığı gerçek görevin, her şeyden önce sosyalist değil, ama demokratik diktatörlük, bizim. "asgari program"ımızın uygulanması olduğunu gösteriyor. Ensonu bu açıklama bize, Paris Komünü'nden ders alarak, onun yanlışlıklarını değil (komüncüler Fransa Bankasına el koymadılar, Versailles'a karşı saldırıya geçmediler, açık programları yoktu, vb.), ama bize izlenecek yolu gösteren, o başarılarla taçlanmış pratik davranışları öykünmemiz gerektiğini anımsatıyor. Biz büyük 1871 savaşçılarından "Komün" sözcüğünü almamalı, onların sloganlarından herbirini körü körüne yinelememeli, ama Rusya'nın güncel durumuna yanıt veren ve proletarya ile köylünün devrimci demokratik diktatörlüğü olarak özetlenebilecek program ve davranış sloganlarını açıkça uygulamalıyız." (Age., s.392-393)

Evet, biz de aynı şeyi söylüyoruz.

EKİM-Birlik

Paris Komünü

■ **YILMAZ GÜNEY**

"Emekçilerin Paris'i, komünüyle birlikte yeni bir toplumun muştucusu olarak daima anılacaktır. Şehitleri işçi sınıfının yüce yüreğinde gömülüdür. İmhacıları ise tarih, rahiplerinin dualarının bile onları kurtarmaya yetmeyeceği o ebedi teşhir direğine çekmiştir bile." ("Fransa'da İç Savaş, Marx, Köz Yayınları, 2. Baskı, s.107)

Devrimler, insanların, sınıfların, partilerin irade ve isteklerine bağlı değildir; insanların, sınıfların, partilerin iradelerinden kesinlikle bağımsız bir biçimde varlıklarını sürdüren nesnel koşullar ile bu koşulların gerekli kıldığı, aynı zamanda hazırladığı ve biçimlediği öznel koşulların biraraya gelmesine, uyumuna bağlıdır. Ancak gerekli nesnel ve özel koşulların yerine getirilmesidir ki devrimleri doğru ve sağlam temellerde doğurur. Nesnel ve öznel koşullardan herhangi birisinde var olan eksiklik ve yetmezlik hâli, devrimci durumu olgunlaşmamış, devrimi de olanaksız kılabilir; durumun devrime elverişli olmadığı bir zamanda kitleleri devrime çekmek zor olacağı gibi, aldatıcı devrim durumlarında, kitlelerin katılımı sağlansa bile, öznel koşulların yetmezliği nedeniyle, acı, acı olduğu kadar da telafisi olanaksız sonuçlar doğurabilir. Böyle bir durumda, devrim başarıya ulaşsa bile, kendisini ayakta tutamaz, pekişmesi ve yerleşmesi güç olur; er-geç yenilgiye uğrar... yıkılır. Öte yanda, gerek nesnel, gerekse öznel koşulların eksikliğinin ve yetmezliğinin bilincinde olan bir, evrim, tarihi bir rastlantıyı ve aldatıcı da olsa –kitlelerin büyük bir çoğunluğunu, geçici olarak heyecanlandırıyor ve kabuğuna sığmaz yapıyorsa, kitleler yaşamlarını eskisi gibi sürdürmemekte ısralı, yönetenler de çaresizse, böylesine– bir devrim durumunu, gerçekten bir devrime –ya da, nesnel durumun içeriğine uygun bir devrime– çevirebilir ve ele geçirdiği devlet iktidarı aracılığıyla ve devlet olanaklarıyla eksiklerini giderebilir. Buna zamanı olursa devrimi bir süreç içerisinde, nesnel koşulların geliştirilmesi temelinde, istenilen düzeye ulaştırır ve yaşar. Gerek nesnel, gerekse öznel koşulların devrime elverişli hâle geldiği yargısını vermek, inisiyatif ve meleke sorunu olduğu kadar, bizzat yaşanılan durumun mantığı tarafından belirlenir. Bu mantık, yanılgıyla da sonuçlanabilir. Ayrıca devrim, hiç beklenmedik bir olayla da gündeme gelebilir. Öyle tarihi bir an gelebilir ki, olayların gelişimi içinde, kısa süreli bir bocalama, bir kararsızlık bile, bir daha ele geçmesi olanaksız bir fırsatın harcanmasına yol açabilir. Tarihi öneme sahip karar anlarında, kararı verecek önderlerin niteliği özel bir öneme sahiptir. "Mantıklı" olmak, kimi zaman egemen sınıfların işine yarar; kimi "mantıksızlık"lar, kimi "çılgınlığı" ile birleşebilir ve devrime götürür; en azından devrimin birimlerini yaratır ve ezilen sınıfları egemenler karşısında daha avantajlı duruma yükseltir. Gelişen toplumsal ve siyasal olaylar, bütün ve gelişmelerin yolaçtığı toplumsal ruh hâli, coşku, her ülkenin özgül tarihi ve toplumsal özelliklerine göre değişiklikler gösterir. Böyle durumlarda, başarı –ya da başarısızlık– ancak mücadelenin ve mücadelenin esas önderliğinin niteliği tarafından belirlenir. Mücadelenin sonu mutlaka başarıyla sonuçlanmalıdır, başarı garanti olmalıdır ki ancak o zaman harekete geçilmelidir biçiminde kesin bir kural yoktur ve başarı önceden kimse tarafından tayin edilemez. Başarıyı ya da başarsızlığı belirleyecek olan, süreç içerisindeki kaşılıklı ilişkilerdir, bunların ulusal ve uluslararası konumudur. Yenilmek de vardır... ve çoğunlukla böyle olmuştur. Yenilgiyi ve acı sonuçlarını göze almayan bir hareket zafere yürüyemez. *"Eğer savaşıma ancak son derece elverişli şanslarla girilmesi gerekseydi, tarihi yapmak elbette çok kolay olurdu. Öte yandan, eğer "rastlantı"lar tarihte hiçbir rol oynamasalardı, tarih çok gizemsel bir nitelik taşırdı. Bu beklenmedik olaylar evrimin genel gidişi içine elbette girer ve başka beklenmedik olaylar tarafından denkleştirilmiş bulunurlar. Ama hareketin hızlanma ya da yavaşlaması, aralarında hareketi yönetmeye ilk çağrılan önderlerin niteliğinin de bulunduğu bu türlü "rastlantı"lara çok bağlıdır."* ("Paris Kömünü Üzerine", Marx-Engels-Lenin, s.368, Sol Yayınları)

Şu yadsınmaz bir gerçektir ki, düzenin sınırları içinde oluşmuş ve gıdasını egemen ideoloji-kültür birikimlerinden almış ve tam anlamıyla burjuva ideolojisinden bağlarını kopartamamış ve bağımsızlık kazanamamış (*) "akıllı" adamlar, "önderler", hiçbir zaman bekledikleri "devrimci durum"u bulamazlar ve göremezler; onlar, her zaman usta bir kıvırtkanlıkla, şu ya da bu konuda bir eksikik ve yetmezlik bulabi-

lirler ve bulgularını devrimin ustalarınca da "kanıtlarlar." Devrimci durum, sadece tarihin kendiliğinden gelişiminin değil, aynı zamanda bilinçli müdahalelerin ve beklenmedik "çılgınlık"ların da bir sonucudur. Bugüne dek gerçekleştirilmiş bütün dünya devrimleri, burjuvaziye göre "çılgın"ların yarattığı birikimlerin, yine "çılgın"lar tarafından değerlendirilmesi sonucu başarıya ulaşmışlardır. Onlar ki, egemenlerin mantık örgüsünden, baskılarından, herşeyi simetrik gören akıl yürütmelerinden kendilerini kurtamışlar ve "çılgın asiler" olmuşladır.

Kendilerini burjuvazinin etkilerinden kurtaramamış ve devrim adına düşündüğü herşeyin karşısına burjuvazi adına da önlem koymayı ihmal etmeyen küçük-burjuva hamkafanın mantığı şudur: Devrim şöyle yaparsa, karşı devrim de şöyle yapar. Devrim şunları şunları yaparsa, karşı devrim de şunları şunları yapar. Sonuç: Durum devrime uygun değildir, kitleler hazır değildir. Küçük burjuva hamkafa, devrimin yolunu çizerken, kendi beni içine gizlenmiş olan burjuvazi de, anında karşılığını verir ve bu simetrik düşünüş sürer gider. Ve "denge" bir türlü emekçilerin yararına değişmez, değişemez. Öte yanda, devrimin güçlerini sürekli abartan, olduğundan çok ve güçlü gören ve gösteren, düşmanı küçümseyen "sol" anlayış da tersine, düşmanı tam bir aptal ve mankafa yerine koyar. Devrimin gelişmesi karşısında burjuvazinin alabileceği önlemleri, bunlara karşı geliştirilecek yeni taktikleri hesaba katmaz. Devrimin zorunlu görevlerini ihmal eder, "devrimci ruh" ve kararlığı her şeyin üzerinde tutar ve nesnel gerçeklikten kopuk düşünür. Oysa devrimler düşüncelerin değil, nesnel koşulların zorunlu sonuçlarıdırlar. Ne burjuvazinin, ne de işçi sınıfının ve emekçi kitlelerinin iradesine bağlı değildir. Devrimi zafere götüren, devrimin nesnel durumuna uygun örgütlü mantıktır ve nesnel temellere dayalı "çılgınlık"lardır. Ne zaman ki, işçi sınıfı, kendisini burjuvazinin siyasal-ideolojik kuyrukçuluğundan kurtarır, kendiliğinden bir sınıf olmaktan çıkıp kendisi için bir sınıf hâline gelir, toplumun gelişim yasalarını ve gelişim eğilimlerini ve gelişim içinde kendi tarihi görevini görür, işte o zaman tek mantıklı yol olarak gündeme gelen şey, bazıları için "çılgınlık" olur. Bütün bunların yanında, bazı zamansız çılgınlıklar bile, büyük kayıplara yolaçmış olmalarına karşın, dünya devrimine hizmet etmişlerdir.

İşte Paris Komünü, böylesine bir cesaretin ve çılgınlığın örneği sayılabilir. Doğaldır ki bu cesaret ve çılgınlık, 19. yüzyıl Fransa'sının ekonomik-toplumsal-siyasal çalkantılarının sonucuydu. 1871 Fransa'sının tüm burjuvazisi, bütün büyük toprak sahipleri, tüm borsa, bütün fabrikatörler, büyük küçük bütün hırsızlar, tüm sömürücüler haykırdılar:

"Komün bütün uygarlığın temeli olan mülkiyeti ortadan kaldırmak istiyor! ... "

Komünden aşağı-yukarı altı ay kadar önce, gelişmeleri gören ve Paris işçilerine, "Şu bunalım sırasında, düşmanın neredeyse Paris'in kapılarına dayanmış olduğu bir zamanda yeni hükümeti devirmeye yönelen bir girişiminin umutsuzca bir delilikten başka bir şey" olmayacağını, onlardan beklenenin geçmişi taklit etmek değil, geleceği kurmak olduğunu, söyleyen bunun için de "Kendi sınıflarını örgütlemek için cumhuriyetin tanıdığı hak ve özgürlükleri sükûnet ve azimle geliştirmeleri gerekmektedir. Bu, onlara Fransa'nın ıslahı ve hepimizin ortak görevi olan emeğin kurtuluşunun gerçekleştirilmesinde taze bir güç sağlayacaktır" ("Fransa'da İç Savaş", s.42) diyen Marx, Komünün yenilgisinden iki gün sonra, 30 Mayıs 1971'de onlara şu karşılığı verdi:

"Evet, beyler, Komün, çoğunluğun emeğini bir azınlığın zenginliği hâline getiren sınıf mülkiyetini ortadan kaldırmak istiyordu. Amacı mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesiydi. Genellikle, emeği köleleştirme ve sömürme vasıtası olan üretim araçlaını, yani toprak ve sermayeyi sadece özgür ve birleşmiş emeğin aletleri hâline getirerek, bireysel mülkiyeti bir gerçek hâline getirmek istiyordu." (Age., s.78-79)

Ama Komün, bu kutsal görevi gerçekleştiremedi. Gerçekleştirecek zamanı bulamadı. Bu görevleri devrimci dünya proletaryasına miras olarak bıraktı.

Komün yenildi; ne yazık ki, çağımızın belli başlı devrimleri de, görevlerini tam anlamıyla yerine getiremedikleri ve eski toplumun kalıntılarını ve mikroplarını temizleyemedikleri için, bu kalıntıların, uluslararası gericiliğin mikropları tarafından beslenmelerini ve gelişmelerini önleyemedikleri için yenilmekten kurtulamadılar. 1917 Büyük Ekim Devrimi, yenildi; Lenin'in, Stalin'in proleter Rusya'sı, sosyal emperyalist bir ülke hâline geldi. 1949 büyük Çin Devrimi, yenildi; Mao'nun Halk Çin'i, modern revizyonist ve emperalist işbirlikçisi bir Çin hâline geldi. Kamboçya Devrimi, kendi iç zaaflarının belirleyici temeli üzerinde, daha önce revizyonizme yenilen ve Hindi Çini'de Sovyet yayılmacılığının kılıcı hâline gelen Vietnam tarafından işgal edildi. Küba devrimi yenildi. Asıl ebesi, İkinci Dünya Savaşı, Sovyet Devrimi ve Sovyet Kızıl Ordusu olan Doğu Avrupa Halk Demokrasileri yenildiler. Arnavutluk'un dışında, Balkanlar'da devrimin soluğu kesildi. Bütün ülkelerin yenilgiye uğratılmış muzaffer proleter devrimlerinin, zaferi sağlayan ve yenilgiye hazırlayan tarihi öneme sahip nedenleri şimdi dünya proletaryasının önünde, değerlendirilmek, incelenmek ve dersler çıkartılmak üzere duruyor.

Dünya Komünist Hareketi'nin, tarihinin en büyük bunalımı içinde olduğu bir gerçektir. Bu bunalımdan

çıkmanın yolu, bunalımın çözümü, yine içinde bulunduğumuz bunalım koşulları içinde gizlidir ve yine tarih, bunalımı çözecek bütün öznel ve nesnel verileri, her ülkenin devrimcilerinin kendi ülkelerinin toplumsal-ekonomik koşulları içinde ve dünya devrimci pratiğinin ölümsüz dersleri içinde olduğunu göstermektedir. Bunalımın yüzeysel, geçici değil, gerçek anlamda köklü çözümü, dünya proleter devriminin yolunu açacaktır ve devrimin genellikle bütün ülkelerde olgunlaşan nesnel koşulları, devrimi gündemde bir sorun olarak devrimci proletaryanın önüne koymuştur. Devrimi gerçekleştirmede rolü olan görevlerden herhangi birinin ihmali, küçümsenmesi, dikkate alınmaması, devrimi felce uğratır ve yılların çabasıyla kazanılmış ve devrimi gebe kılan birikimlerin bir çırpıda burjuvazinin ayakları dibinde çiğnenmesine yolaçar. Tarih, her zaman, toplumsal ya da siyasal vb. bir sorunu, nesnel koşulların zorunlu bir sonucu olarak gündemine alırken, o sorunun çözümü için gerekli koşulların hammaddesini de, çözümün sırını da o sorunun bizzat kendisi içinde ve yakın çevresinde saklı tutar. İşte devrime, devrimin öncülerine düşen görev, bu hammaddenin kaynaklarını bulmak, bilincine varmak ve bilince varışla sadece kendileri yetinmeyip, bu bilinci devrimin kitlelerine de taşımaktır... Çözüm koşullaını gereken titizlikle işlemek ve kitlesel dayanakları yaratmaktır... Sorunun çözümü için, biraraya getirilmesi gereken, fakat henüz tek tek, birbirinden kopuk olarak varolan olguların toparlanması, bu toparlanma işlemini gerçekleştirecek bilinç üretiminin sağlanması ve kitle dayanakları temelinde örgütlenmesi gereklidir.

Tarih, Paris Komünü'nü zaferle sonuçlandıracak içdış koşulları henüz yaratılmamıştı; ne nesnel, ne de öznel olarak. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki ilişki ve çelişkiler, devrime uygun değildi. Üretim güçleri, o güne dek içinde hareket ettikleri üretim ilişkileri ile uzlaşmaz, sorunun mutlaka bir proleter devrimle çözülmesini gerektirecek bir aşamada değildi; proleter devrimin anı gelmemişti. Tarih, inat ve sabırla, proleter devrimin nesnel ve öznel koşullarını dokurken, yine tarihin kaçınılmaz olarak yarattığı güçler, tarihi gelişimin ve toplumun gelişim yasalarının bir kıyıya ittiler ve zamansız bir çıkışla, kendiliğinden gelişen bir hareketin kuyruğunda, tarih sahnesine çıktılar, devrimin ezilmesine yolaçtılar.

"Bir toplumsal devrimin kazanabilmesi için, en azından iki koşul zorunludur: Yüksek derecede gelişmiş üretken güçler ve iyi hazırlanmış bir proletarya. Ama 1871'de bu iki koşul da eksikti. Fransız kapitalizmi henüz az gelişmiş ve Fransa'da özellikle bir küçük burjuva (zanaatçılar, köylüler, dükancılar, vb.) ülkesiydi. Öte yanda, işçi sınıfının partisi yoktu; işçi sınıfının ne hazırlığı ne de uzun alışkanlığı vardı ve yığın olarak görevleri ve bunları gerçekleştirme araçları üzerinde çok açık bir fikri bile yoktu. Proletayanın ne ciddi siyasal örgütlenmesi vardı, ne de yığın sendikaları ya da kooperatif birlikleri ..." ("Paris Komünü Üzerine", Marx-Engels-Lenin, s.408)

Görünürde, iç ve dış koşulların yarattığı, aldatıcı da olsa, bir devrim durumu vardı. Fransa Prusya'ya yenilmişti, İkinci İmparatorluk çökmüştü. Ulusal onur kırılmıştı. Düşmanlar Paris kapılarına dayanmışlardı. Burjuvazi aciz ve çaresizdi. 4 Eylül 1970'de cumhuriyet ilan edildi. Savunma nedeniyle eli silah tutan bütün Parisliler silahlıydılar. Paris'in dörtte birini oluşturan silahlı proletarya ile burjuva hükümetin arası çok geçmeden açıldı. *"Burjuvazi o zaman, proletaryanın ulusun bağımsızlığı için yönetimi altında savaşacağı bir "ulusal savunma hükümeti" oluşturyordu. Gerçeklikte, bu hükümet, görevini Paris proletaryasına karşı savaşımda gören bir "halka ihanet" hükümeti idi. Ama yurtseverce yanılsamaları ile körleşen proletarya bunu anlamıyordu. (...) Ve gerçekten, burjuva "yurtseverlik"inin gerçek yüzü ortaya çıkmakta gecikmedi. Prusyalılar ile yüz kızartıcı bir barış imzaladıktan sonra, Versailles hükümeti kendi ivedi görevine yanaştı, kendisini korkutan silahları Paris proletaryasının elinden almak için bir saldırıya girişti. İşçiler bunu Komün ilanı ve iç savaş ile yanıtladılar"* (Age., s. 401) *"Komün kendiliğinden doğdu; kimse onu bilinçli ve yöntemli bir biçimde hazırlamadı. Almanya ile mutsuz bir savaş; kuşatılma acıları; proletaryanın işsizliği ve küçük-burjuvazinin yıkıma uğraması; yığınların, tam bir yeteneksizlik göstermiş bulunan yüksek sınıflara ve otoritelere karşı duyduğu öfke; durumdan hoşnut olmayan ve başka bir toplumsal örgütlenmeyi özleyen işçi sınıfı içinde belirsiz bir kaynaşma; Ulusal Meclisin cumhuriyet bakımından korku uyandıran gerici bileşimi, tüm bu etkenler ve başka birçokları, Paris halkını, iktidarı birdenbire Ulusal Muhafızın ellerine, işçi sınıfının ve onun yanında saf tutmuş bulunan küçük-burjuvazinin ellerine geçiren 18 Mart devrimine götürdü"* (Age., s. 406) Siyasi iktidar, bütün Fransa'da değil, sadece Paris'te proletaryanın elindedir. *"Güncel toplumda, iktisadi bakımdan sermaye tarafından köleleştirilmiş bulunan proletarya, ancak onu sermayeye perçinleyen zincirleri kırıp atarsa, siyasal bakımdan egemen duruma gelebilir. Ve komün hareketi, işte bu nedenle kaçınılmaz bir biçimde sosyalist bir renge bürünecek, yani burjuvazi egemenliğini, sermaye egemenliğini yıkmaya ve güncel toplumsal rejimin temellerini ortadan kaldırmaya çalışacaktı"* (Age., s.406)

Böyle bir isteğin, yani, *"burjuva egemenliğini, sermaye egemenliğini yıkmaya ve güncel toplumsal rejimin temellerini ortadan"* kaldırma isteğinin ve bu istekleri

hayata geçirecek çalışmaların başarısı hangi koşullara ve sınıfsal ilişkilerin kurulmasına ve örgütlenmesine bağlıydı ve bu görevlerin yerine getirilmesi olanakları, genel olarak dünyada, özel olarak da 1871 Fransa'sında var mıydı? *"1871'de, proletarya, Avrupa Kıtası ülkelerinden hiç birinde halk çoğunluğunu oluşturmuyordu. Devrim, ancak, proletarya ve köylülüğü kapsayarak, "halk" devrimi olabilir ve çoğunluğu, hareketin içine gerçekten sürükleyebilirdi. "Halk" işte bu iki sınıftan oluşuyordu. Bu iki sınıf "bürokratik ve askeri makine" onları ezdiği, alçalttığı, sömürdüğü için birleşmiş bulunuyordu. "Halk"ın, halk çoğunluğunun, işçilerin ve köylü çoğunluğunun gerçek çıkarı, bu makineyi parçalamak, onu yıkmaktır; yoksul köylüler ile proleterlerin özgür ittifakının "ilk koşul"u budur ve bu ittifak yoksa sağlam demokrasi yoktur, olanaklı sosyalist dönüşüm yoktur."* (Age., s.431)

Paris proletaryası, kuşatma altında olduğu için, diğer kentlerdeki proleterlerle ve özellikle de köylülük ve diğer emekçilerle bağ kurma olanaklarından yoksundu. Komün önderliği, içinde bulundukları nesnel koşulların gerektirdiği siyasal-toplumsal devrimin nasıl bir devrim olacağı, olması gerektiği, proletarya ile burjuvazi arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın hangi yöntemlerle çözülebileceği, silahlı halkın burjuvaziden hangi ödünleri kopartabileceği konularında açık bir fikre sahip değildi. Devrimin tayin edici unsurlarından biri olan proletaryanın bağımsız siyasi örgütlenmesi yoktu. Komün yönetiminin çoğunluğunu küçük burjuvalar ve aydınlar oluşturuyordu. Bilimsel sosyalizmden etkilenenlerin sayısı üç-beş kişiyi geçmiyordu. Doksan üyenin yirmi beşi işçiydi, fakat çoğunluğu küçük-burjuvazinin etkilerini taşıyorlardı. Siyasi etkinlik, ütopyacı komünist Blanqui taraftalarının elindeydi; Blanquiciler *"suikastçılıktan yetiştikleri ve bunun getirdiği koyu disiplinle birarada durdukları için nispeten az sayıda fakat kararlı ve iyi örgütlenmiş birkaç adamın uygun bir anda sadece devlet dümenini ele geçirmekle kalmayıp büyük ve acımasız bir enerji gösterisiyle halkın çoğunu ihtilale katıp küçük lider grubunun etrafında yer alıncaya kadar başta kalmayı becerecekleri"* (Fransa'da İç Savaş'a Engels'in önsözü, s.21) görüşünü savunan, darbeci, komploculardı. Proletaryanın çıkarları ile ulusun çıkarları arasında bir ayrım gözetmeyen Blanquiciler, aynı zamanda, işçileri devrimci burjuvaziden de ayırmıyorlardı. Onlar için toplumsal değişimin merkezinde proletarya yoktu. Öte yanda, Proudhoncular ise, yardımlaşma bankaları, bedava kredinin örgütlenmesi, kooperatifler vb. gibi reformcu görüşleri benimseyen küçük köylü ve zanaat ustalarının sosyalistleri idiler. Komünün yenilgisi, aynı zamanda Blanquizmin ve Proudhonculuğun da yenilgisi anlamına gelir.

Marx, II. İmparatorluğun çöküşüne yolaçan Prusya yenilgisinden sonra kurulan cumhuriyeti selamlarken, nesnel koşulların emrettiği toplumsal değişimin ve siyasal görevlerin ne olabileceği ve olması gerektiğinin bilincindeydi. Cumhuriyetin ilanı, toplumsal bir zafer değildi, bir ulusal savunma önlemiydi. Ulusal savunma hükümeti, emekçi kitleler için bir gelecek vaat etmemektedir. Çünkü hükümet, mali aristokrasi ile büyük burjuvazinin temsilcilerinin egemen olduğu bir hükümettir. Buna kaşın Marx, cumhuriyeti selamlarken, gerçekleştirilmesi olanaksız keskin ve sivri isteklerin öne sürülmesi yerine, "olanaklı" bir hükümet isteğiyle çıkılması gerektiğini düşünürken, geleceği görüyordu. Bu uzak görüşlülüktür ki Marx'ı, Fransa işçi sınıfını "umutsuzca bir delilik"e karşı uyarmaya götürmüştür. Geleceği kurmak için cumhuriyetin tanıdığı "hak ve özgürlükleri sukünet ve azimle" geliştirmek gereklidir. Marx, "Yaşasın Cumhuriyet" derken, böyle düşünüyordu. (**)

1870'lerde Fransa proletaryasına düşen tarihi görev, Prusya yenilgisinden sonra, Prusya işgaline (Ulusal devrim) ve burjuvazi ile büyük toprak sahiplerine karşı da (Halk devrimi) görevlerini içeren, ulusal nitelikli bir halk devrimini gerçekleştirmek olabilirdi. Nesnel koşullar buna uygundu; fakat öznel koşullar uygun değildi.

Paris Komünü'nün siyasi bileşimine bakarsak, kendiliğindeliği ve yenilginin kaçınılmazlığını daha iyi görebiliriz. Bir devrimde başarının ya da başarısızlığın temel nedeni, siyasi ve ideolojik çizginin doğruluğu ya da yanlışlığı temel ilkesi, Paris Komünü'nde de kendini göstermiştir. *"Fakat asıl fevkalade olan şey Blanquici ve Proudhonculardan oluşan Komün'ün yine de yaptıklarının çoğunun doğruluğudur. Tabii olarak Komün'ün ekonomik tedbirlerinden ve dolayısıyla bunların olumlu ve olumsuz yönlerinden Proudhoncular esas olarak sorumludurlar. Aynı şekilde de Blanquiciler de Komün'ün siyasi görev ve eksikliklerinden sorumludurlar. Her iki durumda olduğu gibi tarihin cilvesi bunlara –doktrinlerin dümene geçtiği her zaman olduğu gibi– bağlı oldukları akımın doktrinlerinin gerektirdiği şeyin tersini yaptırdı."* (Age., s.19)

Kendi kendini yöneten kentsel bir ortaklık olan Paris Komünü, eksikleriyle, hatalarıyla da olsa, proletarya diktatörlüğünün ilk biçimi, işçi sınıfının tarihi girişkenliğinin en yüce örneklerinden biridir. Sürekli ordunun yerine eli silah tutan halkın, silahlı halkın geçirilmesi, memurların seçimle işbaşına getirilmesi ve gerektiği zaman seçenler tarafından azledilebilmesi, agari ücret garantisi ve güvencesi, fırın işçilerinin gece çalışmalarının kaldırılması, kilise ile devletin birbirinden ayrılması ve laik eğitim, parasız eğitim vb. gibi demokratik ve ekonomik birçok önlem alması ya-

nında, merkeziyetçilik ve otorite eksikliği, burjuvaziye zaman kazandırma, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmemesi, Paris dışıyla, köylülük ve diğer emekçilerle bağların kurulamaması gibi, Fransız Bankasına el konulmaması gibi birçok hatayı da beraberinde işleyen Komün, *"yığınların zorlu bir savaşımının, hatta umutsuz bir dava için de olsa, bu yığınların gelecekteki eğitimi için, onları gelecek savaşıma hazırlamak için, zorunlu"* (Paris Komünü Üzerine, s.398) tarihi bir kaçınılmazlık idi. Bütün olumsuz koşullara karşın, Paris proletaryası, Komün haeketini, daha sonra gelecek devrimlerin bir provası, ama acı, acı olduğu kadar da öğretici ve dünya devrimci hareketinin temel taşı olarak değerlendirilebilir bir prova niteliğine getirdi; devrimin her yenilgisinin, özünde devrimin bir adımı olduğu gerçeğini de kanıtlayan bir prova. Son ana dek silahı elden bırakmayan Paris halkı, kahramanlık ve fedakârlık örneklerinin en yücesini gösterdi. Otuzbin insanın kurşuna dizilmesinden, kırkbeşbin insanın sürgüne ve hapishanelere doldurulmasından, o güne dek görülmemiş bir vahşetle günlerce mezbahanelerde insanların öldürülmesinden sonra Fransız burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri adına bir general konuşur:

"Paris kurtulmuştur! Mücadele sona ermiştir. Düzen, iç güvenlik yeniden doğacaktır." (Devrimler ve Karşı-devrimler Ansiklopedisi, Sayı 22, s.505)

Pars kimden "kurtulmuştur"?

Emeğin kurtuluşu için mücadele eden, bunun için de işçi sınıfını sermayenin boyunduruğundan kurtarmak isteyen öncüler, tarihin tanıdığı en büyük vahşetlerden birisi ardından ezilmişler ve sermayedarlar, mülk sahipleri ve hırsızlar, onlardan geçici olarak kurtulmuşlardır. Paris kurtulmamıştır, Paris sermayenin eline esir düşmüştür ve hâlâ da onun elinde esirdir. Bu nedenle, mücadele sona ermemiştir; başta Fransa proletaryası olmak üzere, dünya proletayası, Paris komüncülerinin devrimci mirasını er-geç zafere ulaştıracaklar ve Paris'i sermayenin elinden kurtaracaklardır.

İşte Pars Komünü: Yenilen, ama yenilmemek için neler yapılması gerektiğini, Fransa proletaryasının, emekçilerinin, aydınlarının ve sayıları iki bine yakın diğer uluslardan yiğit savaşçıların kanlarıyla yazarak bütün dünyaya gösteren, Komünün bayrağını dünya devriminin bayrağı yapan öncü. Proletarya diktatörlüğünün ilk biçimi, 1917 Büyük Ekim Devrimi'nin şafağı; Paris Komünü. Ne yazık ki, Komün'ün yenilgisinden daha acısı, dünyayı sarsan diğer büyük devrimlerin de yenilmesidir. Yenilen her devrim, yenilgisi içinde, daha sonraki devrimlerin yenilmezliğinin tohumlarını içinde taşırlar. Yenilgiye uğramış bir devrim, zafere hazırlanan bir devrimin en büyük yardımcılarından biridir. İşte bugün bize ve devrimci dünya proletayasına düşen görev, zaferin ve yenilgilerin yasalarını yeniden incelemek ve dünyayı sarsacak yeni devrimlerin yolunu açmaktır. Bu açıdan, Paris Komünü, yolumuzu aydınlatacak ve önünde saygıyla eğilmemiz gereken bir destandır... insanlığın geleceğinin yolunu gösteren bir destan... *"Komünün davası, toplumsal devrim davasıdır, emekçilerin bütünsel siyasal ve iktisadi kuruluş davasıdır, dünya proletarasının davasıdır. Ve bu anlamda ölümsüzdür o"* (Age.)

Yaşasın toplumsal devrim... Yaşasın Komün!

(*) Burjuva toplumu içinde olup da burjuvaziden etkilenmeme olanağı yoktur; bu etkilenmeler, ancak sınıf mücadelesinin, doğru siyasal-ideolojik temellerde yürütülmesiyle proletaryanın mücadelesine zararsız hâle getirebilinir. Uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları uzlaşmaz sınıfların siyaset ve ideolojilerinde kendini gösterir. Toplumsal anlamda bir değişime yol gösterecek olan ideoloji-siyaset, burjuva siyaset ve ideolojinin inkârı değilse, onun anti-tezi değilse, ondan bağımsız değildir, sulandırılmıştır ve devrime yol göstermez. Burjuvazi, burjuva ideolojisinin çeşitli soyut-somut biçimlenişlerini, oportünist, revizyonist, reformist ve hatta "marksist" kılıklarda proletaryanın üzerine salarken, proletarya Marksizm-leninizm gerçeğine sarılarak yolunu açabilir. Burjuva ideolojileriyle sulandırılmış "proleter devrimciler", proletaryanın değil, burjuvazinin saflarında yerlerini alırlar ve "akıllı siyaset"leriyle burjuvazinin övgülerine hak kazanırlar ve burjuvazinin ömrünü uzatmanın karşılığını, onların varlık koşullarında kendi ömrünü uzatmakla alırlar. Öte yanda, gerçek anlamda proleter sağduyu ve ölçüyü bir kıyıya iten "sol"lar da, her türden akılsızlığı ve keskinliği "devrimci" olmalarının ölçütü sayarlar ve sonuç olarak burjuvaziye yardımcı, proletaryanın devrimci davasına zararlı olurlar. Gerek sağ, gerekse "sol" , her ikisi de, burjuva ideolojisinin çeperini ve yıkıcı etkilerini aşamadıkları için, proletaryanın bağımsız siyasi sınıf hareketinin ve proleter devriminin zaferi önünde aşılması gereken engeller olarak dururlar.

(**) Marx, Komün'ün yenilgisinden on yıl sonra da, 1881'de, şöyle diyecektir: *"Komün çoğunluğu hiçbir zaman sosyalist değildi ve olamazdı da. En küçük bir sağduyu sonucu, o gene de Versaillles ile tüm halk yığını için yararlı olacak bir uzlaşma sağlayabilirdi; o zaman yapılacak tek şey buydu. Fransa Bankasına el konması, Versailles palavracılarının gözünü korkutmaya yeterdi vb. vb"* (Paris Komünü Üzerine, s. 378).

("Siyasal Yazılar", Yılmaz Güney, s.197-198,
Güney Yayınları, 2. Basım, Eylül 2003, İstanbul) ■

Paris Komünü ayaklanmasına katılan şairler, sanatçılar da vardı! Arthur Rimbaud da bunlardan birisiydi. O'nun, Komün'deki direnişin kırıldığı, "eski nizam"ın yeniden kurulduğu günlere ilişkin Mayıs 1871'de yazdığı bir şiir:

PARİS ÂLEMLERİ

Rahat olsun içiniz! Yangınlar önlenecektir.
İşte rıhtımlar, işte caddeler ve işte
Işık saçan hafif mavilikte bir akşam
Bombaların kızıllığıyla aydınlanan evler!
...
Kataplasma yiyen azgın dişi köpekler,
Kumarhaneler bekliyor sizi. Koşun!
Ve derin ürperişlerle sokağa yayılan
Bu zevk gecesinde yiyin patlayıncaya dek!
...
İçin bakalım için, kahır saçan ayyaşlar!
Olanca gücüyle ışık, size çevrilince birden
Salyalarınızla dolacak kadehleriniz
Ve gözleriniz uzaklarda, heykelleşeceksiniz.
...
Pislik dolu yürekler eyy, ey leş kokan ağızlar!
Daha çabuk işleyin, vakit yok, daha çabuk!
Şarap getirin bu iğrenç heriflere. yığın masalara,
Doldurun utançtan boşalan midesini Galipler'in!
...
Öfkelerin ortasında bunca tepinen Paris'im!
Bunca bıçak darbesiyle vurulup devrilirken,
Pırıl pırıl gözlerinde hâlâ ışıldayan
O vahşi baharın iyiliği değil miydi!

Acıların kenti oyy, oy ölmüş gibi duran kent!
Başın ve göğüslerin Geleceğe uzanıyor işte,
Solukluğunda milyarlarca kapı açan Geleceğe.
Ve karanlık Geçmiş ancak kutsayabilir seni!

Sonsuz acılar için bir daha doğan vücut, sen,
Korkunç hayatı içiyorsun işte yudum yudum yeniden!
Leş böceklerinin uğultusunu duyuyorsun işte damarlarında
Ve pırıl pırıl aşkını kirleten o soğuk parmakları!

Bu da olsun bakalım! Ölümlü leş böcekleri
Senin ileri hamleni önleyebilir mi hiç,
Hiç söndürebilir mi Stryx'ler Cariatide'lerin
Yüce mavilikte altın, yaşlarla ağlayan, gözlerini!

Seni böyle kirlenmiş görmek acıysa da,
Hiçbir kentten bu kadar iğrenç bir yara
Açılmadıysa da bugüne dek Tabiat'ın bağrına,
Gene de güzelsin Paris, daha da daha da güzelsin!
Şiirlerin şiiri olarak çıktın bu fırtınadan,
Derin güçlerin sonsuz itisiyle ayaktasın:
Eserin oluşuyor kutsal Kent, onlar için gürlüyor ölüm!

Nizam yeniden kuruldu: Zevk ve sefa âlemleri
Eski hırsızları eğlendiriyor gene eski hırıltılarla,
Ve surların kahraman kanıyla kızıllaşan bedeni
Kefen rengi gökyüzüne vuruyor sinsi pırıltılarla!

150 YAŞINDAKİ 72 GÜNLÜK ÇINAR: Paris Komünü - I

■ **GANİME GÜLMEZ**

Victor Hugo'nun; "**Dünyada bir yanardağ gibi yaşayan tek şehir**" olarak betimlediği şehirdir Paris.

Bir Komün ilân edilmesinden neredeyse yüz yıl öncesinde de; adeta bir yanardağdır Paris. Yeryüzündeki tüm toplumsal gelişmelerden etkilenendir. Patlayıp, patlayıp zeminini oturtmaya çalışandır.

Prusya'ya karşı savaş ilân edildiğinde de yenilgilerle püskürtülmeye tanıklık edendir. Ve önceki tarihlerde olduğu gibi, 1871'de de: "Sefiller"in, sefaletlerine son verme mücadelelerinin kızıl bayrağıdır. Ancak bu kez gerçekleştirilen adımlar; gerçekten de yeni bir dünya arayışının ve inşasının sayısız nüvesini içerir.

Kana bulanan şehir, ibret alınsın diye cesetleri teşhir edilen Komünarlar; tüm dünyaya çığlıklarını duyururlar. Patlayan Paris, yeniden heryeri sarsar!

Bu topraklardan, bu patlamalardan, bu yeni dünya arayışından ve bu canbedeli arayışın acılarından doğan Eugéne Pottier'in "Enternasyonal"i; dünyanın dörtbir yanında haykırılmaya başlar:

"Uyan artık uykudan uyan! Uyan esirler dünyası!"

Ve aradan yüzelli yıl geçse dahi; kulağımızdan, beynimizden silinemez bu haykırışın yankısı. Bu haykırışın ruhu, bu haykırışın hayalleri, bu haykırışın özlemleri, bu haykırışın hedefleri: Ve haykıranların cansız bırakılan bedenleri!

Nasıl bir yönetim şekli oluşturulacağından tutalım da kültür-sanat alanında denenen alternatif çalışmalara, işçi ücretlerinden kadın haklarına, çocuk eğitiminden sağlık haklarına dek; insana ait her yaşam alanına ilişkin birçok şey inşa etmeyi dener Komünarlar. Bunu yaparken, Fransa topraklarındaki sayısız fikir babasının fikirlerini pratiğe geçirmeye çalışırlar. İnsanlık onurunun satın alınmasını çekirdekten kurutmaya yönelirler.

Ve Onlar'ın 72 günlük, hiç ama hiç küçümsenemeyecek bu cüretkâr ve zengin pratiği; günümüze dek kökü kurutulamayan bir çınar olarak yaşar. Çünkü bu 72 günlük çınarın yaşatılması, tarihi bir zorunluluk olarak kendisini dayatır durur!

Paris Komünü deneyiminin ardından çok şey tartışılır. Çok şey yazılır. Sebepler ve sonuçlar incelenir. Komünarlar birçok şeyi başarırlar. Başardıkları şeylerin uzun vadeli-kalıcı olamayışının yığınla sebebi vardır. Ancak onların dünya tarihine damgasını vuran bu deneyimi olmasaydı, bu sebeplerin sıralanamayacağı da başka bir gerçekliktir.

Paris Komünü Tarihi'nin bir parçası ve yazarı olan Prosper Lissagaray'ın dediği gibi: **"Her şey hakkında olduğu gibi, Komün hakkında da ya gerçek söylenmeli ya da sessiz kalınmalıdır"**.

150 yaşına gelen 72 günlük çınar hakkındaki gerçekleri tekrar tekrar bilince çıkarıp söyleyebilmemiz için; önümüzde hâlâ ve hâlâ, çetinmi çetin upuzun bir yol var! ■

KAYNAK: Frankfurt Sahnesi, "Brecht: Komün Günleri" olarak belirlediği bir sanat projesi çerçevesinde; Paris Komünü'ne ilişkin bütün belgeleri tarar. DDR'de yaşayan canlı tanıkların 1870-71'de yazdıklarından tutalım da, Fransa'da ve Almanya'da Paris Komünü'ne ilişkin yazılı tüm kitapları ve gazeteleri-dergileri tararlar. Bu çalışmanın ürünü olarak, farklı bir Tiyatro Sanatı sergilemeyi denerler; bunu pratiğe geçirirler. Bu oyunlar 1977-1978 yılları arasında sergilenir. Ve 68 kuşağı gençlerin Paris Komünü hakkında yeterince bilgili olmadıkları tespit edilir. Nihayetinde; bütün bu araştırma çalışmalarını, elde edebildikleri fotoğrafları-gazete kupürlerini-karikatürleri vd., J. Johannsen ve W. Siegert editörlüğünde bir kitap haline getirirler.
Kitabın girişinde, kitabın yazarları olarak: PROSPER LISSAGARAY (1838-1901), JULES VALLES (1832-1883) ve EUGENE POTTIER (1816-1887) belirtilir, onların kısa biyografileri aktarılır ve kitap tüm Komünarlar'a atfedilir. Türkçe'ye çevirilen bütün metinler bu kaynaktan alınmıştır.

Çeviriler: **GANİME GÜLMEZ**

KOMÜN GÜNLÜĞÜ

19 Temmuz 1870: Fransa, Prusya'ya karşı savaş ilân eder (Bu ilân, İspanya'nın kraliyet tahtına ilişkin bir anlaşmazlığının ardından gerçekleşir).

4-6 Ağustos 1870: Bu savaştaki Fransız yenilgilerini bir geri çekilme izler (Mareşal MacMahon).

6-9 Ağustos 1870: Alman İmparatorluğu'na karşı kitlesel gösteriler gerçekleşir. Paris kuşatılmıştır. Blanqui yönetimindeki bir ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanır.

1 Eylül 1870: Mareşal MacMahon ve birlikleri Sedan'da yenilir.

2 Eylül 1870: III. Napolyon ve 104.000 askeri Alman esaretindedir.

4 Eylül 1870: Leon Gambetta cumhuriyet ilân eder. 17 Ağustos itibariyle bir vali olarak Paris'in savunmasından sorumlu olan Trochu, "Milli Savunma Hükümeti"ni oluşturur. Bu devrim, burjuvazi tarafından gerçekleştirilen bir Burjuva Devrimidir. Çünkü henüz halkın katılım sağlamadığı, sadece burjuva Ulusal Muhafızlarının gerçekleştirdiği bir devrimdir.

Cephelerdeki yenilgilerin ardından; şehrin alt sınıflarının yaşadığı bölgelerde bulunan burjuva Ulusal Muhafızlarının (esnaf, doktor, avukat, memur) 60 taburunun yanı sıra, 200 tabur daha oluşturma kararı alınır. Birçok şirketin kapatılmış ve işgücü piyasasının hayli zayıflamış olmasıyla birlikte, işçilerin çoğu Ulusal Muhafızlara katılmak için gönüllü olur. Tek geçim kaynakları, 1,5 Frank miktarındaki askerlik maaşlarıdır.

Paris'i elde tutmak ve onu teslim etmek zorunda kalmamak için işçi kitlelerini silahlandırmak gerekmektedir. Ancak silahlı bir işçi sınıfı, aynı zamanda burjuva hükümeti için de bir tehdit hâline gelebilirdi. Ve bu yüzden, teslimiyetin hükümet için daha az kötü olup olmayacağı sorgulanmaya başlanır. Hükümet berbat bir ikili oyun başlatır: Bir yandan yeni taburlar oluştururken, diğer yandan ise silahlanmayı erteler. Şehir için erzak sağlanması ve tahkimatların genişletilmesi yönlü görevlerini savsaklar.

19 Eylül 1870: Paris, Alman birlikleriyle kuşatılır. Bu birlikler, çevreden gelen mültecilerden oluşturulur.

22 Ekim 1870: Hükümet gerçekleştirdiği toplantılarda halka; topçu alayları oluşturmak üzere 18 Mart'ta onlardan alınacak toplar için bağış çağrısı yapar.

Blanqui, Delescluse, Félix Pyat gazeteleri, hükümetin savunma önlemlerine duydukları güvensizliği açıkça ifade ederler. Genel silahlanma taleplerini dile getirirler. Ve hain hükümetin, elde silah olmadığını iddia ederek artık Ulusal Muhafızların yeni taburlarını oluşturmak istemeyişini eleştirirler.

Dışişleri Bakanı Jules Favre, Gambetta'ya yazdığı bir mektupta; "Savundukları" şeyin Prusya askerleri değil, aksine Paris işçileri olduğunu itiraf eder.

31 Ekim 1870: Parisliler'in birkaç başarısız girişimlerinden biri püskürtülür. Thiers, Bismarck ile görüşür.

Ulusal Muhafızlar'ın devrimci birlikleri, 31 Ekim 1870'de Hotel de Ville'yi kısaca ele geçirdi, ancak ayaklanma başarısız oldu.

Kitleler Belediye Binası'nın önünde sloganlarla yürümeye başlar: "Ateşkese Hayır! Kahrolsun Trochu! Kahrolsun Thiers! Kahrolsun Teslimiyetçiler! Yaşasın Komün!"

Bu hareketin taşıyıcıları, burjuva demokratlar (Jakobenler), Blanquistler ve küçük burjuva devrimcileridir. Hükümetin kaldırıldığını ve komünde seçimleri hazırlamak üzere bir komisyon kurulduğunu ilân ederler. Trochu hapsedilir. Ancak bu dalga bir gece içerisinde geri teper. Askerlerin hükümete olan sadakati tekrar hâkim hâle gelir ve Trochu serbest bırakılır. Hükümet 3 Kasım için seçim sözü verir.

18 Ocak 1871: Ekmek tahsisi başlar. Kişi başına, günde 400 gram ekmek düşer.

Parisli siyasetçilerin ve ordusunun akıl karışıklığı içerisinde ürettiği strateji yüzünden, son bir hatalı deneme daha gerçekleştirilir ve bu deneme sefil bir başarısızlıkla sonuçlanır.

Ulusal Muhafızların işçi sınıfı mahallelerinden gelen taburları, giderek artan bir şekilde komün ilân edilmesini talep etmeye başlarlar. Devrimci Kulüpler, Ulusal Muhafızlarla birlikte Belediye Binası'nı işgal etmeyi planlar. Bu hareket aynı zamanda, ekmeğin bu şekilde paylaştırılmasına öfkelenen kadınlar tarafından da güçlü bir şekilde desteklenir.

22 Ocak 1871: Komün ilân etmeye yönelik başka bir girişim gerçekleşir. Belediye Binası önünde büyük bir gösteri gerçekleşir. Pek çok kadın ve çocuk da bu gösteriye katılır. Ancak Ulusal Muhafızların silahlı taburları gelmez. Aksine, hükümete sadık birlikler göstericilerin etrafını kuşatır. Göstericilere ateş açılır: 30 kişi ölür, 80 kişi tutuklanır.

28 Ocak 1871: Ateşkes Antlaşması gündeme gelir. Bu ateşkesin koşulları belirlenir: Paris Hükümeti savaş vergisi olarak 200 milyon Frank ödemek zorundadır. Ve hükümet 14 gün içinde Bordeaux'da bir Ulusal Meclis toplayıp, barış konusunda karar verilmesine müsamaha göstermelidir.

8 Şubat 1871: Ulusal Meclis Seçimleri; "Savaşa mı, Barışa mı Devam?" parolası altında gerçekleşir. Seçim sonuçlarını belirleyen; barış talep eden ve savaşın devamına karşı çıkanlara oy veren Fransız köylüleri olur. Paris'teki burjuva cumhuriyetçiler ve işçiler, savaşın devamı ve demokratik-sosyal bir cumhuriyetin ilânından yanadır.

Seçim sonuçlarına göre, 750 milletvekilinden 450'si monarşisttir. Radikal solun, mecliste hiçbir zaman görüşlerini kabul ettiremeyen birkaç milletvekili vardır. Seçimler; Paris'teki kitlelerin hükümete ve Paris'i çevreleyen vilâyetlere karşı, her ne pahasına olursa olsun barış kararlılığında olan bir cumhuriyetten yana olduklarını gösterir.

13 Şubat 1871: Ulusal Meclis, Thiers'i "İcra Kurulu Başkanı" olarak seçer.

Paris'te yavaş yavaş, yeniden et ve yiyecek bulunabilmeye başlar. Hem Almanlar hem de İngilizler tarafından Paris'e yiyecek gönderilir. I. Kaiser Wilhelm'e 6 milyon kişilik askeri erzak ulaştırılır. Barış için yem verilir. Hükümet, tüm Ulusal Muhafızlar'a 1,50 Franklık ödemeleri yapmak istemez.

15 Şubat 1871: Ulusal Muhafızlar Delege Toplantısı'nda, merkezi bir komitenin seçilmesine karar verilir. Komitede, her an seçmenler tarafından oylanabilecek 66 delege bulunmalıdır.

Ulusal Muhafızların 270 taburundan 215'i seçimlere katılır. İşçilerden ve küçük burjuvalardan oluşan 215 tabur mevcuttur. Herhangi bir delege seçmeyen 55 tabur, karargâhları burjuva bölgelerinde bulunan eski Ulusal Muhafızlardan oluşan taburlardır.

1 Mart 1871: Prusyalılar banliyölerin bir kısmını işgal eder. Longchamps'ta büyük bir askeri geçit töreni düzenlenir.

3 Mart 1871: Prusyalılar Paris'ten ayrılır. Onlardan geriye; evlerin kapıları ve tüccarların dükkânları üzerindeki, Paris'te oturanlar tarafından barındırılması gereken askerlerin sayısını gösteren tebeşir yazıları kalır.

18 Mart 1871: 18 Mart gecesi hükümet birlikleri, topları hareket ettirerek Ulusal Muhafızların ko-

runaklı bahçelerini ezip geçmeye başlar. Ertesi sabah, hükümet askerleri alarma geçen halk tarafından durdurulur; halkla aralarında bir dostluk kurulur. Bu askerlerin subayları artık çaresizdir. Bir kurmay subay; "Kanaille'a karşı ileri!" diye bağırmaya başlar ve atını kitlelerin üzerine yönlendirir. Ancak zavallı hayvan, bir daha ayağa kalkmamak üzere sayısız süngüyle delinerek yere düşer. Subay ortadan kaybolurken, ev hanımlarının sürüklediği hayvan 100 parçaya bölünür.

General Leconte ve Thomas, öfkeli Ulusal Muhafızlar ve askerler tarafından idam edilir.

Ayaklanma; organizeli ve yönlendirilmiş bir eylemden çok kendiliğinden bir harekettir. Merkez Komite'nin somut bir eylem planı yoktur. Komite öğleye dek, tamamen savunma niteliğinde olan çeşitli emirler verir. Belediye Binası ve Polis Valiliği akşama dek işgal edilir. Tam bu sırada kolayca ele geçirilebilecek olan hükümet Versailles'a taşınır. Paris'in surları el değmemiş hâlde bırakılır. Fort Mont Valérien 36 saat boyunca insansız kalır. 20 Mart geldiğinde Versailles tarafından işgal edilecektir.

19 Mart 1871: Merkez Komitesi kendisini geçici bir düzenleme olarak görmektedir ve üzerine düşen sorumluluğu en kısa sürede, genel seçimlerden çıkan ve yasal bir hükümet olarak tasavvur ettiği hükümete devretmek istemektedir.

20 Mart 1871: Bütün bunlara rağmen, Merkez Komitesi aşağıdaki hükümet önlemlerini de alır:

"Merkez Komitesi, saldırganlık hâlinin milletin sınai ve ticari hayatını durdurma noktasına getirdiğini ve esnaf, tüccar ve işçinin kaynaklarını tamamen tükettiğini göz önünde bulundurarak:

Madde 1: 22 ilçeye dağıtılmak üzere, bizim idaremizle-tasarruf ederek ve önceki hükümetlerin tüm maaşlarının iptali sonucu elde ettiğimiz bir milyonluk bir para miktarı mevcuttur. Bu meblağ, muhtaç aileleri desteklemek üzere ayrılmıştır.

Madde 2: Kiracılar, 250 Frank tutarını geçmeyen, Nisan ayına kadar vadesi dolan ödenmemiş tüm kiralardan muaf tutulmuştur.

250 Frank'tan 800 Frank'a dek olan kiralarda üçte ikilik, 800 Frank'tan 1500 Frank'a dek olan kiralarda üçte birlik indirimler yapılacaktır.

Madde 3: Süresi dolan ticari kambiyo senetleri ve 1 Nisan'a kadar vadesi gelen ipotek faizleri 1 Ekim itibariyle tahsil edilecektir.

Madde 4: Kıymeti 15 Frank'ı geçmeyen, rehine tutulan tüm eşyalar sahiplerine bedelsiz olarak iade edilecektir. Merkez Komitesi, seçimlerin 22 Mart'ta gerçekleşeceğini belirlemiştir."

26 Mart 1871: Seçim Sonuçları:

Eugéne Pottier

DİREN PARİS!

(Komün Üyesi Urbain'e)

Paris, bir şaka değil ki bu!
Hadi duy seni nasıl sürgülediklerini!
Görmüyor musun tepelerdeki dumanı?
Zıkkımlandıkları yer Fransa.
Tıkındığını orada pişiriyor Prusyalı.
Görün, görün imparatorluğun ne kazandığını!
Barikatlayın anayollarınızı!
Diren Paris! Paris, hadi!

Bu ülke parçalandı tüm cephelerde,
Haraca bağlandı iç soyguncularca.
Para basıyor kalpazanlar utanmazca,
Gücü var Fransa'nın hesap vermeye.
Ve şu insan müsveddesi gibi,
Yeni bir kavgaya mı karışacaksın yine?
Asla teslim etmeyeceksin kılıcını, asla.
Diren Paris! Paris, hadi!

Ve hadi gelin - karar verdik.
Çok sıcak karşılanacaksınız.
Kadınlar iyi bilir nasıl zift kaynatacağını.
Gençler alır parke taşlarını.
Özgür adam, fırtına çanı!
Granit ol, barikat ol
Paris, yoldaşım, yüklen şimdi!
Diren Paris! Paris, hadi!

Paris, haşereler nerede olursa olsun,
Unutma haşlamayı!
Orospuları ve hükümdarları
Leşleri ve imparatorları.
Kahverengileşiyor yeni Fransa'nın tohumları.
Doksan üç yanardağına,
Düşün alevleri patlatan fırtınayı!
Diren, Paris!
Hadi, Paris!

Eylül 1870

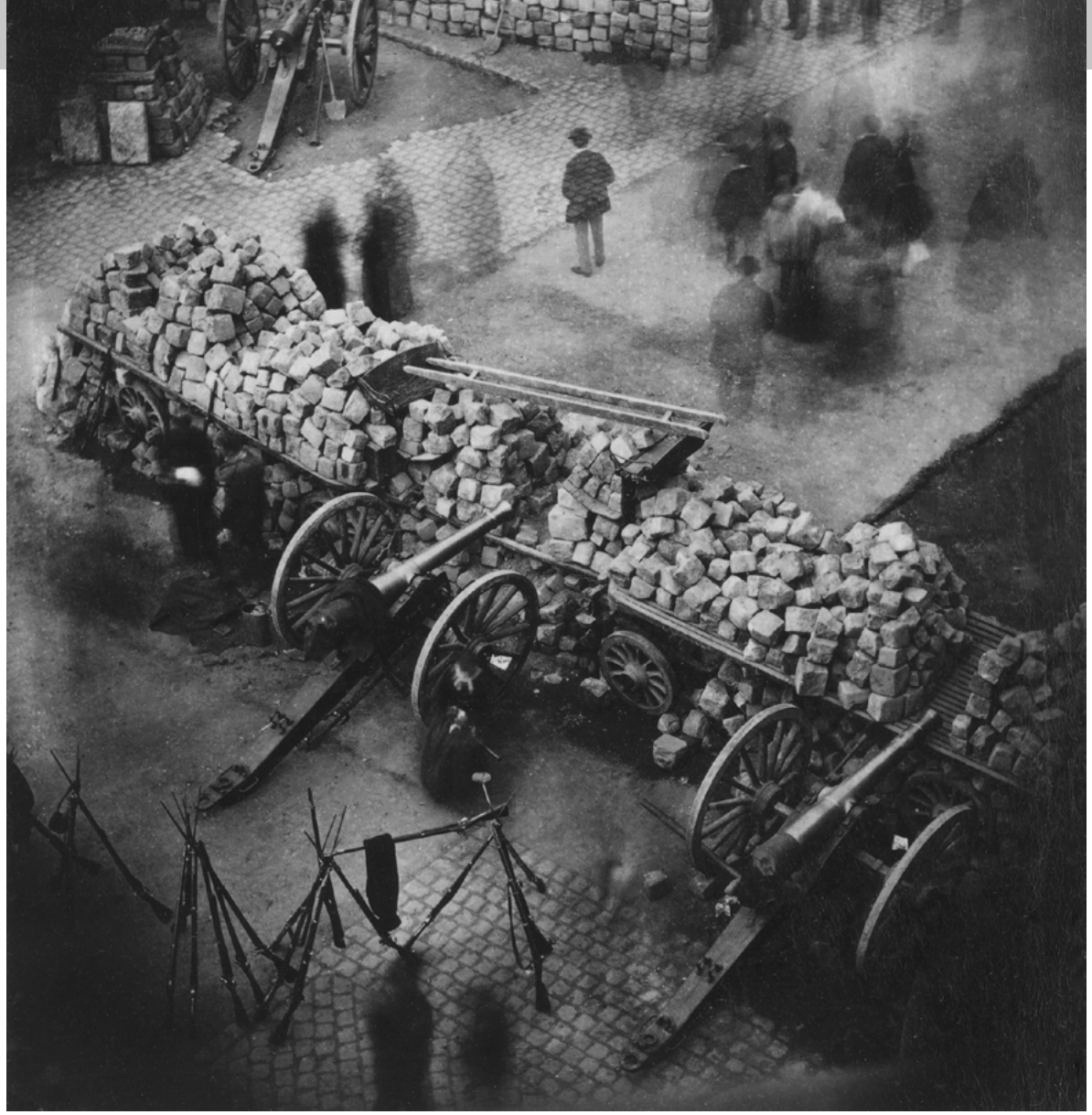

Hotel de Ville yakınlarındaki Rue de Rivoli'de Nisan 1871'de Komün tarafından inşa edilen bir barikat. (Figürler fotoğraf makinesinin uzun pozlama süresi nedeniyle bulanıklaşıyor, bu da erken fotoğraflarda yaygın olarak görülen bir etkidir.)

İşçi bölgelerindeki küçük burjuva demokratlar (Jakobenler) ve sosyalistler güçlü bir çoğunluğu temsil eder. Tüm politik tonlardaki burjuvalar da seçimlere katılır.

Komün bileşimi şu üyelerden oluşur:

17 Enternasyonal Üyesi

13 Merkez Komite Üyesi

7 Blanquist

9 Radikal Basın ve Devrimci Parti Temsilcisi

21 Kulüp Temsilcisi

15 Ilımlı veya Burjuva Parti Temsilcisi

Burjuva delegelerinin Komün'ün kurulmasından kısa bir süre sonra görevlerinden istifa etmeleriyle birlikte, artık Paris'in burjuva nüfusu temsil edilmez ve Komün daha açık bir proleter karakter kazanır.

Sosyalist kararların çoğu oybirliğiyle kabul edilir.

Sosyal konumlarına göre Komün Üyeleri; 25 işçi, 7 memur, 30 serbest meslek mensubu (doktorlar, yazarlar, mühendisler, avukatlar, sanatçılar) ve geri kalanı küçük iş adamları, girişimciler ve çeşitli memurlardan oluşur.

28 Mart 1871: Paris'te Komün İlânı.

2 Nisan 1871:

YÜKSEK RESMİ MAAŞLARIN KALDIRILMASINA İLİŞKİN KARARNEME ÇIKARILIR:

Yerel yönetim çalışanları için maksimum maaş: Yılda 6000 Frank.

Komün üyeleri için tazminat: Günlük ücret olarak 15 Frank.

Öğretmenlerin maaşları ikiye katlanarak 2000 Frank'a çıkarılır.

Versailles Yürüyüş'ü için hazırlıklar yapılır. Bu yürüyüşler için oluşturulan Ulusal Muhafızlar; bizzat vatandaşları, hatta tüccarları dahi kapsar.

Komün, İlçe Belediye Başkanlığı'nın ofislerinde

istihdam büroları kurar.

3 Nisan 1871: Versailles Yürüyüşü.

Bu yürüyüş iyi organize edilmemiştir. Birçok tabur, toplanma noktalarında, çiseleyen yağmurun altında saatlerce ayakta bekler ve yürüyüş emrini bekler. Nihayet emir geldiğinde ise taburlar yarı yarıya dağılmıştır. İnsanlar öfkeyle evlerine dönerler. Taburlar oldukça yetersizdir. Ulusal Muhafızların çoğunun yanında fişek yoktur. Düşman küçümsenir. Sınır askerlerinin Ulusal Muhafızlarla dostluk kuracağının hesabı yapılır. Mont Valérien'deki kalenin Ulusal Muhafızların elinde olduğuna inanılmaktadır. Ve ateş alanı içerisindeki Versailles'a doğru taburlar halinde yaklaşıldığında, yürüyüş kortejlerinin üzerine apansız mermiler yağmaya başlar. Büyük bir şaşkınlık yaşanır ve kaçan askerlerle kovalamacalar başlar.

KİLİSE İLE DEVLETİN AYRILMASINA İLİŞKİN KARARNAME ÇIKARILIR.

4 Nisan 1871: General Duval ve iki tabur komutanı Versailles tarafından yakalanır. Ve haklarında bir duruşma gerçekleştirilmeden kurşuna dizilirler.

Versailles'deki yürüyüş, hızlı bir geri çekilme ve gerçek ve potansiyel işbirlikçilerin (örneğin Paris Başpiskoposu) tutuklanmasıyla sona erer.

5 Mayıs 1871: Diğer gerici gazeteler kapatılır. Merkez Komitesi Savaş Delegasyonu'nun idari yönetiminde yer alır.

6 Mayıs 1871: İlk meslek okulunun açılışı gerçekleştirilir.

8 Mayıs 1871: Sabit ekmek fiyatları belirlenir.

Fort d'Issy tahliye edilir.

12 Mayıs 1871: Bir karşı-devrim komplosu açığa çıkarılır.

Komün tarafından özel girişimcilere yapılan tüm başvurular, sadece işçi sendikalarının denetimine bırakılır. Böylelikle özel girişimcilerin toplum ve işçiler pahasına kârlı bir ekonomi faaliyeti yürütmesinin önlenmesi hedeflenir.

13 Mayıs 1871: Fort Vanves tahliye edilir.

17 Mayıs 1871: Avenue Rappe'deki kartuş fabrikası, Versailles'ın sabotaj eylemiyle havaya uçurulur.

Giderek daha fazla dükkân kapalı kalmaya başlar.

Rehinelerle ilgili kararın derhal uygulanmasına ilişkin karar kabul edilir.

Komünarlar arasında yılgınlık ve disiplinsizlik yaygınlaşır. Surların büyük bir kısımı giderek sıklaşan bir şekilde tamamen korumasız kalmaya başlar. Firarlar hızla artar.

18 Mayıs 1871: Diğer gerici gazeteler de kapatılır. Komünde, ölümcül bir güçlü askeri liderlik eksikliği belirir. Taburlar zayıflamış ve kendi haline bırakılmıştır. Sadece birkaç tane en iyi tabur kalıntısı mevcuttur. Nisan ayının başından bu yana Komün; 400 ölü ve yaralı, 35.000 tutsak kaybetmiştir. Şu anda Komün'ün Asnières'den Neuilly'ye 2000 ve La Muette'den Petit Vanves'e yaklaşık 4000 adamı mevcuttur. Passy Karakolları için belirlenen taburlar, bu karakolların hemen ilerisinde ya da bentlerin ötesindeki evlerdedirler. Memurların çoğu ortadan kaybolmuştur. 36'dan 70'e kadar olan burçlarda, yani tam saldırı noktalarında

EĞİTİM SİSTEMİ

Öğretim Heyeti, Komün Kitabı'nın en güzel sayfalarından birini yazmış olmalıydı ki; delegasyon onlar aleyhine tanıklık edebilecek hiçbir iz bırakmadı. Ancak delege Vaillant çok iyi eğitilmişti. Stenoları sınıflardan dışarı atmaktan ve eğitim konularına aşina olan herkese hitap etmekten hayli memnundu. Genel ve uzman öğretimi organize etmek üzere bir komisyon görevlendirildi. Bu komisyonun tek görevi; 6 Mayıs'ta gerçekleşecek olan bir okul açılışını herkese duyurmaktı. Tam da Versailles'ın Paris'i işgal ettiği gün, kadınları eğitmek üzere bir komisyon daha atanmıştı.

Eğitim sistemindeki devrimci müdahaleleri sadece ve sadece ilçe yönetiminin talimatlarından öğrenebilirsiniz. Şehir öğretmenleri ve Ruhaniler Meclisi tarafından terkedilen birçok semtteki okullar yeniden açıldı ya da Paris'te kalan rahipler kovuldu. 4. Bölge Heyeti şu açıklamayı yaptı:

"Çocuğa kendi emsallerini sevmeyi ve onlara saygı duymayı öğretmek, onu adalet sevgisi ile doldurmak ve kendisini herkesin yararına yetiştirmesi gerektiğini öğretmek, bundan sonraki eğitimin esas alınması gereken ahlâki ilkelerdir."

18. Bölge Heyeti şöyle bir genelge yayınlar: "Okul ve barınaklardaki öğretmenler, her yerde fiziksel, ahlâki ve ruhsal olguların açıklanmasından başlayan bir bilimsel yöntem kullanmalıdır."

Genel bir eğitim reformu programına ise hâlâ yaklaşılamamıştı.

Prosper Lissagaray: Komün Tarihi-1871

KOMÜN KADINLARI

Yüz kişilik bir tabur Paris sokaklarında sessiz bulvarlar boyunca yürümektedir: Ateşten gelmekte ya da dışarıya çekilmektedir. Onlarla birlikte bir kadın da yürür. Selamını verir yoldan geçene. Kır saçlı ve sarışın erkekler, Haziran 1848 savaşçıları ve işte geleceğin öncüleri. Oğul babanın yanında yürür ekseriyetle.

İşte selamlaşan ya da birlikte yürüyen şu kadın, cesur, gerçek bir Parislidir. İmparatorluğun bataklığında doğan, törpülenmiş bu israfçı kadın, müşterileriyle birlikte Versailles'e taşınır ya da Saint-Denis'de Prusyalılarla iş yapar. Geriye kalan ise, nasıl öleceğini ve nasıl sevileceğini bilen güçlü, sadık bir kadındır sadece. İş arkadaşları ona tehlike ve ölüm taksim eder. "Times" muhabiri şöyle yazar: "Fransız Halkı sadece kadınlardan oluşsaydı, ne büyük bir facia olurdu!"

24 Mart günü bir elebaşı, 1. Bölge Burjuva Taburu'na silahlarını bırakmalarına yolaçacak olan tek bir söz söyler: "İnanın bana, eşleriniz hep ağladığı için düşmandan kaçmayıp mukavemet edemeyeceksiniz. Bizimkilerin ise çoktan gözyaşları tükendi". Kocasını engellemez bir kadın. Aksine, onu savaşa sürükler. Tıpkı iş atölyelerine olduğu gibi sipere de çamaşır ve yiyecek getirir. Birçoğu geri dönmek istemez ve silahlarını elden bırakmaz.

4 Nisan'da Chatillion platosunda ateş açılır. Pazarcılar basit işçi kıyafetleri giyerler. İşte bunlardan biri olan vatandaş Lachaise, 3 Nisan'da bütün gününü Meudon yakınlarındaki savaş alanında geçirir. Ve doktor bulunmayan bu yerde, neredeyse tamamen tek başına yaralıların bakımını yapar.

Bir Kadın Komitesi 10. Bölgede bir bildiri yayınlar: "Ya zafer ya da ölüm. Sizler, onlara şunu söyleyenler: Sevdiklerimizi kaybetmek zorunda kalacağımız bu davamızın zaferi bizi ne alâkadar eder? Bilin ki, sizin için değerli olanları kurtarmanın tek yolu, onları savaşa göndermektir".

Kadınlar korkaklara karşı duydukları tiksintiyi ifade ederek, Komün'den silahlanmayı ve savaşa katılmayı talep ederler.

Prosper Lissagaray: Komün Tarihi-1871

yirmiden az topçu mevcuttur, nöbetçiler bu alanı terk etmiştir.

20 Mayıs 1871: Versailles, Mont Valérien ve Montretout bataryalarının koruması altında, Paris surlarının bataryaları kırılır. Bu bataryalardan çıkan yangın Mont Valérien, Montretout, Fort d'Issy ve Vanves'in silahlarından çıkan ateşle birleştirilerek fırtına hazırlığı yapılır.

21 Mayıs 1871: Ducatel adlı bir casus, Versailles birliklerine Porte de St. Cloud'un boş olduğunu işaret eder. Burada, piyade alayları, avcılar ve topçular şehre ilk girenlerdir. Onları kapıları kazanmak için surlar boyunca uzanan Douay Kolordusu izler. Grenelle, Auteuil, Passy, Versailles, La Muette Kalesi ve Trocadéro kapıları alınır. Barikat savaşı başlar.■

Jules Valles

31 EKİM İSYANI

Daha da kötü haberler gelmeye başladı! Bazaine ihanet etti*! Milli Savunma Hükümeti bunu biliyordu ve bir sır olarak sakladı.

"Hotel de Ville'ye!"

Bölgeden bölgeye, hep birlikte inmek istedikleri yönlü haberleştiler.

Gidelim!

Ama arkadaşlarım tam önümde, Corderie'nin önünde bir grup olarak toplanmış beni dıştalıyorlar. Bu halk adına gerçekleştirilen bir müzakere iken, bölüklerin bensiz ilerleyebileceğini iddia ediyorlar.

"Hareketi nasıl yöneteceğimizi düşünmeliyiz."

Ama biz sadece yedi kişiyiz. Ünlüler kayıp. Blanqui geldi, ancak hemen tekrar ayrıldı; bir de Vaillant. En çok tanınanlar, yanlarında olmak istedikleri taburların içindeler ve kimse onları göndermek istemiyor. Benden de talep ettikleri bu : "Vingtras! Vingtras! "

Ah! Daha hâlâ ayaklanmaları komutanların yönettiğine inananlar varmı ki! Çok safça!

İnsan selinin gürültüsünde ufalanan, dağılan, parçalanan, boğulan; Genelkurmay denilen şeydir! Bu liderlerden birinin başı, tıpkı dalgaların yuvarlayarak getirdiği, bizzat fırtınanın kendi kaprisine göre ortaya çıkıp-kaybolan, gemilerin pruvasındaki boyalı, oyulmuş kadın figürleri gibidir. Apansız görünmez oluverir!

Buna rağmen beş altı kişi, bir kaldırım kenarında, bu akşam Komün'ün ilân edilmesi gerektiğine karar verdik.

"Komün ... anlaştık!"

"Ama gelin artık!", beni geri götürmesi gereken adam çağırmakta bizi.

Bir patlama!

Çocuklar çığlık çığlığa ve kaçışmakta.

Cesur adamlardan oluşan Bar Komitesi, kendilerini göstermenin zamanının geldiğini ve kaçakları durdurmaya çalıştıklarını söylüyorlar. Ve bu arada hemen, zaptedilecek olan Hotel de Ville'ye doğru yöneliyoruz.

Oradan dönen Oudet bana; "Orası bizim," diyor. "İş çıksın istemiyorsun, değil mi?"

Eh iyi o zaman! Mahallemize geri dönelim ve varoşlarda yabancıların içinde kalalım.

* * *

Vingtras Belediye Başkanı olur

Bütün vaktimi boşa harcamıştım orada, yavaş yavaş birkaç kişi geri gelmeye başladı. Halk bizi anahtar deliklerinden izliyormuş ve evlerinin koridorlarında efendileri olmamız için yalvarıyorlarmışçasına; onlara karşı alınması gereken tavrı sorguladık, tartıştık ve birbirimize hakaret ettik. Kesin bir kararlılıkla Sarmatyalılarıma geri döndüm.

"Bu sabah harekete katılmak istemeyen Ulusal Muhafızların La Villette Mairie'de kaldıklarını bi-

Prosper Lissagaray

Her şey hakkında olduğu gibi, Komün hakkında da ya gerçek söylenmeli ya da sessiz kalınmalıdır.
18 Mart 1871'de Londra'daki anma töreninde, Komün Konseyi'nin eski üyeleri: "Öğrenelim, kendimizi eğitelim, cehaletten mahvolduk" dediler.
Bu yüzden Komün'ü, ya da istemiş olduğumuz ideal Komün'ü değil, onu olduğu gibi, koşullar ve insanlar onu yaptığı gibi tanımlayacağım. Sebeplerini yanlış anlamak veya inkâr etmek, bir felâketten daha korkunç olacaktır.

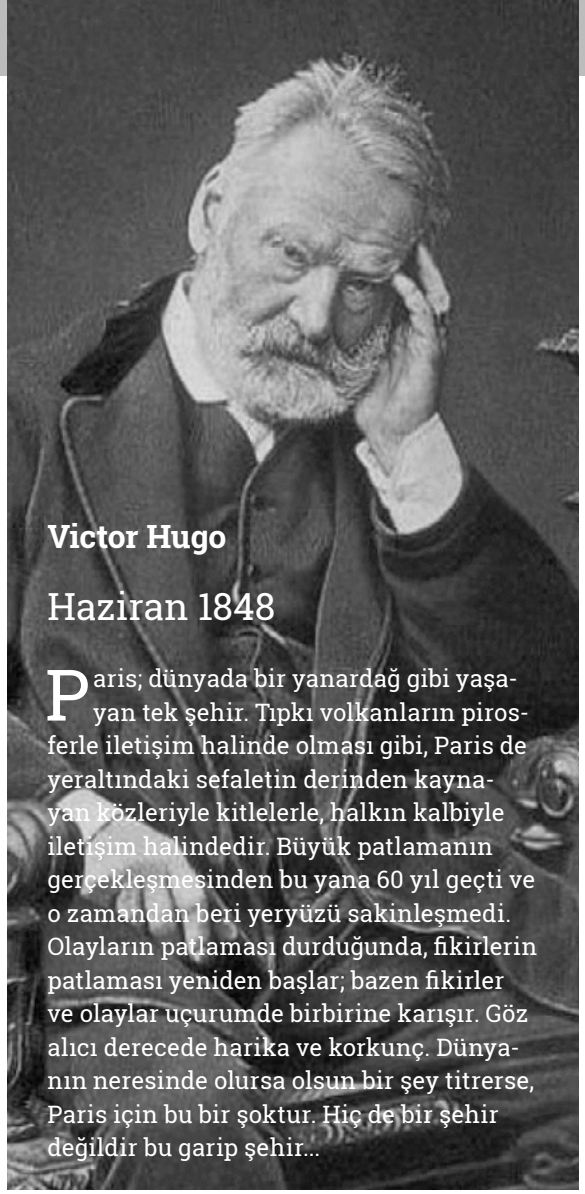

Victor Hugo

Haziran 1848

Paris; dünyada bir yanardağ gibi yaşayan tek şehir. Tıpkı volkanların pirosferle iletişim halinde olması gibi, Paris de yeraltındaki sefaletin derinden kaynayan közleriyle kitlelerle, halkın kalbiyle iletişim halindedir. Büyük patlamanın gerçekleşmesinden bu yana 60 yıl geçti ve o zamandan beri yeryüzü sakinleşmedi. Olayların patlaması durduğunda, fikirlerin patlaması yeniden başlar; bazen fikirler ve olaylar uçurumde birbirine karışır. Göz alıcı derecede harika ve korkunç. Dünyanın neresinde olursa olsun bir şey titrerse, Paris için bu bir şoktur. Hiç de bir şehir değildir bu garip şehir...

liyorsunuz değil mi?"

"İşgal edelim La Villette Mairie'yi!"

Şeref botları acıtıyor ayaklarımı, tahta ayakkabılarla yürüyorum. Bir köşede bulduğum bu tahta ayakkabıları aldım. Bir zamanlar mavi olan ve şimdi yeşile dönen bluzumun üzerine eski püskü, yıpranmış bir pelerin attım ... ancak kılıcımı hâlâ kınında taşıyorum.

Kınından çıkarıyorum onu. Bulutlu ve hüzünlü bir gökyüzünden düşen, çamur birikintilerine sıçrayan yağmurun altında Rue de Flandre yönüne ilerleyen yaklaşık otuz adama önderlik ediyorum.

Sırılsıklam saçlarımız, lekeli pantolonumuzla acınacak haldeyiz. Peynir hançerimde zaten pas lekeleri ve pelerinim yamulmuş, kanatları yorgun. Su teknesinden kaçmış bir tavuğa benziyorum.

"Dur!" ... Doğduğum günden beri beni her kapıda bekleyen: "Dur".

Ancak beni takip eden sırılsıklam adamlar, sallanan ve ağırlaşan pelerinimin arkasında savaş disiplininde dizilmişler.

"Halka yol açın, gücün efendisi!"

Parmaklıklar açılıyor ve geçiyoruz.

"Hotel de Ville'ye sahipseniz! ..."

Askerlerle doldurulmuş ve tüfeklerle donatılmış bu avluda muazzam bir gürültü.

"Kuşak! Kuşak!"

İki ya da üç memur alelacele beni bağladılar.

"Devrim adına, sizi Belediye Başkanı olarak addediyoruz efendim!" diyorlar ve kemeri sıkıyorlar ... çok sıkı çekiyorsunuz.

Biraz gevşettiler, ama şimdi neyin nesi şu baş dönmesi.

"Devrim adına kardeşçe bir öpücük alın!"

Ve birkaç şapırtılı öpücük alıyorum: Soğan, hatta sarmısak bile kokan çok sert öpücükler!

Ve şimdi işbaşına!

"İş! Ama ne yapmam gerekiyor? "

"Eh, tören konuşmaları işte! Halka yönelik konuşma yapmadan, onlar için öleceğini söylemeden başarılı olunabilir mi?"

"Çünkü nihayetinde onlar da halk için ölecekler, değil mi?"

"Kesinlikle!"

"Ne olmuş yani! Bunu halka söyleyiver, kendilerine bu söylendiğinde mutluluk duyacaklar ... Masaya çıkın ... Dikkat! Ve başlıyorum.

Tükürüğümün kuruduğunu hissettiğimde şöyle sonlandırıyorum:

"Citoyens, laf zamanı bitti!"

Şimdi bel bandı takan erkeklerin yapması gerekeni yapmalıyım.

"Peki ne yapacaksınız? Görmek istiyoruz!"

"Yok! Bu konuda neredeyse hiçbir şey bilmiyorum" diye, mırıldanıyor bir memur olarak atanmış ve aynı zamanda kendisine ticaret öğretilmesini bekleyen bir komşu. "Senet imzalamak zorundasın, bu çok kolay!" diyor, bilgisizliğim karşısında dehşete kapılan yaşlı bir adam.

"Senet, seve seve imzalarım, ama neyin senedi?"

"Arabalar, lambalar, yağlar, kâğıtlar, her türlü şey için Tanrı adına senetler! Bir devrim olduğunda hep ne oluyorsa, işte öyle!"

Kahretsin! Benden sadece fişek talep edileceğine ve bunu iki elimle imzalayacağıma inanmıştım. Geriye ne kalıyordu ki....

Ve haberler; bölgeden ve Hotel de Ville'den alınması gereken haberler? Orada kullanılmak üzere kiralık araçlara ihtiyaç var. Bu araçların pençeleriyle birlikte zorla içeriye sürülmeleri gerekecek. Yarın faturalarla birlikte gelecekler.■

* Cumhuriyet karşıtı bir mareşal olan Bazaine, düşmanla pazarlık yapmaya yetkili değildi.

Eugéne Pottier

31 EKİM 1870

İhanet, aşağılandı halk!
Ve her çehrede tehdit ediyor bizi felâket!
Paris, belediye konağın işgal edildi!
Paris, artık Komünü ilân et!

Emniyet altında değil mi
Bu diktatörlüğün kokuşmuş eti?
Savaş kararnameleri ve sansürle
Kırdılar bu halkın genç kanatlarını.

Hiç kurtulamadık sıkıcı belalardan.
Bu ikiyüzlü misafir talep ediyor bizden
İmparatorluğun bıraktığı
Şu eski namluyu kuşanmamızı.

Ne kükrüyor şu eşek sürüsü?
Sadece suç ortakları böyle haykırabilirler.
Şimdi barış olacağını söylüyorlar
Ve topları eritin diyorlar.
Diğer ülkelerden çok daha fazla
Silahlarımızdan korkuyorlar!
Binyediyüzdoksanüç şerefine
Bir alay konusu oldu onların elinde.

Ocağın yanına çömeliyor şu incirler.
Yakın şu sefaleti siz üşüyenler!
Bir şafak kadar kırmızı
Komünü yükselt Paris!
Neden umursarsın ki şu çaputları?
Gevezeliklerden umduğunuz nedir,
Kâğıt generaller!
Bizden önce gelen Danton'un zihninde
Bir gedik açıyoruz
Fırtınaya doğru!

Ey vahşi ve sersem slogan!
Tükürdün Thiers ve Trochu'ya.
Her yerde sabaha kadar
ve kükrer yine Carmagnole.
Getiriyor satılık paçavraları
Halk devlet tribünlerinden.
Herkes ettiğini bulur,
Fransa'nın eski meşe ağaçlarında.

İhanet, halk aşağılandı!
Ve her çehrede tehdit ediyor bizi felâket.
Paris, belediye konağın işgal edildi!
Paris, artık Komünü ilân et!

1 Kasım 1870

ÇN: Bu şiirler Fransızca'dan Almanca'ya şair-çevirmen Erich Weinert tarafından; kafiyeler ve vurgular mükemmel bir şekilde ayarlanarak çevirilmiştir. Eugéne Pottier tarafından yazılan "Enternasyonal"de, bu şiir için yapılan besteye uyması açısından her dile göre değiştirilmiştir; Fransızcası, Almancası ve Türkçesi arasında dağlar kadar fark vardır. Bu şiirlerde, elimden geldiği kadar kafiye uyumunu yakalamaya çalıştım, ancak mısraları tam olduğu gibi aktarmaya çalıştım. Böylelikle şiirlerdeki "şiir" tınısının kaçması beni oldukça rahatsız etti ve bu rahatsızlığımı böyle bir notla ifade etmeyi uygun buldum.

YAZARLAR

PROSPER LISSAGARAY (1838-1901)
Cumhuriyetçi bir gazeteci olarak ortaya çıkar, takip edilir ve ardından mâhkum edilir. 1871'de Toulouse'da askeri komiser olarak savaşa katılır. Paris Komünü'nü gazeteci ve barikat savaşçısı olarak deneyim edinir. İngiltere'ye kaçar, aftan sonra Fransa'ya döner (1880). 1876'da, bir Komün Klasiği çalışması hâline gelen; "L'Histoire de la Commune de Paris"i yayınlar.

JULES VALLES (1832-1883)
Önce parasız bir öğrenci olarak etkili olur ve gösterilere katılır. Bonapartçı bir profesör olan babası, darbeden sonra III. Napoléons'un oğlunu birkaç ay hapse atmasına izin verir. Vallés, siyasi dergilerin yayıncısı olarak adını duyurur ve "sosyalist" bir aday olarak seçimlere katılır. 4 Eylül 1870'de, cumhuriyetin ilânından sonra Milli Muhafızların tabur şefi olur. 31 Ekim İsyanı'na katılması, kendisine 6 ay hapis cezasına malolur ve hapishaneden kaçar. Şubat 1871'de, 1980'lerde dahi hâlâ yaygın olan bir dergiyi; LE CRI DU PEUPLE'ı kurar. Komün Konseyi Üyesi olarak eğitim meselelerini ele alır. Gıyaben ölüme mâhkum edilir ve Londra'ya kaçar.

EUGENE POTTIER (1816-1887)
Paketleyici, yatılı işçilerin sorumlusu, kâğıt ürünler temsilcisi ve kumaş ressamı olarak çalışır. Uluslararası İşçi Derneği'nin aktif üyesidir. Prusyalılar'ın kuşatması sırasında Ulusal Muhafız Subayıdır. Komün Konseyi ve Kamu Hizmetleri Komisyonu Üyesidir. Gıyaben ölüm cezasına çarptırılması üzerine İngiltere ve ABD'de yaşamını sürdürür. Haziran 1871'de "Enternasyonal" metnini yazar. Pottier'in şarkıları ve şiirleri, tercüman ve şair olan Erich Weinert'in güçlü çevirileriyle Almanca'ya aktarılır.

“Peki, bu şerefsizler niye bizi bölüyor?!”

■ **DERYA GÜMÜŞ**

Günümüzde genelde “kimlik” üzerinden siyaset moda... Etnik/milli kimlik, dinsel/mezhepsel kimlik, onların alt kimlikleri - cemaatler vb. “kimlik”ler siyasetin öne çıkan unsurları... Aslında insanları birbirinden ayıran ne varsa onlar üzerinden ayrılıklar derinleştiriliyor... Herkes kendini belli kimlik grubunun içinde tanımlıyor. Ve o kimlik grubunun sorunları her şeyin belirleyicisi haline geliyor...

“Modern” kapitalist toplum bu...

●●●●

Bu sadece günümüzün değil, son on yılların siyasetinde öne çıkan bir yaklaşım... Bunun elbette çeşitli nedenleri ve belirli bir geçmişi var.

Her sınıflı toplum gibi kapitalist toplum da farklılıklarıyla vardır. Bu sınıflı toplumun esas karakteristik özelliklerinden birisi kapitalizmin ‘kendi mezar kazıcısını’, işçi sınıfını da yaratmış olması ve kapitalizm geliştiği oranda ve ölçüde bu sınıfı da geliştirmek zorunda olmasıdır. Bu temel çelişki sınıflı en son toplum olan kapitalizmin temel çelişkisidir. Kendi varlığını sürdürme çabasında olan kapitalizmin en temel korkusu da bu sınıfın politik eylemidir.

Feodal sisteme karşı mücadelede ilerici olan burjuvazi, ortaya çıkarken vaat ettiği “eşitliği”, “özgürlüğü”, “kardeşliği” iktidar olduktan sonra yerine getirememe “yeteneksizliğinde” bir toplumsal formasyondur. Yine geçmişten üzerlenilmiş çeşitli köklü sorunları, örneğin sömürgeciliği, örneğin ırkçılığı ve ortaya çıkan “yeni” sorunları (kadın hareketi, çevre hareketi, etnisite temelinde ortaya çıkan hareketler, dinsel ve mezhepsel farklılıkların/eşitsizliğin/birinin diğeri üzerinde baskı ve hâkimiyet kurma isteği... vb. vd.) gerçekten çözebilme “yeteneğinden” de uzaktır kapitalizm...

Sorunlar ortada durduğu ve çözümü dayattığı yerde, “çözüm”, “hak”, “eşitlik” vb. talebiyle ortaya çıkan farklı grupların kendilerini dayattığı yerde kapitalizm; var olan farklılıklar temelinde ortaya çıkan “kimlik” hareketlerini kendi sisteminin çıkarları doğrultusunda “yönetme” yoluna gitmektedir. Bu yönetmenin yollarından birisi de var olan kimlikler arasındaki ayrışmayı derinleştirme, hâkim olan kimliğin karşısında olanları ötekileştirme/“şeytanlaştırma” ya da tersi ödüllendirme olarak karşımıza çıkıyor... Çeşitli kimliklere karşı tepki, karşı tepkiyi tetikliyor ve toplumda kutuplaşma daha da belirgin hâle geliyor. Tüm bunlar ama burjuvazinin denetiminde, onun sistemine zarar vermeyecek biçimde örgütleniyor.

Bu ayrıştırma, toplumu bölme, kutuplaştırma siyasetinin oynadığı en önemli rol var olan en temel çelişkinin ‘emek-sermaye çelişkisi’nin üzerini örtmesi.

●●●●

Evet, kimlik siyaseti aslında modern kapitalist toplumun sınıflı bir toplum olduğunun, esas kümelenmenin işçi/emekçi-patron arasında olduğunun üzerini örten, sınıfsal kimliğin üzerini örten bir siyaset... Anda tüm dünyada ve ülkelerimizde işçi sınıfının politik siyasetinin/eyleminin güçsüz olduğu bir dönemden geçiyoruz. “Büyük anlatıların modasının geçtiği”, “sınıf mücadelesinin miadını doldurduğu” lafları son on yıllardır burjuva ideologların ağzında çokça çiğnenen bir sakız...

İşçi sınıfı hareketinin mevcut göreli güçsüzlüğü, işçi sınıfının politik örgütlerinde de farklı kimlik siyasetlerine yönelmeyi, onlar üzerinden kendilerini ifade etmeyi beraberinde getiriyor. Lafta temsilcisi oldukları işçi sınıfının politik eylemi yerine, burjuvazinin uyguladığı kimlik siyaset çerçevesinde hareket ederek bilerek ya da bilmeyerek burjuvazinin değirmenine su taşıyorlar.

●●●●

Ülkelerimizde de kimlik sorunu son yıllarda en fazla üzerinde durulan konulardan birisi. Toplumda var olan kimlikler konumlarına, güçlerine, etkilerine göre az ya da çok kimlik siyaseti üzerinden hareket etme durumundalar. Egemen kimliklere karşı azınlıklar var olan, derinleştirilen, ötekileştirilen, kutuplaştırılan bir zeminde kendilerini ifade etme, “var olma” mücadelesi veriyorlar.

Toplumdaki temel siyasi kimlikler muhafazakâr Müslümanlar – laikçi Batıcılar olarak çıkıyor ortaya... (Bunların yüzlerce alt versiyonu var, ama temel bölünme böyle... Sol bu ayrışmada ikinci kesimin arabasının 5. tekeri ne yazık ki!) Bunlar birbirini düşman görüyor... Birbirleri hakkında acayip önyargılara sahipler... Ve herkes “bölünmeden”, “kutuplaşmadan” yakınıyor... Çözüm olarak da empati

öneriliyor... (Bu bağlamda son dönemde kültürel tartışmanın odağında... "Bir Başkadır" üzerine bir bardak suda koparılan fırtınanın önerisi "Birbirimizi anlayalım" empati kuralım... Ayrılıklarımızla yaşamayı öğrenelim!!! Bu tuzu kuru Beyaz Türklerin çözümü aslında... (Diziyle ve yine Kuzey Kürdistan-Türkiye'deki kimlik sorunu ile ilgili bu sayımızın Sinema Notları'nda Anuş Pazarcıyan'ın değerlendirmesini okumanızı öneririm.)

Çözüm aslında sınıf olmanın bilicine varmada... Bağımsız sınıf mücadelesini merkeze koymakta...

●●●●

Geçtiğimiz günlerde sosyal medyada hakları için direnen maden işçileri eyleminden bir video dolaşıyordu. Videoda bir devrimci işçi eyleme katılan işçilere soruyor: *"İçinizde AKP'ye o veren var mı?"* İşçilerden yanıt geliyor: *"Var!" "MHP'ye oy veren var mı?" "Var!" "CHP'ye oy veren var mı?" "Var!"*

Devrimci sormaya, işçilerden yanıtlar gelmeye devam ediyor: *"Kürt var mı?" "Var!" "Laz var mı?" "Var!" "Çerkez var mı?" "Var!"*

Sorularına aldığı "Var!" yanıtları sonrasında devrimci işçi konuşmasına devam ediyor:

"Aynı maden ocağında çalışıyoruz, aynı patrona! Aynı teri döküyoruz. Oradan aldığımız üç kuruş parayla çoluğumuzun çocuğumuzun rızkını temin edip karnını doyuruyoruz. Patron ayrım yapıyor mu bize?!"

İşçiler toplu hâlde yanıt veriyor: *"Hayır!"*

Devrimci işçi sormaya devam ediyor: *"Peki, bu şerefsizler niye yapıyor?!" Niye bizi bölüyor?!!"*

Evet, bölüyorlar... Ayrıştırıyorlar... Ötekileştiriyorlar... Kutuplaştırıyorlar... Toplumda var olan ayrışmalar üzerinden yürüyorlar... Türk, Kürt, Arap, Çerkez, Pomak... vb. gibi etnik/milli kimlikler üzerinden tepiniyorlar... İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik gibi dinsel/mezhepsel kimlik/onların alt kimlikleri - cemaatler vb. arasındaki ayrımı kullanıyor, kendi aralarındaki iktidar dalaşında da, emek ile sermaye arasındaki büyük mücadelede de kimlikler arasındaki farklılıkları sistemin bir sigortası olarak kullanıyorlar.

En büyük korkuları olan işçi sınıfının hareketini farklı kimlikler üzerinden bölüp parçalamaya, sınıfın varlığını/gücünü gözlerden gizlemeye, işçiler, emekçiler arasında olması gereken sınıfsal bağı ortadan kaldırmaya çalışıyorlar.

Haklarını yemeyelim, anda başarılı da oluyorlar.

Peki, burjuvazinin bu siyaseti karşısında ne yapmak gerekiyor? Sınıfın politik örgütleri nasıl bir siyaset izlemeliler? Bugün yanıtlanması gereken temel sorulardan birisi budur.

●●●●

Tam da bugün, burjuvazinin en temel korkusu olan 'emek-sermaye çelişkisi'nin üzerini örtmek için kimlik siyasetini yoğunluklu bir şekilde uyguladığı bugün; **sınıf kimliğini** öne çıkarmak olmalı görev... İşçi sınıfının politik örgütleri burjuvazinin izlediği siyasetin bir parçası olma, onun objektif olarak destekçisi olma durumundan kendisini kurtarma; bağımsız sınıf hareketini yükseltme görevine sıkı sıkıya sarılmak zorundalar.

Bu tarihsel bir görevdir.

Bu görev ama sınıflar içindeki farklılıklar yok sayılmadan yerine getirilmek zorundadır.

Toplumda işçi sınıfının temel sorunu olan emek sömürüsü dışında var olan/ortaya çıkan sorunlar, işçi sınıfının da sorunlarıdır. Kendilerini farklı kimlikler altında ifade eden, etmek zorunda bırakılan azınlıkların, ötekileştirilmişlerin sorunları bizzat toplumun ilerlemesinde motor rolü oynayacak olan işçi sınıfının da sorunudur. Var olan sorunları gerçek anlamda çözecek olan da, ayrılıkları, kamplaşmayı ortadan kaldıracak olan da işçi sınıfıdır, onun politik eylemidir.

Bu objektif durumdan hareketle işçi sınıfı ve onun politik güçleri merkeze sınıf mücadelesini koyarak var olan sorunları, farklılıkları, kimlikleri, azınlıkları reddetmeden, yok saymadan; tersine, onların taleplerini isteklerini mücadelenin bir parçası olarak kavrayan, bu mücadeleleri esas mücadeleye hizmet edecek bir şekilde yönlendirecek bir siyaset yürütmek zorundadır.

Azınlıklar üzerindeki baskılara karşı mücadelenin önemini reddetmeden, onlara sınıf adına sahip çıkarak **sınıfa karşı sınıf** mücadelesi...

Azınlık kimlikler karşısında uygulanmak zorunda olan siyaset budur.

●●●●

"Biz işçiyiz, emekçiyiz!" üzerinden tanımlamak kimliğini... bunu becerdiğinde çözülecek sorunlar. Aşılacak kapitalizm...

Fakat orada durmak yok...

Sınıf kimliğinden de uzun bir süreç içinde uzaklaşıp, insanlaşmak, insan kimliğinde buluşmak... Geleceğin komünist toplumu "insanın nihayet insan olduğu", ("insanlığa yükselmek" diyorlar klasikler...) bir toplum olacak...

Ya bu gerçekleşecek ya da kapitalizm insanlığı kendisiyle birlikte çöküşe sürükleyecek...

Burjuvazi ile proletarya arasında uzlaşmazlığı ve bunu devrimle çözmeyi öğrenmekte çözüm...

Üstü?! Sistemin reformlarla sürdürülmesi...

Orada da hep ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen olacak!

15. 12. 2020 ■

Fenomen olmayın! Marie Curie olun!

EMMANUELLE CHARPENTİER, JENNİFER DOUDNA OLUN! ANDREA GHEZ OLUN! ÖZLEM TÜRECİ OLUN!

■ GÜLFER UĞUR

Marie Curie çok özel bir kişi! İlk kez Nobel ödülünü almış bir kadın. Onun özelliği salt ilkleri yazan bir bilim kadını olmasında yatmıyor! İlk doktora yapan kadın, ilk Nobel ödülü alan kadın – hatta iki kez! Bütün bunlar elbette ki, bir yere kadar önemli! Fakat bundan da önemlisi, 19. yüzyılın sonunda birçok alanda olduğu gibi, bilim alanında da erkekler kulübünün kapıları kadınlara kapalıyken, yaptığı buluşlar ve azimkâr çalışmasıyla bu kapıları birer birer açmış ve kendinden sonra gelecek tüm kadın bilimciler için öncülük rolünü oynamış olmasıdır! Onun yaşam hikâyesi, kadınların erkek egemenliğine karşı bugüne kadar süren bireysel ve toplumsal mücadelelerinin en çarpıcı olanlarındandır. Bilimsel çalışmaları, yaklaşım tarzı ve duruşuyla her daim büyük bir saygı uyandıran kişiliğiyle, dün olduğu gibi bugün de, kendinden sonraki kadın nesillerine, özellikle bilim alanında ilerlemek isteyenlere örnektir. Fakat erkek egemen direniş çok güçlüdür. Ve Marie Curie çok uzun yıllar, haddinden fazla uzun yıllar, bir "istisna" muamelesi görmüştür.

Yıl 2020. Bu yılki en önemli Nobel ödüllerini alanların arasında üç kadın bilimci var!

2020 fizik Nobel'i Samanyolu'nun merkezindeki Kara Delik araştırmacılarına verildi. Bu büyük ödülü paylaşan üç kişiden biri bir kadın fizikçi Andrea Ghez.

2020 Kimya Nobeli'ni ise bu yıl tümüyle iki kadın bilimci kaptı: Emmanuelle Charpentier, Jennifer Doudna!

Ödülün salt kadın bilimcilere gitmesi de dünya tarihinde bir ilkti!

Bu ikili, gen teknolojisi açısından çığır açıcı özelliğe sahip Crispr/Cas9 adlı "gen makası"nı bulmuşlar. Söz konusu "gen makası"nın şimdiye kadar bilinen yöntemlerden çok daha kolay ve iyi olduğu, onun sayesinde insan genlerini nokta atışı ile çıkartma, yenisini ekleme, değiştirme ya da onarma imkânının bulunmuş olduğu tespit ediliyor. İkilinin buluşu insanlık açısından oldukça tehlikeli olma olasılığını da içinde taşıyor.

Birçok bilimsel buluş gibi, teraziye vurulduğunda insanlığın yararına mı yoksa zararına mı olacağı onun kimlerin ellerinde ne için kullanılacağına bağlı olacaktır. Bu teknik ile birçok hastalığa, genetik deformasyonlara çare bulmak mümkün olabileceği gibi, belirli bir kalıba dökülmüş insan türetme ve belki bugün hayal bile edemeyeceğimiz kötü amaçlar için kullanılması da mümkündür.

Bu bağlamda 1903 yılında radyoaktifliğin bulucuları olarak Becquerel, Marie ve eşi Pierre Curie'ye fizik Nobel ödülü verildiğinde, Pierre Curie'nin ödül töreninde yapmış olduğu uyarı niteliğindeki konuşması bütünüyle güncelliğini korumaktadır:

"Radyumun cani ellerde çok tehlikeli olabileceğini düşünebiliriz. Doğanın sırlarını çözmek insanlığın yararına mıdır, acaba bu sırlardan yararlanabilecek kadar olgun muyuz, edindiğimiz bilgiler insanlık için zararlı olmayacak mı, diye sormak hakkımızdır. Nobel'in kendi buluşları bu bakımdan örnek olarak anılabilir: Yüksek güçlü patlayıcılar insanlığa çok önemli işler başarma olanağı vermiştir. Ama aynı zamanda bunlar, halkları savaşa sürükleyen caniler elinde korkunç birer yok etme aracıdır. Ben, Nobel gibi, yeni buluşların insanlığa kötülükten çok iyilik getireceğine inananlardanım." (1)

Pierre ve Marie Curie büyük insanlığın yararına çalışmak konusunda tavır belirleyen, maddiyata önem vermeyen, bireysel zenginleşme kaygısıyla hareket et-

meyen, bilakis buluşlarının patentini almayı dahi reddeden son derece hümanist, idealist bilim insanlarıydılar. Onlar kapitalist dünyada bilimlerini yaparken, içinde yaşadıkları kapitalist toplumun yasalarını hiçe sayan bir tutum içindeydiler. Ve esasen büyük insanlığın çıkarlarından başka bir şey gözetmeyen bir toplumun, geleceğin sosyalist toplumunun bilim insanları için norm olabilecek biçimde davranıyorlardı.

Bilimsel çalışmalarına büyük bir tutkuyla bağlı, insanlık yararına işler yapmak isteyen tüm bilim insanları – hatta tüm insanlar- gibi, onlar da yapmak istedikleriyle, toplumsal gerçeklik arasındaki çelişkiyle mücadele etmek zorundaydılar.

Marie Curie'yi, Andrea Ghez'i, Emmanuelle Charpentier'i, Jennifer Doudna'yı örnek gösterirken, her kadın Nobel ödülü almak için çalışsın, demek istemiyoruz şüphesiz. Hatta Nobel ödülü çok da önemsediğimiz bir şey değil. Nihayetinde o kapitalist dünyanın yaratmış olduğu bir ödüllendirme sistemi. Ancak, şu önemli tabii ki: Kızlarımızı yetiştirirken, hangi alana ilgi duyarlarsa duysunlar, onları kapitalist tüketim toplumunun dişlilerine terketmektense, "sanal" dünyanın "fenomen"i olmak için akıl almaz saçmalıklar yapmakla uğraşmaktansa, ömürlerini Marie Curie gibi insanlık yararına çalışmaya adayan, bir şeyler keşfetme, bir şeyler üretme, yararlı bir şeyler yapma yönünde teşvik etmek önemlidir. Böylesi büyük amaçlar peşinde koşan bu muazzam kişilikteki öncü kadınları yeni nesillere tanıtmak, örnek göstermek bu anlamda önemlidir.

Marie Curie - özel bir dönemin özel bir kişiliği...

Marie Curie ilkleri yazan bir bilim kadını! Dünya tarihinde Nobel ödülünü alan ilk kadın! Ama salt o kadarla da kalmıyor! Curie farkını atıyor ve üst üste iki kez Nobel ödülü alan ilk bilim insanı olma ünvanını da taşıyor. İlk kez doktora yapan kadın! Hem de fizik dalında! Eşi Pierre Curie ile birlikte araştırma tekniklerinde bir dizi yeniliğe imza atan ve yine ilk olarak iki yeni element keşfetmiş bir kişi.

Ve bütün bunları Madam Curie –böyle anılır çoğunlukla– 19. yüzyılın sonlarında, kadınların bilim alanında adının olmadığı bir dönemde yapar. Erkek egemenliği tüm pervasızlığıyla kendini dışa vuruyor! Bilimin kadın işi olamayacağı görüşü bilim çevrelerinde açıkça ifade ediliyor! Erkeklerin kadınlardan zekâ olarak üstün olduğu "bilimsel" olarak ispatlanmaya çalışılıyor, erkek beyninin hacmi ve ağırlığının kadın beyninden daha büyük olduğu buna "kanıt" olarak ileri sürülüyor!

İşgal edilmiş Polonya topraklarında en büyük hayalleri okumak olan kız kardeşler

Maria Salomea Sklodowska 7 Kasım 1867'de Varşova'da doğdu. Babası lise fizik öğretmeniydi. İlkokul öğretmeni olan annesini erken yaşta verem hastalığından kaybeden Maria ve Bronia kız kardeşler birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmış ve birbirlerine ömür boyu destek olmuşlardı.

İşgal altındaki Polonya topraklarında, zor şartlarda öğretmenlik yaparak üç çocuğunu yetiştirmeye çalışan yurtsever ve ileri görüşlü baba, o dönemler için hiç de alışılmış olmayan bir tutumla iki kızı ve oğlu arasında ayrım yapmadan çocuklarının eğitimine büyük önem vermiş, çocuklarına en büyük zenginliğin kültür, bilgi ve eğitim olduğunu aşılamıştı.

Küçük kızı Maria çok küçük yaştan itibaren güçlü bir hafıza, konsantre olma yeteneği ve bilgiye susamışlığıyla dikkat çekmekteydi. Maria, dört yaşında akıcı bir şekilde okuyor, sekiz yaşında uzun kompozisyonlar yazıyordu. Maria, 1883 yılında, 15 yaşındayken liseyi sadece okul birinciliğiyle bitirmekle kalmıyor, iftihar altın madalyası alıyordu. Bu onun ilk ödülüydü. Ama sonuncusu olmayacaktı.

İki kız kardeşin de en büyük arzuları üniversiteye gidebilmekti. Ancak, o günkü dönemde üniversiteler kadınlara kapalıydı. Bunun için Fransa'ya, Paris'e gidebilmek gerekirdi. Bronia ve Maria bir taraftan çalışarak Rus işgali nedeniyle işinden uzaklaştırılan babalarının yerine aileyi geçindirmeye çalışıyor, diğer taraftan da gelecek planları yapıyor, okumak için para biriktiriyorlardı. Ancak ne kadar çabalarsa çabalasınlar, biriktirdikleri para ikisinin birlikte Paris'te okumalarına yetmeyecekti. Sonunda Marie karar verdi. Önce Bronia Paris'e gidecek ve doktorasını yapıncaya dek Maria çalışıp ona para gönderecekti. Daha sonra da Bronia Maria'ya destek olacaktı.

Maria, 6 yıl boyunca özel öğretmen (mürebbiye) olarak taşra kentlerinde çalıştı ve bir taraftan kız kardeşini destekledi ve bir taraftan da kendisi için para biriktirdi. Bu dönemde boş durmuyor, kendini eksik gördüğü matematik, fizik ve kimya alanında geliştirmek için azimle çalışıyordu. Amacına ulaşması kendisine imkânsız gibi göründüğünde tıp okuyan abisi Josef'e şu satırları yazar: *"Bir şeyler olma konusunda kendim için tüm umutlarım yittiğinden, bütünüyle size, Bronia ve sana yoğunlaşıyorum artık."* Aynı dönem ablası Bronia'ya da şu satırları yazar: *"Yararlı bir şeyler yapamadan, yeteneklerimin boşa gittiğini düşündükçe kalbim kırılıyor."* Marie'nin bir şeyler yapmak, yararlı bir şeyler yapmak arzusu olağanüstü yo-

Fizikçi Andrea Ghez

Kimya Nobeli ödüllü iki kadın bilimci: Jennifer Doudna ve Emmanuelle Charpentier

ğundur! Bunun o dönemde kadınların toplumsal eşitlik hasreti ile çok yakın ilişkisi vardır. Bronia ve Maria gibi bir dizi kadın, erkeklerle entelektüel olarak eşit olduklarını gösterme peşindedirler.

Maria, sonunda isteğine erişir ve 1891'de, 24 yaşında, Paris Sorbonne Fen Fakültesine başlar. İki yıl sonra fizikten sınıf birincisi ve bir yıl sonra matematikten sınıf ikincisi olarak mezun olur. Fransa'da artık adını Marie olarak kullanmaktadır. Paris'teki tüm zorluklarına rağmen, parasızlığına ve yabancı olmanın getirdiği zorluklara rağmen Marie büyük bir özgürlüğe kavuştuğunu yazar. Ama o, özgürlüğünün tadını çıkarma uğruna hedefinden şaşmamıştır: *"Bu yaşam, bazı yönlerden acı vermiş olsa da yine de benim için çok büyüleyiciydi ve bana çok değerli bir bağımsızlık ve özgürlük duygusu verdi. ... Zihnimin tamamı, özellikle ilk yıllarda çok zor olan çalışmalarıma odaklanmıştı."* (2)

Okulu bitirmesinin hemen ardından bir arkadaşının aracılığıyla Paris Fizik ve Kimya Yüksek Okulu'nda öğretim üyeliği yapan ve cisimlerin manyetik özellikleri konulu bir doktora çalışması yürüten Pierre Curie'nin yanında çalışmaya başladı. Pierre Curie bilim çevrelerinde tanınan ve birçok yeni buluşa imza atmış biriydi. Bilimsel çalışmalarının yanı sıra, ilericiliği ve politik duruşuyla da fark yaratan bir kişiliğe sahipti. Pierre Curie'nin babası zamanında, barikatlardan yaralı komünarları evine taşıyıp onları tedavi etmiş olan bir doktor, kiliseye düşman, sağlam bir cumhuriyetçi idi. Oğullarını da öyle yetiştirmişti. Hatta onları sistemin gericiliklerinden korumak için okula dahi göndermemiş, bizzat evde kendisi yetiştirmişti. Pierre, daha önce okul yüzü görmeden, 16 yaşında Sorbonne Üniversitesi giriş imtihanını kazanmış, 18 yaşında üniversiteyi bitirmiş, 19 yaşında asistan olarak bilimsel araştırmalara başlamıştı.

Marie ile Pierre laboratuvardaki ortak çalışmaları sırasında birbirleriyle yakınlaşmış ve kısa zaman sonra, kilisesiz, düğünsüz, sade bir nikâh ile evlenmişlerdi. Bundan sonra Marie, Madam Curie olarak çağrılacaktı.

Her ikisi de bilimsel çalışmalarına ve bunda ortak hissetmeleriyle birbirlerine tutkundular. Tamamen bilimsel alanda araştırmaya yoğunlaşan, gece gündüz laboratuvarda çalışmayla geçen bir yaşantı sürdürüyorlardı.

Marie Curie, çok sonra yazdığı biyografisinde bu beraberlik hakkında şunları yazıyordu:

"Tamamen uyumlu bir şekilde ve bütün ilgi alanlarımızda tam bir ortaklık içindeydik: Teorik çalışma, laboratuvarda deneyler, ders veya imtihan hazırlıkları. Onbir yıllık ortak yaşamımızda nerdeyse hiç ayrı kalmadık, bu anlamda birbirimize yazılmış pek mektup satırı yok. Bayram ve tatil günlerimizi Paris çevresinde veya deniz kenarında veya dağlık alanlarda kır yürüyüşlerine çıkarak ya da bisiklet turları yaparak geçirirdik. Pierre Curie işini o kadar çok severdi ki, ondan uzun zaman uzak kalamazdı. Aradan birkaç gün geçince "bir şeyler yapmayalı çok zaman geçti sanki..." derdi." (3)

Radyoaktiflik üzerine çalışma

Marie Curie'ye doktora çalışmasında "Becquerel ışınımı" üzerinde yoğunlaşmayı Pierre Curie önermişti. Marie, Pierre'in geliştirdiği "piyezoelektrik" denilen bir elektrometre kullanarak, önce daha önce fizikçi Becquerel'in edinmiş olduğu bulguları doğruladı. Salgılanan ışınımın uranyum elementinin bir özelliği olduğunu tespit etti. Daha sonra başka elementleri denediğinde toryumun da aynı ışınları verdiğini, dolayısıyla söz konusu ışınımın salt uranyuma ait olmadığını buldu. Marie Curie bu ışınıma "radyoaktiflik" adını verdi.

Bu büyük buluşuyla yeni bir tutku oluşmuştu. Marie Curie, başka maden filizlerini inceliyor, radyoaktifliği ölçüyordu. Deneylerinde, bazı maden filizlerinde içindeki uranyum ve toryum miktarına göre çok daha büyük radyoaktiflik saptadığında, buna şaşırıyor ve bu filizlerde bilinmeyen başka elementlerin olabileceği fikri üzerinde yoğunlaşıyordu. Marie Curie yanılmadı. Pierre ile birlikte balçıktan maden filizlerini ayrıştırma çalışmasına giriştiler ve sonunda başarılı oldular. 1898 Temmuz'unda yeni bir element bulduklarını açıkladılar. Bu elemente Marie'nin yurdundan esinlenerek Polonyum adını verdiler.

Daha sonra, radyoaktif elementlerin üç değişik ışınıma sahip olduğunu keşfettiler. Birincisi pozitif yüklü parçacıktan oluşuyordu, ikincisi negatif ışınımdı (buna daha sonra elektron dendi), üçüncü ışınımın mahiyeti ise 1914'te bir başka bilim insanı, fizikçi Paul Villard tarafından çözüldü ve buna elektromanyetik dalga dendi.

Marie ve Pierre Curie, araştırmalarının devamında radyoaktif ışınıma sahip bir başka element daha buldular. Bu radyumdu. Devamen, radyoaktif elementlerin sürekli olarak enerji yaydığını da ispatladılar.

Curie'ler bütün bu çalışmaları, son derece eksik donanımlı, eski bir barakadan bozarak inşa etmeye çalıştıkları, kışları soğuk, yazın sıcak mı sıcak, derme çatma bir laboratuvarda yürütüyorlardı. Yabancı bir bilim adamı şöyle anlatmıştı bir keresinde Curie'lerin laboratuvarını: *"Ahırla patates ambarı arası bir yer; çalışma tezgâhındaki kimyasal malzemeleri görmemiş olsaydım, bana şaka yapılıyor sanırdım."* (4) Paraları olmadığı için yanlarında yardımcı, asistan da çalıştıramıyorlardı. Her şeyi yoktan var etmek, her şeye kendileri koşmak, kendi elleriyle tonlarca çamurdan maden filizlerini ayrıştırmak zorundaydılar...

Marie ve Pierre Curie pek çok yokluk çekmişlerdi... Ama bir yokluk vardı ki, onları can evinden vuruyordu. En çok gereksinimini duydukları şey, istedikleri bilimsel deneyleri yürütebilecekleri, donanımlı bir laboratuvardı. Pierre Curie'nin kendisine 1903'te bir madalya ödülü verilmek istenmesine karşın yazmış olduğu şu cümle tam da bunu anlatıyor:

"Lütfen Bakan'a teşekkür eder ve kendisine şunu söyler misiniz. Benim katiyen bir madalya ödülüne ihtiyacım yok. Ama çok acil olarak bir laboratuvara ihtiyacım var." (5)

Çok acı bir gerçektir ki, hayatlarının belki de en verimli çağında, Pierre ve Marie Curie'nin ihtiyacını karşılayacak türden bir donanıma sahip laboratuvarları olamamıştı.

Bilim kadını ve anne olmak kolay değil!

Yaşadığı dönemin koşullarında Marie Curie'nin bütün şartları zorlayarak başardığı gerçekten muazzamdır. Bugün de hâlâ daha, hayatın bir dizi alanında olduğu kadar bilimsel çalışma alanında da kadınların aşması gereken türlü zorluklar vardır. Fakat Marie Curie'nin şartlarıyla yine de karşılaştırılamaz. Marie Curie anne olduğunda durumu daha da zorlaşmış ve uzun bir zaman o çok sevdiği laboratuvar çalışmalarından uzak kalmıştır. Pierre ve Marie Curie her ne kadar o güne göre birbirini eşit

Covid-19 aşısını bulan Özlem Türeci ve Uğur Şahin çifti

Marie ve Pierre Curie çiftinin ün salmasının üzerinden yüzyıldan fazla zaman geçti. Yıl 2020 ve dünya yeni bir pandemiyle sarsılıyor. İnsanları tehdit eden Covid-19 virüsü hepimizin hayatını altüst etmiş durumda. Daha şimdiden tahminen 1,5 milyon insan bu virüsten hayatını kaybetmiş... Ne gerçek sayının tam ne kadar olduğunu bilebiliyoruz, ne de kaybın daha ne kadar olacağını tahmin edebiliyoruz. Önümüzü görmemizin imkânsız göründüğü böyle bir dönemde, dünya nefesini tutmuş, acaba nerden ilaç, nerden aşı gelecek derken, yine bir bilim insanı çift dünya çapında herkesin dilinde: Özlem Türeci ve Uğur Şahin.

Almanya'nın Mainz kentinde kurdukları BioNTech firması esasen bir araştırma kuruluşu. İkisi de tıp doktoru olan bu bilim insanları aynı konu üzerine çalıştıkları için biraya gelmişler. Her ikisinin de uzun yıllardan beri üzerine çalıştıkları konu kanser tedavisinde yeni yöntemlerin bulunması ve uygulanabilir hâle getirilmesi. Üniversite yıllarından beri bu konuya ilgililer. Ve esasen oldukça başarılı bir hat izlemişler. Denedikleri yöntemin anda uygulanır olan kanser tedavilerine göre farkı, kişiye özel bir tedavi yönteminin geliştirilebilmesi. Esas olarak dıştan kimya bombardımanıyla kanser hücrelerini yok etmek üzerine kurulu tedavi yönteminin yerine, kanser hastasının kendi bağışıklık sistemini hareketete geçiren, kanser hücrelerini yok edecek savaş sistemini tetikleyebilecek olan yöntemi geliştirebilmek. Ve bunda epey yol kat etmiş oldukları söyleniyor.

Günümüzün kapitalist dünyası bundan yüzyıl öncesinden elbette değişik. Kapitalizmin aşırı kâr dürtüsü hiçbir alan bırakmamış ki, tam egemenliği altına geçirmiş olmasın. Marie ve Pierre Curie, henüz bilimin kâr dürtüsünden bağımsız gelişebilmesi hayallerini kurabiliyor, hümanist bir yaklaşımın –gerçekliğe pek uymasa da– peşinden koşabiliyorlardı.

BioNTech kurucusu Türeci-Şahin çifti en başından, kapitalizmin gerçekliğiyle yüzleşmiş ve amaçlarına üniversite araştırma laboratuvarlarıyla erişemeyeceklerini kavramışlar. Araştırmalarının sonuçlarını kabul ettirebilmek ve uygulamaya sokabilmek için kendi şirketlerini kurmuş, bu şirketle borsaya açılmışlar.

Covid-19 salgını ortaya çıkınca, derhal faaliyete geçmiş ve yaklaşık on yıldır üzerinde çalıştıkları immun terapi yöntemini Covid-19 virüsü bağlamında deneme fırsatını görmüşler. Dünya çapında birçok

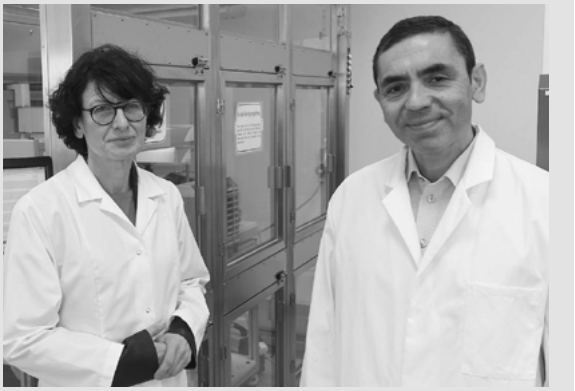

bilim ve araştırma ekibi-kuruluşu, Covid-19 virüsüne karşı bir aşı bulma yarışındayken, Kasım 2020'de dünya kamuoyuna müjdeli haber geldi. Başka aşıların yanı sıra Türeci-Şahin çiftinin bulduğu aşı yüzde 95 oranında başarılıydı ve bu aşı "ölü virüs aşısı" denilen ve şimdiye kadar tanınan aşı yöntemlerinden farklı çalışıyordu. Henüz daha araştırma yürürken ABD'li ilaç firması Pfizer, BioNTech ile 1 milyar 950 milyon dolarlık bir anlaşma imzaladığını açıkladı. Anında BioNTech firmasının borsa değeri yükseldi.

Özlem Türeci ve Uğur Şahin birden bire büyük bir üne ve zenginliğe sahip oldular. Kimileri onların kimlikleriyle ilgilendi, övündü... Kimileri kaç milyar dolar kazanacaklarını hesapladı... vs. vs.

Her ikisi de Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş ailelerin çocuklarıydı... Tamam, Almanya'da yetişmiş, tahsillerini yapmışlardı, ama olsundu. Nihayetinde köklerinde bir "Türklük" vardı. Bununla övündüler... Özellikle Türk basını ve sosyal medyası bir şekilde kendine pay çıkarmaya çalıştı. Hem de sırıtan bir erkek şovenizmiyle! Uğur Şahin'in ön plana çıkarılmasıyla!

Şimdiye kadar bıraktıkları intibayla Özlem Türeci ve Uğur Şahin çiftinin ne parayla ne de kimlik tartışmalarıyla öyle çok da ilgilendikleri yok. Onlar mütevazılıklarını koruyor ve bilim insanlarına yaraşır biçimde, öncelikle işe yarar bir aşı bulmuş olmanın sevincini yaşıyorlar... Ve tabii ki, şirketin kazandığı gelir muazzam. Bu onlara gelecek açısından büyük imkânlar sağlamış oluyor. Onların hedefinde çünkü hâlâ daha kanser bağışıklık tedavisinin çözümü duruyor.

Umarız bu konuda da aynı başarı çizgisini tuttururlar.

14 Aralık 2020

gören "modern çift" olsa da, ev işleri ve çocuk bakımının yükleri esas olarak Marie Curie'nin omuzlarındadır:

"Çocuğumuzun doğumuyla birlikte ortak çalışmamızın zorlukları da arttı, çünkü artık ev işlerine ben daha fazla zaman ayırmak zorundaydım."

Kızları biraz büyüyünce, çiftin yanına gelen büyükbaba (Pierre'in komüncülere yardım eden doktor babası!) gündüzleri çocuk bakımını üstlenir ve böylelikle Marie Curie'ye yeniden kısıtlı da olsa laboratuvarda çalışma imkânı doğar. Bu dönemde Marie Curie doktora çalışmasını tamamlamaya yoğunlaşır. Marie ile Pierre'in ikinci kızı dünyaya gelir. Çalışmalarına yine aralık vermek zorundadır Marie... Sonra yeniden laboratuvar ve ev arasında mekik dokur... Dede yine çocuk bakımını üstlenir. O Eve ve Irène'in hem dadısı ve hem de ilk öğretmenidir.

Marie ve Pierre çifti Nobel ödülü alıyor!

Marie ve Pierre Curie çiftine 1903 yılında radyoaktifliğin bulucuları olarak Nobel ödülü verilir. Böylece Marie Curie, dünya tarihinde Nobel ödülünü alan ilk kadın bilimci olma ünvanına erişir. Nobel ödülüyle birlikte Curie çiftinin maddi durumunda da bir nebze düzelme olur. Ödül parasıyla nihayet yanlarına bir asistan alma imkânına kavuşurlar. Pierre Curie Sorbonne Üniversitesinde profesörlük kürsüsü elde eder. Ancak, hâlâ daha bir laboratuvarı yoktur. Kamuoyunun ve özelde de gazetecilerin ilgi odağı olmasına karşın Marie Curie onlardan hep kaçar. Röportaj taleplerini reddeder, davetlerden vb. uzak durur. Öne çıkan çoğunlukla Pierre Curie'dir. Onların ise tüm bunlarda pek gözü yoktur, tek istedikleri yeniden araştırmalarının başına dönmektir.

Maddi çıkar gözetmeyen bilim insanları

Pierre ve Marie Curie kendilerini tamamen bilime ve insanlığın yararına çalışmaya adamış insanlardı. Öyle ki, kendileri kısmen yokluk içinde yaşamalarına karşın, yaptıkları çalışmaların sonuçlarını hiçbir maddi çıkar gözetmeden bilim dünyasına sunmuşlardı. Gayet bilinçli olarak, yaptıkları keşifler için patent başvurusunda dahi bulunmamışlardı. Bilimsel çalışmalarının hepsini olduğu gibi yayınlamış ve kendilerine yönelen bilim insanlarının

Marie ve Pierre Curie, 1897 doğumlu kızları Irène ile birlikte.

sorularına en ayrıntılı şekilde yanıt vermeye çalışmışlardı.

Marie ve Pierre Curie, buldukları yeni element radyum için patent almayı ve dolayısıyla bir anda milyoner olma imkânını geri çevirdiler. Bunu bilimsel anlayışa tümüyle aykırı buluyorlardı! Özelde Marie Curie'nin bu konuda çok ısrarcı olduğunu birçok kaynaktan okumak mümkün. *"Radyum bir elemettir, herkesin malıdır. Nasıl bir kişiye ait olabilir?"* der Marie!

Pierre, aynı Marie gibi düşünse de, istediği türden bir laboratuvara sahip olma imkânı, kızları ve kendileri için yoksulluktan kurtulmuş bir gelecek düşüncesi ona çekici gelmiyor değildi. Ama sonunda ilkelerinden vazgeçmeme konusunda karar kıldılar. Bilim insanları maddi çıkarlar gözetmeyecekti!!!

"Böylelikle radyum sanayii büyük bir avantaja sahip oldu. Önce Fransa'da, daha sonra da yurtdışında serbestçe gelişebildi ve bilimcilere ve doktorlara ihtiyaçları olan ürünlere kavuşabilme imkânını verdi. Bu sanayi bugün de bizim geliştirdiğimiz süreçte hemen hemen hiçbir değişiklik yapmadan işlemektedir." (6)

Ve şöyle devam ediyor Marie Curie:

"Lüks ve zenginliğe erişme hırsı içindeki toplumumuz, bilimin değerini kavramıyor. Onun insanlığın en kıymetli ve en saf mirası olduğunu anlamıyor, insanlığın yaşamını kolaylaştıran ve acıları dindiren her türden ilerlemenin temelinde bilimin durduğunu yeterince sorgulamıyor. Ne devlet kurumları ne özel girişim, bilime ve bilim insanlarına başarılı bir çalışmanın olmazsa olmazı, gerekli desteği ve araçları sunmuyorlar." (7)

Ve Pierre'i alıp götüren kaza

19 Nisan 1906'da Pierre meslektaşlarıyla geçirdiği öğlen yemeğinden ayrılmıştı. Hava karanlık ve yağmurluydu... Pierre Curie her zamanki gibi dalgın, düşünceli... bir anlık dikkatsizliği onun hayatına mal oluyor... Sokağa çıkıyor... Pierre'in ayağı kayıyor ve düşüyor... Hızla gelen atlı arabanın durması imkânsız... Pierre'e çarpıyor... Pierre Curie'nin kafatası parçalanıyor...

Çok sevdiği eşi ve çalışma arkadaşını bir anda yitirmesinin ardından büyük bir sarsıntı geçirir Marie Curie.

İntihar etmeyi değil, ama ölmeyi çokça düşünür. Kocasıyla aynı akıbete uğramayı ister. Bir araba da ona çarpmalıdır. Kendini toparlamaya çalışır, ama beceremez...

Hayattan zevk almasa da ortak çalışmalarının sürdürülmesi gereklidir. Kendisini Pierre'e en yakın hissettiği laboratuvarının başına geçer.

Kızı Eve'nin kaleminden, bu yıllarda annelerinin gülmekten yoksun, bir hayalet gibi varlık sürdürmesinden nasıl derinden etkilendiklerini, anneleriyle birlikte nasıl acı çektiklerini anlamak mümkün. Diğer taraftan eşinin ölmesinin ardından Marie Curie'nin başarılarının küçültülmesi girişimleri de sürmektedir. Marie'nin Pierre Curie'nin asistanı olmaktan öte gidemediği, esas keşiflerin Pierre Curie'ye ait olduğu, Nobel ödülünü hak etmediği vs. vs. söyleniyor. Fakat Marie Curie'ye destek veren, kadınların artık hak ettikleri yerde olmaları gerektiğinden hareket eden, daha baskın bir akım da vardır.

Ve ikinci kez Nobel ödülü

Marie Curie'nin 13 yıllık çalışması sonuç verir ve radyum elementini çamurdan ayrıştırmanın yöntemini bulur. 1911'de bu çalışması nedeniyle ona Nobel Kimya ödülü verilir. Bu ona verilen ikinci Nobel ödülüdür. Birincisini eşi Pierre ile birlikte almıştır. İkincisi ama tamamen kendi çalışmasına yöneliktir.

Radyoaktifliğin tıpta kullanılma imkânının anlaşılmasıyla birlikte radyum birden büyük bir ticari değer kazanır. Fransa'da, Amerika'da ve başka ülkelerde radyumu endüstri ölçeğinde elde etme girişimleri başlar.

Marie Curi, yılların çabasıyla elde edebildikleri 1 gram radyumu (o dönem 100 bin dolar değer biçiliyordu bu bir gram radyuma) kendisinin kurmuş olduğu Radyum Enstitüsüne bağışlar.

Yeni bir aşk ve yeni bir felaket

Pierre'in ölümünün üzerinden dört yıl geçmiştir. Marie Curie, çalışma arkadaşlarından fizikçi Paul Langevin ile aşk yaşamaya başlar. Paul Langevin evlidir, kendinden beş yaş gençtir. Henüz kendileri dahi ne olduğunu anlayamadan Marie'nin yazdığı aşk mektubunun Paul Langevin'in oğlu tarafından bir gazeteciye iletilmesiyle büyük bir dedikodu, karalama kampanyasına dönüşen skandal yaşanır. Paul Langevin, aralarındaki ilişkiyi inkâr eder. Marie "yuva yıkıcı" olarak gazete manşetlerine çıkar. Bu olay Marie Curie'nin yaşamında çok büyük bir darbedir.

Langevin evliliğine geri dönmüş, Marie ile ilişkileri kesilmiştir. Aradan zaman geçtikten sonra, Langevin ile yolları yeniden birleşir, ama artık sevgili olarak değil, meslektaş olarak. Bu arada Langevin eşinden ayrılmış ve bir öğrencisi ile yeniden evlenmiş, çocuk sahibi olmuştur.

Marie'nin tam da ikinci Nobel ödülüne aday gösterildiği bir dönemde patlamıştır bu skandal. Ve ortalık o kadar çalkalanmaktadır ki, Stockholm'a, Nobel ödülü törenine bizzat gelmemesinin belki de en iyisi olacağı duyurulmuştur kendisine. Bu öneri Marie'yi çok kızdırır. Onuru zedelenmiş, aynı zamanda mücadeleci damarına basılmıştır. "Bilimsel çalışmam ile özel yaşamımın ilişkisi olmadığı inancındayım" diye yanıt vermiş ve o zamana kadar hep geri planda durmayı yeğleyen Marie savaşkan bir tavır ile Stockholm'a gidip ödülünü almıştır.

İki Nobelli de olsa, 'Bir kadın Akademi'ye giremez!'

1906'da Sobonne Üniversitesi'nde Pierre'den boşalan kürsüye Marie Curie getirilmiştir. Üniversitenin fizik kürsüsüne bir kadının getirilmesi kimilerine göre olmayacak iştir!

Marie Curie, 1911'de ikinci kez Nobel ödülünü almasının ardından bir kesim bilim insanları tarafından Fransız Bilimler Akademisi'ne üye olması yönünde teşvik edilirken, belirli bir çevre, bu başvurunun reddedilmesi için büyük bir kampanya yürütür: *"Bir kadın nasıl olur da Akademi üyeliğine seçilir... hem Marie Fransız değil, yabancıdır... Marie tehlikeli fikirler savunan biridir..."* vs. Hatta Marie'nin gerçek dışı olarak Yahudi olduğu dahi ileri sürülür. Özel hayatı yeniden gündeme getirilir... vs. Akademiye üyelik müracaatının oylanacağı saat, Akademi başkanının görevli memurlara şöyle tembih ettiği söylenir: *"Toplantı birazdan açılacaktır, bu yüce salona geleneklerimiz uyarınca hiçbir kadın giremez, salonu kontrol edin."* Ancak kampanya tutmaz! Marie Curie oy çokluğuyla Fransız Bilim Akademisi'ne ilk giren kadın üye olur.

Marie Curie ve çocukluğumuzdan tanıdığımız taşınabilir röntgen kabinlerinin geliştirilmesi

Marie Curie, 1910'larda radyoaktiflik üzerindeki araştırmalarını sürdürmek amacıyla bir Radyum Enstitüsü kurma çabası içindedir. Ancak 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı, enstitünün kuruluşunu erteler. Marie Curie, savaş boyunca yaralı askerlere hizmet etmeye yönelir. Röntgen ışınları bulunalı 20 yıl geçmiştir, ancak bunun kitlesel kullanımı konusunda nerdeyse hiç ilerlenilmemiştir. Ordunun bir tek röntgen çekme aleti dahi yoktur. Marie Curie'nin röntgen aletinin askerlerin tedavisi için kullanılması için yetkililere başvuruları sonuç vermeyince, kendisi inisyatifi ele alır. Hastanelerden, fizik laboratuvarlarından toplayabildiği röntgen aletleri parçalarından aygıtlar üretir. Hurda kamyonlarından oluşturduğu bir filoyla, kısa sürede 200 taşınabilir röntgen aygıtı donanımı yaratır. Ayrıca bu röntgen aletlerini kullanabilecek röntgen teknisyenlerini yetiştirmek için bir okul kurar ve açtığı okulda 150 röntgen teknisyeni yetiştirir. Marie Curie, muazzam bir örgütleme yeteneği sergilediği bu dönemde, hastabakıcılığından röntgen aletlerinin onarılmasına dek her şeyi bizzat yapmak ve önayak olmak zorundadır. Bu faaliyetinde onun hemşire, teknisyen, kamyon sürücüsü, kurs öğretmeni olarak çok önemli bir yardımcısı vardır: 17 yaşındaki küçük kızı Irène Curie! Irène de anne-babasının yolunu izleyerek fizikçi olacak ve Sorbonne Üniversitesi'ni bitirdikten sonra annesinin yönetimindeki Radyum Enstitüsü'nde çalışmaya başlayacaktır. Irène Joliot-Curie 1935 yılında eşiyle birlikte kimya Nobel ödülünü kazanır.

Öldüren keşif

Marie Curie hayattan yediği acımasız darbelere rağmen inanılmaz bir enerjiyle çalışan, hayatının bir saniyesini bile boş geçirmemeye çalışan biriydi. Teorik çalışmaları, üniversitede verdiği dersler, imtihanlar, laboratuvar çalışmaları, Bilim Akademisi'ndeki görevleri, çalışma sonuçlarını bilim dünyasına sunan bilimsel yazıları... ve bütün bunların yanında kayınpederi ve iki kızından oluşan ailesinin sorumlulukları, kızlarının eğitimi vs. vs. O bütün bunları en iyi bir şekilde yerine getirmek için yoğun bir tempoyla çalışıyordu. Evet, yoruluyordu ve kendisini zaman zaman çok yorgun ve hasta hissediyordu... Ama bu durumu, uğraştığı işle ilişkilendirmeyi hiçbir şekilde "akıl" edemiyordu: Hâlbuki ki, onu zehirleyen şey, bulduğu element radyum idi. Radyoaktif ışının etkilerini her geçen gün biraz daha çözmesine karşın, bu ışınımın kendisine zarar verebileceğinin üzerine yeterince gitmemiş olması hayret edilecek bir olaydır... 1920 yılında ablası Bronia'ya yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Bu rahatsızlıklarımın belki de radyumla ilgisi vardır, ancak bu kesin olarak doğrulanamaz."[8] 1925'te Radyum Enstitüsü'nde çalışan iki bilim adamının kan kanserinden ölmesi de onu ayıktırmamıştı. Enstitü de radyoaktifliğe karşı gerçek bir koruma tedbiri uygulanmıyordu. Marie Curie'nin rahatsızlıkları giderek arttı... Ve nihayetinde, 4 Temmuz 1934'te, son nefesini verdi. Madame Curie, eşiyle birlikte keşfettikleri radyoaktif elementin, radyumun kurbanı olmuştu. ■

DİPNOTLAR:

(1) Pierre Curie, 1903 Nobel Fizik Ödülünü alırken yaptığı konuşması, aktaran: Bilim ve Gelecek, Ağustos 2006 sayısı, s.13
(2) Biyografi'den, aktaran: Naomi Pasachoff, Yaşamöyküsü Dizisi, Tübitak Yayınları, s.21
(3) Marie Curie, Francois Giroud, List Taschenbuch, s.40, Almanca'dan
(4) Tubitak Yayınları, Age., s.43
(5) Francois Giroud, Age., s.75
(6) Marie Curie, Otobiyografi, aktaran Francois Giroud, Age., s.60
(7) Marie Curie, Otobiyografi, aktaran Francois Giroud, Age., s.60
(8) Tubitak, Age., s.111

GENÇLİK(İM)DEN KALAN(LAR)

FİKRET İLE TİMUR

■ **TEMEL DEMİRER**

"Sadece paramparça olan bilir,
tamamlanmanın özlemini."[1]

Bir süre önce bizi bırakıp giden Timur Selçuk ile ondan önce aramızdan ayrılan Fikret Kızılok, gençlik(im)den kalanlardı.

Şükrü Erbaş'ın, "Bunalıyoruz çocuk bunalıyoruz/Biçim veremediğimiz şeylerin/Biçimini alıyoruz," dizeleriyle betimlediği günlerden geçerken; André Breton'un, "Olmuş olanın hiç önemi yoktur, göz kamaştırıcı olan bekleyiştir," uyarısını "es" geçmeden; Leonard Cohen'in, "Çatlaklar kutsaldır, çünkü ışığı içeri sızdırır," betimlemesiyle müsemma gençlik(im)in ışık sızdıran çatlaklarını yitirmenin hüznünü yaşadığımı inkâr edemem...

●●●●

Birçok soru(n)larına rağmen, önemsenmesi gereken Onlar "Politik (Devrimci) Müzik"[2] kapsamında ve Nueva Cancıón Hareketi alt başlığında irdelenmesi gerekenlerdi.

Malum üzere devrimci mücadele, evrensel teoriler ve hedeflere sahipti, ancak bunun yerelde bir politikaya dönüşmesi, özgünlükler ile harmanlanmasıyla mümkün oldu. İşte bu politik yöntem, bir süre sonra kendine sanatta da yer buldu. Nueva Cancıón hareketi, bu yöntemin müziğe uyarlanmış hâlinden başkası değildi ve yerel ezgilerle evrensel olanın estetik uyumuyla ortaya çıktı.

60'ların Türkiye'sinde de Nueva Cancion'la küçük bir temas, adeta bozkırda kıvılcım etkisi yarattı. Tüm bozkır tutuşmuştu artık ve Nueva Cancion kendine akacak yeni bir yatak daha bulmuştu.

Ruhi Su, Tülay German, Timur Selçuk, Sadık Gürbüz, Selda Bağcan, Zülfü Livaneli, Edip Akbayram, Fikret Kızılok, Grup Yorum, Yeni Türkü, Ezginin Günlüğü, Modern Folk Üçlüsü, Ahmet Kaya, Çağdaş Türkü, Grup Kızılırmak ve daha pek çok isim, bu akımın şu veya bu oranda etkiledikleriydi.[3]

Sözünü ettiğim etki, devrimci mücadelenin tırmanmasıyla giderek çeşitlendi; yani emeğin özneleşmesi savaşımıyla toplumsallaştı.

Örneğin işçi sınıfını merkeze almamakla birlikte "progressive/ilerici rock"ta politik yaklaşımı merkeze alan önemli isimlerden birisi Fikret Kızılok'tu. Eserlerinin 1960'li ve 1970'li yılların koşullarında şekillendiğini belirten Kızılok o yılları dünyayı değiştirme umudunu taşıdıkları, ilerici ve halkçı bir yaklaşımı benimserken;[4] Timur Selçuk'un yükselen toplumsal muhalefet ile birlikte, halktan yana, devrimci bir müzik insanı olarak sahneye çıktığı, orada parıldadığı 70'li yıllar sol muhalefetin yalnız mecazi değil fiziksel anlamda da sahneye çıktığı yıllardı.[5]

●●●●

Aşık Veysel'in öğrencisi, Anadolu ozanı, rockcusu Fikret Kızılok ile başlarsak...

Hayat(ım)ın bir döneminin müziği olmuştu; gençlik(im)in müzisyeniydi.

Fyodor Dostoyevski okuyan, 'Bu Kalp Seni Unutur mu?', 'Gönül', 'Zaman Zaman', 'Yeter Ki', 'Sevda Çiçeği', 'Tek Başına', 'Bir Harmanım Bu Akşam' parçalarıyla belleklere kazınandı.

1969'da 'Uzun İnce Bir Yoldayım'; 1970'da 'Yumma Gözün Kör Gibi'; 1972'de 'Vurulmuşum'; 1973'de 'Gün Ola Devran Döne'; 1975'de 'Haberin Var mı?'; 1983'de 'Zaman Zaman'; 1988'de 'Yana Yana'; 1990'da 'Olmuyo Olmuyo'; 1992'de '68'ler'; 1995'de 'Demirbaş'; 1996'da 'Vurulduk Ey Halkım'; 1999'da 'Gün Ola Devran Döne' düşmedi dillerden...

Fikret Kızılok, O'nu anlayan ve seven için iyileştiriciydi. Şarkıları ve sesi, yaraya sürüldükçe iyileştiren bir merheme benzerdi. Şarkıları, sosyal ve politik duruşunu ortaya koyan yapıtlardı. Özgündü. Naiflik, incelik, bilgi, düşünce, derinlik, sevgi, aşk, dostluk ile bezeliydi.

Düşler şarkısını söylerdi. İlginç bir ses tonu vardı, insanda garip bir his bırakırdı.

Sesiyle uzak diyarlara götüren; duyguyu iliklerimize kadar işletebilendi; Leonard Cohen'i dinlerken hissedilenleri çağrıştırandı.

●●●●

Hakkında Murat Beşer'in, "Savunduğu değerlere saygısı sınırsızdı. (...) Şöhret ve şöhret budalalığı konusunda söyledikleri, hiçbir müzisyenin bırakın elde ettiklerinden vazgeçmeyi, itiraf bile edemediği türden bir cesaret sembolüydü,"[6] notunu düştüğünü onun için Burhan Şeşen de şunları aktarıyordu:

"Çok farklı biriydi. Muhalifti... Sivri dilliydi... Geçimsizdi... Dediğim dedikti... Ama şahane biriydi. Entelektüeldi. Gurme ve aşçıydı. Denizciydi. Çevreciydi... Kitap kurduydu...

Acımasız bir eleştirmendi... Siyasi alanda olduğu kadar meslektaşlarını da acımasızca eleştirirdi...

İflah olmaz bir solcuydu...

Aklımda bitmek bilmez kahkahaları, yaptığı çiğ balıklar, rakı sofraları, salatalar, botanik bahçesini andıran evi, son zamanlarda merak saldığı kontrbas, deniz sevdası, kültür ve sanat düşkünlüğü, kadınlarla ilgili konuşmalar, aşka dair alaycı tutumu, oğluna olan sevgisi ama Türkiye'de aydın olmanın sonucu hep bir kırgınlık ve de mutsuzluk..."[7]

●●●●

Tam ismi Münir Fikret Kızılok'tu. 1946'da İstanbul'da doğdu.

"Mekteb-i Sultanili" yani Galatasaray Liseli'ydi.

Çok iyi akerdeon ve gitar çalardı. Müziğe teşvik edenler liseden ağabeyleri Barış Manço ve Timur Selçuk'tu. 18'indeyken sahneye çıkıyordu gitarıyla. Çok iyi saz çaldığını da ekleyelim.

Sonra Diş Hekimliği Fakültesi yılları. Ancak müzik onun için yaşam kaynağıydı. İlk solo plağını doldurduğunda keyfine diyecek yoktu.

Anadolu Folk'a merakını bilen can dostlarından "Son Mohikan" lakaplı gazeteci Arda Uskan bir gün ona Sivas'a Âşık Veysel'e gitmeyi önerdi. Ondan sonrası malum...

Âşık Veysel ile tanışır. O dönemde kendisiyle yapılmış bir söyleşide şunları söyler: "Seyahati çok sevdiğim için Anadolu'nun gezmediğim yeri kalmamıştı. İşte bu seyahatlerin birinde yolum Veysel'in köyüne düştü. Veysel'i dinledim, sazını dinledim. Ve âşık oldum. İstanbul'a dönünce onun hakkında ne buldumsa okudum, dinledim. Bir iki ay sonra artık içim dışım Veysel olmuştu. Onun hissettiklerini içimde hissediyordum. Artık duramıyor, dayanamıyor, Veysel'den söylemek ve sesimi herkese dinletmek istiyordum."

Bu düşünceyle gitarını eline alan Kızılok stüdyoya girer ve Âşık Veysel'in "uzun ince bir yoldayım" türküsünü yeni bir düzenlemeyle kayda alır. Bunu bir 45'lik olarak yayınlar. İkinci solo 45'liğidir bu; Fikret Kızılok'un hayatında da önemli bir dönüm noktası...

Plak kapağındaki yazıda Kızılok şöyle tanımlanır: "Darmadağınık saçları, elinde gitarı, düşlerinde şipşirin köy çocukları ile ince uzun yolların, uçsuz bucaksız ovaların, bembeyaz dağ bulutlarının çocuğudur Fikret Kızılok... Pakistan'dan Paris'e kadar, dünyanın dört bucağını, yüreğinde delice esen dağ rüzgârları ile birlikte gezmiş, bütün bu ülkelerin halk şarkılarını incelemiştir. Yıllar boyu."[8]

Sonrasında 'Yumma Gözün Kör Gibi! Yağmur Olsam', Kızılok'un asıl çıkışını yaptığı plak olur. Her iki beste de onundur.

Son 45'ligi ise Mart 1976'da yayınlanır. Mahzuni Şerif'ten 'Biz Yanarız' ve vazgeçemediği Âşık Veysel'den 'Sen Bir Ceylan Olsan' adlı türküleri yorumlar bu plağında. Ancak eleştirilir. "Fikret Kızılok'un kendini yenileyeceği günleri bekliyoruz" gibi ifadeler kullanılır...

Fikret Kızılok, müziğe başladığı ve sürdürdüğü ilk yıllarını şöyle aktarır; "1960-70'li yıllar bizler için, dünyayı değiştirebiliriz, umutlarıyla geçen gençlik yıllarıydı. Kendimizi ifade etmemizin de dışa vurumu, şarkılarımız, türkülerimiz, öykülerimizdi. İlericiydik, haklıydık, aceleciydik..."

Ardından yaşamının son yıllarını Bodrum'da "Eylül" isimli teknesinde geçirdi.

Bir kalp ameliyatı geçirecekti... Operasyon öncesi yatağında; "Kalbim, neden olmazlarda/

Neden hep çıkmaz sokaklarda/Kalbim.. Kalbim.. Kalbim../Dayanmak artık kolay değil/Bırakacak gibisin yarı yolda kalbim/Sevdin olmadı/Bir dünya istedin kardeşçe, olamadı/Dayanmak artık kolay değil/Bırakacak gibisin yarı yolda kalbim…" dizelerini yazdı.

Sonra da kalbine yenik düştü!

●●●●

Birçoğu gibi Avrupa'dan-Amerika'dan güncel müziğin sözlerini değiştirip Türkiye'ye sunmamış; özünü, Anadolu'yu araştırmıştı ve Anadolu popun öncülerindendi.

Gürültüsüz, akustik ve kaliteli müziğin ustası; hiç yormaz, sesiyle okşardı adeta.

Dedik ya Anadolu pop çizgisinde eser veren bir sanatçıydı. Bağlamayı kullanarak, Batı alt yapısını oturtarak hem Anadolu hem de Batı ritimli popu gerçekleştiren birisiydi.[9]

Bu yanıyla "Müzikal açıdan bakarsanız, kendi akorlarımı yaptım; kendi sınırlarımı bulmaya çalıştım hep. Fakat hep kötü stüdyolarda iş yaptım. Ufak, home studio dediğimiz yerlerde bunu yapabildim. Çünkü hiçbir zaman para kazanamadım müzikten. Bana kimse stüdyo imkânlarını vermedi. Sistem buna müsait değildi Türkiye'de. Taviz vermek istemedim. Halkıma uyutacak şeyleri layık görmedim. Daha devrimci deneyim de daha ilerici bir tavır koydum kendi kendime. Bilmiyorum kendimi erdemli hissediyorum. Böyle bir tavırla gidiyorum," diyen Fikret Kızılok önemliydi, temiz Türkçesiyle, değişik bir soundla söylüyordu söyleyeceğini, şiir söylüyordu aslında.[10]

Ölümünden ardından çıkan 'Dünden Bugüne' albümündeki yazıda şunlar da kayıtlıydı:

"Şarkılarımı kendim yazdım; düşündüm, besteledim, çaldım ve söyledim. Bu bütünlüğe inandım. 13 altın plağım oldu. Zaman zaman, yana yana, not defterim, yadigâr gibi uzuncalar ve de kaset-disklerim. 'Meşhur'luğun bir hastalık olduğunu bilerek ortalıkta fazla görünmedim, sadece işimi yaptım, şarkılarımı söyledim. Aşk mektuplarımı başkasına yazdırmadım. Soldan doğdum, soldan uyandım, solda oturdum, insan olmanın haysiyetini solda buldum, hep solcu oldum hep solcu kalacağım. Sebebi gayet basit; insanın soyutlarının ve somutlarının bir bütün olduğudur. Güzelliklerin kültürün ve sanatın satın alınamayacağıdır. Bir 'akl-ı evvel'in yaratıp her şeyin ortasına koyduğuna inanmam. Mistik işlerle uğraşmam. Eni boyu, yukarı aşağıya bütün kavramlarıma paradoksal bir ikilik koyarak 'sonsuza doğru' buluşmak üzere diyalektiğe ve ölüme inanmışım. Kendimi ince ince doğrayan ve uykumdan sıçrayıp uyandıran bir hayatım oldu. Hep onu bekledim. Gelse de onu bekledim. O kadın değildi, o para değildi, o olumsuzluk değildi. 'o'nu ben de merak ettim, onun için yaşadım, ona koştum ve onu buldum. Ne mi o? Yaşadıkça bulunan o'na tanjant hayatım şarkılarım…"

Bir şey daha, "Eğer eserlerim çok satmaya başlarsa bir yerlerde hata yapmışım demektir," vurgusuyla "şöhret" meselesinde şunları da demişti:

"Ben niye meşhur olduğumu bilmeden meşhur oldum, çocuktum o zaman. Ondan sonra mekanizmanın nasıl çalıştığını 13. plağım 'Yumma Gözün Kör Gibi'yle gördüm ve derhâl kendimi yok ettim. Meşhur olmanın benim için bir şey ifade etmediğini anladım. Ondan sonra kendi yaşamımı şarkı yapmaya başladım ve daha mutlu oldum. Dünya halklarının yüzde 80 i bilinçsiz, sadece üretim için yaşıyor, Amerika'da dâhil. Gerçek entelektüel yüzde 5'i bile bulmaz. Demek ki cahil olan yüzde 80le ilişki kurup meşhur oluyorsun. Böyle meşhur olmak aslında utanılacak bir şey, ben utanırım. Değerli olmak önemli. Müziğim, sesim, şarkılarım tanınsın, ama ben tanınmayayım. Meşhur olmak bir hastalıktır. Bir insan ne kadar değersizse, meşhurluk ipine o kadar çok sarılır, bunun için her şeyi yapar."

●●●●

2001'de Hürriyet'ten Yener Süsoy'a verdiği röportajda "Ben marksistin daha ötesinde bir komünistim," diyerek tanımlamıştı kendisini…

Ancak "Fikret Kızılok ulusalcıydı. Kemalist çizgideydi."[11]

Yapmış olduğu şey ne olursa olsun, zaman içinde ne kadar değişiklik göstermiş olursa olsun önemliydi. Çünkü Bülent Ortaçgil'in "Bizden daha militan bir tavrı vardı" sözleriyle tanımladığı sanatçıydı.

"Düşler vardır satılmaz, derinde anlatılmaz," derdi ve "Geçmiş bir maske değildir çıkarıp atamazsın," diye eklemişti bir söyleşisinde Fikret Kızılok…

●●●●

Ve Timur Selçuk…

"İnsanı en son sesi terkeder," demişti Timur Selçuk…

"Ölmüştür," diyemiyorum Ona dair; sevmiyorum bu yüklemi…

"Aramızdan ayrıldı," diyelim. Bundan böyle bizimle nefes alıp vermeyecek, ama eserlerini söyleyip, dinleyeceğiz hep birlikte; bu yaşamak değil ise nedir ki?

Evet, bir devir kapanıyor. 68'in son şarkıcılarındandı…

70'lerde ve 80'lerde işçi hareketinin çok sevdiği

ve saydığı bir isimdi.

O, gençliğimi(zi)n bir bir yok olan güzelliklerindendi.

Timur Selçuk, ilk gençliğimden başlayarak her dönemimin farklı seslerinden biri olmuştu. Üniversitenin ilk yıllarında öğrenci evimde, sokaktan gelen loş ışığın eşliğinde ve başkaldırı günlerinde...

Döneminde bir mihenk taşıydı; işçi sınıfının sesiydi; emeğin, emekçinin güçlü haykırışıydı.

Coğrafyamızın her döneminde güncelliğini, gerçekliğini vurgulayan ezgileri, marşları yaşam(ımız)ı derinden etkiledi.

Tekrarlıyorum: Gençliği(mizi)n sesiydi, bugün yarın ve daima kulaklarımızdaydı; niceleriyle.

Yapıtlarıyla dinleyenlerin nefesini keserdi; rengarenk bir coşku ve tutkuydu. ODTÜ Konser(ler)i unutul(a)mazdı...

Ardında sözü edilecek bir şeyler bırakarak gidenlerdendi.

Son dönemlerinde "Yollarımız burada ayrılıyor," nidalarıyla solculuğu yerini dindarlığa bırakmıştı.

Timur Selçuk, "Bütün ahlâklı insanlar kardeştirler, üreten, paylaşan, zulme sessiz kalmayan, zalime boyun eğmeyen. Benim 'Kâbem' ahlâklı insandır."

"Omurgalı bir sanatçıydı; her devrin adamı değildir," dendi ona dair; şöyle düzeltelim: Devirlerden, dönemlerden çokça etkilendi.

Ve ne yazıktır ki "İki Mustafa"yla noktalandı sonu.

●●●●

Sanat müziği bestecisi Münir Nurettin Selçuk ve tiyatro sanatçısı Şehime Erton'un oğluydu. 2 Temmuz 1946'da İstanbul'da doğdu. 5 yaşında piyano çalmaya başladı, 7 yaşında ilk konserini verdi.

Galatasaray Lisesi'sinden mezun oldu; daha sonra da Paris'teki École Normale de Musique de Paris'te bestecilik ve orkestra yönetimi bölümüne devam etti.

1969'da geçirdiği ağır operasyonun ardından Türkiye'ye döndü.

1975'te Türkiye'ye döndü. 'Ayrılanlar İçin', 'Sen Neredesin', 'Beyaz Güvercin' ya da 'İspanyol Meyhanesi' gibi parçaları bu döneminin şarkıları. '1 Mayıs Marşı'nı besteledi. Herkesin yabancı parçalara Türkçe söz yazdığı ve aranjmanlara yöneldiği dönemde Orhan Veli, Attila İlhan ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinden bestelediği şarkıları seslendirdi. 1976'da İstanbul Oda Orkestrası'nı ve kendi öğrencilerini yetiştirdiği Çağdaş Müzik Merkezi'ni kurdu.

1979'da DİSK Korosu Timur Selçuk yönetiminde kurulmuştu. 80 darbesinin ardından koro yasaklanmıştı.

Ankara Sanat Tiyatrosu'nda 10 yıl çalıştı. '804 İşçi', 'Ferhat ile Şirin', 'Şeyh Bedrettin Destanı', 'Tak-Tik', 'Küçük Adam Ne Oldu Sana', 'Rumuz Goncagül' ve 'Galilei-Galileo' adlı oyunlarının müziklerini de yaptı. 'Sarıpınar 1914', 'Üç İstanbul', 'Cahide', 'Hakkâri'de Bir Mevsim' gibi filmlere de fon müziği besteledi. 1998'de Kültür Bakanlığı'nca verilen Devlet Sanatçısı unvanını aldı. 100'den fazla esere imza attı.

●●●●

Çok iyi bir besteciydi; enstrümanlara hâkim, orkestra şefliği yapan, partisyon yazan, hayatını müziğe adanmış bir insandı ve "Müzik çok sesli olmalı" derdi.

Teatral yorumu, muzip melodileri ile 'Halet Rezakının Şarkısı', 'Eski Sinemalar'ı, 'Beyaz Güvercin'i, 'Hürriyete Doğru'su, 'Sen Nerdesin'i, 'Böyle Bir Sevmek"i, 'Ekonomi Tıkırında'sı, 'İspanyol Meyhanesi', 'Ayrılanlar İçin'i, 'Bugün Yarın Daima'sı, 'Karantinalı Despina'sı, 'Pireli Şarkı'sıyla hep farklı şeyler yapmıştı.

Batı metrik müziği ve musiki adabını nefis birleştirmişti.

Özellikle 1970'li yılların politik atmosferinden ve toplumsal mücadelelerinden etkilenerek yüzünü işçi sınıfına dönen aydınların önemli bir örneğini temsil ediyordu.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1960'li yılların sonları ve 1970'li yıllar gençliğin radikalleşmesi ve kitlesel sınıf mücadelesinin yükselişi ile damgalanmıştı...

Timur Selçuk'un beste ve şarkıları büyük ölçüde işçi sınıfına sesleniyor ve onu sınıf mücadelesine çağırıyordu. Piyanosuyla işçi sınıfının kültürel düzeyini yükseltme kaygısı taşıyordu.

Pop müzik tarzında yaptığı birçok albümün yanında Selçuk, çok sayıda film ve tiyatro müziğinin bestesini yaptı. Bestelerini Timur Selçuk'un yaptığı, Bilgesu Erenus'un Nereye Payidar (1975-76) adlı oyunu, bir fabrikadaki işçilerin mücadelesini ele alıyordu. Nereye Payidar, o zamandan beri Türkiye'de en popüler işçi mücadelesi parçalarından biri olurken, oyunun bir diğer parçası olan Direniş Türküsü, greve giden işçileri selamlıyordu.

İşçi sınıfı mücadelelerinin yükselişte olduğu 1970'li yıllar, Selçuk'un en üretken olduğu dönemdi. Attila İlhan, Enver Gökçe ve Nâzım Hikmet gibi solcu şairlerin şiirlerini besteledi; işçi sınıfı için marşlar seslendirdi. Bu dönemde, Türkiye'de işçi

sınıfının en kitlesel eylemleri gerçekleşiyordu.

İşçi sınıfının mücadelelerinin radikalleştiği ve kitleselleştiği 1977 yılında, bu durum Timur Selçuk'un çalışmalarına doğrudan yansımıştı. Yayınlanan albümünde Nâzım Hikmet'in 'Hürriyet Marşı', 'Türkiye İşçi Sınıfına Selam' ve 'Güneşin Sofrasında Söylenen Türkü' gibi şiirlerini bestelemiş ve okumuştu. Aynı albümde yer alan '16 Haziran Türküsü', 15-16 Haziran 1970'deki büyük işçi direnişini ele alıyordu...

Timur Selçuk'un birçok çağdaşı sanatçı da toplumsal mücadelelerden etkilenmiş; ancak ağırlıklı olarak geleneksel ve folklorik müziğe doğru yönelmişlerdi. Bununla birlikte, Selçuk, eserlerinde özellikle çağdaş Batı müziğini ve piyanoyu kullanarak dinleyicilerinin kültürünü zenginleştirmeye ve yükseltmeye çalışıyordu...

Selçuk 1998 yılında Devlet Sanatçısı unvanını aldı ve bu tarihten sonra verdiği konserlerde ağırlıklı olarak kendi pop şarkılarını ve babası Münir Nurettin Selçuk'un eserlerini seslendirdi.

Birçok kez tasavvufa yöneldiği haberleriyle gündeme gelen Selçuk, 1999 yılındaki bir röportajında namaz kılmak ve Kur'an okumaktan huzur aldığını söylemekle birlikte "Aynı demokratik sosyalist düşüncedeyim" diyordu. 2017'de verdiği bir röportajda ise şunları belirtmişti: "Benim bütün müziklerimde bir devrimci yan vardır. Bir başkaldırıdır o. Benim hüznüm de mizahım da devrimcidir."[12]

Kanımızca ilk dönem şarkıları mükemmel olan ve dinledikçe dinleme isteği uyandıran bir müzik insanıyken; "Ben yalnızca Allah'a secde ederim,"[13] vurgulu kesitle olgunlaştıkça söz konusu özelliklerini kaybetmişti.[14]

●●●●

Burada durup, bir parantez açmak gerekiyor...

"Müziklerim bir başkaldırıdır," diyen Timur Selçuk solda olduğu vurgusuyla 70'lerdeki müzik yaşamını sosyalistçe sürdürdü. Yıllar sonra da, "Hem sol dünya görüşüne sahip hem inançlı biriyim," dedi.

Bizim inancıyla bir sorunumuz yok. Ancak, 'Sabah'a röportajda bir eşik atlayıp, Türkiye'de solun başarılı olmadığını belirttikten sonra; "Çünkü bunu yönetenler insani açıdan değil de, politik açıdan bakıyorlar. Solun politikacıları, insani değerleri daha çok ön plana çıkarsalar belki daha çok kişinin gönlüne girebilirler. İnsanları oy olarak görüp yaklaştıkları için de başarılı olamıyorlar," demişti!

Sıkıntı buradaydı. Ona göre ki sağ insana oy olarak bakmıyor, insanı değerleri ön plana çıkarıyordu!

Oysa 'Dönek Türküsü' bestesini yapıp söylediği güzel bir şarkıydı.

Bilgesu Erenus'un 'Nereye Payidar' oyunu için bestelediği şarkısı sınıf mücadelesinden sapanlara serzenişti; sonra o da 'Payidar' (mı?) oldu! Ölüme yaklaşınca böyle mi oluyor!?

Eskinin solcusu yeni muhafazakâr Timur Selçuk'un devrimciliği, kolalı manşetli beyaz gömleğine ve ihtişamlı piyanosuna yenik düşmüştü galiba...

"Ben yine sosyalistim. Siyasi bakışım değişmedi. 1980 öncesindeki şartlar benim anti-faşist cephede yer almamı gerektiriyordu. Beline silah takan bir militan olmayı reddettiğim için şarkılarımla cephede yer aldım. Şimdi üstü örtülü bir faşizm uygulanıyor Türkiye'de. Ve ben yine namazını kılan, Kur'an'ını okuyan, sol görüşlü bir kişi olarak mücadelemi veriyorum. Gerekirse piyanomu sırtlar yine sokağa inerim,"[15] dese de hiçbir "izahat", "Gençlere tavsiyem Kur'an-ı Kerim'i ve Mustafa Kemal'i iyi anlayın,"[16] vurgulu "son dönem"indeki başkalaşımı açıklayamaz!

Ya da bu hâli açıklasa açıklasa, -hiç başkaldırmamış olsa da!- "Elveda Başkaldırı" diyen Ertuğrul Özkök'ün şu satırları dillendirir:

"Son yıllarda adını çok az duyduğumuz Timur Selçuk nasıl oldu da, şu bölünmüş ülkede sağdan sola hepimize hayır duası okuttu?

İşçilerle 1 Mayıs şarkısını, ODTÜ öğrencileri ile Deniz Gezmiş'e ithaf edilen şarkıları söyleyen bir sanatçı, nasıl olur da Emine Erdoğan'ın gençliğinin de şarkıcısı olabilir?

Olabiliyormuş demek ki...

Bu ülkede pek çok insanın kafasında bir Timur Selçuk şarkısı vardır.

Kendisi pek ortada olmasa bile, en az bir-iki şarkısı mutlaka kafamızdadır. Hem de bizim ona verdiğimiz isimlerle kayıtlıdır bu ortak hafızada... (...)

Kendisi hayatı boyunca en muhalif köşede oturup, hem de sessizce değil, konuşarak, düşüncesini en açık ifadeyle söyleyip bir şeyi başarmıştır.

Aynı zamanda Kur'an okuyan, inançlı bir insan olarak da..."[17]

●●●●

Oysa... Bu hâl-i pür melalden çok önceleri, "İşçilerle işçilerle işçilerle elele" nidasıyla müsemma mitinglerin devrimci müzisyeniydi O...

Egemen medyanın dalga geçercesine, "Timur Selçuk, 12 Eylül öncesi, politik taslamaları ve sosyalist söylemiyle miting alanlarını coşturuyordu. Şimdi, imanlı bir sosyalist olarak hem sağı hem solu provoke ediyor,"[18] diye betimlediği O şunları da demişti:

"ODTÜ'de '76-77-78'de üç konserimiz oldu, an-

cak o meşhur ODTÜ Konseri bandı, sanıyorum, '78'deydi. '80 öncesi Türkiye'deki durum çok farklı olduğu için, göğüs göğüse yaşanan bir kavga olduğu için, solun bastırılması, hatta tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olduğu için, MHP ve yan örgütlerinin, Ülkü Ocakları'nın örgütlü örgütsüz demeden, devletin kimi kanallarının da yardımıyla, solla savaşı olduğu için, ben de tercih hakkımı kullandım. Grev yerlerinde, direniş yerlerinde, demokratik gecelerde, hiçbir örgütün, derneğin üyesi olmadan, şarkılarımla elimden geleni yaptım."[19]

Unutulmasın bir zamanlar 1 Mayıs Marşı'nı piyanoda çalan Timur Selçuk demek, 1 Mayıs demekti...

70'lerde "Ey devrimci savaş vakti yaklaştı," diyen birisiydi...

Evet, evet işçi sınıfının sesi, notaları, tuşları olmuştu bir zamanlar...

Gençliğinde, yetmişli yıllarda babasını, babasının şarkılarını reddeden bir sosyalistti. Sonralarda babasının adını ağzından düşürmeyen, namazında niyazında bir insan oldu...

Bir belgeselde hayat görüşünü, "Ruhi ağabeyin görüşleri doğrultusunda bir ahlâklı sosyalizm" diye özetleyen "Timur'u devrimin sesi hâline getiren, işçi sınıfının ve halkın devrimci yükselişi idi." [20]

Bunları göz ardı etmeden; "Biz Timur Selçuk'u nasıl iyi bir Müslüman olunabileceğini gösterdiği için de çok sevdik. Dinin bir gösteriş aracı, güç ya da fırsat kapma yolu olmadığını ortaya koyduğu için... Başucu kitaplarının Nutuk ve Kur'an olduğunu açıkladığında da sevdik onu. 'Benim için din ahlâklı olmaktır,' dediği için de..."[21]

Veya "Emekten yana tavrı hiç değişmedi; Atatürk sevgisi hiç değişmedi; haksızlığa, zulme, zalime karşı çıkışı hiç değişmedi; namuslu, dürüst, ahlâklı, dimdik duruşu hiç değişmedi,"[22] türünden abartılara sarılmadan olduğu ve olabildiği kadarıyla...

Ve itiraf etmeliyiz ki, Timur'u yaratan da, yok eden de bizdik sınıf mücadelesiyle...

O hâlde şimdi Bizim Gençlik(imiz)in Fikret'i ve Timur'u bir kez daha hakkıyla anabilmek için Eduardo Galeano'nun, "Eğer dünya üzerinde 'iyi' yoksa onu icat etmek gerekir," uyarısı yaşama geçirilmelidir; gençliğimizdeki aşk ve tutkuyla...

2 Kasım 2020, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Stefan Zweig, Şeytanla Savaş, çev: Zehra Kurttekin, Can Yay., 2017.
[2] Temel Demirer, "Politik (Devrimci) Müzik", 13 Eylül 2019... https://temeldemirer.wordpress.com/2019.09.13/politik-devrimci-muzik/
[3] Serhat Halis, "Latin Amerika'dan Anadolu'ya Bir Serüven: Nueva Cancion", 6 Ekim 2019... https://www.birgün.net/haber/latin-Amerika-dan-Anadolu-ya-bir-serüven-nueva-cancion-271487
[4] Cumhur Canbazoğlu, Kentin Türküsü: Anadolu Pop-Rock, Pan Yay., 2009, s.121 ve 124
[5] Özgür Derya, "Timur Selçuk: Bizdendi, Bizimdi...", 8 Kasım 2020... https://ilerihaber.org/yazar/timur-selçuk-bizdendi-bizimdi-119198.html
[6] Murat Beşer, "Soldan Doğdu, Soldan Uyandı, Hep Solcu Kaldı", Cumhuriyet Pazar, 27 Eylül 2020, s.7.
[7] Burhan Şeşen, "Bu Kalp Seni Unutur mu?", Birgün, 25 Eylül 2020, s.15.
[8] Express, No: 47; 17 Aralık 1994.
[9] Özkan Yıkıcı, "Ruhi Su'dan Fikret Kızılok Anısına", 22 Eylül 2019... https://www.ykp.org.cy/ruhi-sudan-fikret-Kızılok-anısına-özkan-yıkıcı/+&cd=28&hl=tr&ct=clnk&gl=tr
[10] "Bu Dönemin Şarkısını Bulmak Zor", 19 Temmuz 2009... https://www.evrensel.net/haber/202200/bu-dönemin-şarkısını-bulmak-zor
[11] Sedat Kaya, "Ahmet Kaya ile Fikret Kızılok Taşlaması", 9 Aralık 2018... http://www.gündemçeşme.com/yazar/AHMET-KAYA-İLE-FİKRET-KIZILOK-TASLAMASI/5816/
[12] Nazım Özgün, "Timur Selçuk'un Ardından", 25 Kasım 2020... https://www.wsws.org/tr/artıcles/2020/11/25/arts-n25.html
[13] https://www.süperhaber.tv/sosyalist-müzisyen-timur-selçukdan-sola-eleştiri-haber-174317
[14] Gezi/ Haziran Direnişi üzerine 'Her Yer Taksim Her Yer Direniş' adında bir eser yaptı. (Timur Selçuk-Hazal Selçuk/ Her Yer Taksim Her Yer Direniş: https://www.youtube.com/watch?v=_0YA1_M2dT4
[15] https://www.dünyabülteni.net/arşiv/türk-solu-dindarları-dışladı-h4558.html
[16] https://www.referansmedya.com/namaz-kılan-kuran-okuyan-sosyalist-müzisyen-timur-selçuk-oldu-5727h.htm
[17] Ertuğrul Özkök, "Emine Hanım'dan Sezen'e, Ajda'dan Tarkan'a En Sevdiğimiz Timur Şarkıları", Hürriyet, 8 Kasım 2020, s.15.
[18] https://www.milliyet.com.tr/cadde/toplumu-tatlı-tatlı-sarsacak-961755
[19] Roll, No:7, Mayıs 1997... https://birartıbır.org/a-dan-x-e/921-şarkılarımla-elimden-geleni-yaptım
[20] Sungur Savran, "Timur Selçuk: Devrimin Melodisinden Evren'in Şazendesine", Gerçek Gazetesi, 8 Kasım 2020... https://gerçekgazetesi.net/kültür-sanat/timur-selçuk-devrimin-melodisinden-evrenin-şazendesine
[21] Zeynep Oral, "Biz Timur Selçuk'u Çok Sevdik", Cumhuriyet, 8 Kasım 2020, s.11.
[22] Ayşe Emel Mesci, "Omzuma Bir Beyaz Güvercin Kondu", Cumhuriyet, 16 Kasım 2020, s.14.

Figen'in (Yüksekdağ) Dizeleriyle Şiir

■ **SİBEL ÖZBUDUN - TEMEL DEMİRER**

"Bazıları şiir sevmez,
çünkü onların yaraları yoktur.
Ama yaraladıkları vardır."[1]

• •

Öncelikle ve altını defalarca çizerek belirtelim: Figen (Yüksekdağ) dostumuz, kardeşimizdir elbette; ama bunların da ötesinde yoldaşımızdır ve Onun 'Yıkılacak Duvarlar'ını[2] defalarca okuduk, okuduk, okuduk…

Söz konusu okumalarla ortaya çıkan, "Figen'in (Yüksekdağ) Dizeleriyle Şiir Üstüne", itiraf etmeliyiz ki, Ondan mülhemdir.

●●●●

"Eli kalem tutan her hevesli şiir yazıyor. Oysa heves yetmez, şiir ayrıcalık gerektirir."[3]

Ya da "Son günlerde, özellikle akademik çevrede, iki dostum bu soruya muhatap oluyor: 'Şiir öldü mü?' 'Şiir ölüyor mu'?"[4] türünden soru(n)lara prim vermeyenlerdeniz.

Kanımızca: "Şiir ihtiyacı olanındır". Öyleyse herkesindir. Bazen şairin ihtiyacı vardır şiire, yazar, bazen de okurun ihtiyacı vardır, okur. O yüzden fazla abartıp, 'memleketimizde şiir çok yazılıyor, az okunuyor' filan dememek gerekir. Zira bunun şiirle hiçbir ilgisi yoktur. Şiire ne? Bazen çok okunur, bazen az. Daha doğrusu 'Il Postino' (1994) filmindeki postacı demişti ya, "Şiir ihtiyacı olanındır."[5]

Evet, şiir ihtiyaçtır; ihtiyacı olanındır; "Şiir başkaldıranların, haksızlığa uğrayanların sesidir, evet; çünkü şiir çoğunluğun kabullerindeki hapishaneyi, herkesin rahatlık duyduğu değerlerdeki işkence aletini görebilme ayrıcalığına sahip insanların yakınlık duydukları bir etkinliktir. Şiir okumak bu büyük hapishanedeki kardeşlerin birbirlerinden haberleri olmalarına, işkenceye birlikte direnmelerine yarar."[6]

Aşk gibi bir şeydir; dönüşü olmayan yürüyüşün, eylemin adıdır.

"Şiir, ihtiyacım olduğu her an kendimi verebileceğim bir şey… bir acil çıkış kapısı, bir can simidi"dir.[7]

İnce iştir; kalın kafalara tesir etmezken; "Yağmurun, ağaçların altında yürümeyen biri şiiri asla anlayamaz."[8]

Kaybedilenler ile kazanılanları ve umudu yazar şiir; "Şiir, kanayan bir yaradan ya da gülümseyen bir ağızdan yükselen bir şarkıdır," Halil Cibran'ın ifadesiyle…

Yani kullanabilenin elinde silah, anlayanın bağrında kurşundur; kalıba sığmayan bir şeydir.

●●●●

Tarihte bilinen ilk yazılı şiir örnekleri 4500 yıl öncesine, Sümerli bir kadın şaire aitti...

Enheduanna prenses, teolog ve şairdir. Ondan günümüze kil tabletler üzerine yazılmış 43 lirik şiir, bazı düz yazı metinleri, adının yazılı olduğu 2 mühür ve yüzünün resmedildiği disk şeklinde bir kireç taşı kaldı sadece; Sümer ve Akad'ı birleştirerek ilk merkezi devleti kurucusu Kral I. Sargon'un kızı olan Enheduanna, Sümer panteonun en saygın ve güçlü tanrısı, ay tanrısı mabedinin baş rahibesiydi…

Enheduanna'dan beri şairin şiiri, onun kişiliğidir; hayatına mündemiçtir; şiirsel yapı organik bir şeydir; yaşayan, kımıldayan, soluk alıp veren canlı bir organizmadır…

Friedrich Hegel'in, "Güzel sanatların en üstünü ve en zor olanı şiir sanatıdır"; Wallence Stevens'in, "Solucanlardan ipek

giysi üretene şair denir," notunu düştükleri saptamaları "es" geçmeden; içinde olduğunuz mücadele dışında başka bir yerde aramayın şiiri/şairi…

Figen'in (Yüksekdağ) dizeleri de böyle diyor…

●●●●

"Toprağa gömülü kelimeleri/kazıp çıkardım şimdi" (s.16) diye özetlenmesi mümkün olan 'Yıkılacak Duvarlar'lar, "Şiirlerin esin perilerine sonsuz teşekkür"le (s.11) başlar.

Suna Aras'ın, "Figen neyse şiiri odur," (s.7) betimlemesiyle müsemma yapıt, "Sen beni görmedin/'Görüldü'lü şiirler yazarım/tutsak gecelerimde"nin (s.36) 'Deli Güller'e (s.40-41) hasret tasviridir bir yerde.

Onun dizelerindeki sır, 'Kadının Gücü'ndendir (s.18-19); ya da 'Meseldeki Karınca'nın "Hiç değilse yolunda ölürüm" (s.21) ısrarındadır veya 'Taybet Ana'dır. (s.24-25). Sonra da 'Akan Düşler'in (s.26-31) 33 Düş Yolcusu'yladır her daim, "Kırmızı fularları onların/dallarıma takılı kaldı." (s.49) "Hadi gidelim/yola çıkma vakti çoktan geldi/Toparlayın/ umutları öfkeleri sevinçleri/sıkı bağlayın ağzını vazgeçişlerin…" (s.31) kararlılığıyla…

"Direniş bir şölendir" Figen'in 'Direniş Dünyası"nda (s.35) ve 'Bulutlu Başım'da ise zulmün acısına isyandır; "Bulutlar doluyor gözümün gökyüzüne/Barikatlar yıkılırken gecenin içine/bodrumlar yanarken…" (s.14) dizelerindeki üzere.

Lakin umut her daim gündemdedir 'Açarken'deki "Bir güneş gördü bunu/bir de/tomurcuğa bakan çocuk" (s.15.) mısralarında Figen'in

"Son söz" mü? O daha söylenmemiş (ama bir gün mutlaka söylenecek) iken ekler Figen, "… yıkılacak çok şey vardır/duvar duvar üstüne gelmiş/şu hapislik çağında"… (s.45)

'Kıyametin Habercisi'ndeki üzere: "Ya birlikte yanacağız artık/ya da yaşayacağız sonuna kadar"… (s.47)

'İleri'deki, "Durmak biraz da ölmektir/Zamanın akrebi zehirlerken/yaşanan her anı" (s.57) vazgeçmeyişiyle…

Kolay mı? "Aşkı bulmak/vadideki bir nehrin/doruklara bakması gibidir" (s.62.) diye haykıran bir sevdalıdır O, "Sevdasız kavga, kavgasız sevda olmaz" hakikâtinin bilinç ve sorumluluğunda!

İtiraf etmeliyiz ki içindeki çocuk şiir olan ve hâlâ şiir kalan Figen'in (Yüksekdağ) dizelerini okumak kolay olmadı.

Yazmanın cesaret isteyen bir şey olması yanında; şiir okumanın bile başlı başına bir iş olduğu "bugün(-ler)de"; Johann Wolfgang von Goethe'nin, "Bir sanat eserini anlayamadığımda 'karışık olan sanatçının zihni mi yoksa benim zihnim mi?' diye sorarım kendime," deyişini unutmadan okuduğumuz dizeleriyle Onu; Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, "Şiir yazanlar üç dört kez daha fazla yaşarlar başkalarından" ya da Şükrü Erbaş'ın, "İnsanlık ne kadar büyük bir yalnızlığı, yabancılaşmayı, sevgisizliği ve yıkımı yaşıyor olursa olsun, dünyanın herhangi bir yerinde şiir yazan biri varsa ve onu okuyan bir başkası varsa, barıştan, aşktan, özgürlükten ve güzellikten umudu kesmeye yer yoktur," saptamalarında bulmamak mümkün mü?

●●●●

"Şiir bir üst dildir," gerçeğini anımsatan Figen'in (Yüksekdağ) iyi bir iş yapmış.

Bir tedirginlik, itiraz sanatı olarak şiirin, herkesi yanına alarak çoğullaşma/toplumsallaşma olduğunu bir kere daha hatırlatmış.

Metin Üstündağ'ın, "Fesleğen çiçeği gibi. Geçerken eliniz değer, müthiş bir koku; genziniz bayram eder"; Jean-Paul Sartre'ın, "Yitiren kazanıyor oyunu,"[9] sözleriyle betimlediği şiir, hayatla, mücadeleyle bir bağ kurduğu vakit, bizim için var olmaya başlar. Olması gereken sırrın anahtarını verir. Onu okuduktan sonra yerküreye, insan(lık)a farklı gözle bakıp, nefes almaya başlarız; çarpan yüreği(mizi)n sorumluluklarıyla…

Kolay mı? Yaşanan, yapılan şeydir; yazdığın, paylaşarak çoğullaştırdığındır şiir; sözcüklerin damıtılmış hâlidir; "Gerçekçiliğin estetik boyutlarda yeniden yaratılmasıdır".[10]

Tam da bunun için 'Poetika' başlıklı yapıtında Aristoteles, "Poesie (şiir) tarih bilgisinden daha felsefidir,"[11] der.

Evet, evet önemlidir, aykırıdır, dik durur, diklenip, meydan okur; büyülü bir şeydir; Can (Yücel) Baba'nın, "Ben şiiri ciddiye almıyorum ki zaten, yeter ki şiir beni ciddiye alsın! Davetsiz misafirdir, pat diye gelir o, ya bir Afrika menekşesini, ya ölen bir delikanlıyı bahane eder, oturur karşıma, kaldırabilirsen kaldır artık," ifadesindeki üzere.

Şiir iletişim, icat, dölleme, keşif, üretim ve yaratının bileşimidir. "Şiir, alacakaranlıkta görebilen bekleyiştir, günbatımının sezgileriyle dolu uçurumdur, eşikte bekleyiştir."[12]

Johann Wolfgang von Goethe'nin dediği gibi, "Şiir gökyüzüne çizilmiş resimdir." Bir bakış bin söz eder bakıştan anlayana…

"Şiir, yaşamın en has çığlığı, …insanın direnişidir";[13] "Şiir büyük onarıcı"dır;[14] "Gerçek ozanlar şiirin yalnız kendilerine ait olduğuna asla inanmadılar. İnsanların dudağında söz asla kurumadı; sözcükler, şarkılar, çığlıklar hiç durmadan yinelenir, çarpışır, birbirlerine karışırlar. Dilin işlevinin devinim alanı abartıya, taşkınlığa ve tutarsızlığa varacak kadar yaygındır. Sözcükler dünyayı anlatır, sözcükler insanı anlatır; insanın gördüğünü ve duyumsadığını, var olan şeyi, var olmuş olan şeyi, ilk çağları, zamanın ve anın geçmişini, geleceğini, istenci, istem dışını, korkuyu, var olmayanı ve var olacak olanı istemeyi anlatır…"[15]

Metin Altıok'un ifadesiyle de, "Şiirin bir söz sanatı

olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü şiir iletişim aracı olarak sözcükleri, yani genel olarak dili kullanır. Dili kullanırken de kendine özgü bir üst-dil yaratır. Bu üst-dil günlük dilden çok farklı, incelmiş ve başkalaşmış bir dildir. Şiir anlam ya da duygu yükünü bu üst-dil aracılığıyla aktarır okuruna. Kendisiyle okur arasında bu dile dayalı bir köprü kurar. Duygu ve düşünce akışını bu köprüyle iletir okura. Şair ise sözcüklere yüklediği görselliği okurun imgeleminde canlandırır. Çünkü genel olarak sanattan anlamak sanatsal bir inceliğe sahip olmayı gerektirir."

Toparlarsak: Şiir, iletişim aracıdır. Coşkulu söylemdir!

Pablo Neruda'nın, "Ekmek gibidir, herkes tarafından bölüşülmelidir," dediği şiir "hüzündür, aşktır, heyecandır, mutluluktur."

Şiirler hayat tarzının ifadesidir. Sevgi yoksunu insanların bir türlü sevemedikleri şeydir şiir…

Şiir paylaşmaktır. Şiir heyecandır! Şiir duyguların tufanıdır...

Ve Franz Kafka için "Şiir, insanların kafalarına yeni gözler eklemektir. Gerçeği değiştirmektir."[16]

Nihayetinde "Şiir sanatı, insanın ne olduğuna dair ayaklanmasıdır," James Branch Cabell'in hepimize hatırlattığı üzere…

●●●●

Kolay mı? Eduardo Carranza'nın, "Şiir kanını kaynatmıyorsa, aniden sırlara pencereler açmıyorsa, dünyayı keşfetmene yardım etmiyorsa, umutsuz yüreğinin yalnızlıkta ve aşkta, şenlikte ve sevgisizlikte eşlikçisi değilse ne işe yarar?" sorusundaki üzere acıya meydan okuyan ölümsüzlüktür; öznenin estetik oluşumudur şiir…

Tam da bu nedenle "Şiir bir nevi ağarmadır, bir nevi beyazlaşma, yani gece karanlıksa bari geceliğimiz beyaz olsun deriz, isteriz," Behçet Necatigil'in işaret ettiği gibi.

Bir sevme biçimidir; bir eylemdir şiir, sözcüklerle sevdaya, isyana, hayata yaslanan…

Ayrıca bir yanıttır şiir: Şimdiye dek okunanlara, söylenenlere, bilinenlere dair yol açıcı bir yanıt.

O her daim yaşamla insanın (bilincinin) kesiştiği kavşaktayken; yaşamı avucumuzda atan bir kalp gibi hissettirendir; "Bilineni bilinmeze, görüneni görünmeze, duyulanı duyulmaza, kısacası, somutu soyuta itme değildir şiir'in işi. Tam tersi: bilinmezi bilinir, görünmezi görünür, duyulmazı duyulur, duyumsanmazı duyumsanır, algılanmazı algılanabilir yapmaktır," satırlarındaki üzere Hasan Hüseyin Korkmazgil'in…

Duygu, bilinç ve hayal dizgesi şiir, küllenen ateşi alevlendirmektir; "Öncülük ve sözcülük eder: direnmenin, kavganın, savaşın sözlüğü olur," Ceyhun Atıf Kansu'nun satırlarından mülhem ve "şuraya bir cümle koydum/bırak acılarımızı birileri duysun.../hem zaten şiir niye var?/ dünyanın acısını başkaları da duysun,"[17] dercesine…

"Şiir bir yoğunlaşmadır, pratik ve faal birinin gözünde deneyim gibi görünmeyen çok sayıda deneyimin yoğunlaşmasından kaynaklanan yeni bir şeydir."[18]

O hikâye böyleyken; "Kim öldürebilir ki şiiri? Şiir kedi gibi yedi canlıdır. İşkence ederler, sokaklarda sürüklerler, üstüne tükürürler, alay ederler, etrafını dört duvarlarla çevirirler, sürgüne yollarlar, fakat o bütün bunları yaşar, sonunda tertemiz biz yüzle ve gülümseyerek ortaya çıkar," satırlarıyla Pablo Neruda'yı doğrulayıp, beraat ettirmiyor mu tarih… Figen'in (Yüksekdağ) dizeleri gibi?

Elbette!

30 Kasım 2020, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Attilâ İlhan.

[2] Figen Yüksekdağ, Yıkılacak Duvarlar, Ceylan Yay., 2020, 63 sayfa.

[3] Adnan Binyazar, "Şiir Çevirileri", Cumhuriyet, 28 Ağustos 2020, s.14.

[4] Doğan Hızlan, "Şiir Ölüyor mu?", Hürriyet, 13 Ağustos 2020, s.14.

[5] Haydar Ergülen, "Neruda'nın Postacısı'ndan Şiir Var!", Birgün, 7 Ağustos 2019, s.15.

[6] İsmet Özel, Şiir Okuma Kılavuzu, Tiyo Yayı., 2013.

[7] John Fowles, Büyücü, çev: Meram Arvas, Ayrıntı Yay., 2006.

[8] Osho, Provokatör Mistik, çev: Niran Elçi, Omega Yay., 2007.

[9] Jean-Paul Sartre, Edebiyat Nedir?, çev: Bertan Onaran, Can Yay., 2005.

[10] Asım Öztürk, "Gerçekçiliğin Estetik Boyutlarda Yeniden Yaratılmasıdır Şiir", İnsancıl Dergisi, Yıl:30, No:358, Mayıs 2020, s.45-47.

[11] Aristoteles, Poetika-Şiir Sanatı Üstüne, çev: Furkan Akderin, Say Yay., 2011.

[12] Hermann Broch, Vergilius'un Ölümü, çev: Ahmet Cemal, İthaki Yay., 2012.

[13] Öner Yağcı, "Savaş, Barış ve Şiir", Cumhuriyet, 11 Ocak 2020, s.14.

[14] Mazlum Vesek, "Şair Hüseyin Köse: Şiir Yıkım Sonrasının Büyük Onarıcısı", Birgün, 10 Haziran 2019, s.14.

[15] Paul Eluard, Şiirin Dolambaçlı Yolları, çev: Sevim Atken, Telos Yay., 1977, s.11.

[16] Atilla Köprülüoğlu, "27 Yıl Önce Sivas'ta Yakılan Şair...", 9 Temmuz 2020… https://www.denizliekspres.com.tr/27-yil-once-sivas-ta-ya-ilan-sair-siirleri-dillerde-metin-alti-ok-yuregimizde/26095/

[17] Birhan Keskin, Fakir Kene, Metis Yay., 2016.

[18] T.S. Eliot, "Gelenek ve Bireysel Yetenek", 29 Ekim 2015… https://oggito.com/icerikler/gelenek-ve-bireysel-yetenek-ts-eliot/8560

“Hep insan dedim hayatta, hep insan”

ŞAİR-YAZAR-AKTİVİST NEVİN KOÇOĞLU ÜZERİNE

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

ey suyun aynasında yüzünü okuyan,
gördüm ki gülümsersin… (Tanrının Vişne Bahçesi)

Güney Dergisi okurlarının şiirleri, yazılarıyla tanıdığı şair, yazar Nevin Koçoğlu’nu, eserlerini birde benim penceremden tanıtmak istedim bu yazımla.

Kasım 2020’de Favori Yayınlarından üçüncü kitabı “Kuğu Kardinali’nin Ölümü” yayınlanan Nevin Koçoğlu ile 2013 yılının iki mart günü Ankara’da Favori Yayınlarının İmge Kitabevi’nde beş yazarı için düzenlediği ortak imza gününde tanıştım. Onun ilk şiir kitabı “Tanrının Vişne Bahçesi” benim ise ilk romanım “İçsel Yol” aynı yayınevinden yeni yayınlanmıştı. İlk imza günümde büyük bir heyecan yaşıyordum. Benim gibi uzun yıllar ülkesinden ayrı yaşamış, yeni yetme bir yazarın kitabıyla kim ilgilenir derken yayın yönetmenimiz Turgut Türksoy ve Nevin Koçoğlu o gün bana dayanışmanın, paylaşmanın, yoldaşlık etmenin en güzel örneğini yaşattılar. Nevin Koçoğlu’nun imza gününe gelen arkadaşları; yazar, şair eş, dost, yoldaşlarını tanımak, romanıma ilgi göstermeleri, her şey sımsıcak ve çok özeldi. Kitap imzalamaktan da işaret parmağıma kramp girdi desem yalan olmaz. Onun doğal yapısıyla insanları bir araya getirme, kaynaştırma, insanlar arası köprüler kurma becerisiyle iki hafta sonra İstanbul’da İmge Kitabevi’nde gerçekleşen imza gününde de yine benzeri bir gün geçirdik.

Aynı yayınevinde başlayan edebiyat yolculuğumuz Ankara ve İstanbul’daki imza günlerinin ardından 2016 yılında da Almanya’da devam etti. Hamburg Göçmen Merkezinin (Migration Zentrum) 8 Mart Emekçi Kadınlar günü için düzenlediği etkinliğe bizi davet etmesiyle tekrar bir araya geldik. Aynı yıl ekim ve kasım aylarında Nevin Koçoğlu ile yine Ankara’da yaşayan şair Sema Güler’in de katılımıyla “Umut İnsanda” Güney Dergisi Kültür ve Sanat etkinliklerini Hamburg ve Wuppertal’de gerçekleştirdik. Hamburg’daki etkinlik iki Ankaralı kadın şairin şiirleriyle, Haluk Demir (Gitar), Enis Arslan’ın (Ney) müzikleriyle, benim okumalarımın yanı sıra tek kişilik kısa bir tiyatro oyunu sahnelememle şiir, söyleşi edebiyat, müzik, tiyatro ile iç içeydi. Wuppertal’deki etkinliği ise Güney Dergisi ve NRW – TÖB (Kuzey Ren-Vestfalya Türkiyeli Öğretmenler Derneği) ortak organize ettiler. Bu etkinlikte değerli ressam İsmail Çoban’da bizimleydi. Yine Güney Dergisi yazarlarından değerli yazar - şair dostumuz Haydar Doğan hem etkinliğin organizesine büyük emek verdi hem de eşi Sevim, oğlu Fidel ile bizi evinde ağırladı. “Umut İnsanda” etkinliğinin ardından Köln’de DİDF (Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu)’in düzenlediği “Özgür Basın için Edebiyat ve Kültür” etkinliğine davetliydik. Orada da şair Ali Kızılgedik, ozan Önder Enver Işık bize eşlik ettiler. Tüm bu etkinlikler biz katılımcıları; yazar, şair, ressam, ozan, müzisyen birbirimize kenetledi. Nevin Koçoğlu Ankara’dan geliyor olsa da Almanya‘da gittiğimiz her kentte sanki orada yaşıyormuş gibi birçok insan tanıyor, yoldaşları, dostlarıyla buluşuyor, bizleri de tanıştırıyordu.

Nevin Koçoğlu ile tanışmamızın üzerinden tam yedi yıl geçti. Dostluğumuz, edebiyat yoldaşlığımız güçlenerek devam etmekte. Ankara’ya gidince Nevin’in orada olduğunu bilmek, zaman içinde tanıştığım değerli eşi Kâzım abiyi ve artık birer yetişkin olan çocukları; Burcu, Onur ve Billur’u; kısacası Koçoğlu ailesini ziyaret etmek, onlarla hasretlik gidermek bir şart oldu.

Gülsen Gülbeyaz ve Nevin Koçoğlu

Nevin Koçoğlu'nun kısa biyografisi…

1966 yılında Gaziantep'te doğan Nevin Koçoğlu'nun çocukluk yılları İstanbul'da geçer. Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun olur ve aynı üniversitenin sosyoloji bölümünde hâlen öğrencidir. Aktivist olarak yerli ve yabancı sivil toplum kuruluşlarıyla özellikle insan hakları konulu çalışmalarda işbirliği yapmış, görev almıştır. Köy okullarında kütüphane oluşturmayı sosyal sorumluluk projesi olarak seçer, uzun yıllar bu konuda çalışmalar yapar.

İlk şiiri 2008 yılında *Forum Edebiyat* dergisinde yayımlanır. Ardından; *Akköy, Yeni e, Kurşun Kalem, Lacivert, Patika, Güney, Eliz Edebiyat, Kurgu, Karşın, Mavi* dergilerinde yazı ve şiirleri yayınlanır.

Nevin Koçoğlu, gazeteci olarak da çok sayıda gazetede köşe yazarlığı yapar. Politik makalelerin yanında daha çok çevre duyarlılığı konusunda yazmaktadır. Çağdaş Şair ve Yazarlar Derneği (ÇAĞŞAD) yönetim kurulu üyesi olan N. Koçoğlu Yazgam Edebiyat Sitesi'nde genel yayın yönetmenliği de yapmıştır. Ve hâlen "*Gaziantep Haberler*" gazetesinde "*Güney*" Dergisinde yazmaktadır.

Şiirleri çok sayıda dile; İspanyolca, İtalyanca, Kürtçe, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça ve Sırpçaya çevrilmiştir. Yabancı edebiyat dergilerinde; *Miletus, Luz Cultural, Pont Suspendu, Our Poetry, Different Truths, Bonyada Kalem, Carear en Salamanca, Mandegar, Turkish Literature Magazine, Honer ve Egtesad* de yayınlanmıştır. Çeşitli yurtdışı festival ve şiir okumalarına katılan N. Koçoğlu İsviçre-Zürih / Radyo Lora'da konuk olarak üç programa davet edilmiştir. İspanya ve Almanya başta olmak üzere yurtiçi ve dışında uluslararası etkinliklere ve okumalara katılmış, antolojilerde yer almıştır.

Kitapları...

Birinci şiir kitabı **"Tanrının Vişne Bahçesi"** 2013 yılı başlarında Favori Yayınları'ndan çıkar. Okurlar tarafından çok beğenilen eserin 2014'de ikinci baskısıyla birlikte Kerem Bilen'nin çevirileriyle "Bexçeyê Vişneyan ê Xweda" adıyla Kürtçesi de yayınlanır. Farsçaya da çevrilen bu eser İran'da yayınlanır. 2018 yılında yine aynı yayınevinden üçüncü baskısı okurlarla buluşur.

yaralı baykuş

metanetine sığındım
ateşiyle kavuran hüküm

farkındayım
yaralı bir baykuş kemiriyor şah damarımı
içimden bir tırpan geçiyor geceden daha soğuk
ve bulutlardan ağıyor verimli bir delilik
tozlu çölü ve ateşi giyiniyor tenim
akmayan o nehrin gölgesinde serinliyorum
kalbimden besleniyor bir semender

kapatıyorum kahinliğin kitabını ve gözlerimi
toprağa gömdüğüm yüzüğün gerisinden
ateşe ve küle haykırıyorum kemiklerin diliyle
ejderha eşiğindeyim!

(Tanrının Vişne Bahçesi - 2013)

"*Şiir, edebiyatın asi yönüdür. Dizginlenmesi, belli bir kalıba girmesi zordur. Her şair; kendi iç dünyasındaki coşku, duygu, düşünce, hayal, isyan, his, algı ve sezgiyi, ritim ve müziği ya da yalnızlığını başkalarına anlatmak, onlarla paylaşmak ve kendi dünyasına davet etmek için yazmaya çalışır, üretir. Üretirken de kendi farklılığını ortaya koyar; 'Tanrının Vişne Bahçesi'nin bahçevanı Nevin Koçoğlu gibi…"* (Necati İltaş)

Tamamı Kürtçeye ve Farsçaya *çevrilen* "Tanrının Vişne Bahçesi"deki çok sayıda şiir de; İngilizce, İspanyolca, Almanca ve İsveççeye çevrilmiştir. Nevin Koçoğlu bu kitaptaki "Mor Haziran Ölüsü" başlıklı şiiri ile de 2012 yılında Vahattin Bozgeyik Şiir Ödülü İkinciliği'ni alır.

mor haziran ölüsü

usul usul kar topluyor yüreğim

soğuğa yenik düşmüş
mor bir haziran ölüsü dolanıyor ayaklarıma
cemreler düşüyor tenime en üşümüşünden
kıraağıya dönüşüyor zerre zerre terim
tanrım güneeşin ayazında nasıl da donuyor ellerim
eski bir lirin tellerinden firar etmiş
ayrılık nağmeleri toparlıyorum gamlı kasvetli
kurşuni soğuk bir iz terkisinde sürükleniyor
chopin'in son yolculuk sonatı

hep insan dedim hayatta, hep insan
gerisi teferruattı bence
ve labirent ruhlu insan
yırttı yüzünü tırnaklarıyla ince ince

ışığı çalınmış fener olsaydım keşke
ölümü sırtlanmış balık
ya da dizginlerini yitirmiş gece
kanımda yıkasaydı hançerini deniz
insanlık mazgala düşmeden önce

rüzgârıyla yarıştığım asi bir küheylandı ölüm
hangi kapıya uzansam, kendime kilitliyorum görün
durma uyut kirpiklerini hayat düşeyim gözlerinden
haydi serpin üzerime bir avuç küllerimden
gökten üç ateş düştü:

biri bana
biri bana
biri de bana

(Tanrının Vişne Bahçesi - 2013)

İkinci şiir kitabı **"Tuz ve Gece"** 2015 yılında Hel Yayınları'ndan yayınlanır. Nevin Koçoğlu'nun bu eseri iki dilli; Farsça ve Türkçe yayınlanır. Tuz ve Gece'nin çevirilerini İran-Tebriz doğumlu şair, yazar ve çevirmen Dr. Haşim Hüsrevşahi yapar. Bu eserinde şaire İran'nın Urmiye şehrinde yaşayan gazeteci, fotoğrafçı Jafar Rahimi Sure de kuruyan Urumya tuz gölünden aktardığı fotoğraflarıyla eşlik eder.

Tuz ve Gece'nin çevirmeni Dr. Haşim Hüsrevşahi kitabın ilk sayfalarında diyor ki:

*"Ben de soruyorum; "*Şu anda bizlerin bir başkasının rüyasında olmadığımızdan hanginiz emin olabilirsiniz?" Bizim gürültülü hayatımız düşlerin sessizliğini bozmaz! Gerçekliğin kuşku *götürmezliğinin önüne soru işaretini kim koyabilir? Sanat! Şiir, resim, fotoğraf, heykel, roman ve diğer sanatlar. Sanat bu kuşku götürmezliği* sürekli sarsarak sanatsal yetisini uygular! Sanat kesinleştirmez, kuşku yaratır. Cafer *Rahimi'nin* ağırlıklı olarak kuruyan *Urumya tuz gölünden bize aktardığı işte bu kuşkulu düşsel seyirdir. Onun deklanşörü yüzyılların tarihini bir çıt süresinde dondurup bize sunuyor. Mutlak bir sessizlikle. Bu düşün sesini duymak istiyoruz. Nevin'in şiirleri bu düşün sesi oluyor! Düş düş içinde, gerçek gerçek içinde ve biz sanatsal hazla seyrediyor, okuyor ilerliyor ve ilerleyemediğimizi fark ediyoruz, zira hep dönüp dönüp bu sanatsal hazzı bir daha tatmak için geri geliyoruz. Biz bu kitabın içine giriyor ve onun sayfaları arasındaki kurgulanmış rüyamızdan uyanmak istiyoruz, uyanamıyoruz. Çünkü bu rüya yaşamımızda var olan en acı gerçekleri en çıplak yüzüyle bize gösteriyor, yaşatıyor! Biz bu iki santçıya minnet borçluyuz!*

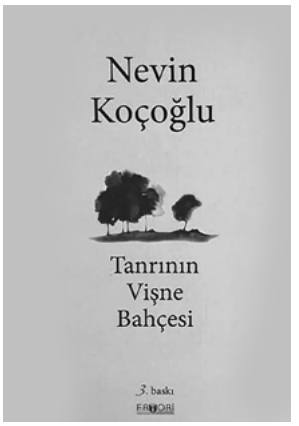

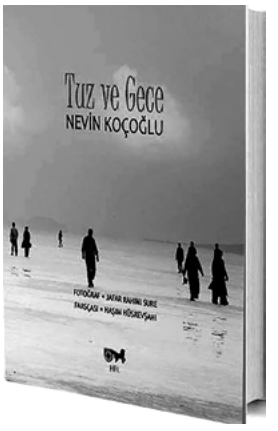

Tuz ve Gece'yi ve yazarı şair Nevin Koçoğlu'nu şair Zeynep Kurada da bir yazısında şiirsel bir anlatımla, derin analizlerle yazmış ki bunu sizlerle paylaşmadan edemedim.

*"**GECEYİ TUZLA OVMAK***

Gün bütün nemini çeker ve bir avuç tuz bırakır geceye. Denizin kıyıya, sahile, kayalara çarptıkça bıraktığı tuz gibi. Kim yalar bir kayayı. Sahilde kum taneciklerinin arasında bıraktığı tuzu kim fark eder. Tabi ki gecedeki tuzu görebilen bir yürek. Nevin Koçoğlu'nun "Tuz ve Gece"sini okurken ellerime sinen tuzdan bildim. Bu şair yüreğin bize sunduğu gecenin tadına dokunurken.

"Ey sen kendinde kendini kaybeden
Yıldızların döküldüğü yere gel"

O yere gitmek cesaret istiyordu. Ama değil mi ki karanlığa değil, yıldızların biriktiği aydınlığa çağrıydı. Gittim.

"Arıtmaz bizi hiçbir şey biliyorum
Ruhumuzda sindirilmiş yakılacak bir cadı"

Günahın tanımıydı bu. İçimizde iyinin ötesinde bize yabancı gibi dursa da, bizden bir parça. Hep var olan, ama iteleyip bir türlü yüzleşemediğimiz yanımızı, ikiyüzlülüğümüzü, bu dizeyle bize suçüstü yaptırabilen şairin şaşırtan sesiydi.

Bir geceyi baştan sona dolanmak, baştan aşağı yaşama dokunma bilgeliğine erişmeden mümkün müdür? İçimizde güllere bezeyip uyuttuğumuz, sabır kuşlarını geceye salmak, bir de Lila Downs'ın sesinden "La Llorona"yı (ağlayan kadın) dinlerken daha da mümkün olabiliyor. Gecede, sularda çocuklarını arayan kadın. Öyküsü başka olsa da, Nevin'in gecesindeki, tuzundaki kadınlar, kayıp evlatlar, git gide yalnızlaşan bir halkı görebilmek daha mümkün oluyor. *Bıraktım kendimi şairin sesine, sesinin çizdiği fotoğraflara, fotoğrafların diline, bedenine, yüreğine, sesine, nefesine, kuruyan sularına, sulara düşen umuda. Yalnız bahçelerine, banklarına, göğe tırmanan merdivenine, kızının değil, annesinin çeyizi olacak dizelerine…*

"Ne zaman o ağır bulut inse
zeytin yaprağıyla konuşur annem
Bilse ki, bu ruhu ateşten ben aldım"

Hâlâ dolanıyorum geceyi…

"Önce hanginiz öldürdünüz beni
Recmin fotoğrafı, ilk taşı hanginiz attınız, siz masum muydunuz?"

Bu dizeyi okurken, masum kalan bir göz bırakıyor avucuma. Bedenimin değil, yüreğimin avucuna. Kumu, suyu, tuzu, geceyi bırakıyor. Bir çocuk bırakıyor gözleri sürekli büyüyen, büyüdükçe beni küçülten bir masumiyeti. Sessiz, ama çok bakışlı,

çok acıtan, çok acıyan, ama inatla durmadan büyüyen, kocaman bir göz…

"Ben sizin kızınızdım, gözleri menengiç hüznü
Sizin kalbiniz duvarda asılı"

Duvarlara dokunuyorum. Duvarda asılı yüreklerimizde tozlanmış örümcek ağlarına. Koparıyorum, açıyorum pencereleri, bakıyorum. Kokluyorum geceyi. Bakıyorum. "Kederin soğuk aynasına" Kimsenin taşımadığı kalplerde yük olmanın utancıyla kendini taşımaya devam ediyor. Utanıyorum.

"Bensizliğimden tanırım sizi
Kalbimden su içirdiğim kuşlar söylesin"

Kaç duvarda, kaç yürekte, camdan cama çarpıp dururken, kaçımız karşımızdakini bizsizliğimizden tanırız. Onun çaresini, çaresizliğini, anahtarını, kilit olmayı bilecek her kalbe verecek biliyorum.

"Elimin yetmediği yerde bir hayat var biliyorum
Biliyorum, hayat var yağlı kilitlerinizin gerisinde"

Duvarları gezinmeyi devam ediyorum. Ellerimin ne kadar inceldiğini, tuza dokundukça anlıyorum.

"Dar geliyor tanrının kalbi
Bir damla suya"

Sanırım ağlıyorum. "Acını biliyorum" derken yalnız olmadığımı bilmek, rahatlatıyor.

*Ve bir kuşun kanadından s*üzülen iki dize çıkıyor karşıma. *Orada duruyor ellerim.*

"Ve ayır uğuldayan nehrin tuzunu
Tuzuna karıştığın duvardan"

Ayırıyorum. Onca ses, onca yüz, onca su, inliyor duvar. Uğultu, bir boşluğu getiriyor. Başka bir duvarı…

"Aynanın içinden geç, duraksama
Kapansın bir çağ denizle tuz arası"

Gecenin kendini en kararttığı an, genzimde bir tutam tuzla gezinirken, birbirine zincirlenmiş iki aynı kapı gibi fısıldıyor şair.

"Ey kırık kanadıyla geceyi bekleyen
Kaç kere öldük bir üzüm tanesinde
Hadi şimdi söyle"

Söylemek şairin baştan beri bize anlatmak istediği gibi kolay değildir. Kendisiyle konuşurken bile yalan söyleyebilir insan. Hiç yüzü kızarmadan insan aldatabilir kendini. Korkar, bütün bir yaşamı dolanmaktan. Kaçmak ister, ilk sokaktan sapmak ister, uzun yol yolcusu değildir belli ki. ***"Şüphesiz çığlığın çığlığı yitirdiği yol, çok uzun"*** *dur. Duvarlar biter, bir bahçe başlar, bir güz bahçesi. Dallarına hükmedemeyen.* Fırtına kuşlarının dolandığı, toza bulanmış, bahçedeki rüzgâra sorar**.** ***"Sen miydin gözlerimdeki kum tanesini ayıran"*** Rüzgâra karşı direnmenin, dağınık saçlarıyla, *onca soruyu sorabilmek. Yitik kuşlar diyarını, büyümeyen çocukları, ölü babaları, koynunda ölü kuşlar besleyen anneleri.*

Bunca doluyken, bunca boş kalabilmeyi sorar, durmadan sorar. Üstelik yalnızca rüzgâra değil, toz dumana karışmış, bize, hepimize sorar. Çünkü bu rüzgârda, herkesin içine yerleşeceği bir bulut vardır. Çerçeveler. *Siz de bir fotoğraf olmak istiyorsanız, gelin Tuz'a ve Gece'ye. Ben geldim. H*âlâ *buradayım. Daha gezineceğim o kadar duvar, gözümü açmakta zorlandığım onca toz, sis, duman, fırtına varken.* ***"Kalbim sularını içtiğinde tek şey fısıldayacağım gecene"***

*Beraber dinleyelim. Dilimiz aynı, gecemiz aynı, tuzumuz aynı. Bunları ben değil, şair Nevin Koçoğlu söylüyor. Babasını tuz kadar sevdiğini söyleyen o cesur k*üçük kız. Öyle güzel söylüyor ki." *(***Zeynep Kurada)**

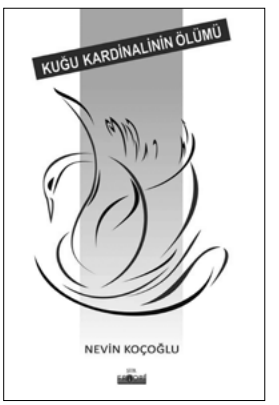

Üçüncü şiir kitabı **"Kuğu Kardinali'nin Ölümü"** Kasım 2020 de yine Favori Yayınları'ndan çıkar. Nevin Koçoğlu bu eserini ***Uzaktaki Yakınıma İlyas Emir'e*** diyerek Güney Dergisi yayın yönetmenliğini de yapmış olan ve hâlâ Avrupa temsilciliğini sürdüren İlyas Emir'e ithaf etmiştir.

Nevin Koçoğlu'nun her üç kitabını da okudum. Şiirlerini birlikte katıldığımız etkinliklerde kendi sesinden de dinledim. İki kitabındaki şiirlerinde Ortadoğu gizeminin etkilerini ne kadar hissettiysem üçüncü kitabında bir o kadar da Batı gizemi etkisini hissettiriyor. Şiirleriyle; İtalya'da Tiber nehrine, Vatikan, Bellagio, Angera kentlerine, Prag'da bir tren garına, köprülerine, nehirlerine, Almanya'da Nazilerin toplama kampı Ausschwitz'e, Fransa'nın Paris'ine, İspanya'nın Tuz Şehri Malaga'ya birlikte yolculuk ediyoruz. Öyle ki şair şiirlerinde hem Orient'te hem de Okzident'te ruhunu gezdiren bir gezgin gibi...

Nevin Koçoğlu'nun son kitabı üç bölümden oluşmaktadır. ***İlk bölümde,*** **SÖYLE DÜNYA GEÇECEK Mİ?** başlığı altında**;** Hiçliğin Ortası**,** Yusufçuğun Baş Dönmesi, Uğultu, Ve Şahidim adlı şiirleri, ikinci bölümünde **UZAK** başlığı altında; Bekleyiş, Bağışlama Beni, Sayıklama, Yağmurertesi, Siyah, Unuttum Bağışlamayı, Gölge, Mağrip şiirleri ve üçüncü bölümde de ***MİKVEH*** başlığıyla "Narayama'dan XII Yankı" adlı on iki bölümden oluşan şiiri yer almaktadır. ■

Kitapları: Tanrının Vişne Bahçesi (Favori Yayınları - 2013), Tanrının Vişne Bahçesi 2. Baskı (Favori Yayınları - 2014), Bexçeyé Vîşneyan é Xweda (Favori Yayınları - 2014), Tanrının Vişne Bahçesi 3. Baskı (Favori Yayınları - 2018), Tuz ve Gece (Hel yayınları - 2015), Kuğu Kardinali'nin Ölümü (Favori Yayınları – Kasım, 2020)

BEN ŞİMDİ SORUNSAL TOPLUMLAR YAŞIYORLAR GİBİDİR SEVGİLİM

■ **M. İNAN FİLİZ**

Akşam haberlerinden hemen önce kendi kendimizi vurmalıyız
Halkın kendi kendisini vurmasıdır çünkü demokrasi
Aksi taktirde güvende olabiliriz her köşe başında bir McDonald's olursa...
Varsa bize biraz Victoria Secret biraz American Tobacco
Biraz da cila

Yoksa alternatif olarak her eve bir Özgürlük Heykeli

Gerçi çok kararsızım da henüz, Amerikalılar mı daha çok
Yakışıyordu Afganistan'a Sovyetler mi.

Tamam pembe bir ekvator çizgisi varsaymak gerek alın yazımıza
Pembeleşene kadar kavurmak gerek yalanları
Bankalarla tefeciler arasında ince bir vergi vardır
Ve yine hiçbir şarkı bize söylenmemiştir aslında, minibüslerde hariç.
Rica ederim açalım kapanacak bütün yaraları...

Cidden Nusaybin'e nereden gidilir en kan kaybetmeden.

İşte kendi kendimizden kaçarken başlar coğrafi keşifler
Kayboluruz ve az sonra bizi Kristof Kolomb bulur.

Sana Kürtçe tatlı tarifleri verebilirim ancak ben
Anayasanın hangi maddesine aykırı gelmez ki bu
O yüzden yaşasın tam bağımsız Marilyn Monroe
Ama çamaşır makinesi giderini tıkayan çocuk
Çoraplarını çıkarmalıyım önce.

Didier Drogba da çare değilmiş

Bu bize son çağrı olsun, ontolojik bir dönme dolap var
Aramızda, Gazze Şeridi, Bestler-Dereler, a priori...

Hava da pek sıcak sevgilim
Trafik yoğun

Çok uzaklaşmış olamıyorsun.

Açlığın Garip Şiiri

■ ÜZEYİR KARAHASANOĞLU

I
Üzülme balıkçı kardeş,
Elin boş döndüğünde avda.
Bende beyhude beklemiştim baharı
Bak ne elimde var,
Ne de cebimde.
Bugüne erdiğimize bin şükür.

II
Elimde yoksa
Gönlümde var
Ne çıkar.
Kış gelecekmiş gelsin,
Kar yağacakmış yağsın,
Bizim Allahımız var
Kocaman...[1] (s.57)

Muzaffer Tayyip Uslu ve Rüştü Onur

Verem batağında kıvrım kıvrım kıvranan Rüştü Onur'un bu dizeleri her ne kadar iyimserlik içerse de fatalist bir anlayıştadır. Zaten şiirin adı da Hüvelbaki'dir. Yazgısına boyun eğmiş, tevekküle düşmüş şairin eli boş dönen balıkçıyı manen teselli ettiğini görürüz. Öyle ya, madem ilahi bir güç vardır ve her şey onun iradesiyle belirlenmiştir, o hâlde insanın alın yazısı da önceden bellidir. Dolayısıyla kimse yazgıyı değiştiremez! Her insan ilahi gücün kendine biçtiği yazgıyı yaşar.

Rüştü Onur'un şiirlerinde gayet belirgin olan fatalist anlayışın hayatına tam anlamıyla egemen olmadığını biliyoruz. Öyle ki veremin pençesinde çırpınırken kendine çok iyi bakması ve tıbba güvenmesi gerektiğine kuşkusu yoktur. Ne var ki elinde, cebinde yokken kaderin cilvesine güvenmek zorunda kalıyor, belki de bu nedenle maddi sıkıntılarını pek fazla anlatamıyordu şiirlerinde. Onu fatalizme çaresizlik, imkânsızlık sürüklemiştir diyebiliriz. Salah Birsel'e yazdığı tarihsiz mektupların birinde parasızlığın, imkânsızlığın batağında nasıl kıvrandığını bu bağlamda değerlendirebiliriz.

"Muzaffer Tayyip'le yan yana yatacağız. Zavallı çocuk bir aydır yatıyor. Beni görünce kimbilir ne kadar sevinecek. Bahtsız iki şair yarın aynı koğuşta yan yana ölümü düşünecekler. Salah her şeyden nefret ediyorum. Biz hastayız. Bakılmak lazım, hani para, hani sanatoryum, hani şefkat? Altı aydır sıra bekliyorum." (s.74)

Veremin asıl şifasının iyi bakılmak, iyi beslenmek olduğunu bilseler de maddi imkânsızlıklarla bu korkunç rüzgâra karşı koymaları mümkün değildi. Evet, onlar sadece yirmili yaşlarında kendilerini veremden koruyamadıkları için öldüklerinde hiçbir belgede ölüm nedenleri için açlık, parasızlık yazmayacaktı. Varsın yazmasın, bugün herkes bu iki şairin şiir aşkıyla tutuşurken nasıl ölüme sürüklendiğini biliyor. Yirmili yaşlarda veremden değil, imkânsızlığa bağlı olarak veremden ölünebiliyormuş. Rüştü Onur'un aksine, Muzaffer Tayyip Uslu'nun daha özgür iradeli şiirlerinde hastalığın öte yanını işlemesi bu anlamda çok değerli.

Okulu [Lise öğrenimi kastediliyor. BN] bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne yazılır. Ancak hastalığı ve yoksulluğu yüzünden Zonguldak'a dönerek İş Mükellefiyeti Dairesi'nde memur olarak çalışmaya başlar. Hastalığı daha çok artar, parasızlıktan tedavi olma olanağı da bulamaz. (Kalyoncu, 2011, s.401)

2000 yılında şairin bir arkadaşı şunları söyler: *"Muzaffer iki günde bir uğrardı. Elinde reçeteler ile eczaneye gelirdi. Parası da yetmezdi. Ben arkadaşım olduğu için verirdim. Çok yoksuldu. Çok zaman dertleşirdik. Bana hep açlıktan, sefaletten bahsederdi. Çok kez cebine harçlık koyardım."* (Kalyoncu, 2011, s.407)

(...) *"benim sanatoryum işi Arap saçına döndü. Ben işleri yoluna koydum diye sevinirken, az evvel, dairede şöyle bir tebligatta bulundular. 'Sen iki seneyi doldurmadığın için, biz sana ancak 200 lira kadar bir yardımda bulunabiliriz. Hâlbuki sanatoryumda üç ay yatacağına*

göre 900 lira kadar para lâzım. 700 lira verirsen, seni sanatoryuma yatırırız.' Bu acayip, bu antika tebligat karşısında şaşırıp kaldım. Ne yapacağımı bilmiyorum.

Oktay ağabey işittiğime göre 'Yardım Sevenler Cemiyeti' ve 'Kızılay' benim vaziyetimde bulunanlara yardım ediyormuş, acaba oradan bir şey yapılamaz mı?" (Kalyoncu, 2011, s.401)

Başka bir çıkış yolu bulamayan Muzaffer, böyle dert yanar Oktay Rifat'a (Yedek subaylığını Zonguldak'ta yapan Oktay Rifat'ın karısı da veremden ölmüştür.[2]) mektubunda. Tıpkı Rüştü gibi onun da eli kolu çaresizlikle bağlıdır.

Rüştü'nün şiirleri, Muzaffer'inkilere kıyasla nesnel gerçekliği daha fazla bozmakta, bambaşka bir dünyanın kapılarını zorlamaktaydı. Muzaffer'se fatalist bakış açısından uzak, tevekküle düşmeden *"Ve cephelerimi arasanız/metelik bulamazsınız"* diyeceği dünyevi bir şiirin peşindeydi o ve bu nedenle soluğunu sürekli hissettiği ölüme cepheden saldırıyordu.

"Ben veremden öldüm
"Belki ölmezdim
"Sıkıntım olmasaydı
"Paradan yana."[3] (s.20)

Şairlerimizin Zonguldak'ta yaşamalarına rağmen Türk şiirine fırtına gibi girdikleri bilinir. Bu, 1940'larda ve İstanbul'dan bu kadar uzakken hiç de kolay olmasa gerek. Varlık, Değirmen, Kara Elmas, Doğu, Ocak gibi dergi ve gazetelerde çıkan şiirleriyle adlarından söz ettirirler.

Rüştü'nün Salah Birsel'e yazdığı bir başka tarihsiz mektupta *"Evet artık ben Garip'im. Süleyman Efendiyle akrabalığımız anadan geliyor."* (s.71) demesi, genç şairlerin Garip şiirinin etkisine girdiklerini, bu şiiri coşkuyla alkışlayacak kadar onun temsilcisi olduklarını gösterir. Ta ki hayat, bu iki arkadaşı çarçabuk oyun dışına itene dek.

Muzaffer Tayyip'in sözcük seçimleri dünyevidir. O yaşamını şiire yansıtırken somuta bağlı kalmayı tercih etmiştir. Rüştü'nün nesnel gerçekliği nispeten kıran, bozan dizelerinin aksine o nesnel gerçeğe bağlı kalma tarafındaydı. Dolayısıyla yazmadan duramadığı şiirleriyle her seferinde özüne dönen, *"Parasız kalmışım/Aç kalmışım sonra"* (s.32) diyendir.

Yazık diyecek
Hatıra defterimi okuyan
Ne talihsiz adammış
İmanı gevremiş parasızlıktan (s.37)

En fazla şairanelik ettiği yerlerde bile şiirle yaşama bağlanmayı nesnel gerçeklerden ayrılmadan sürdürür.

Seni düşündük
Aç karnına
Sen bir dilim ekmek kadar aziz
Ve bir bardak şarap kadar leziz
Sen yürümesini bilen güzel kız. (s.51)

Ağlamadan, sızlamadan, bir manzara betimlemesi yaparcasına, olağanüstü bir rahatlıkla anlatır hastalığını. Ağzından gelen kanla öleceğini anladığında bile taviz vermez bu anlayışından. Üstelik dizelerine kattığı görsellikle handiyse sinematografik bir tarzla en iyi şiirlerinden birini yazar.

Önce öksürüverdim
Öksürüverdim hafiften,
Derken ağzımdan kan geldi
Bir ikindiüstü durup dururken

Meseleyi o saat anladım
Anladım ama iş işten geçmişola
Şöyle bir etrafıma baktım,
Baktım ki yaşamak güzeldi hâlâ.

Meselâ gökyüzü,
Maviydi alabildiğine
İnsanlar dalıp gitmişti
Kendi âlemine (s.47)

Ölümün tüm korkunç belirtilerini gördüğünde bile tevekküle düşmez, fatalizme meyletmez, aksine bir tokat gibi göstere göstere çarpar açlığının şiirini yüzümüze. Üstelik bunu toplumcu şairlerimize nispet yaparcasına ve yarattığı yüksek söylem gücüyle parmak ısırtarak yapar. Şair bu gücü bizzat kendi yaşamından damıtmaktadır. Veremin kıskacında anbean mum gibi erirken "sarı saçlı kız"a nasıl şiir yazsın? Ne var ki yaşının getirdiği toyluğun önyargısından olsa gerek, serbest nazmın memleketimizde vakitsiz yayılmasına öfkelenir, hiçbir şairimizin bu anarşist cereyana kapılmamasıyla avunur. (s.72) Gelgelelim o dilediği kadar serbest nâzıma kızadursun aşağıdaki şiir örneğinde olduğu gibi basbayağı serbest nâzımla, üstelik toplumun can damarından beslenen şiirlerle toplumcu değilse bile toplumsal şiirler yazar.

Zira "açlık" da bir kelime
Cümleye gelmez sarı saçlı kız gibi
Ah elbet dolaşırsa ölüm sık sık dilime
"Öleceğim, ölüyorum, öldüm"
Diyeceğim bir gün. (s.58)

Bu devingen dizelerden sızan ölümün salt bireye özgü olmadığı aşikârdır. Şair onu ince ince kemiren veremi yoksulluğuyla yenemediğinden aslında toplumsal bir sorunu da işlemektedir. Ki, şairin açlık ve neticesindeki ölüm için *"cümleye gelmez sarı saçlı kız gibi"* demesinden de yaşamın onu böyle bir şiire zorladığı anlamını çıkarabiliriz.

Şairin *"serbest nazımcı anarşist cereyan"*a duyduğu kızgınlığı Guillaume Appolinaire'yle sürdürmesi hayli ilginç doğrusu. Garip'i çağrıştıran ilkeleriyle Fransız

şiirini şairanelikten kurtaran, basit ifadelerle güçlü dizeler oluşturan bu yenilikçi şairin sürrealist metodundan yakınmakta, sonuç itibariyle de tüm bu şairlerin primitif anlayışlarını eleştirerek çareyi Garip'te bulmaktadır.

"Şair harcıâlem şeylere teşbih ve mecazlarla lâyık olmadığı bir değeri vermek için çabalayan bir sahtekâr değil, bulanık düşünceleri berraklaştıran hakikat arayıcısıdır. (…) Eski şiirin yıkılması ve okuyucunun alışılmış şeylerden şüpheye davet edilmesi lâzımdı. Orhan Veli ve arkadaşları bunu yaptılar. Şimdi onlardan sonra gelenlere yeni hakikatler bulmak için çetin yolda yürümek düşüyor. Unutmayalım ki sanatkâr orijinalitesini yapmak için her şeyi yeni baştan öğrenmek ve inşa etmek zorundadır. Sanatkâr için mükemmeliyet gibi ezbercilik de yoktur." (s.72)

Hem şiirleri hem yazgıları birbirine benzeyen, özellikle ölüm imgesini anlatmada çok şaire yâr olmayacak çarpıcılıklar bulan iki şair arkadaştan Muzaffer Tayyip Uslu 1946'da, Rüştü'den dört yıl sonra düşer toprağa.

Verem mikrobu, vücudunda kemirmedik yalnız kemiklerini ve derisini bırakmıştır. 3 Temmuz 1946 günü, sağlık koşulları uygun olmayan havasız ve karanlık baba evinde, abdesthaneden yatağına getirilirken anasının kucağında, yirmi dört yaşında iken hayata gözlerini kapar. (Kalyoncu, 2011, s.402)

Orhan Veli'nin apansız ölümüne hâlâ ne çok yanıyorsam, yirmili yaşlarında veremle sefaletin korkunç pençesinde can veren Rüştü'yle Muzaffer'e de o kadar yanar ve düşünürüm. Acaba Orhan Veli o çukura düşmeseydi, Rüştü'yle Muzaffer veremi yenseydi ne olurdu? Sahi düşündünüz mü siz de? ■

Dipnotlar

1 Rüştü Onur'un şiirlerinden, mektuplarından yapılacak alıntılar şu kitaptandır: Hazırlayan İbrahim Tığ, RÜŞTÜ ONUR Yaşamı Sanatı Eserleri, Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 1. Basım, 2011.
2 İrfan Yalçın, İçimdeki Zonguldak, İstanbul: Heyamola Yayınları, 1. Basım, 2008.
3 Muzaffer Tayyip Uslu'nun eserlerinden yapılan alıntılar şu kitaptandır: Muzaffer Tayyip Uslu, Şimdilik, İstanbul: YKY, 7. Basım, 2018.

Kaynakça

Tığ, İ. (2011) **RÜŞTÜ ONUR Yaşamı Sanatı Eserleri**. Kurgu Kültür Merkezi, Ankara.

Yalçın, İ. (2008) **İçimdeki Zonguldak**. Heyamola Yayınları, İstanbul.

Uslu, M.T. (2018) **Şimdilik**. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kalyoncu, H. (2011) Güler Yüzlü Hüzün: Muzaffer Tayyip Uslu. **Edebiyatta Zonguldak Bienali Bildiriler Kitabı**. Zonguldak, ZOKEV

Yol

■ ÜMİT TOPÇU

Her yol bir sona ulaşır mı yoksa her son yeni bir yolun başlangıcı mıdır?

Karşı tepelere bakan pencerenin önünde ki çiçek desenli tek kişilik koltukta oturuyorum. Elimde kendini aramaktan deli divane olmuş bilge dervişin hayatını anlatan oldukça sürükleyici bir kitap var. Günlerdir her sabah güneş karşıki tepeleri aydınlatmaya başladığında ilk iş olarak bu kitabı elime alıp okuyorum keyifle. Bazı geceler sabah olmasını beklemeden kalkıp bir iki sayfa okuduğum da oluyor. Tarifsiz bir iç huzur buluyorum böylelikle. Yaşama dair bütün ön yargılarımı zihnimden silip süpürdü içinde anlatılanlar. Kendimi uhrevi bir dünyanın içine çekiliyormuşum gibi hissediyorum kitabı okumaya başladığım günden beri. Dervişin hayatı ve söyledikleri gerçekten de çok etkileyiciydi. Daha önce insanın sadece kendi hayatından sorumlu olduğunu ve yalnız kendisi için yaşaması gerektiğini düşünürdüm. Ömrünün devam ettiği sürece kendi sınırları içinde hayatına yön verdiğini zannederdim. Fakat şimdi bu düşüncemde ne kadar çok yanıldığımı anladım. İnsan sadece kendisi için yaşamıyor, yaşarken başka hayatları da etkiliyor kimini yeniden inşa ediyor kimini de yıkıyormuş. Bir etkileşim içindeymiş canlı cansız bütün varlıklar. Hiçbiri diğerinden bağımsız değilmiş yazılanlara göre. Kendi kendimi sorguluyorum hiç durmadan farkında bile olmadan divane derviş gibi. Derin derin düşüncelere dalıyorum satırları okudukça. Daha önce hiç böyle olmamıştım. Sana neler oluyor böyle diye sordum kendi kendime. Başımı çevirdim pencereden karşıki tepelere hayranlıkla baktım. Sanki beni yanına çağırıyordu sağdaki heybetli tepe. Gülümsedim dervişin her karşılaştığı insana gülümsediği gibi. Belki bir gün sana gelirim dedim içimden sessizce. Sürekli aynı pozisyonda oturmaktan boynuma ve sırtıma ağrılar girmişti bana hiç fark ettirmeden. Kendimi öylesine kaptırmıştım ki kitaba her yanımı ağrılar sarıp sarmalamıştı.

Oturduğum koltuktan kalktım ve arkamda ki pencereden görünen uzak tepelere dönüp baktım. Güneşin ışıkları tepelerin tamamını aydınlatıyordu. İki tepenin üzerinde de kısa patika yollar vardı. Hepside tepelerin zirve-

sinde bitiyordu. Bir de uzun ama fazla geniş olmayan bir yol vardı tam da iki tepenin ortasında. İnsanı cezbeden bir görüntüsü vardı. Daha önce hiç fark etmemiştim bu uzun yolu. Ucu kim bilir neye çıkıyordu. İnsanı kendine çeken merak içinde bırakan gizemli bir görünüşü vardı. Ağrıyan boynumu iki elimle ovaladım belimi de bir sağa bir sola çevirdim yumuşak hareketlerle. Boynumda belimde ve sırtımdaki ağrılar hissedilir derecede azaldı. Oh be dünya varmış dedim. Sonra odanın içinde biraz dolaştım bacaklarımı rahatlasın diye. Üzerimde ki ağırlık tamamen gitti sonra yine sırtım pencereye dönük tekli koltuğuma oturdum. Pencere yarı açıktı içeri sızan rüzgâr, bütün odayı sarıp sarmaladı. Çok ferahladım birden bire gelen bu davetsiz misafir sayesinde. Derviş tabiatında bir dili vardır anlamak gerekir demişti önceki sayfalardan birinde. Herhâlde anlatmaya çalıştığı bunun gibi bir şeydi.

Rüzgâr odanın içinde ki gezintisine kısa bir süre daha devam etti. Daha sonra hiçbir eşyayı kırıp dökmeden incitmeden geldiği gibi geri gitti pencereden. Rüzgârın ardından kitabımı koyduğum yerden tekrar geri aldım ve kaldığım yerden okumaya devam ettim. Epeyce yol kat etmiştim sayfaların üzerindeki yolculuğumda. Kendimi kitaba öylesine kaptırmıştım ki; dervişin yoldaşı arkadaşı gibi hissediyordum artık kendimi. Nerdeyse kitabın yarısına geldiğimi fark ettim. Canım sıcak bir kahve çekti yaz ortasın da birden bire. Mutfağa gidip kendime acı bir kahve yaptım tıpkı dervişin mola verdiği kervansaraylarda hanlarda içtiği türden. Kahvemi alıp odaya geri döndüm karşıki tepelere bakarak yudum yudum içtim kahveyi. İçimde bir volkan vardı patlamaya hazır bekleyen. Yola düşmek istiyordum bir an önce. İçim içime sığmaz oldu. Kahve fincanını bırakıp yarısına kadar okuduğum kitabı tekrar elime aldım ilk günkü heyecanla. Bir ses içimden mi yoksa dışarıdan mı gelen ayırt edemediğim bir ses geri dön dedi en başa. Bu ses divane dervişin sesiydi sanki. Belki de ben öyle olmasını umuyordum. Bilemiyorum. İçimden gelen bu sesi dinledim. Ve sonra kitabın ilk sayfasına geri döndüm. Yapraklarını üçer beşer geri çevirdim sıcaktan nemlenmiş parmaklarımla. Birinci sayfanın giriş kısmın da yol erbabı olmak gerekir diye yazıyordu. İlk okuduğumda pek bir anlam verememiştim ama şimdi tekrar okuyunca sanki daha iyi anlıyorum yol erbablığının ne kadar derin bir anlam ifade ettiğini. Derviş olmak ilahi gerçeğe yani aşka ulaşmak demektir. Bunun içinde nefsinden arınmak onun kölesi değil efendisi olmak gerekir diyordu derviş ilerleyen satırlarında. Bu tümce beni çok etkiledi tıpkı günler önce ilk defa okuduğumda etkilediği gibi şimdide aynı biçimde sarıp sarmaladı bütün benliğimi. Peki ya yolun sonu yolun sonunun nereye vardığını bilemezsek neyi nasıl bulacağız nasıl yol erbabı olunur diye bir soru sormaktan kendimi alamadım. Öyle ya binlerce yol var dünya da. Kiminin sonu boş çorak bir tarla kiminin sonu yeni bir yolun başına çıkıyordu. Çoğunun sonu da bir biriyle kesişip başka bir son olmasını engelliyordu. Yol sadece bir rotadır asıl olan aramaktır, diyordu derviş başka bir sayfada. Aklım iyice karışıyor diğer yandan da yola revan olmak istiyordum. Kitabı okumaya başladığım bu birkaç gün için de içimde çığ gibi engelleyemediğim büyük, bir heyecan oluşmuştu. Ne yapacağımı bilemiyorum. İç huzura ihtiyacım vardı. Pencereden karşıki tepelerin arasındaki uzun yola baktım yine dakikalarca. Belki de huzur o yolun sonundaydı.

Her yol bir sona ulaşır ve her son yeni bir yolun başıdır aramaktan yola revan olmaktan korkma. Divane derviş kitabı bu cümle ile noktalamış. Kitabı okumaya başladığımdan beri içinde beni en çok etkileyen cümle bu oldu.

Sabah seher vakti, kitabı sehpanın üzerinde ki yerine bıraktım ve karşıki tepelerin olduğu yöne doğru yürüyorum. Orada iki tepenin arasın da yürümem gereken yol un başına vardım. Yönümü her şeyin başladığı evimin penceresine doğru çevirip kısa bir süre seyrettim. Ardımda beni bekleyen bir yol vardı. ■

Başka Gözlerin

■ ŞENNUR ÖZ

Ay ışığı tenin
Kadife bakışlarından sezdiğim rüya

Şiirin ortasına düşen sensin
Dizelere sarıl

Araladığın nem
Yosunlara tutunan direncin koynunda

Altı çizili satırların kestiği dimağ
Beyaz mürekkebi dalgalanmanın

Seni çekiyor bana liman
Sert vurduğun kıyılar

Korkunun bebekleri büyüdü
Bakmaktan başka oldu gözlerin...

Gerçekleşmesi Muhtemel Bir An

■ **ŞAFAK YÜCA**

Kaldırım taşlarıyla doldu kent meydanı, 150 yaşındaki çam ağaçlarının gövdesi betonla tanıştı. Çiçekler mücadele etmeye başladı duvarların arasından sızarak büyüyebilmek için, kimi yabani otlar dışında kazanan olmadı. Keza Gebze'nin işçileri bile kullanamadı bu meydanı grevler yasaklanınca. Ne çalışma hakkı, ne bir kimlik; günübirlik iş bekleyen göçmenlerin durağı da eriyip gitti. Sırf dershane, okul ve ev üçgeninde yorgun düşen çocukların adımları yankılandı. Ara sıra tespihler, çakmaklar, kalemler satılıyor; kaldırımlara çarpıyor işportacıların sesleri.

Yükselen inşaatlardan iniyor nasırlı adımlar, döküm demlikte umut dağıtıyor sıcacık. İnce belli bardak dolunca kırmızı bir duman kupkuru boğazları nemlendiriyor. Sonra bardaklarını topluyor, nasıl da hatırlıyor kime çay verdiğini. Akşamüstü bankalardan, hükümet konağından, hukuk bürolarından ve okullardan çıkan tıkır tıkır adımlar, otobüs duraklarına doğru aynı ritmi tutturuyor. Onlarla boşalıyor ekmek rafları. Otobüsün buğulu camlarına yansıyor canı çıkmış yorgun bedenler.

Banka memuru Yüksel mesai bitiminde eve yürüdüğü yolu, kızına bir defter almak için değiştirip meydandan geçince, orada bir çeşme olduğunu hatırladı. Çocukluğunda içtiği suyun tadını anımsamak için gitti, su içtikten sonra yarım ağız gülümsedi ve doğrulup çakmak istedi yürümekte olan bir delikanlıdan. "Sahi" dedi, "suyun mu tadı değişti?" Delikanlı başta anlamazlıktan geldi, fakat Yüksel diretince cevap verdi "ağız tadımız kalmadıysa..." Aynı anda okuldan çıkmış iki çocuk ceplerindeki kuruşları birleştirip bir düdük aldılar, Yüksel'in sigara dumanı ve düdük sesi bir kara treni çağrıştırdı. İşportacı Kenan bir Türkü söylemeye başladı: "Telli turnam selam götür." Bir tespih aldı ondan Kadir, Hülya'yı beklediği zamanları kısaltmak için. O sırada Meydan Kıraathanesi'nde elini bozdu Okan, dünün gazetesinde okuduğu haberler aklına gelince boğulacak gibi olup dışarı attı kendini. Mustafa ile Sinem altışar liradan tavuk döner yediler. Ne karınları doydu, ne de birbirlerine doydular. Lise öğrencisi Mehmet edebiyat öğretmeninin verdiği şiir kitabındaki bir mısraı kazıdı aklına: "Aramızda yüz yıllık zaman, yol yüz yıllık." Polislerin rutin kontrolüne takıldı Şeref, kimliğini verdikten sonra uzaklara daldı gözleri.

Akşam çökmek üzereydi, sokak lambaları yandı yanacak, mesai saatinin son dakikaları, kiminin ki bitmiş bile, birazdan adımlar tıkırdayacak.

Gelmediler

■ **NURGÜL ÖZLÜ**

Kamber Ateş nasılsın
hep karanlık gün kanadıma sarılır
yek karanlık
ateş bekler sessizliği
lekesi sümbül
içimdeyken mezar kuşları
güneşi gölgeye çağırdım

hep ışık tomurcuğun hayali
yek ışık
pençelerle çürür meyvelerim
acıyım yenilmem
kör aşıyla filizlendim

hep sabır bayılmış odalar
yek sabır
salkım söğüt devrilir sokağa
dudak büküp
kayıplanır annem
yüzü yıllanmış
dilsizi pek pencereden

hep gözler bulut dağınığı
yek gözler
kurtlar sesimi soruyorlar
doldu boşaldı evler
biz uyurken
çıkıp gelmediler

Otobüsten inip meydana daldı bir başkası, Yüksel'in sigara dumanı ve çocukların düdük sesleri arasından geçti, kontrole takılmadan geçti meydandan, Kadir'i ve Okan'ı, hatta Mustafa ile Sinem'i görmeden, Mehmet'in mısrasına, Kadir'in bekleyişine denk gelmeden geçti, herkes gibi hızla bitirmek üzereydi Meydanı. Bitirince ne olacaktı? Bir şey olacağından değil, bir işi vardı, belki bir yerlere girip bir şey bırakacaktı, belki bir yere uğrayacak, hal hatır soracaktı. Ne önemi var? Meydanı bitirince ardı sıra dönercilerin kuyumcuların, bi'milyoncuların, telefoncuların arasına dalacak, eski çarşıya girecekti.

Bir an duraksadı, kaşlarını çatıp gözlerini kıstı, meydanın öbür ucuna doğru keskin bir bakış attı, yolunu değiştirmeye yeltenecek, sağına soluna gidecek, gidemedi bir türlü ve gerçekleşmesi muhtemel bir ana yakalandı. Belki iki saniye sürdü, iki adımlık bir süre, iki çift göz zamanın olağan akışına karşı çıktı.

O sırada göğüs boşluğunu sımsıkı doldurabilir, yüzüne doğru bir koku; arşiv tozu, dilekçe ve ter kokuları birleşip yüzüne vurabilirdi ve öpebilirdi, defalarca öpebilirdi o kokuyu. Nemli avuç içi yüzünü sarabilir, vücudunu sımsıcak sarabilirdi sevgi dolu kolları. Dolaştı adımları, iki saniyede tırmandılar millet caddesi yokuşunu, köşedeki dondurmacının önünde elleri kavuştu ve kuğuların önünden, Eşref Bey ilkokulundan geçtiler. İki adımda bütün Gebze'yi dolaşıp yine meydana geldiler.

"Şimdi meydan dolsa," dedi bir çift göz, "ama tıklım tıklım, güçlü adımlarla dolsa, umut dolu çantalar belki hafifler, meydanın yankısı da kahkahaya döner. Dolsa meydan, adım adım, her bir karış adımlarla dolsa, taşıyamaz bunca yükü ve parçalanır kaldırımlar. Toprak da kendine döner. Hepimiz doluşsak şu meydana, omuz omuza dayansak, belki yan yana denk geliriz o kalabalıkta, açlık biter. Rüzgâr gibi doluşsak şu meydana çam ağaçları dile gelir ve çeşme yine akar, ama daha tatlı bu defa."

"Kim bilir," dedi öteki gözler, "şu meydanı doldursalar, yarıda kalanlar tamamlanır, birken iki olur, ikiyken dört ve umudun yükünü hafifletir kalabalık. Meydanın iki ucu birleşir biz omuz omuza versek. Hasret biter. Çam ağaçları nefes olur bize. Sade toprak değil, biz de döneriz kendimize. Gözyaşlarımız suya karışır, toprağı besler. Susuzluk kalmaz geriye. Doyasıya doluşsak şu meydana biz de doyarız birbirimize. Açlık da biter."

Su olup aktı saniyeler, adımlar birbiri ardına geçip gitti. Yüksel defter götürdü kızına, düdük sesleri uzaklaşarak kayboldu. Satamadığı tespihleri toptancıya bıraktı Kenan, kıraathaneden çıktıktan sonra evinin yolunu tuttu Okan. Perde aralığından el salladı Sinem Mustafa'ya. Yoluna devam etti Mehmet dudaklarında asılı kalan mısrayı tekrarlayarak. Beklediği Hülya'ya kavuştu Kadir ve polisten kimliğini aldı Şeref. İki çift göz asılı kaldı bomboş meydanda. ■

Ve Ölüm

■ **SANAZ DAVUDZADEFAR** - İran

fırsat olmadı
yaraların işaretleri
varmıştı
kızıl yağmur yağan nar ağacına
ben kalmıştım, ben ki
gövdemin deliklerinde
şimdi birkaç serçe yuvalamış
ben kalmıştım
ve alnımla küçük bir hayal mesafesindeki
kurşunlarla
sıcaklığıyla
arkada bırakılan çocukluğum güneyde
benden akan kanın çevresinde zil vuruyorlardı
ama ben
sana tanıktım
avuçlarının arasında
gövdemin yeni deliğine
bir serçe getiriyordun
gülerek
ve ölüm
saatlerce düşünürdü
gülüşlerimi
ki dışındaydı na'şımın
ve yapışmıyordu ölümüme
ve sen biliyordun
sonu açık olan bir ölümü
dans etmişim

Bir Arguvan Halk Türküsünün Öyküsü

BİR ARGUVAN AĞIDI OLAN "KÜĞRE BAYRAMIĞIZ GARALI GELE"NİN ÖYKÜSÜ

■ **ALİ ADIGÜZEL**

Arguvan; Kızık köyünde meydana gelen bu acı olay sonra Malatya ve tüm Türkiye'de halk türküsü olarak hüzün ve gözyaşlarına sebep olmuştur. Özellikle bayram arifesinde meydana gelmesi ve yoksul bir köylünün "yağlı" kurşun diye tabir ettikleri toplu tabanca kurşunu yörede ve toplumda derin acı izi bırakmıştır.

"Hafif acılar konuşulur ama derin acılar dilsizdir."

1951 Yılı Akçadağ Köy Enstitüsü eğitmenlik kursunu bitiren köyümüzden Yakup Çavuş (Toraman)'un bir yıl Arguvan Kızık köyünde eğitmenlik yaptıktan sonra Morhamama tayin olur. Aba Müslüm adlı kalın kitabın son yaprağına yazdığı tarihten anlaşılacağı gibi 1955 Yılı 29 Temmuz arife günü meydana gelen Arguvan Kızık köyündeki çok üzücü bu kanlı kaza bir cana sebep olurken bu olayı ağıtlaştıran Eymir köyünden Âşık Bektaş Kaymaz:

"Aşağıdan gelir omuz omuza
Çiğdem de karışmış güle nergize
Benden selam olsun o vefasıza
Küğre bayramınız karalı geldi"
ile başlayan ağıtı yürekleri yakar.

Bizim elde en ağır beddualardan biridir. "Ola yağrum bayramın Garalı gele.." Öfkelenen, beddua eden demek istiyor ki: Bayramın ağıt ve yaslı geçsin. Eller bayram ederken evinden meyit (cenazenin) ilk bayramı da meyitin kalktığı gün gibi acı tazelenir, tabi kimseler böyle acılar yaşamasın ama hemen her evde bu acı tadılmış bayramı buruk geçmeyen aile pek enderdir.

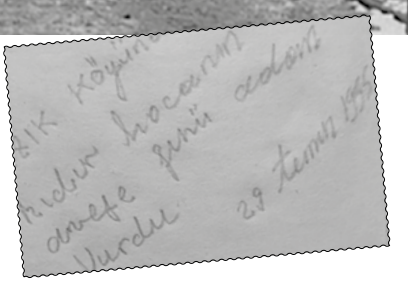

Fotoğrafta Eğitmen Yakup Çavuşun notu ve olayın meydana geldiği yer; Balıklı çeşme ve kurşunun sektiği konak...

Ekinlerin bol olduğu bir yıldı, mahşeri sıcakların insanları ve hayvanları bunalttığı, atların zincirlerini kırıp ekin tarlalarından kaçtığı, koyunların sığırların güneş aşmaya yakın söğüt gölgelerinden çobanların zorla çıkardığı sürülerin burunlarını yerden kaldırmadığı belalı bir yıldı.

Ekin biçmeden gelenler önce atlarını eşeklerini sularır, sonra kendiler kana kana piyerden su içer ve ellerini ayaklarını yıkar dam başındaki yataklarına uzanır, hazırlanan akşam yemeğine ay karanlığında damların başında kaşıh sallarlardı.

Arguvan'ın Kızık köyünde de ekin tarlalarında orak sesleri, ellik şakırdamaları geliyor, honcular (ekin biçenler) güneşin aşmasını bekleyip kendilerini yorgun argın piyere atıyorlardı, 1955 yılı Temmuz ayının 29'u Kurban bayramı arife günüydü. Honlar ha bitti ha bitecekti. Bitirenlerin öyle bir sevinci vardı ki hiç sorman, rahat bir bayram geçireceklerdi.

Honları (ekin biçme) bitirmenin sevincini yaşayanlardan biri de "Ali güttöğlerin" Hıdır'dı, iyi orak çalır iyi tütün sarardı. Ellisine yeni basmıştı, oğlu Mustafa ise aynı babasıydı, uzun boyu kemrik yapısı, kepçe kulakları ve yürüyüşü ile arkadan görenler "ula bu aynı babası" derlerdi. Babasını taklit eder orağı omuzunda yürürken düşürmeden tutardı, iyi orakçıların en büyük maharetiydi. Babası Hıdır "Mıstafaa" diye çağırır gözlerinin içi gülerdi. Mıstafa da iri süt beyazı dişlerini dudaklarını gererek gösterir bu babasının hoşuna çok giderdi.

Arife günü Eymir tarafında çaya yakın tepede 16 kıratlık (18 dönüme yakın) yere son orak destelerini attıklarında 1955 yılı 29 Temmuz arife günüydü. Alaca karanlıkta köye girdiler, Mıstafa boynu boncuklu alnı eşkınlı atı ve peşinde iki eşeği, piyerde sularıp, piyerin baş tarafındaki evlerine doğru giderken, çocuk sesleri at kişnemeleri ve taşlara çarpan nal sesi gecenin alaca karanlığını ve yuvalarına çekilmek üzere olan süyüklerdeki (dam saçakları)serçelerin kanat çırpa çırpa ürkek ürkek yuvalarına girdiği vakitti.

Mısfata'nın babası Hıdır, piyerin hemen yanında Milanların Hüseyin'in evinin çeğesindeki sekide, sırtını duvara dayamış yeni sardığı cığarayı ateşlemiş iki fırt çekmişti, o an ne kadar yorgun olduğunu anladı, sırtında alaca köynek, bağlı siyah şalvar ve harik yaptığı çok eskimiş Arapkir işi kösele fotinlerin içinden ayaklarını çıkarmış bir eliyle bıtrakları temizliyordu.

Piyerin üst tarafında, Hüsgülü'nün konağının kapısının önünde damın üstünde arife günleri bayramı garşılamak için ata dede geleneği olarak kırma ve taban-

cayla havaya ateş edilir, sonra evlerde hazırlanan bakır taslardaki kınalar çoluk çocuk ellerine sürür (yakar) ve ağaçların o gece eğilip yeri öptüklerine inanılır sabaha kadar beklenir bu olayı görmenin hayeli kurulurdu ve bayram hazırlıkları yapılırdı.

Hüsgülü ile Hıdır hoca konağın gapısının öğünde Hüsgülü'de tabanca, Hıdır hocada doldurma av tüfeği, Hüsgülü tabancayı havaya doğrultur tetiğe basar ama tabanca ateş almaz, Hüsgülü tetiği hemen geri çeker o ara Hıdır hoca Hüsgülü'nün elinden toplu tabancayı alır yere doğru ataş eder. Dam yüksek olduğu için seken kurşun, piyerin yanında sekide kara taşın üstünde sırtını duvara yaslamış sigarasını içen "'Ali güttöğlerin" Hıdır emminin konahtan yana olan sol böğründen giren kurşun çiğerine saplanır öyle kalır.

Duğara yaslandım cigaram içem
Yağlı kurşun gelir nereye kaçam
Kanadım yoktur ki havaya uçam
Küğre bayramınız karalı geldi

Hıdır'ın gırmızı yanakları sapsarı olur, elindeki cığara, başındaki altı köşe şapka önüne düşer, alacalı işliğin sol yanında gıp gırmızı kan şalvarının peyiğinde toplanır.

Kızık'ta bir ağıt yükselir 1955 yılı 29 Temmuz arife günü, Hıdır, Hıdır'ı vurdu diye "Ula hangi Hıdır" diye köy büyükleri benizleri betleri geçmiş şekilde köy içine koşarlar. Damın üstünden yaşlı bir kadın seslenir "'Hıdır hoca Ali güttöğlerin Hıdır'ı vurdu" diye çığlık atar. Damların üstündeki bütün yataklar boşalır, piyerin üst tarafındaki Hüsgülü'nün gonağın üstünde elleri gınalı kadınlar toplanır, köy içinde erkekler toplanır

Çekin kıratımı gidelim hana
Söyleyin kirveme küsmesin bana
Bir bayram gününü çok gördü bana
Küğre bayramınız karalı geldi

"Ali güttöğlerin" Hıdır'ı olduğu yere uzatırlar üzerine şal çekerler. Bu arada bir atlı köy azası, daha yeni ilçe olan ve Arguvan'ın kaymakam ve cenderme karakolunun bulunduğu eski köye gönderirler. 30 Temmuz bayramın ilk günü gelen ilçe tabibi ve cenderme kumandanı otopsi yapar sol böründen ciğerine saplanan toplu dabancanın kör mermisini çıkarırlar, tutanak tutulur. Hıdır emminin salacası kaldırılır.

Başımda ağlaşır gelinler kızlar
Sağ yanım ellemen sol yanım sızlar
Küğrem mapushane yolunu gözler
Küğre bayramınız karalı geldi

Yanlız Kızık'ta değil tüm Arguvan ve Malatya havalesinde araya giren okumuş güngörmüş, köy büyükleri, Hıdır hoca ile acılı aileyi barıştırmaya davadan vaz geçirmeye çalışırlar. Bir süre sonra Hıdır hocanın kızı Fazilet'i rahmetli Hıdır emminin oğlu Mustafa ile baş göz ederler. Bu kanlı kazanın izini de ancak böyle bir hısımlıkla silinir, acıları hafifletip kinleri kaldırır.

Kendini yerlere atan Hıdır emminin Mustafa, bütün bu kaşla göz arasında olan karalı bayramı, hane halkı ağlayarak sızlayarak geçirir. Eymir köyünden Âşık Bektaş Kaymaz'ın bu karalı bayram için yazdığı ağıt, çerçilerin ellerinde köy köy dolaşır. Kızık'lı Hıdır'ın destanı olarak yarım mucur buğdaya satılır. Duvar diplerinde okur yazarlara okutulan ağıt dinleyenlerin yürekleriniz sızlatır, göz yaşları sel olur. Çok geçmeden 1960 yılların başlangıcında masa radyolarında da bu acıklı destanın halk müziğine uyarlanmış hâliyle duyan köylüler, radyoların başına toplanarak bu türkü çıktığında gözyaşlarını tutamazlar. Artık bu türkü sadece o köyde değil karalı bayram geçiren ailelerin de ağıdıdır artık. Gurbette, köylerde bayramı karalı olanları da dinledikçe ağlatır. ■

Aşk ve Devrim

■ HALİL YENİ

Gülüşünle zamansız,
Açıyorsa kalbin solan çiçekleri,
İnsan olabildiğince büyük,
Gökyüzü kadar sevmeli.
Dağlar ve deniz,
Göğsünde uyuturken güneşi,
Aydınlatan nedir güzellikten yüce,
Kör karanlık geceleri.

Bugünü yolcu ederken ömür,
Yarına devrettiği kahır.
Yürekler kir içinde,
Umut dilsiz,
Vicdan sağır.
Yetmez mi nefretin diktası,
Bu sevgisizlik sultası,
Şu alçakça tavır.
Böyle düş yoksulu yaşamak,
Aç kalmaktan daha da ağır.

Şimdi çık sokaklara ve bağır.
Rüzgârlara karışsın sesin.
Aşk ve devrim.
Aşk ve devrim.
Aşk ve devrim

Cahil

■ ALİ DEMİR

Beni hor görme kardeşim
Sen altınsın ben tunç muyum?
Aynı vardan var olmuşuz
Sen gümüşsün ben sac mıyım?

Otobüsün teybinden duyulan bu türküyle Âşık Veysel, o tarhana çorbası kokulu sesiyle alıp beni bin dokuz yüz seksen beş yılının eylül başlarına götürdü. Ankara'nın Kalecik İlçesine bağlı Eşmedere Köyü'ne öğretmen olarak atanmıştım. Aradan otuz yılı aşkın bir zaman geçmiş olmasına rağmen hâlâ o gün nasıl sevinçli olduğumu nasıl içimin içime sığmadığını dün gibi hatırlıyorum. Kararnamem gelir gelmez tüm hayatımı içine sığdırdığım bir bavulla yollara düşmüştüm. Arkamda hiçbir şey bırakmadım. İstesem de bırakamazdım. Ne anam ne de babam vardı. Yetiştirme yurdunda büyümüş biri olarak şu kalabalık, koskoca dünyada yapayalnızdım. Bugün olduğu gibi o günde yol boyunca dağları, dereleri, ovaları izledim durdum. Dağlar kadar tek ve yalnız yine onlar gibi güçlü kuvvetli hissediyordum kendimi.

"Ne o hemşerim bakıyom da pek beğendin bizim buraları, gözünü alamıyon dışarıdan..."

Sesin sahibine başımı çevirdiğimde üstünün başının perişanlığından köylü olduğu, elinden yüzünden de yaşıt olduğumuz hemen anlaşılıyordu. Güneşten kavrulmuş yüzünde kocaman bir sırıtma ile kendisine bir cevap vermemi bekliyordu. Oralı olmadım. Oldum olası sevmem böyle hiç tanımadığı birisiyle sohbet başlatan insanları. Neye yarardı ki? Nasıl olsa bir daha görüşmeyecektik. Hem böyle ayak takımından biriyle ne konuşabilirdim ki. O altı üstü bir köylü bense koskoca devletin okumuş bir öğretmeniydim. Hiçbir cevap vermeyerek başımı pencereden yana çevirdim bir daha laf atmamasını temenni ederek yolculuğuma kaldığım yerden devam ettim. Umduğum gibi de olmuştu yolculuğun geri kalanında bir daha ağzını açmamıştı.

"Eşmedere yolcusu kalmasın" diyerek otobüsü yol ağızında yavaşlattı şoför.

"Köyün içine girmiyor mu bu araç" diye seslendim yerimden kalkarken.

"Yok, ağabey buradan sonrası yürüyerek...

Bavul elimde olduğu hâlde tozu dumana katarak kaldığı yerden yoluna devam eden otobüsün arkasından öylece bakakaldım. Hay Allah tüm hayatımı sığdırdığım bu kadar ağır bavulla onca yolu nasıl gideceğim diye içimden geçirirken biran tanıdık bir ses kulağıma çalındı.

"Hoş geldin hemşerim sen de mi Eşmedere'ye gidiyon"

Aynı kavruk esmer yüz, aynı tebessümle otobüsteki kişiydi sesin sahibi. Sorusundan anladığım kadarıyla da ikimizin de yolculuğu aynı yöneydi.

"Evet, Eşmedere'ye gidiyorum. Ben köyün yeni öğretmeniyim." Üstüne basa basa söylemiştim öğretmen olduğumu, bilsin istedim kiminle konuştuğunu. Hemen başındaki yamalıklı kasketi çıkarıp eline aldı. Yüzündeki tebessüm ise büyük bir gülümsemeye dönüştü.

"Oooo öğretmen bey o zaman tekrar hoş geldin. Nicedir köylünün gözü yollardaydı. Epeydir bekler dururlar seni. Ben de bu köyün çobanıyım. Çoban Osman derler bana.

Bir an için adımı söyleyip söylememek konusunda tereddüt ettim. Öğretmen olarak bilmesi ve ona göre davranmasının yerinde olacağına karar verdim. Başımı sallamakla yetindim. Bavul elimde olduğu hâlde köye doğru yöneldiğim bir anda;

"Aman öğretmen ver ben taşıyayım bavulunu sen yorulmayasın"

Ben daha itiraz etmeden onca yolu nasıl taşırım diye endişe ettiğim bavulu bir hamlede elimden kapı verdi. Bu durumdan gayet memnun kalmıştım ama yine de usulen yarım ağızda olsa;

"Olur mu öyle şey! Sen zahmet etme ben taşırım dedim.

Barış'a Düşenler

■ YUSUF AKSOY

ölüm ve zulüm
yurtsuz olsun diye
geceyi yırtarak geldi
apak kanatlılar
sabah vakti
kan revan içinde
yüz üç parça barış kervanı
binlerce yıllık zeytin ağacının
zeytinleri gibi saçıldılar yere
ilk değildi hain tuzaklar
son da olmayacaktı henüz
doğruldular birden!
insan hayatının sonsuz onuruna
halay çeker gibi omuz omuza
güneşe dönük yüzlerin
çığlıklarında ve ağıtlarında

ve
ahir zaman kahramanları
mavinin en koyuluğunda,
yüz iki kızıl Simurg oldu
barış ve aşk ile yıkanmış
kardelen betimli hayatı
ölümden söküp almaya

Aynı Gemi

■ **OSMAN AKYOL**

Dalgalar...

Hırçın,
insafsız, deli

Gemi hep aynı...

Delik taban, çürük direk,
kör kaptan

5 Ekim 2020, İstanbul

"Ne zahmeti öğretmen bey, eşya dediğini bir süreliğine sırtlanır taşırsın işin bittiğinde de indirir rahatına bakarsın. Ya sen öğretmen! Onca kitabı onca fikri kafanda yıllardır taşıyorsun. Bizim şu hamallığını yaptığımız bavul senin yaptıklarının yanında hafif kalır"

"Değil mi ya değil mi"

Onun bu şekilde gururumu okşaması hoşuma gitmişti. Yol boyunca ben pek fazla bir şey konuşmadım. Daha çok o anlattı. Köyden, köylüsünden bahsetti. Hiç merak etmediğim hâlde biraz da kendisinden. Ufak yaşında öksüz kalmasından, kimi kimsesi olmadığı için de köylünün ona sahip çıkmasından...

Muhtarın evine kadar bavulumu getirdiğinde kan ter içinde kalmıştı.

"Öğretmen Bey, işte bizim hamallığımız buraya kadar. Tekrardan hoş geldin köyümüze, bir ihtiyacın olduğunda çekinme söyle. Haydi Allahaısmarladık."

"Hoş geldin Öğretmen Bey, hoş geldin. Bakıyorum da bizim Çoban Osman'la hemen arkadaş olmuşsun"

"Ne münasebet muhtar, o kim benim gibi bir öğretmenle arkadaş olmak kim. Cahil çobanın biri. Aynı otobüste karşılaştık buraya kadar beraber geldik hepsi bu.

Zamanla Çoban Osman'la olan münasebetim basit bir karşılaşmanın ötesine geçmişti. Ne gibi bir ihtiyacım olabilir diye düşündüğüm bu cahil çoban köyde diğer insanların olduğu gibi benim de elim kolum olmuştu. Elektrikten anlardı, su tesisatından anlardı. Eline keser, çivi, kerpeten aldım mı eskiyi kırar parçalar yerine yenisini yapardı. Köyün imamının işi çıktığında yerine geçer akşamı, yatsıyı kıldırırdı. Anlamadığı, elinden gelmediği iş yoktu.

Bir hafta sonu birkaç saatliğine kasabaya gitmesi gerekti Osman'ın. Sürüyü emanet bırakacak kimse yoktu köyde. Herkes tarlada bağda bahçede. Geri kalansa çoluk çocuk. Kendi kendine hayıflanır dururken ettim edemedim acıdım hâline.

"Osman ben bakarım sürüye tasalanma sen. Bir an önce işini hallet de gel"

Sahi mi dercesine baktı gözlerime. Alışık değildi başkasına işini tutturmaya. Hem de böyle bir teklifi benden hiç beklemezdi. Epeyce bir şaşırdı.

"Aman öğretmen bey olur mu öyle şey"

"Olur olur ne olacak. Sen benim onca işi yapıyorsun. Ne var bir kere de ben sana yardımcı olayım. Hem altı üstü birkaç saatliğine sürünün başında bekleyeceğim, taş atıp da kolum mu yorulacak"

"Hak edebilir misin Öğretmen Bey, göründüğü gibi değildir."

"O nasıl söz Osman. Sen yapıyorsan ben hayli hayli yaparım."

Hak edemedim. O gün belki de hayatımın en uzun, en zor birkaç saatini yaşamıştım. Hayvanlar yerinde durmuyor sürünün başını çevirsem arkası ayrılıyor, arkasını çevirsem başı. Güneşin altında bir oraya bir buraya koşmaktan terden sırılsıklam olmuştum. Ayaklarıma dikenler battı üstüm başım toz toprak içinde kaldı. Osman birkaç saat daha gelmeseydi oraya düşüp bayılacaktım. Osman benim o halimi görünce telaşlandı.

"İyi misin Öğretmen Bey? Seni de yorduk kusura bakmayasın. Sen hele bir soluklan ben şu sürüyü bir nizama sokuyum."

Başımı sallamakla yetindim. Ben soluğumu daha düzene koymamışken işini bitirip yanıma geldi. Bir saat daha benimle oturduğu hâlde bir kez olsun yanımdan ayrılıp sürünün peşinden koşmadı. Gözleriyle takip etmesi onun için yeterliydi. Şimdi sürü daha bir evcil görünüyordu gözüme, daha bir sakin.

"Osman ne iş, nedir bunun sırrı?"

Esmer kavruk yüzündeki o ilk günkü gülümsemeyle;

"Her işin bir ilmi vardır öğretmen bey, ilmini bilmezsen yaptığın iş, iş değil sana hamallık gelir."

O köyde geçirdiğim zaman zarfında, bir çobandan, hem de cahil görüp arkadaşlığa dahi layık görmediğim Çoban Osman'dan ömrümün sonuna kadar unutamayacağım şeyler öğrenmiştim. Kitaplardan öğrenemeyeceğim şeyler. Başkalarını cahil görmenin asıl cehalet olduğunu, alçak gönüllülüğü, yardımlaşmayı, dayanışmayı, alın terini, emeği, insanlığı... En önemlisi de otuz yıl önce yalnız başıma geldiğim bu köyde aynı kandan olmasak da kardeşliğin ne demek olduğunu öğrendim.

Otobüs otuz yıl geçmesine rağmen beni yine aynı yol ağzında indirdi. Yine yürüyerek gitmem gerekiyordu ve elimde yine bir valiz vardı. Ama Osman, esmer kavruk yüzlü Çoban Osman artık yoktu. Musalla taşının üstünde boylu boyunca uzanan tabutun önünde saf saf dizilmiş cemaatin arasında yerimi aldım. İmamın nasıl bilirdiniz sorusuna tüm cemaat hep bir ağızdan iyi bilirdik derken ben yüreğimin derinlerinde

"Alim bir öğretmen olarak bilirdim" cevabını duydum. ■

Bir Devrimdir Nâzım Hikmet

■ KÜBRA ERBAYRAKÇI

Şiirleri, piyesleri, denemeleri ve en önemlisi yazdığı mektupları... Bir devrim niteliği taşıyan yazıları insanları derin kuyular içerisine sürüklüyor. Yazdıklarında; iliklere işleyen acılar, hüzünler ve aşklar yer alıyor. En çok da derinden etkileyen aşk şiirleri, sevenleri devrime çağırıyor. Devrim sadece eylem değil, aşktır. Onlarca kadını seven Nâzım Hikmet, en büyük devrimlerini gerçekleştirmiş, usta şairlerimizden birisidir. Nüzhet'ten, Piraye'sine kadar büyük aşkların adamı Ran. Aşkları devrim olmasaydı, hiç yazar mıydı en güzel şiirleri?

Yeteneği, inancı ve büyülü kalemiyle onlarca şiirlere imza atan büyük adamdı Nâzım Hikmet. Her yazdığı olay olduğundan dolayı ömrünün yarısını hapishanelerde geçirmiş bir isim. Yılmaz Güney gibi o da hapishanelere sürüklenmiş ama kalemini hiçbir zaman elinden bırakmamış. Yılmaz Güney'in kamerasını elinden bırakmadığı gibi. Bu ikilinin arasındaki en büyük benzerlik, anavatan topraklarından ayrılışın hüzünlü hikâye ortaklığının olmasıdır.

Sancılı Dönemde Dünyaya Gelen Bir Nâzım

Nâzım Hikmet 15 Ocak, 1901 yılında Selanik'te dünyaya geldiğinde, Osmanlı sancılı bir süreçten geçiyordu. Savaşın içerisinde olan Osmanlı'nın savaş acılarını Nâzım'da hissetmişti. Saygılı bir çocuk; annesi, babası ve kız kardeşine duyduğu sevgi taşıyormuş yüreğinde. Tıpkı kalbi sevgi dolu olan çocuklar gibi. Okul yılları; Taş Mektep, Galatasaray Lisesi, Nişantaşı Numune Mektebi, Heybeliada Bahriye Mektebi ve en son memleket dışında bitirdiği üniversitede Sosyoloji ve Ekonomi bölümünde geçmiştir. Uzun eğitim hayatında, üniversite yıllarında neden edebiyat bölümünü seçmediği soru işaretidir. Oysaki çok severdi edebiyatı. Şiirleri, yazıları, sözleri ve en önemlisi de hissettiklerini satırlara dökmeyi. Yazılarında serbest tekniğini benimsediğinden, onun adı Serbest Nâzımdır. Yaşamı da serbesttir onun. Kalbinden ne geliyorsa onu yapmayı seven birisiydi. Özgürlük, eşitlik, adalet kavramları birer ilkeydi onun için. Bu ilkelerden vazgeçmedi ve ölene kadar da bu ilkeleri benimsemeye devam etti. Şiir hayatı, Heybeliada Bahriye Mektebinde başlamış, İstanbul'un işgalinden sonra da milli içerikli şiirlere önem vermiştir. İşgaller, harbe karşı bir nefret duygusu uyandırmıştı onda. Zaten kim severdi ki savaşları? Kim severdi canından kopan vatanının parça parça kayboluş olmasını? O da sevmedi savaşı, o da sevmedi halkına yapılanları. Nefret duygusunu şiirlere yansıttı ve vatanına olan sevgisini, bir aşk nidasında yazdı.

Hayatı öğretmenlikle kaldığı yerden devam etti. Geçimini de kitaplar çevirerek sağladı. Sonraları Türkçe dersi vermeye başladı. Ne de olsa, Türkçeyi en sade dil ile yazan şairlerden birisiydi. Bir taraftan insanlara aydınlık yolu göstermeye çalışırken, bir diğer taraf-

tan Moskova yazarlarından aydın bilgiler edindi. Şiir, yazı, tiyatro ve diğer sanat türleri onun için aydınlık yolu gösteren sanatlardandı. O yüzdendir ki hayatı boyunca sanatla uğraştı. Bir de hayatına Fütürizm akımını dâhil etti. Felsefeye inandı ve düşüncelerine güvendi. Aslında Nâzım Hikmet'in hayatı trajik dolu bir yaşam hikâyesidir. Kendi hayat hikâyesini her ne kadar karşılıklı mektuplar ile anlatsa da, onun hayatı roman olacak nitelik taşımaktaydı. En trajik hikâyesi de, hapishane de geçen çeyrek ömrün yaşantısıdır. İnanılan bir düşüncenin hapsinde tam 15 yıl süren 4 hapishane dönemi vardır. Yurt dışına gidip gelmesi, Moskova'da olan fikirleri savunması başına büyük bir bela açmasına neden olmuştur. Kitapları yasaklanmış, onun fikirlerini savunan gençlerde Nâzım'ın kaderini yaşamışlardır. O dönemin düşünceleri yasaktı hatta düşüncenin dü kelimesi bile insanlara haram edilmişti. Nâzım Hikmet'in çeyrek hayatı hapishanede geçse de, elinden bırakmadığı kaleminden, ne güzel nidalar yükselmiştir göğe.

Hapishanelerde Geçen Çeyrek Ömür

Nâzım Hikmet'in devrim ruhundan dolayı hapishaneye girdiği bilinmektedir. Yazdıkları, düşünceleri yasak edilmiştir insanlığa. Hapishaneye girdiğinde mektuplarla kendini avutur. Mektuplarında sevdiklerine selamlar, hasretler yollar. Bu süreçte en yakın arkadaşlarını da unutmaz ve onlara da mektuplar yollar, özlemlerini dile getirir. Okur, şiir yazar, duvarlara günlüklerini tutar. Bunun dışında çeviriler de yapmaya devam eder. Hapishaneye girdiğinde evliydi, âşıktı ve başka aşkları da hapishane duvarlarına yazmaktan eksik kalmamıştır. En önemlisi de, sevdiği insanların yardımları olduğunu bildiğinden içi rahattı. Takvimler 1949 yılını gösterdiğinde, adalete olan inancının kaybolmamış olduğunu hissetmiştir Nâzım. Vala adındaki arkadaşına gönderdiği mektupta şu dizelere yer vermiştir: *"Kalan ömrümün geri kısmını da dışarıda geçirmeyi, mesela tramvaya, vapura binebilmeyi, sevdiğim insanlarla iki çift lakırdı edebilmeyi canım pek çekiyor. Kaç gündür yine kupkuru bir ağaç gibiyim. Bak senden mektup geldi, hemen yeşerdim. Dışarıda insanlara, şehre, tabiata kavuşursam gerçekten de Türk diline layık şeyler yazabileceğime inanıyorum. Hani beni el birliğiyle hapisten çıkarabilirseniz çok seveneceğim."* (Leontiç, s.4:2012)

Arkadaşları da onu dışarıya çıkarabilmek için canla başla mücadele etmişlerdir. Bunun üzerine bir de Nâzım açlık grevine girmiştir. Başka nasıl kurtulabilirdi ki hapishanenin o rutubetli havasından… Özgürlük, özgürlük ağıtlarıyla hapishane dar gelmiştir Nâzım'a. Hapishane yıllarından dizelere döktüğü şiirlerinden birisi de; Bugün Pazar şiiridir.

Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün
Bu kadar benden uzak
Bu kadar mavi
Bu kadar geniş olduğuna şaşarak
Kımıldamadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum,
Dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
Bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.
Toprak, güneş ve ben…
Bahtiyarım…

Hapishane tam sürgünlük yaşantısıdır. Oradan oraya… İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa. 1940 Çankırı, Piraye'nin Çankırı'ya gelişi. Çankırı hapishanesinde, Kemal Tahir ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı aynı odayı paylaşıyor. Doktor raporu ile Çankırı'dan Bursa'ya yolculuk başlamıştır. Karısı Piraye, oğlu Mehmet Fuat, arkadaşı Kemal Tahir'e mektuplar yeniden yazılmıştır Bursa'da. Hapishane de yazdığı piyesler, Muhsin Ertuğrul aracılığıyla kameraya çekilir, tam bir film olur. Bir taraftan da çeviri işleri ile uğraşmaya devam eder. Bir de odasında küçük radyosu ile dünyanın nabzını dinler. Sonra birden uzaktan akrabası Ressam Nurullah Berk'in eşi Münevver Hanım çıkıp gelir. Bir aşk daha kapısını çalar. Nâzım o kapıyı sonuna kadar açmayı yeğler. Münevver ve Piraye arasında gidip gelir Nâzım. Hapishane de zor geçen şartlarda hastalıklar da peş peşe gelir. Aşk bir devrimdi, aşk hapishane şartlarında tam bir hastalıktı. 12 yıl süren Bursa hapishanesinden birçok eserlerde çıkarmıştır. Özgürlük ve Hürriyet yolunda, sonunda hapishaneden çıkmayı başarır ve hayatına kaldığı yerden devam eder, ya tam ya da eksik….

Aşk'a Âşık Olan Adam

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi

Nâzım Hikmet'in ilk aşkı Nüzhet'ti. Henüz 15 yaşında ilk aşk hissiyatını tattı. Aşkının peşinden koşan ve sevdiğini bırakmayan delikanlı olan Nâzım, ilk aşkı olan Nüzhet ile evlendi. Aşk varsa ayrılık da olurdu mutlaka. Nâzım'ın hayatı ayrılık ve aşklarla doluydu. İlk aşkında, ilk ayrılık duygusunu hissetti. Nüzhet, yakın akrabalarının mektuplarından ve baskılarından kaçamadığından, Nâzım'ı terk edip evine geri döndü. Nüzhet, Nâzımdan ayrıldıktan sonra başka bir evlilik yaptı. Nâzım'da soluğu başka durakta aldı. Moskova'da Metla tiyatrosunda Ludmilla Yurçenko ile tanıştı ve bir süre sonra da evlendi. Bu evliliği de yürümedi ve sessiz sedasız ayrıldı. Asıl aşk 1930 yılında başladı.

Nâzım'ın Pirayesi, Piraye'nin Nâzım'ı.

Aralarındaki sevda delice bir hissiyattı. Şiirler, mektupların en güzelleri Piraye için yazıldı. Nâzım Piraye'ye nasıl âşıksa, Piraye'de Nâzım'a öyle âşıktı. 1932 yılında iki sevgili evlenmeye karar verdiler. Hapishane onları ayırdı. Hapishane duvarlarında saatine kazıdığı isimdi Piraye. Öyle demişti Nâzım. Ama Nâzım Piraye'nin ismini kazıdım dediği saatte Vera ismini kazımıştı. Nâzım'ın aşkı böyle bir aşktı. 1935 yılında kazandığı özgürlüğü ile kendi deyimiyle Hatçe ile evlendi. Tekrar hapishane girdi araya. Hapishanede başka bir aşka yelken açtı. Kızın adı Münevver'di. Nâzım birden ona tutuldu ve bu sefer ki mektuplar Münevver için yazılmaya başlandı. Münevver gidince, Nâzım tekrardan Piraye'sine geri dönmek istedi.

Böyle bir aşk üçgenindeydi Nâzım. Şiirleri aşk ile dolu, hasretle başlayan, özlemle bitendi. Güzel şiir dizeleri çıkardı aşklarından. Mektupları aşk ile yazıldı. Benim deyimimle Aşk'a âşık olan adamdı o…

Nâzım'dan Piraye'ye

"Ben teselliye muhtaç değilim karıcığım, sen de teselliye muhtaç olma… Teselli, ekseriya, tamiri mümkün olmayan hadiseler karşısında verilir ve alınır. Hâlbuki bizim hâlimiz öyle değil. Arada yalnız bir daha geri gelmesi kabil olmayan bir sene daha meselesi var. Senden uzak bir senenin ne demek olduğunu kalbim yüzüme karşı haykırıyor. Fakat aklım sabret diyor, sen ona hudutsuz bağlısın, o senindir hudutsuz… Uzun bir yolculuğa çıkmışsan kendini, uzun bir yolculukta sansın o seni… Bir yıl sonra, alınlarımız belki biraz daha kırışık, yüzümüz belki biraz daha çizgili, kanımız belki biraz daha ihtiyarlamış, fakat sevgimiz, birbirimize inanmamız sarsılmamış, yangından çıkan, ateşten geçen bir çelik parçası gibi temizlenmiş ve kuvvetlenmiş, gençleşmiş ve *tecrübelileşmiş olarak kavuşacaksınız… Büyük bekleyişler, felaketler büyük bağları ve sevdaları bir kat daha büyütür…*

Karıcığım! Üzülme! Senin üzülmenden başka benim kendime ait olan hayat parçamı üzecek bir şey yoktur. Sen, seni on yıl daha beklerim, diyorsun… İnanıyorum, sevinçle, neşeyle inanıyorum, çünkü ben daha on yıl yatsam sen daima içimdesin!" (6 Şubat 1934)

Piraye'den Nâzım'a

"Nâzımcığım,

Üzülme, sen orada sıkıldıkça, biz burada daha çok azap çekiyoruz. Bilirsin, benim güzel bir huyum vardır, her felaket karşısında taş kesilirim; sen de öyle yap. Üzülmekle, sıkılmakla eline bir şey geçmez. Bizi düşünme. Ben her işi düzeltirim. Beni şimdiye kadar hiç üzmedin, böyle kötü şeyler düşünme. Güler yüzlü olur muyum bilmem ama senin yanında her zaman dünyanın en bahtiyar kadınıydım, öyle de kalacağım. Kocasından, on sene sonra atıldığı hapisten hala aşk mektupları alan kadının bahtiyar olmaması için ancak deli olması lazım. Sen en güzel senelerini bana verdin, en güzel aşk şiirlerini bana yazdın. En kuvvetli yazılarını benim yanımda yazdın, bütün eserlerinde benden bir parça var. Yüzündeki birkaç çizgi de benim yüzümden olmadı mı Nâzım?"

Ve Mutsuz Son

Nâzım Hikmet Türk vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra Moskova'ya yerleşti ve hayatının geri kalan kısmını Moskova'da geçirdi. Yanında da Vera vardı, son kadını. Şubat 1963'de Asya ve Afrika yazarlarının Tanganika'daki toplantısına katıldı. Martta, Nisanda Berlin'deydi. Nisan sonunda Moskova'ya dönünce 'Cenaze Merasimim' adlı şiirini yazdı. Sanki öleceğini hissetmişti. Son şiirini de kaleme aldı. 3 Haziran 1963 sabahı, Nâzım Hikmet bir kalp krizi sonucu Moskova'daki evinde öldü. O hayalini kurduğu memleketinde toprağa verilemedi. Vatanının toprak kokusunu son defa içine çekemedi. Öyle yabancıymış gibi ölüme terk edildi ve vatansızlık onu ölüme sürükledi.

CENAZE MERASİMİM

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenler daracık

Belki avluda diz boyu güneş ve güvercinler olacak,
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,
belki ıslak asfaltıyla yağmur.
Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki gibi.

Kamyona, yerli gelenekle, yüzüm açık yükleneceksem,
bir şey damlayabilir alnıma bir güvercinden; uğurdur.
Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma,
meraklıdır ölülere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz kadar.
Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepinize… ■

KAYNAKÇA

"Nâzım Hikmet Hayatı Edebi Şahsiyeti Hakkında Hükümler Şiirlerinden Örnekler", Yalçın Kaya, Osmanbey Matbaası, (1950), İstanbul
"Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Sanatı Hakkında Düşünceler", Aydın Xan, Milli Virtual Kütüphane, 2012 Bakü.
"Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri", Mariya Leontiç, Eylül 2012.
"Nâzım Hikmet'in Yaşam Öyküsü", Mehmet Fuat, BİA Haber Merkezi, 2001 İstanbul

Hêvî

■ A. KARABAX

Qet bavê we hat revandin, hate wendakirin
Hûn bi her halî xwe, roj û şev li bendê man
Di xew, xewn û xilmaşan de bi hev re lîstin
Di heman kêliyan de bi qîrîn rabûn ser xwe
De hûn ê ji ku bizanin bêriyên zarokên wan.

Qet berî her êvarê derketin ber deriyê malê
Çavên we dûrûdirêj li rêya bavê we rijiyan
Roj diçe, di asoyan de winda dibe, tarî dibe
Stûyê we bi ser milekî de xwar dibe, dimîne
De hûn ê ji ku bizanin bêriyên zarokên wan.

Qet hûn, tim bi dêya xwe ve li sifrê rûniştin
Berî kevçiyekî rakî, xwe dirêjî xwarinê bikî
Çavên we li şûna bavê we geriyan û derbûn
Janên sar bi canê we de tên û dîsa vedikêşin
De hûn ê ji ku bizanin bêriyên zarokên wan.

Qet we di rojbûna xwe de got : ah bavê min
Di rojên wisan de zarokê xwe bi tenê nahêle
Mirov baş dizane ku ew nayê, digel vê dipê
Dil xwe dispêre derî, wê niha têkeve hundir
De hûn ê ji ku bizanin bêriyên zarokên wan.

Qet hûn di cejnan de giriyan sewa bavê xwe
Ji zariyên xwe re cilûberg û pir tiştan dikirin
Her du piyên xwe vedikî dibezî ha bavê min
Berhembêz dikin, rû û çavên wan maç dikin
De hûn ê ji ku bizanin bêriyên zarokên wan.

Qet we veşart ji pirsan : bavê min revandine
Hemû zarok dê û bavên xwe ve tên newrozê
Ez tenê bi dayika xwe ve ji mal dertên, diçin
Wek çend dil hebin li min, li ser hev dişikên
De hûn ê ji ku bizanin hêviyên wan zarokan!

Umut

■ A. KARABAĞ

Babanız hiç kaçırıldı mı, kaybedildi mi
Onu gözlediniz mi her an gelebilir diye
Birlikte oyun oynadınız mı düşlerinizde
Çığlık çığlığa uyandınız mı uykulardan
Bilemezsiniz özlemlerini biz çocukların.

Beklediniz mi her akşam evin kapısında
Gözleriniz doldu mu babam gelecek diye
Öylece dura dura umut yarası gece basar
Başınız öne eğilir sonra düşer bir omuza
Bilemezsiniz özlemlerini biz çocukların.

Hep yalnız annenizle mi yemek yediniz
Bir parça ekmekle bir tabağa uzanırken
Bakışlarınız kaldı mı babanızın yerinde
Yıkıldınız mı ağlamaklı buruk bir yüzle
Bilemezsiniz özlemlerini biz çocukların.

Doğum gününde hani babam dediniz mi
Bir başına bırakmaz babalar çocuklarını
Herkes bilir ki gelmez, gene de beklenir
Umut kapıdandır, belki şimdi girer içeri
Bilemezsiniz özlemlerini biz çocukların.

Babalar için hep ağlanır mı bayramlarda
Yeni giyecekler, ayakkabı, öteberi alırlar
Kollarını açar, sarar gibi, neredesin baba
Çocuklarını bir başka kucaklayıp öperler
Bilemezsiniz özlemlerini biz çocukların.

Hiç gizlediniz mi babam kaçırılmış diye
Çocuklar ana babalarıyla newroz'a gelir
Yalnız ben anamla evden çıkar, katılırız
Sanki içim parçalanır kanar gibi olurum
Bilemezsiniz umutlarını biz çocukların!

05.10.2020

Kadına Karşı Egemen Güç ve Söylemlerin Tırpan'da Yer Alış Biçimi

■ **HATİCE EROĞLU AKDOĞAN**

Öyle ya da böyle ülkemizde kırsal ilişki çemberi sorgulanmaya başladığında kadın erkek ilişkileri de o ölçüde edebiyata girer. Süreci ilk roman örneklerinin ortaya çıktığı Tanzimat'a kadar indirebiliriz. Genellikle kadın babadan, ağabeyden, kocadan hatta kayınbiraderden sonra gelendir. Genellikle biyolojik olgunluğa erişmeden evlendirilir. Onun fikri alınmaz. Karşı çıktığında çok vahim olaylarla karşılaşır. Öldürümler, intiharlar olur. Kadın daha doğduğunda onun için "kader" denilen önceden biçilmiş elbisenin içine sığmak zorundadır. Aksine elbisenin dikişleriyle oynaması kabul edilebilir bir şey değildir. Romanlarda kadına ilişkin acıklı hikâyeler okuyup onun üzerinde iktidarını yürüten roman tiplerine öfke duymuş, lanet okumuşuzdur.

Fakir Baykurt, yazarlık serüveni sürecinde nüfusumuzun %75'ini oluşturan köy insanı ve köy toplumunu edebiyatına konu edinmiştir. Ve yazar Tırpan romanında tam da kadının yaşamı ile ilgili kurulu düzenin önemli bir yanını işler. Hikâye kısaca şöyledir: On üç yaşındaki Dürü'ye, elli yaşında bir köy zengini göz koyar ve babasından ister. Önce annenin, Dürü'nün; sonrasında arkadaşları ve Uluguş'un itirazı işe yaramaz. Dürü illa ki gidecektir. Çünkü hep öyle olmuş, romanlara da trajedi boyutuyla yansımıştır. Fakir Baykurt ise söz konusu romanında zorla bir başkasına verilen kızın kaderine boyun eğmesi ya da aklına koyduğu intiharı gerçekleştirmesi yerine sorunu karşı çıkma, eyleme geçme eşliğinde ele alır. O yüzden Tırpan'ın arka kapağında şöyle der: "*Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır. Kitaplarımız bize ün sağlamak ya da kalıcı olmaktan önce, toplumu devrim yönünde etkilemek içindir. Hayatı değiştirme amacına yönelmemiş bir sanat, insanın bilinçlenmesine ve birleşmesine yardım edemez. Bakıyorum bazı arkadaşlar kendini asan kızların öyküsünü yazıyorlar. (…) Kızı, istemediği birine vermiş oluyorlar. Kurtulamayınca o da asıyor kendini. Bence bu sanatta devrimci tavır olamaz.*

Bir ulusun da bu kızlar gibi davrandığını düşünelim, ne olur sonuç? Böyle olsak biz Ulusal Kurtuluş Savaşına giremezdik. Vietnam halkı saldırgan Amerika'ya direnemezdi…" **(*)**

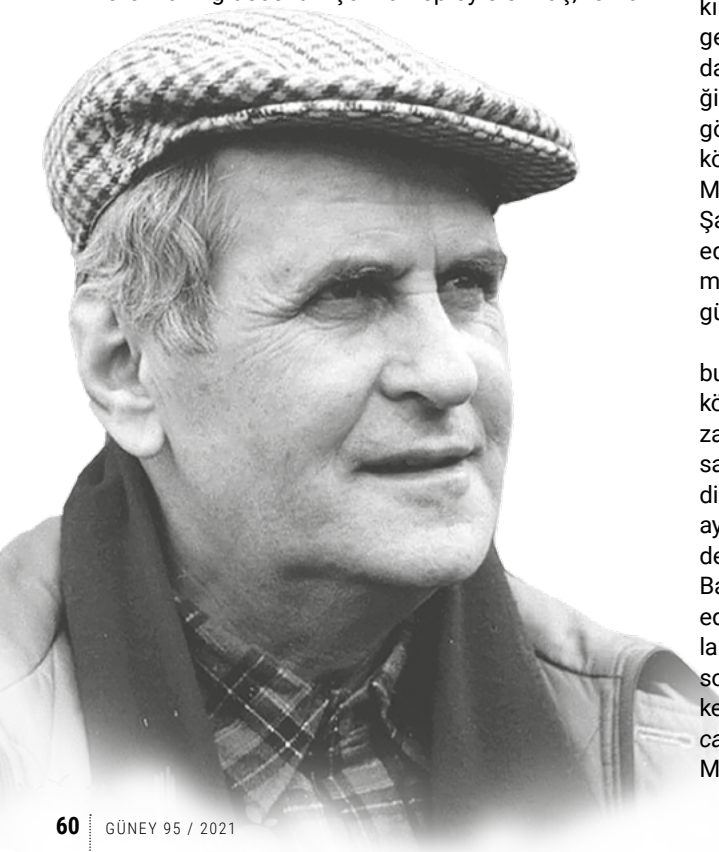

Konumuza mesafesi açısından sanatın rolüne ilişkin görüşü bir yana bırakacak olursak, yazar kadının üzerine kurulu feodal baskıcı düzene karşı radikal bir çıkış yapmak gerektiğine vurgu yapar. Ve buna uygun olarak Tırpan'da istemediği birine verilen kızın ve onun arkadaşlarının "alınyazısı" diye rıza gösterilen koşullara boyun eğmemesi gerektiğine dair bir boyut geliştirir.

Peki, kadını çevreleyen, elini kolunu bağlayan, boyun eğdiren düzenin öğretilmiş sosyal kodları nelerdir? Fakir Baykurt, hem dinsel hem de alışılagelmiş, yerleşik geleneklerle bunları Tırpan'da roman kişilerinin ağzından enine boyuna açımlayıp hikâyenin akışında erkeğin gücünü kadının ise güçsüzlüğünü, boyun eğişini gözler önüne serer. Tırpan'da erkek egemen gücü Evcil köyünden olup yörede ticaretle zenginleşmiş Kabak Musdu ile Dürü'nün köyü olan Gökçimen'de din adamı Şakir Hafız, eski muhtar Cemal ve bir de İt Omar temsil eder. Gücü ya da güçlüyü temsil eden erkeklerin yetmediği yerde ise onların eşi kadınlar, erkek egemen gücün ve dilin temsilcisi olarak devreye girer.

Dürü ve köyün kızları, "kader" ya da "alınyazısı" denilen bu gidişata nereden, nasıl karşı gelinmesi gerektiğini de köyün masalcısı Uluguş Nine'den öğrenmeye başlar. Yazar, yerleşik ve rızaya temel oluşturan "kader" inancını sarsacak arayışı yine o toplumun içinde yaşayanların dilinden işler, gösterir. Yapıta adını veren "Tırpan" ise aynı zamanda kızın verilmesine karşı koyma sürecindeki olaylar arasında bir metafor niteliğindedir de. Fakir Baykurt roman kurgusundaki ustalığını bununla da belli eder. Karşı duruşun kodu, metaforu tırpanın aranmasıyla başlar. Ve karşı gelme, başkaldırma tutumu romanın sonunda kendini apaçık ele verir. Çocuk yaştaki Dürü, kendisinden kat be kat büyük köylü tüccarı "*topak soyulcan*", "*şiş göbek*", "*kel kafa*" diye de sıfatlar takılan Kabak Musdu'nun koynuna girmekten kurtulur.

Gelenek ve Karşı Tutumun Romanda Örgülenişi

Gelelim Fakir Baykurt'un Tırpan'da yeşil gözlü, al yanaklı güzel bir kız çocuğu olan Dürü'ye Kabak Musdu'nun nasıl talip olduğuna ve kızı elde etmek için ne tür argümanlar kullanıp kimleri harekete geçirdiğine:

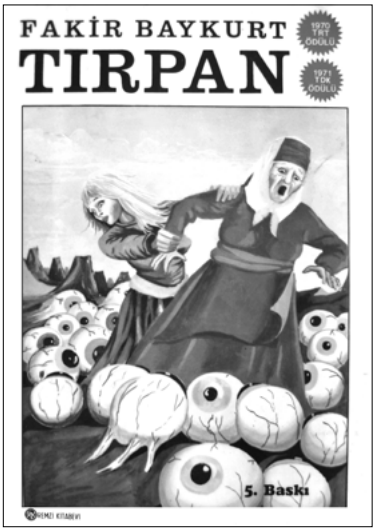

İlkokulu yeni bitirmiş on üç yaşındaki Dürü, damda ayva yediği yerde bulgur karıştırırken Musdu, köyünden atıyla gelip geçerken kızın güzelliği karşısında çarpılır. Varlıklı olduğu için elde edemeyeceği bir şey olmadığına inancı tamdır. Hemen o anda köyün birkaç belirgin siması da olan arkadaşlarını bulur ve daha önceden düşünmüş, tasarlamışçasına durumu açar. Karısı Kamile'nin, "*Kârın kazancın yerinde maşallah! Nafakasını tedarik ettikten sonra evlenmek şeriatın emrettiği bir iştir*" dediğini de belirtir. Meramını açtığı arkadaşları İt Omar, Şakir Hafız ve eski muhtar Cemal'le birlikte hemen kızın babası Velikul'u çağırtarak durumu beraberce izah ederler.

Baba şaşkına döner. "*Kızım çok güccük daha olmaz"*diye yüz vermez ama kafasında işi bitirmiş bir ağa ve ona yardakçılık yapanlar vardır; Velikul'u iknaya yanaştırmak için uğraşırlar. "*…zaten ne demişler, kız evladı on üçüne bastı mı ya erdedir ya evde*" (s.22) onlar durmadan konuşur, Velikul çıkmaz bir sokağa toslamışçasına kalakalır.

"*Emme bir kızın alınıp verilmesi önce bubusından sorulur. Babanın evet dediği bir yere ne kızı hayır diyebilir, ne de anası. Toprağımızın göreneği budur diggat edelim. İçimize naylon adetler sokmayalım arkadaş*." (s.24) Bunu diyen Dürü'ye göz koyanın kendisidir. Biri bırakır sözü, diğeri alır. Koskoca Kabak Musdu 'istiyorum' diyorsa o işi bitmiş bilirler. Sözle kuşatma altına alınan Velikul, yok öyle olmaz yaşı küçük dese de yakasını kurtarmak için düşüneceğini belirtip yanlarından ayrılır.

Sözde Velikul düşünecektir. Ama Musdu'nun arkadaşları işi oldubitti biçiminde ortaya yayarlar. Artık Musdu'nun Dürü'ye takacağı altınlar, Ankara'da yedireceği kebaplar, alacağı kumaşlar, bindireceği otomobiller, gezdireceği yerler konuşulur. Köy kahvesinde gördüklerinde Velikul'un ağzından girip burnundan çıkarlar. Ağalarının gücünden yeri geldiğinde yararlanmak için ikna işini kendilerine görev edinmişlerdir. Sözü yine biri bitirir öteki alır:

"…Emme köyden olsun namıslı olsun diyor Kabak Musdu." (s.37)

"*Benim bir kızım olacaktı Kabak Musdu gelip iki arkadaşımın önünde müşteri çıkacaktı da ben böyle somurtacaktım*" (s.37)

"*Derede çim biter, kayada bıldırcın öter, ağıldaki oğlaktan daha erken büyür kız dediğin.*" (s.37)

Hafız ayrıca ekler: "*Hazratı peygamberimizin kadim lafıdır: Kız kısmı on üçünde çocuk doğurur.*" (s.37)

Velikul konuşulanları sessizce dinlemekle yetinir. Öyle ya o henüz bir karar vermemiştir. Kızına göz koyulduğunu bilen karısı Havana, kocasını böyle bir şeye yakın olmaması için sıkı sıkı tembihlemiştir de. Kendileri konuşup kendileri dinleyen Musdu'nun arkadaşları Velikul'un sessizliğini bir de "hayırlı olsun"a çevirmesinler mi?! Haydaa! Velikul içinden "*bizim köy kızı verdi bizden önce*" demekle kalır bir de kahvede kız babasının kesesinden "hayırlı olsun" çayı içilmiş olur.

Kabak Musdu, karısının razı olduğunu Gökçimen'deki arkadaşlarına anlatmıştı. Oysa Kamile'nin hiçbir şeyden haberi yoktu. Musdu meseleyi açtığında kadın neye uğradığını şaşırdı. Kocası yaşlandın, yapamıyorsun, sana yardım eder türünden laflar ediyordu. Kamile'nin gönülsüz olduğunu anlayınca sesini yükselterek "*zaten imam nikâhlısın, üstüne bir çizik atarım yetim kalırsın*" diye tehdit etti.

Velikul, kendisini çevreleyen koşullara "evet" bile demeden teslim olmuş; haber köyde tez yayılmıştı. Asıl dünyası kararan Dürü ile anasıydı. Anasının hem kocasına hem Kabak Musdu'ya olan öfkesi eve sığmaz oldu. Dürü'nün arkadaşları dertlerini dinleyen Uluguş Nine'nin yanına varıp hiç değilse anasının bu işe razı olmadığını söylediler. Uluguş ise tepkisini *"… Kim dakar kadını köleyi? Kadın evin kölesi! Kadın doğurur yener ölümü. Kadın koskocaman ölümü yener de bir kaderini yenemez. Bütün köyün karıları, kızları bir olup bir Kabak Musdu'yu yenemez! Yener emme yenemez. Güleş bile yener. Güleş bilmez. Güleşmek istemez. Pes eder. Kendi gönlüyle yatar alta…*" sözleriyle gösterdi.

Dürü'nün hâli çok kötüdür. '60'lı yılların Türkiye'sinde köyde doğup büyüyen hele ki kız çocuklarının büyüklerine karşı gelme hakkı yoktur. Bu saatten sonra Kabak Musdu atıyla köye girdiğinde Dürü kendisine saklanacak yer aramaya başlar. Annesi de kızının başına bir iş açacağından korkar ve her fırsatta kocası Velikul'u azarlar, erkeklik onurunu ezmeye çalışır.

Anası razı değil, kız razı değil; babası "olur" demeden fiili durumu kabullenmiş; sıra kız verme için "hayırlı olsun" ya da görümlük ziyaretlere gelmiştir. Bu işi de Cemal ve İt Omar'ın eşleri öncelikle üstlenir ve kızın anasına "hayırlı olsun" demeye çıkarlar. Havana, "*biz Dürü'yü verimker* değiliz" diyerek gelenleri tersler, küçük bir kızın elli yaşında birine verilemeyeceğini vurgular. Ama kadınlar pes etmeye değil aynı zamanda ana ile kızını yatıştırmaya gelmiştir.

"*Erkeğin çirkini olmaz! Erkeğin kârı kazancı yerindeyse tamamdır.*" (s.68)

"Her şeyi yapıp çatan Allah. Bunu düşünmüyor musun? Belkim senin kıza da böylesi yazıldı. Alınyazılarına akıl sır erer mi gı?" (s.68)

Havana üstlerine gitse de kadınlar pes etmiyordu: "*Bir insanın alnına yazılan gelir. Yazılan değişmez Havana! Dürü'nün de öyle. Ne yazıldıysa alnına, o gelir başına. Hiç boşuna çabalama.*" (s.68)

Kadınlar oradayken köyün bilge yaşlısı Uluguş da çıkıp geldi. Gözü Dürü'nün bir buçuk iki yaşındaki kardeşi Evşen'e ilişti. Eğer Dürü sessiz sedasız giderse yarın aynı kadere Evşen de kurban edilecekti. Havana'ya kaybolan tırpanını sormaya geldiğini belirtip iknacı davranan kadınları bir güzel azarladı.

Musdu'nun acelesi vardı, bir an önce Dürü'yü gelin edip götürmek istiyordu. Arkadaşlarıyla bir araya gelip kızın babasını da çağırttı. Geline takılacak altınları sayıp döktükten sonra Ankara'nın yolunu tuttu. Çarşı pazarda, dar Amerikan pantolonları giyen kadınları bir yandan gözle taciz ederken şunu diyordu: "*Bu kadar olmaz amma. Kadınların süslenmesi sünnet. Eyi kabul, fakat kendilerine bakan erkeklerin nefsini uyandıracana değil.*"

Kamile de kocasının evlenmesine kapıya konulma korkusuyla boyun eğdi. Kocasının aldığı altınları ve hediyeleri istemeye istemeye bohça yapıp Gökçimen köyüne yollandı ve köydeki iknacı diğer kadınlarla kız evine vardı. Havana bohçayı alıp dışarı fırlattı. Araya Velikul girip karısına bir yumruk indirdi ve "*bir kızı bubası nere keserse kanı oraya akar*" diye bağırdı ve misafirler gittiğinde de öfkesini saçmayı sürdürdü: "*Ulan kız kısmının evlenmesinde emsal aranır mı? Herifin malı variyatı eyiyse tamam!*"

Ortada kız ve anası açısından kopan bir kıyamet olsa da Musdu düğün ihtiyaçlarını almak için hazırlığa başlamıştır bile. Alacakları arasında gelini bindirerek, havasını yükselteceği ABD ürünü ikinci el bir kamyon da vardır. Bu arada Uluguş Nine, Musdu dâhil birçok kişiye tırpanını aradığını, gören-bulan olup olmadığını sormaya devam eder. Kabak Musdu'nun gölgesinden bile köşe bucak kaçan Dürü, gözü gönlü kalksın diye Kabak Musdu için Uluguş'un tuz kavurması, kurşun dökmesini ister. Buna karşılık Musdu da Şakir Hafız'ı, hem Dürü'ye hem de anasına okuması, kötü cinleri kovması için görevlendirir. İşin içine imam ve dış kapıdan başlayarak okuma üfleme girince Havana sesini çıkarmaz. Şakir Hafız döktürür: "*Buba hakkının ana hakkından ağır gelmesi gibi, koca hakkı da buba hakkından ağırdır. Eğer ki dünyada secde iki olsaydı bir Allaha biri kocaya olurdu. Mâşar günü, Allaha itat edenler yalnız bir gün sorguya çekilecekler. İtat etmeyenler yüz elli gün! Kocasına itât etmeyenler yüz bin gün yanacaklar! Bir de kocasına itât edenleri sor bana Dürü! Onlara heç sorgu sual yok, anladın mı? Onlar doğrudan doğruya cennete gidecekler.*" (s.120)

Düğün hazırlıkları, okuma üflemeler, tırpan aramalar ve kaynayan Gökçimen, Evci köyleri… Düğün için gerekli kıyafetlerin ve takıların alınması için aileler Ankara'ya gidecek. Havana hafızın okumasıyla duruldu gibi gözüküyor ama hâlâ yüreği yanıyor. Yine de Ankara'da öteberi alınması için o da Kabak Musdu'nun oluşturduğu ekibe katılıyor. Böylelikle Dürü'nün aile içinde dayanacak kimsesi kalmıyor. Fırsat buldukça soluğu Uluguş'un yanında alıyor. Havana kızını aradığı bir seferde yine Uluguş'un evine varıyor. Havana'nın boyun eğişine Uluguş çok sinirlenmiştir. "*Her zaman böyle, daha dutasınmadan pes edersiniz helbet onların dediği olur Havana! Benim bildiğim her zaman budur kadın kısmındaki, yoksul kısmındaki! Bir duralım dövüşelim, savaşalım demez kadın kısmı yoksul kısmı. Yenilmeden yıkılıverir. Pes der kendiliğinden. İşte sen de pes dedin!*" (s.142)

Uluguş, başka bir sefer yine Dürü'nün anasına şunları söyler: "*Kader çullanmış üstümüze eziyor Allah eziyor bizi! Bizim birbirimize çullanmamız doğru mu? Daha birbirimize destek olacağımız yerde… Değil mi emme Havana?*" (s.160)

Anası ve babası Ankara'ya düğün alışverişine gittiğinde Uluguş kendini asabileceğinden korkarak Dürü'nün yanına varır. Gerçekten de Dürü'nün fikri asılıp kurtulmaktır. Uluguş ise istemediği kişilere verildiği için köyde kendini asan kızlardan bahsederek,*"bunların kalanlara bir faydası olmadı, insanın kendisini asması nasıl bir kurtuluşmuş"* diyerek Dürü'yü kendince olası eğiliminden vazgeçirmeye çalışır.

Zaman gittikçe daralıyor. Uluguş tırpanını aramayı sürdürürken, pek de belli etmeden hem Dürü'yü hem de Dürü'nün arkadaşı Zakey, Sevim ve Hasibe'yi karşı harekete doğru çekiyor. Kızlar ellerine birer çuval alıp Dürü ile birlikte havuç, şalgam toplamak bahanesiyle harıma iniyor. Plan, Kayadibi köyünden gelerek tarlaların arasındaki yoldan geçecek olan Kabak Musdu'nun karşısına Dürü'nün dikilmesi şeklindedir. Öyle olur. Kabak Musdu karşıdan görünür görünmez Dürü yola atlar ve yakınlaştığında "*Musdu Emmi gel bu işten vazgeç, sonra Dürü dediydi bile diyemeyeceksin*" diyerek devamında başka şeyler de ekler. Musdu Dürü'yü görünce önce sevinmiş sonra kızın ciddi ciddi dil dökmesi karşısında sinirlenmeye başlamıştır. Ve hatta "*sana bu aklı kesin o Uluguş'mu, deliguş mu nedir o veriyordur. Onun kanatlarını yolacağım*" diye atını Dürü'nün üstüne sürer ama Dürü kaçmayı başarır. Böylelikle kızların ilk eylemi hedefine ulaşır.

Öyle ya da böyle madem Dürü gelin olup gidecek bu sefer arkadaşları onun için veda eğlencesi düzenler. Ailesinden izin alarak Dürü'yü eğlence yapacakları eve götürür; dert ortakları Uluguş'u da davet ederler. Uluguş yeme içme ve eğlence arasında sözü kızların bir mal gibi alınıp satılması ile kadınların buna 'kader' diye boyun eğmesine getirir. Ki Uluguş sevdiği ve ölen kocası Ahmet'e verilmeyince onunla kaçan biridir. Uluguş eğlenme ortamında kızların kendilerine yapılanlara karşı çıkmalarına ilişkin çok şey konuşur… "*Satılmayın, satılmamayı deneyin. Karıncalar birleşip nasıl filleri yutuyorsa siz de öyle yapın.*" (s.173) Dürü'ye yapılan haksızlık karşısında susulmasının insanlığa sığmadığından dem vuruyor ve ekliyor: "*Verin el ele, çıkarın sesinizi sizi verdikleri zaman varmayın. Kavgasını yapmaya Dürü'nün işinden başlayın*" (s.173) Bilge kadının anlattıkları kızların aklına iyiden iyiye yatıyordu ki "*Gı Uluguş nine sen bizi kışkırttın*" da diyorlar. Nine, kızların eğlencesinde son sözü de tırpanına getirdi: "*Sizi parayla alıyorlar, satıyorlar ben de yer yuda-*

sıca tırpanımı bulamıyorum" (s.176)

Kabak Musdu çifte şenlik olsun diye düğünü o sene hafta sonuna denk gelen Cumhuriyet Bayramı'na göre ayarlarken Dürü'nün çaresizliği had safhadadır. Bir gün sofra başında elinde kaşık, kendini evlenmiş olarak görüyor. Kızlığının gitmiş olmasını 'murdar olma'ya yoruyor. Kahroluyor. Kızının daldığını fark eden annesi onu kendine getiriyor ve birlikte ağlaşıyorlar. Karısı ve kızına çok sinirlenen Velikul evden gidiyor ve sonra döndüğünde Dürü'yü bulamayınca iyice öfkelenip aramaya çıkıyor. Kızı başka kızlarla birlikte Uluguş'un evindedir. Oysa Uluguş'un kendi evine gelmesine de, kızının onunla görüşmesine de önceden konulan bir yasak vardır. Babası Dürü'yü eve getirdiğinde hem onu hem de karısını fena biçimde dövüyor. Karısı kendinden geçerken, Dürü'yü de elleri bağlı bir halde hayvanlardan birinin yemliğine bağlayarak kapıyı üstüne kilitliyor.

Kabak Musdu'nun kız istemesine karşı bir irade koyamayan Velikul, kızı ve karısına uyguladığı şiddetle kendini oldukça iyi hissediyordu ki köy kahvesine oturup attığı dayağı ve Dürü'yü hapsedişini kahveci Linlin'e havalı bir biçimde anlatır: "*Kız kısmı itâtlı olacak. Babası nere keserse kanı oraya akacak. Atamızdan dedemizden gördüğümüz bu! Bu eski görenekleri yaşatmak lazım…*" (s.203)

Linlin, Velikul'a hissettirmese de Dürü'nün Kabak Musdu'ya verilmesine karşı çıkanlardandı. Kendi kız kardeşi Ümmü, istemediği yaşça çok büyük varlıklı birine verilmiş, o da çareyi kendini asmakta bulmuştu. Linlin çaktırmadan Dürü'den taraftı. Uluguş'un ondan yana çalıştığını anlamıştı. O yüzden Dürü'nün ahıra kapatıldığı haberini evine bir şey bırakma bahanesiyle Uluguş'a uçurdu. Uluguş bu sefer Zakey ve Sevim ile konuşup Dürü'yü ahırdan kaçırıp Linlingilde saklama operasyonuna girişti.

Dürü'nün kilitli ahırdan kaçışı başta ana babası olmak üzere herkesi şaşkına çevirdi. Şakir Hafız olayı mucizeye yorarken en çok da Dürü'yü kaçıran Sevim ve Zakey kızın uçup gittiği, sırlara karıştığı yaygarasını yaydılar. Ertesi gün davul zurnalı düğün alayı köye gelecekti. Kabak Musdu olayı öğrenir öğrenmez soluğu Gökçimen'de aldı. Dürü'nün bulunabileceği ev olarak Linlin, Uluguş'un evini aramayı önerdi. Evlerin aranmasına muhtar mahkeme kararı olmadığı için karşıydı ama Musdu buna rağmen ısrarcıydı. Önce Uluguş'un evini aradılar. Linlin bu defa aramaya karşı çıktığı için şüpheli olarak gördüğü muhtarın evini işaret etti. Muhtar evde olmamasına rağmen onun evini de aradılar. Aranacak yerleri böyle böyle Linlin yönlendiriyordu. Bu arada Dürü'yü de kendi evinden çıkarıp başka yere saklamak istiyordu. Çünkü Kabak Musdu kapsamlı arama için ilçeden jandarma getirtmeye çıkmıştı. Linlin, Dürü'yü saklaması için evinin aramasına çok kızan muhtarın karısı Saniye'yle konuşup ağzını aradı ve durumu daha açık anlatarak Saniye'yi ikna etti. Musdu'nun getirdiği jandarma ekibinin elinde ev içlerindeki konuşmaları da çeken bir cihaz bulunuyordu.

Çember daralıyor elbet. Uluguş o yüzden Dürü'nün arkadaşlarına jandarma köye arama yapmaya geçtiğinde "*Dürü bizde*" demelerini ve bir de radyosu olanların radyosunu açık tutmalarını sağlamayı öğütledi. Dolayısıyla Dürü'nün istemediği adamla evlendirilmesi el altından daha yaygın bir karşı harekete dönüşmeye başladı. Dışarıda gezen çocuklar "*Dürü bizde, Dürü bizde*" diye seslenmeyi oyuna çevirdiler. Uluguş ayrıca dinleme cihazını merak ettiği için köy meydanına, jandarmaların yanına vardı. Jandarma çavuşuna, Kabak Musdu'nun 13 yaşında evlenmek istediği kızı aradıkları gibi kaybolan tırpanını da aramalarını salık verdi. Ayrılırken "*Dürü bizde*" diye seslenmeyi de ihmal etmedi.

Jandarmalar o gün olayı sorup soruşturdu. Zaten geç gelmişlerdi. Geceyi Kabak Musdu'nun köyünde geçirip sabah soluğu tekrar Gökçimen'de aldılar. Köyün çocukları, gençleri ve yaşlıları da onların moralini bozmak için "*Dürü bizde*" demeyi iyi bellemişlerdi. Yalnız jandarma çavuşu sesler arasında şifreli konuşmalar sezdi ve Dürü'nün arkadaşlarından Sarı Sultan'ların evini arama kararı verdi. Dürü'yü küfenin içine saklamış ve yer değiştirmekte gecikmişlerdi. Böylece Dürü'yü buldular ve gelin adayı, iki jandarmanın başında nöbet tutması koşuluyla evine götürüldü. Musdu, köyünde başlattığı ve Dürü kaybolunca ara verdiği düğünü yeniden başlattı. Uluguş da o ara eski tırpanı evde kıvır zıvır konulan küfenin içinde paslı halde bulmuştu. Tırpanı, "*Dokuz okka tuz da bugün yidik Linlin! Üstüne de heç su içmedik! Emme dayanırız heç korkma!...*" (s.320) dediği Linlin aracılığıyla Demirci Acara'ya bıçak gibi eğeleyip parlatması için yolladı.

Gelenekçi Tutuma Tırpan ve Son

Dürü'nün o saatten sonra aklı fikri kendini kesin asmaya odaklıydı. Uluguş'un eve gelmesi zaten yasaktı. Uluguş ise Zakey'i Dürü'nün yanına göndererek dikkat çekmeden bir takım öğütler iletmeyi sürdürdü. Dürü'nün kendini asmasının geriden gelen 13 yaşındaki kızlara bir faydası olmayacağını, asılanlar unutulduktan sonra onların yine ileri yaşta istemedikleri varlıklı kişilere satılmaya devam edileceğini, başka bir yol bulmak gerektiğini hatta düşmana zarar vermenin; hem kendi canını hem de geride gelenleri caydırmaya yarayacağını önceden olduğu gibi yine söylüyor ve ekliyordu: "*Varsıllar kendisine varsıllıklarından güveniyorsa biz de yoksulluğumuza güvenelim*."

Uluguş anlattı, Zakey gelinlik arkadaşıyla son saatlerini geçiriyor görüntüsüyle söylenenleri aktardı; Dürü'nün fikrini adım adım işledi, neşeli görünmesini sağladı ve söylenenlere Dürü'nün aklı yattı. Hem Dürü, hem anası-babası ve hem de gelin alacaklar açısından her şey normal gözüküyordu. Düğün tüm coşkusu, yeme içme, davul zurna havasıyla devam ediyordu.

Uluguş Demirci Acara'dan eğelenmiş, bıçak gibi keskinleştirilmiş tırpanını aldı, poşuya sarıp bohçaladı. Sandığından kefen parası olarak biriktirdiği demir liraları da çıkarıp bohçayla birlikte Zakey'e teslim etti. Dürü arkadaşının düğün hediyesi diye getirdiği bohçayı sandığına kendi elleriyle yerleştirmeyi başardı.

Onca didinmesine rağmen Dürü ak duvaklı, simli

Geleceğe tohum serpi'YORUM

■ **NAİM YALÇINKAYA**

İtaat et diyorsun?! etmiyorum
Sen karanlıkta yaşa diyorsun?
Ben aydınlıkta ölmek istiyorum
Sus diyorsun, dilimi yasaklıyorsun
Islık oluyorum, türkü söylüyorum
Köle ol diyorsun? olmuyorum
Sat diyorsun? Satmıyorum
Vururum diyorsun? çoğalıyorum
Hapishaneler kuruyorsun, kork diyorsun?
Buğday başaklarından cesaret topluyorum
Kökünü kuruturum diyorsun?
Geleceğe tohum serpiyorum
Gelecek karanlık diyorsun?
Bense aydınlığa inanıyorum
Teslim olun diyorsun?
Ben daha yüksek sesle haykırıyorum
Ve korkuyorsun
Çünkü ben madenci oluyorum
Çünkü ben köylü oluyorum
Çünkü ben öğrenci oluyorum
Ve sen dahada korkuyorsun
Ben büyüyorum
Sen küçülüyorsun
Çünkü ben sokakta çoğalıyorum
Çünkü ben emekte çoğalıyorum
Çünkü ben halkımla büyüyorum
Ben gecekondu oluyorum
Sen saray kuruyorsun
Ben halkımla geziyorum
Sen orduyla dolaşıyorsun
Çünkü sen bir fare gibi yaşıyorsun
Ben anka kuşu oluyorum
Açlığımdan doğu'yorum
Ben ölümün öbeğine türkü söyleyerek çoğalıyorum
Ezgilerimle özgürleşiyorum
Açlığımla ölumsüzleşiyorum
Sen hergün biraz daha tükeniyorsun
Çünkü sen vatanı satıyorsun
Çünkü sen halkına ihanet ediyorsun
Çünkü sen bir tek seni düşünüyorsun
Oysa düşündüğünden bile korkuyorsun
Ben düşündükçe çoğalıyorum
Irmaklar gibi berrak akıyorum
Daha büyük okyanuslarla buluşuyorum
Idaallerim için yaşıyorum, ölüyorum
İtaat etmiyorum
Teslim olmuyorum
Ölüyorum çoğalıyorum
Vuruyorsun, tohum serpiyorum
Çünkü ben bu halkı YORUM'LAYA
YORUM'LAYA okuyorum ...
Bir ölüp bin doğu'YORUM...
Çünkü geleceğe tohum serpi'YORUM

10.03.2020

---

püsküllerle Musdu'nun ikinci el kamyonunun ön kısmında Evci köyüne gelin gitti. Anası çok ağladı, Linlin ağladı ama ağlamayanlardan biri Uluguş'tu.

Dürü zil zurna sarhoş olup akşam yatağına uzatılan Kabak Musdu kendine gelmeden gelinlik kıyafetini değiştirdi. Uluguş'un verdiğ liraları yanına aldı. Çok heyecanlıydı. Tırpanı çıkarıp Kabak Musdu'nun karnına saplayıp içinde bir kez çevirdi. Şafak söküyordu. Jandarmaya hiçbir eşkıyayı teslim etmeyen Karatepe'deki Biloşluların olduğu dağ köylerine doğru çıkmak için evden sessizce ayrıldı. Dürü peşine düşün köpeklerden korkar, yakalanır diye Linlin planda olmamasına rağmen onu geçirmeye karşılık gelmişti. Dürü'ye ses verdi ve Biloş'un adamlarının olduğu bölgeye gün doğmadan yetişmek için birlikte hızlanıp uzaklaştılar.

Olay duyulduğunda elbet büyük bir şok etkisi yaptı. Jandarma Gökçimen'e geldiğinde Uluguş'u Dürü'nün anasını yanında buldu. Jandarmaya "*Dürü bende onu öptüm okşadım yaladım yuttum*" (s.382) dedi. Kızlar da geldi. Kimi Dürü'nün elleri bende, kimisi saçları bende deyip dururken köyden de "*Dürü bizde*" sesleri yükselmekteydi.

Geçmişten beri gelip bundan 60-70 yıl öncesinin kır toplumunda iyiden iyiye yer etmiş, hem bireysel hem de toplumsal ilişkiler içinde kadına değer vermeyen onu alınıp satılan bir mal derekesinde gören feodal ve çarpık kapitalist anlayışa karşı Fakir Baykurt Tırpan aracılığıyla bir biçimde itirazını göstermişti. Türkiye zaten romanın yazıldığı süreçte iktisadi gelişmelere bağlı olaraktan sınıfsal bir çözülme ve saflaşma sürecindeydi. Kentlere akan kitleler yeni sosyal ilişkilere uyum sağlamaya çabalarken hem eski geleneklere, hem yeni sömürü ve baskı biçimine eleştirilerini sancılı da olsa ortaya koymaktaydılar. Tırpan biraz dikkatli bir gözle bakıldığında kız çocuklarına ve kadınlara yönelik öteleyici, küçültücü, yok sayıcı bakış açısına olduğu kadar yoksulluğa karşı da bir itirazı ve hareketi içermesi açısından önem taşımaktadır. ■

(*) Fakir Baykurt, Tırpan, Remzi Kitabevi 5.baskı, 1973 İstanbul, s.382.

İZMİRLİ ŞAİR HÜSEYİN YURTTAŞ:

“Temel sorunumuz yüzeyselleşmektir!”

Şiirleri, öyküleri, romanları, çocuk kitapları ile okurların gönlünde özgün bir yeri olan, edebiyatımızın sevilen en önemli sanatçılarından Hüseyin Yurttaş ile Temmuz ayında Foça’da ve kendi Köyü Kozbeyli’de iki gün birlikteydik. Bu sürede hem köyünü, Foça’yı birlikte dolaştık, hem de sohbet ettik. Bu sohbet/röportajımızı siz değerli GÜNEY okurları ile paylaşıyoruz.

■ RÖPORTAJ:
SÜLEYMAN BOZ*

Süleyman Boz: Öğretmen, Şair, Yazar, Yayıncı, Gazete Köşe Yazarı Hüseyin Yurttaş kimdir? Bize kendinizi anlatabilir misiniz?

Hüseyin Yurttaş: “Şair, yazar Hüseyin Yurttaş”, öncelikle bir kimlik oluşturmak için bir ömür didinen bir insandır. Dürüst, onurlu, kendi doğrularından ve doğrultusundan sapmamaya özen gösteren, içinden geldiği halkın bir “yurttaş”ı olmanın bilinciyle hareket etmekte dikkatli, sadeliğine sadık bir insan… İzmir’in Foça ilçesinin Kozbeyli köyündeki taş duvarlı, toprak örtülü bir köy evinin, anne-baba ve kardeşlerden oluşan beş kişilik aile ortamında sevgi ve saygının hemen hemen hiç zedelenmediği, yoksulluk ve yoksunluklar nedeniyle hayli sıkıntılı bir çocukluk… Yazların kırda bayırda yalınayak koşuşturmaktan nasır bağlamış tabanlarıma diken battığında acısını duymuyorsanız, yani “çöyür” bile etinize ulaşamıyorsa, doğa vücudunuza kendi korumasını sağlamış demektir. O acı yoksulluğa karşın ısrarla okumak, öğrenim görmek isteğinde bulunmam, ailemin o zor koşullara karşın beni okutmaya karar vermesi o günün koşulları düşünüldüğünde, gerçekten çok büyük bir özveridir. Onun için anneme, babama, ağabeylerime ve Menemen’de kiraladığımız minicik bir evin daracık ortamında benimle kalan nineme çok şey borçluyum ve bu borcu hiçbir biçimde ödeyemem. Hepsini sevgiyle, saygıyla, minnetle anıyorum. Ortaokuldan sonra parasız yatılı sınavını kazanarak Edirne Erkek İlk Öğretmen Okulu’na girişim, tez elden kendimi “kurtarışım” olmuştur. Biri on iki, diğeri sekiz yaş büyük ağabeylerimin evlenme çağları gelmiş ve geçmekte olduğu bir dönemdi. Beni lisede vb. okutamayacağını söyleyen babamın, yükseköğrenime de gönder(e)ememe gerekçesi de buydu. Neyse ki, o zaman devlet bizi seçip aldı ve okutup öğretmen olarak Anadolu kırlarına saldı. Gönül borcum, gırtlağımdan geçmiş devlete ait her lokmanın hakkını verme bilinciyle donanmamın temelini oluşturmuştur. O bilinçle, oralarda buralara geldik işte…

SB: Zorluk ve yoksulluklarla dolu bir çocukluk yaşamışsınız?

HY: Okumaya tutkun bir çocuktum. Menemen Ortaokulu’nda geniş sayılabilecek bir kütüphanemiz vardı. Oradan ödünç kitap alıp okumaya, boş zamanlarımda oraya kapanmaya bayılırdım ama önce dersler… Ortaokul 1. Sınıfta Türkçe öğretmenimiz, şair Rıza Apak’tı. Gerçek bir beyefendiydi ve tam bir öğretmendi. Dünya Haberleri adlı şiir kitabını o yıl çıkarmıştı. Ben de bir tane alıp okumuştum.

İyi bir öğrenciydim. İlk yılımda Menemen’in en seçkin okullarından gelmiş arkadaşlarımı geride bırakarak “iftihara geç”tim… Bu arada şiir yazmaya da çalışıyordum. Manzume yapısını aşamayan amatörce dizelerim bana çok büyük buluşlar barındırıyormuş gibi gelirdi. Bazı arkadaşlarım da beni pohpohlarlardı. Ama ne olursa olsun, o başlangıç ve acemilikler olmasa, bugünkü Hüseyin Yurttaş’a dönüşemezdim.

O aşamada henüz iyi bir okur olamamıştım. El yordamıyla yürüdüğüm söylenebilir. Edirne Erkek Öğretmen Okulu’nda parasız yatılı okurken, gerçek bir edebiyat tutkunu olma yolunda ilerliyordum. Okumaya yazmaya tutkun birçok arkadaşım da vardı. Büyük sınıflardaki ağabeylerimiz de yazdıkları ve yaptıklarıyla bize iyi örnek oluyorlardı. Ödemişli Mehmet Şahan bunlardan biriydi. Onunla ilişkimiz bugüne dek süregeldi.

SB: Askerliğinizi de öğretmen olarak yapmışsınız?

HY: Öğretmen olup Van’ın İran sınırına yakın bir köyüne atandım. Artık edebiyatla bağımı ancak PTT ile kurabiliyordum. Oradaki ıssızlıkta bol bol okudum. Bir anlamda Van’daki iki yılımda, askerliğimi öğretmen olarak yaptığım Amasya/Gümüşhacıköy’ün Alan köyünde bolca okuyarak kendi okulumu kendim bitirdim… Varlık Yayınları ve Varlık Dergisi beni besleyen en önemli kaynak olmuştur. Bir anlamda ben “Varlık Okulu” mezunu da sayılabilirim…

Öğretmen okulu yıllarımda şiirlerini çok severek okuduğumuz Attilâ İlhan’ı da bir ara hemen her sayıda yer aldığı Varlık’tan izleyebiliyordum. O dönemlerde Orhan Veli gibi kolay anlaşılır şairleri daha çabuk benimsiyor insan. Sonraları iş değişiyor. Edebiyat tutkusunun “derinlik sarhoşluğu” gibi insanı çekip alıp götüren bir yanı vardır. Ona kapılıyorsunuz ve git git bitmiyor. O sarhoşlukla ömrünüz tükenip gidiyor ama boşuna değil: Yazdıklarınız, yaptıklarınız… Kitaplar, kitaplar…

Edebiyatı kendi okumalarınla, bütün inceliklerine varıncaya dek kavramak uzun bir süreç ve çok emek isteyen bir iş. Hele çevrenizde görüş

alışverişinde bulunabileceğiniz, sanatın, edebiyatın dilinden anlayan hiç kimse yoksa işiniz zordur. Ben o zorluklara karşın, hep kendimi yetiştirme gayreti içinde oldum.

SB: Sonra öğretmenliği bırakıyorsunuz, yayıncılığa, dağıtımcılığa başlıyorsunuz, uzun yıllar Bilgi Yayınevi gibi büyük bir kuruluşta çalıştınız. Bu nasıl oldu?

HY: Sanat, kendini ona adamayanları zaman içinde silkeleyip atıyor. O nedenle, vefasıyla, üretkenliğiyle ona olan bağlılığı her gün yeniden kanıtlamak gerekiyor. Verimli olmak, geldiğin noktayla yetinmeyip yeni ürünlerle merhaleler kat etmek zorundasınız.

Ülkemizin ve bizim kendi öznel koşullarımızın dayattığı kimi olanaksızlıklar, insanın kendi göbeğini kendisinin kesmesini zorunlu kılıyor. İçinde bulunduğum koşullara göre çılgınca bir kararla öğretmenlikten ayrılışım, dağıtımcılık ve yayıncılık işine girişim aslında akıllara seza, çılgınca sayılabilecek bir karar.

Kendimi iş içinde sınadığım ikinci büyük deneyimimdir yayıncılık ve dağıtımcılık. Büyük güçlükler içinde ayakta kalabildim. Çektiğim sıkıntılar karşısında yılmamam gerekiyordu; yılmadım. Onca sıkıntıya, aşmaya çalıştığım güçlüklere karşın beni hep ayakta tutan sanata (yani özelde edebiyata ve şiire) olan tutkumdu. O tutku olmasa, sanırım, hedefime doğru bu denli kararlılıkla yürüyemezdim.

Üretim ve nitelik açısından başarılı oldum sayılır ama ticari anlamda başarılı olduğum söylenemez. Bu da sanatçı yanımın ağır basmasından, önceliği ona vermemden kaynaklandı sanırım.

SB: Yayıncılık ve dergicilik dönemlerinize değin ilginç anılarınız da vardır?

HY: Yayıncılık yaptığım dönemde en ilginç anılarım, bu uğurda kafayı kırmış olanlarla ilgilidir. Örneğin, sağda soldaki düzeysiz dergi sayfalarında şiirleri eksik olmayan birinin Dönemeç dergisinin yönetim yerine girip, "Ben filanca… Şair, yazar…" deyip çıkıp gidişini unutamıyorum. Çok munis, alçakgönüllü, içedönük diyebileceğimiz bir genç arkadaşın psikolojik sorunlar yaşadığını "normal" göründüğü dönemlerde onu tanıdığımızdan fark edememiştik. Sonradan o açıdan ciddi sorunlar yaşadı. Bize de saldırganca sözler sarf ettiğini ve sonra da yitip gittiğini anımsıyorum. Bir keresinde benim büroda olmadığım bir zamanda, bir "teyze" gelmiş. Elinde defterler… Hepsi "şiir" dolu. O gün rahmetli Aydın Yalkut arkadaşımız büroda… "Alın size şiir… Basın!" gibisinden çıkışırcasına söylenip gitmiş. Bu tür saçma tavırlara çok tanık olduk. Ancak, şimdi kadim arkadaşlarım arasında yer alan birçok güzel insanı da o dönemde tanıdım ve ne mutlu ki, dostluklarımız hâlâ sürüp gidiyor.

Sanata, sanatçıya sevgiyi, saygıyı bütün erdemiyle yaşayıp yansıtan pek çok güzel insanı da tanıdım o çalışmalarım sırasında. Yani, sanat dünyası "araz ve maraz" sahiplerinin egemen olabildiği bir alan değil.

SB: Yayıncılık, kitap dağıtımcılığı nasıl bir iş, ilginç yönleri var mı, bu döneminiz nasıl geçti sevgili Hüseyin Yurttaş?

HY: Zaman zaman kendimi tembel bulduğum bile olur ama genelde çalışmayı seven bir insanım. İştahım yerindeyse, havamdaysam, yazarken parmaklarımın ucunda tuşlar adeta uçuşur.

Bilgi Yayınevi'nde bir dönem etkin görevler üstlendim. Dosyaları değerlendirenler arasında bulundum. Yayınevi'nin Ege Bölgesi'ndeki dağıtımını da, tahsilat işlerini de ben kontrol ediyordum. O yıllarda imza günleri de çok yoğundu. Kimi zaman uyandığımda önce o gün hangi şehirde olduğumu düşünürdüm.

Bütün bu çalışmaların getirdikleri kadar götürdükleri de oluyor. Zamanı biraz hovardaca harcadığım bile söylenebilir ama her koşulda çalışabilme ve üretebilme gücü bulmam, beni verimli kılmış ve soluklanmamı sağlamıştır.

SB: Attilla İlhan ile çok yakın olduğunuzu biliyorum. Onun ismi geçince saygı ve sevgi ile ve farkında olmadan bir ciddiyet takınarak şöyle bir doğruluyorsunuz. Bize biraz büyük şairimizden söz edebilir misiniz?

HY: Attilâ İlhan, imgelemi güçlü, imgeleri çarpıcı, iyi bir şair. Onun için Öğretmen Okulu yıllarımdan itibaren onun iyi bir okuyucusu oldum. Okulda onu o kadar çok severek okuyorduk ki, bir gün, şiirlerini okuduğumuz bir sırada, arkadaşlarımızdan biri, "Çocuk ne yazıyor be!" deyivermişti de düşüne kalmıştım. Attilâ İlhan bizden 20 yaş büyüktü ama biz onu yaşıtımız sanacak kadar kendimize yakın buluyorduk.

Ben hayatta Attilâ İlhan kadar kendinden emin, rahat, özgüveni yüksek bir insan görmedim desem yeridir. Bunu yaşamının tamamını da, bir gününü de planlı programlı yaşamasına borçludur diyebilirim. Bu, onu farklı kılan yanıdır. Evet, ilkeli olduğu kadar planlı bir insandı. Verimliliğini bu disiplin artırmıştır.

akşam suları

bakıp daldığım zaman
ege'nin akşam sularına
araf'ta kalır gibiyim
ölümle dirim arasında

beni benden çekip alan
ay aydınlığı
gecenin buğusu
düşlerim
ve ormanların uğultusu

bir çocukluk ki
düşürüyor bütün kaleleri

ay seğiriyor
ben o günlere gittikçe

yarası kanayan

eğilmiş dalların arasından ağan
gümrah ışığı sevincin
içimde imbat serinliği

meles çayı yine tertemiz
homeros'un destanlarını dinliyor
ida'ya ulaşıyor bakışım
ansızın sekilerden sektiğim
"bin pınarlı" dağ değil
kanayan bin yüreği insanın
ötesi truva, hektor'un yurdu

surların dibinde
birbirini kovalayan iki gölge

Attilâ Abi'yi yıllar sonra öğretmenliğimi köylerde sürdürürken tanıdım. Rahmetli Adnan Düvenci'nin dirençli gazetesi Demokrat İzmir'in başına genel yayın yönetmeni olarak gelmişti. Demokrat İzmir, Milli Kütüphane Caddesi'nde, şimdiki LC Wakiki firmasının bulunduğu binadaydı. Odası, gazetenin en üst (üçüncü) katında, kat girişinin hemen sağındaydı. Sohbetine doyamaz, oradaki zaman hiç bitmesin isterdim. Attilâ Abi, gelen herkesle büyüksünmeden, arkadaşça konuşurdu. Sohbetine doyamazdık. Sonra o İzmir'den ayrıldı. Bilgi Yayınevi'nin başına geçti. Ankara'ya gittikçe Bilgi Yayınevi'ne uğrar kendisini ziyaret ederdim. Ağabey/kardeş düzeyindeki ilişkimiz ölümüne dek sürdü. Son soluğunu verdiği gece de aramıştım. Telefon cevap vermiyordu. Meğer…

SB: Sevgili Hüseyin Yurttaş; günümüz sanat ortamını, sanatçılarını nasıl değerlendirirsiniz? Yeni şairler, yazarlar, sanatçılara bakışınız, değerlendirmeniz nasıl?

HY: Oktay Akbal, "Önce ekmekler bozuldu, sonra her şey," diye girmişti bir öyküsüne. Tüm değerlerin paraya tahvili oranında eridiği çürüdüğü yoz bir dönemi yaşıyoruz. Sanat ve edebiyat alanında da bu alanları temelinden sarsacak olumsuzluklara, geri gidişlere ve yozlaşmalara tanık olduk. Yazmaktaki tek amacı para kazanmak olan kimi kof isimler özellikle de son dönemde basbayağı parlatıldı. Oysa eskiden, toplumda, yazarın çizerin çok saygın bir yeri vardı. O gitti. Bir takım kes yapıştırıcılar bile yazar sanılmaya başlandı. Açık oturumların filan tadına doyamazdık eskiden; şimdi bunların çoğu "kaçık oturum"lara dönüştü. Egoları şişkin kimi beyzadeler, tok tok sözlerle aç insanlara ahkâm kesiyorlar. Boş gaz tenekeleri nasıl dangur dungur öterse, bunlar da öyle rahatsız edici bir sıradanlık, görmemişlik ve aç gözlülük içinde atıp tutup duruyorlar. O tip adamların en büyük amacı meydandaki görgülü, bilgili, donanımlı, efendice mücadelesini sürdüren insanları kenara itmek, uzaklaştırmaktır. Tak tuk tak tuk yazarken bir yandan hesap yapan ve –rahmetli Muzaffer İzgü ağabeyimizin deyişiyle– "Allah bin bereket versin, şu kadarlık yazdım," diye düşünen insan, yazar mazar olamaz. Ama "fuzuli şagil" (gereksiz işgalci) olarak geçici bir zaman için bazı yerleri tutabilir; o kadar!

SB: Yani bir yozlaşma, körleşme, çürümeden mi söz ediyorsunuz? Bu arada ÇÜRÜME adlı kitabınızı da hatırlatalım okura. Sanatta sığlaşma mı var, soysuzlaşma mı? Fazilet'e ne oldu?

HY: Toplumsal ve siyasal yozlaşmadan en çok nasibini alan alanlardan biri de sanat ve edebiyattır. Çünkü dönem, hırsızın, kapkaççının, madrabazın, hokkabazın, gözbağcının zamanıdır. Büyük bir çoğunluk var ki, kimi nasıl çarpsam, söğüşlesem de yolumu bulsam; ferah fahur yaşayıp gitsem diye düşünüyor. "Erdem"in anlamını bilmiyorlar; onu bir kişi, bir adam sanıyorlar, "Fazilet'i ise bir kız ya da kadın… Değerlerini yitirmiş bir toplumun tekrar yönünü

bulması çok zor. Bunun için, onun ciddi biçimde sarsılması ve kendine getirilmesi gerekir. Bu da öyle dinî hikâyelerle, mesellerle filan anlatılabilecek bir şey değil.

Bunun için dinî referanslar filan yetmez. Geçmiş yüzyılların felsefecileri, ekonomistleri, vb. de… Çünkü yozlaşma; kimlik değiştirme, kişiliğinden olma, kişiliksizleşme kertesindedir.

Sanatçılık, "zanaatçılığa" feda edilmiştir. Fabrikasyon üretim gibi resim, heykel, müzik, şiir, roman, öykü üretilemez. Toplumu cambaza baktırıp, malı götürmek derdindeki kimilerinin yaptıkları, aslında kaşkarikoyla malı götürme numarasından başka bir şey değildir.

İşte bu nedenlerle, şiir/şair, öykü/öykücü, roman/romancı vd. sanatının onurunu koruyacak bir duyarlılıkla bu gidişe dur demek zorundadır. Bugün sapla saman öyle karışmıştır ki, ayıklayabilene aşk olsun.

Başarısız sanatçıların "deformasyon"a sığınarak, yaptıklarını sözüm ona soyutmuş gibi göstererek sanat özgürlükçülüğü oynamaları, başarısızlıklarını gizleme numaralarından yalnızca bir tanesidir. Özetleyecek olursak, temel sorunumuz yüzeysellikter, yüzeyselleşmektir.

SB: Günümüz şiiri hakkında ne söyleyebilirsiniz? Yeni şiir, yeni şairler üzerine düşüncelerinizi aktarabilir miyiz GÜNEY okurlarına?

HY: Bir şey "söylememeye" çalışan şair de, şiir de olmaz! Şiir, bireye ya da topluma; en doğrusu "insan"a bir şey söylemek, bir şey(ler) duyumsatmak için yazılır. Yoksa susmanın bir anlamını ona yüklemek için şiir yazılmaz!

Bugün geldiğimiz, anlamla anlamsızın bu çekişme noktasında, hâlâ İkinci Yeni teraneleriyle avunmak ya da kafa karıştırmak aklı başında, bilinci yerinde şairlerin işi değildir. Yalnız şunu belirtmekte yarar var: Bizim halkımız, ulusumuz şiiri gerçekten sever ve her zaman ona yakın durur. Önemli olan, şairlerin abuk sabuk sayıklamalara saplanmadan adam gibi şiir yazmalarıdır. O zaman, okur onun değerini bilir ve verir. Bundan kuşkumuz olmasın.

Şiirimiz bir bocalama dönemini yaşıyor ama umut verici filizlenmeler eksik değil. Yakın zamanda hepi-

mizi kendimize getirecek gelişmeler olabilir ve yeni sesler, bambaşka renklerle şiirimizi yeni açılımlar ve boy atmalar içinde görebiliriz. "Kepenek altında yiğit yatar" da, ondan...

SB: Günümüz dergileri, içeriklerini nasıl buluyorsunuz? Takip ediyorsunuzdur sanat edebiyat dergilerini? Güney Dergisini bulabiliyor musunuz?

HY: Elbette. Şimdi de etkin, güzel, dolu dolu yayımlanan sanat, edebiyat dergileri var. Umutsuz olmayacağız. Umulmadık güzellikler bizi bekliyor olabilir. Onun için "şiir tükendi, işlevini yitirdi" gibi söylemlere pek aldırmıyorum. "İnsan tükenmez" diye biliyor ve inanıyorsak, tükenişin umutsuzlarıyla işimiz olmamalı.

GÜNEY dergisini ne yazık ki izleyemiyorum. Bu konuda eksikliyim. Görüş bildiremeyeceğim.

SB: Bildiğim kadarıyla bilhassa yaz ayları köyünüzde, yani İzmir'in Foça ilçesinin sahil köyü Kozbeyli'de yaşıyorsunuz. Köklerinden, toprağından kopmamış bir şair ve sanatçısınız. Kozbeyli günleri nasıl geçiyor?

HY: Yalnızca yazın, üç ya da üç buçuk ay kadar köyümde kalıyorum. Yani köyüme çekilmişliğim söz konusu değil. Burası serin, güzel... Dinlenmeme de, çalışmama da yararı olan bir yer.

Sonbaharla birlikte yine İzmir. Ama İzmir'i eskisi kadar sevmiyorum. Çirkinleştirdiler İzmir'i, günden güne de çirkinleştiriyorlar. Bahri Baba Parkı da olmasa yeşili yok dense yeridir.

Yok edemedikleri güzelliklerle yetiniyoruz ve sahiden o "Güzel İzmir"-de yaşadığımız sanısına kapılıyoruz.

SB: İzmirli şair, edebiyatçı, sanatçı deyince herkesin aklına Hüseyin Yurttaş gelir. En güzel İzmir şiirlerini yazan şair olduğunuzu ben söyleyebilirim en azından. İzmir nasıl bir kent?

HY: İzmir üzerine epeyce şiir yazdım. Belki de bu alanda en çok kalem oynatan benim. İzmir'den hiç umudumu kesmedim. İzmir, en zor-zorlu dönemlerde dahi sanat ve edebiyat alanında öncü kentlerden biri olmuştur. Bundan sonra da buradan çok değerli, yetkin şairler ve yazarlar çıkacağına yürekten inanıyorum.

SB: Kitap fuarları konusundaki düşünceleriniz nelerdir? Okura, yayıncıya, yazara ne gibi yararı, etkisi oluyor? İzmir Kitap Fuarında Onur Yazarı olmuşluğunuz da var.

HY: Kitap fuarlarının yararlı ve dikkati kitaba yönelten etkinliklerden olduğunu düşünenlerden biriyim. Bir şölen havasında geçen kitap fuarları, yaşanılan şehirlerde kültürün, aydınlanmanın rüzgârını estiriyorlar. Bence bütün kentler, on gün de olsa bunu yaşamalı ve sanatın rüzgârı oralarda da esmeli.

SB: Siyasi ortamı izliyor, etkileniyor musunuz? Ne olacak bu memleketin hali?

Şu anda siyaseten bizi kilitleyen "ara dönem"leri aratmayan bir sessizlik içindeyiz. Sanki tüm toplum, bütün alanlarda susup durup oturmuş; öylece bekliyor ve böyle bekleyerek durum değişebilir sanıyor.

"Sen yat Osman'ım! İyi de, harmanı kim savuracak?.."

SB: Sevgili Hüseyin Yurttaş; edebiyatta, sanatta ödüller konusuna nasıl yaklaşıyorsunuz? Yararı, özendirici, yeni eserlerin çıkmasına katkısı oluyor mu?

HY: Ödüllerin sanatçı ve "sanat piyasası" açısından ciddi bir önemi olduğuna inanıyorum. Teşviktir, sanatçıyı ve sanatı gündeme taşımaktır. Ölü toprağı serpilmiş gibi sessizliğe gömülü ülkemizde bir kıpırtı bile mutlu ediyor bizi.

SB: Anı kitaplarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz de anılarınızı yazmayı düşünüyor musunuz? Çok ilginç bir hayat serüveniniz var çünkü. Esprili, mizaha açık bir penceresi de var. Ödemiş lehçesiyle anlatımlarınız, Trakya şivesi fıkralarınızı dinleyenler bayılıyorlar.

HY: Anılarıma bölük pörçük de olsa birçok yazımda yer verdim. Geçenlerde onları, özellikle de yazılmamış olanlarını sıraya koyup yazmayı düşündüm ama öylece kaldı. Bakalım, bir sonuca gidebilecek miyim? Kronolojik olarak yazdığım takdirde, kişisel tarihim ve yurttaki, toplumdaki gelişmeler açısından yararlı gözlem ve izlenimler ortaya çıkacaktır. Bakalım...

Tatlı bir söyleşi kıvamında yazabilirsem, iyi bir şey ortaya çıkar diye düşünüyorum.

Evet, söyleşilerimin tatlı, özlü, kısa ama etkili olmasını dileyen bir yapım var. Bunu büyük oranda başardığımı düşünüyorum. Yavan tarhana diyebileceğimiz tatsız tuzsuz söyleşileri okumaya da dinlemeye tahammülüm yokken, aynı eblehliğe düşmeyi hiçbir zaman istemem.

Anılar bize yaşanmışlıkların büyük deneyimlerini ve o deneyimlerin sonuçlarını sunar. Bunun için emsalsiz değerdedirler. Severek okurum.

Önceden yazıp da kitaplarımda yer verdiğim anılarını orada yeniden anlatmadan yürümek isterim. Tekrara hacet yok çünkü. Sağlığımda şimdilik bir sorun yok ama 74 yaşındayım... Yarınlara dair düşler kurmak ve tasarımlarda bulunmak için uygun zamanlar geride kaldı.

SB: Sevgili Hüseyin Yurttaş bir de gazeteciliğiniz, gazete köşe yazarlığınız, seyahat yazılarınız, sohbet yazılarınız var. Bunlar çok beğenilen, takip edilen, apayrı bir okuyucu kitlesi olan yazılardı. Bu gazete yazılarınızla ilgili de düşüncelerinizi alabilir miyiz?

HY: Gazete yazılarım, "sohbet" tarzında yazılardı. Anılar ve anekdotlarla bezeli oldukları için rahatça okunuyordu. Okurlarca da sevilmişti. Birçok okur beni o yazılarla tanıdı.

Ben en çok Demokrat İzmir ve Yeni Asır gazetelerinde düzenli ya da düzensiz olarak yazılarımı yayımladım. Elbet başka gazetelerde de sanata, siyasete ve güncel sorunlara değgin epeyce yazım yayımlandı. Yazılarımın ilgiyle okunduğunu, –buna dair bana söylenen güzel sözlere güvenerek ve hakkımda yazılanlara inanarak– sanıyorum.

SB: Ayrıca siyasetle ilgili temaslarınız, milletvekili adaylığınız da oldu. Sizce siyaset nasıl bir şey? Ülkemizin siyasi durumunun fotoğrafını çekmenizi istesek, bize nelerini gösterirsiniz?

HY: Türkiye'de siyaset, ne yazık ki ayak oyunlarından ibaret. Biz de öyle numaralardan habersiz olduğumuz için dersimizi aldık ve kenara çekildik.

Ülkemizin siyasi durumu içler acısı. Kültürsüzlük en çok siyasi alanda egemen. Ağzı laf yapan külahı kapıyor. ***"Dat diri diri dat diri dom / Ben halkımı seviyom!"*** Şunun başkanı, bunun başkanı, mil-

letvekili, bakan, çakan… Soytarılar sirki gibi. Ben öyle delege melege pohpohlamalarına, yağlamaya ballamaya prim vermedim. Çok kârlı çıktım ama: Dersimi aldım.

Yozlaşmış bir toplum, duyarsız kalabalıklar… Ne beklenir sonra? Eskiden en cahilinin bile bir "sağduyu"-su vardı. Şimdi ne duyu kaldı, ne duyarlılık! Böyle olunca da iyi yönetim kadroları beklemek, iyi işler yapılmasını ummak ancak ve ancak salaklık katsayımızı yükseltir; o kadar!

Türkiye'de sağcı, tutucu partilerin iktidar olduğu yıllar, Cumhuriyet döneminin büyük bir bölümünü kaplıyor. Gerçek anlamda solcu ya da sol tandanslı iktidar görmeden geçip gideceğiz şu yeryüzünden.

SB: Türkiye, yazdıklarından dolayı, düşüncelerini ifade eden yazar ve aydınları, gazetecileri hapiste olan ülkelerin başında yer alıyor. Türkiye'nin bu kaderi mi? 1940'larda Liseden alınıp Sansaryan Hanına atılan Attilla İlhan ve gazete köşe yazılarından dolayı Silivri'de hapishaneye atılan günümüz gazeteci, yazarları arasındaki süreçte neden bir değişiklik yok? Siz hiç yazdıklarımızdan dolayı bir soruşturmaya mâruz kaldınız mı?

HY: Türkiye'nin kaderi bu değil elbette ya da hiç mi hiç öyle olmamalı. Zırt pırt "devrim", "ihtilal", " darbe" yapan ordumuz demokrasiyi getire getire (!) ülkemizi şaşkın ördeğe çevirdi. Ördek, hanidir baştan değil, kıçtan dalıyor! Genleriyle getirdiklerini bile unuttu! Bu elbette "Türkiye'nin kaderi" değildir.

Bunu haykıracak, korkmadan doğruları söyleyecek aydınları mumla arıyoruz. Bir Aziz Nesin, tek kişilik bir orduydu. Gerçek aydınlar ya seslerini duyuramıyorlar ya da kenara çekildiler, bekliyorlar. Ama böyle olmaz! Suskunluk ve sessizlik, zorbaların sindirme güçlerini pekiştirmelerinden başka bir işe yaramaz!

Bizden önceki kuşaklar çok ağır bedeller ödemişlerdir. Hapse girmeyen şair, yazar yok gibidir o yıllarda. 1960 sonrası Türkiye bir nefes almıştır ama 1971 Muhtırası ve 1980'de gelen Kenan Evren cuntası tüy dikmiştir. Bundan böyle daha kim bilir neler görüp yaşayacağız.

SB: Gözaltına falan alındınız mı? Mizahımızın büyük ustası Muzaffer İzgü ile sizi de içeri atmışlar geçmiş yıllarda?

HY: Gözaltına alınmak, emniyet ve sıkıyönetim birimlerinde ifadeye çağrılmak gibi şeyler yaşadım ama hapis yatmadım. Kovuşturmalar, soruşturmalar oldu; savuşturmayı başardık. Türkiye'yi yönetenlerin, kolluk güçlerinin ve adli birimlerin yazara çizere iyi gözle bakmadığını herkes bilir. Bu, ne yazık ki onların iyi eğitilmemiş, kültüre ve sanata uzak insanlar oluşu yüzündendir. Oysa suçu izleyip tanılayacak onlar olduğuna göre, bu konudaki en eğitimli kişilerin de onlar olması gerekmez mi? Bergama'da günün kaymakamı olan A. Hami Arıtürk, "izinsiz imza günü" düzenlediğimiz gerekçesiyle Muzaffer İzgü, Hidayet Karakuş ve beni nezarete attırıp orada ifadeydi, şuydu buydu; bizi 36 saat içerde tutturduktan sonra salıverdi. O kaymakam şimdi herhâlde mütekait mülkiyelilerden biri olarak köşesinde, hâlâ kayıp vicdanının sesini aramaktadır… Ama o sesi yine duymamaktadır. Çünkü öyle bir vicdanın sesi mesi yoktur.

Öyle tutukluluk ve hapsedilme gibi şeyler yaşamadım. Galiba biz T.C.'nin olgunlaşmaya, vatandaşına-yurttaşına daha iyi gözle bakmaya başladığı dönemlerde ortaya çıktık da böyle bir esneklikle karşılandık. Yoksa bir düşünün: Ülkemizde suçlu arayan kaç kurum, kaç kuruluş, kaç teşkilat var? Hepsini saymamız mümkün değildir; çünkü bir kısmı gizlidir… Eh, ötesinin çekiver kuyruğunu gitsin!

Şimdi bir düşünelim: Soruları soranlar, soruşturmaları yürütenler, o yaptıklarıyla ülke ve insanlarımız lehine hangi sonuçları almışlardır Tanrı aşkına?

SB: Sevgili Hüseyin Yurttaş; GÜNEY dergisi olarak bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz. Söylemek istediğiniz son sözlerle röportajımızı noktalayalım isterseniz.

HY: Sevgili Süleyman, bana ayırdığınız zaman ve harcadığınız emek için ben teşekkür ederim. Sağ ol, var ol.

(*) Mimar, Yazar, Eleştirmen

Benden Sana

■ ESMA TEMUR EKİNCİ

Seğirten gözlerim hediye,
Benden sana.
Bulutların kokusu üzerini kapatır.
Bakma sen onlara,
Partalları efsunlu iki kuş,
Sufiler ocağı.
Tövbe tövbe hediye,
Benden sana.

Eski plakların sevgileri hediye,
Benden sana.
Harıl harıl bir telaş sarar,
Kırık dökük mısraları.
Eskimiş bir güzellik,
El kadar çocukların gözlerinde sırıtır.
İliştiğim ömrüm hediye,
Benden sana.

Edebiyatla Bilimi Anlatmak

■ KADİR AYDEMİR

Edebiyat, üç önemli yaratıcı düşünce tarzı olan sanat, bilim ve felsefeden tabii ki sanat dalına girer. Sanat; estetik olana, "güzel" olana yönelen eserler bütünü iken; edebiyat ise olay, düşünce ya da duyguların dil aracılığı ile estetik bir şekilde ifade edilme biçimidir. Bilim... Bilim ise apayrı bir kulvarda at koşturur. Bilimi, evrendeki her şeyi sistematik biçimde inceleyip sonuçlar çıkarmaya çalışan disiplinler bütünü olarak ele alabiliriz. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, sanatın bir dalı olan edebiyat ile bilim; iki, çok farklı bilgi türüdür.

Edebiyat ile bilimin birbirinden çok farklı dallar olduğunu, aslında tanımlarına gitmeden de ifade edebilirdik. Ancak burada, her ikisinden de birer parça teşkil eden, bilim konularını edebiyatla anlatma olayına yoğunlaşacağımızdan, kısaca da olsa tanımlara girdim. Ve üstelik bu dalların çok önemli bazı ortak noktaları da vardır. Nedir onlar? Bir kere, her ikisi de hayal gücüne ve yaratıcılığa dayanarak, insanı 'yeniye/estetik/doğru olana' sevk eder. İkinci olarak, her iki dal da dönemine not düşerek, ileriye doğru birikim sağlar.

Bilim ile edebiyatın ortak noktalarına rağmen, hangisini temel aldığınız önemlidir. Zira birini ya da diğerini öncelemeniz, sizi bambaşka yerlere götürür. Şöyle ki: Bilimi edebiyatla anlatmak... Edebiyatı bilim konularıyla icra etmek... Her ikisi de aynı şeyi anlatır gibi görünmesine rağmen, iki farklı boyutu ortaya koyar. Çünkü bilimi edebiyatla anlatma isteği ile edebiyatı bilim konularıyla yapma telaşı, bir ve aynı şeyler değildir. Birincisi, yani bilimi edebiyatla anlatma isteği, genellikle bilim camiasında olup da edebiyata sevdalı kişilerin yaptığı bir uğraş iken; ikincisi, yani edebiyatı bilim konusu ile sürdürmek, daha çok edebiyat kökenli olanların, bilimi konu olarak seçmelerine dayanır. Tabii ki bu, çizmeye çalıştığım tablo, tam da bu şekilde olmak zorunda değildir, yani tam tersi durumlar da olabilir. Ama genel olarak durum böyledir.

Bilimi edebiyatla anlatma biçimine "Bilim Edebiyatı" denilir mi? Bilmem! Yine mesela felsefeyi konu alan roman türüne "Felsefe Edebiyatı" denilir mi? Onu da bilmem! Ama bunlar, alternatif olarak sunulacak isimlerdir diye düşünüyorum.

Bu konulara girmemin, kuşkusuz benimle ilgili özel bir nedeni mevcut... Anlatayım. Şahsen ben, yaklaşık olarak dört yıldır uğraş verdiğim bir çalışma dolayısıyla, yukarıda tartışmasını yapmaya çalıştığım türün, yani bilimi edebiyatla anlatmaya çalışan türün, bir yazarıyım. Ve ilginçtir ki bu çalışmamda bana ilham veren kitap, bilim içinden değil de felsefe içinden gelmiştir. Ne mi o kitap? Şu, hemen herkesin bildiği, "Sofie'nin Dünyası" adlı kitap. Bu kitapta bilindiği gibi, felsefenin ne olduğundan, felsefe tarihine, siyaset ve teknolojiye kadar pek çok konu, sıra dışı bir roman kurgusu ile işlenmiştir. Ve bu eserin ne kadarının felsefe, ne kadarının edebiyat olduğu tartışmalıdır. Bu tartışma ise türün kendisinden ileri gelmektedir. Yani bir kompleks, karmaşıklık içermesinden...

Bana soracak olursanız, söz konusu kitap, pekâlâ bir edebiyat eseri, özelde de iyi bir romandır. On yedi yaşımda, notlar alarak okuduğum bu kitap, salt okuyup geçmediğim, geçemediğim, üzerinde pek çok şeyi düşündüğüm, hayatı sorguladığım, önemli bir eserdir benim için.

Kısmen bu kitaptan, kısmen de kendi fen bilgisi öğretmenliğimden kaynaklı; bilimin 'ne'liğini, evrenin oluşumunu, insanın oluşumuna giden süreci, edebi bir dille, roman kurgusu içinde anlatma telaşına koyuldum. Ardından çalışmama, "Yapay Zekâ Bilge ile Bilime Yolculuk" ismini koymam... Sonunda, Doruk Yayınları ile anlaşarak, kitap haline gelmesi... Çok yakında da okurla buluşacak olması... Tüm bu süreç, benim için inanılmaz bir yolculuk...

Dediğim gibi, bilimi edebiyatla anlatma telaşıma bir felsefe kitabı öncülük etti. Zaten bilimi temel alan edebi eserler çok çok kısıtlı olduğundan mıdır, nedir, bilmiyorum, ben, kitabımı yazdıktan sonra bu tarz kitapları okumaya başladım. Şimdi bu, okuyup incelediğim kitapların bir kısmından, sizlere bahsetmek isterim. Çünkü artık yaşamımın bir amacını da edebiyatın bu dalını, okurla buluşturmada görüyorum.

Bahsedeceğim ilk kitap, Doruk Yayınları'ndan çıkmış olan "Bir Bölü Sonsuz" adlı bir matematik romanıdır. Yazar Engin Yıldırım bu kitabında, matematikçi bir akademisyenin ve kendisine "çömez" olarak seçtiği öğrencisinin serüvenini anlatır. Kitapta matematikten fiziğe, fizikten felsefeye, bilgisayara ve hatta tarihe kadar pek çok konuya değinmeler göreceksiniz. Ve bu bölümler okumanıza değecektir. Ancak yazarın matematik gibi bir alanı, Tanrı kavramı ile birlikte, "mistik bir din anlayışı" ile süslemesi, benim anlam veremediğim bir konudur. Bu konuda bana katılıp katılmamak ise size düşecektir!

Bahsedeceğim ikinci kitap, yine Doruk Yayınları'ndan çıkmış olan "Sophie'nin Günlüğü" adlı matematik romanıdır. Bu kitapta yazar Dora E. Musielak, Fransız matematikçi Sophie Germain'in hayatından kesitlerle birlikte, aynı anda Fransız Devrimi'ni de -üstelik bir kurmaca günlükle- aktarmaktadır. Hiçbir özel ders ya da örgün bir eğitim almamış olan Germain'in matema-

tikteki başarısı, aynı zamanda kadın yaşamını ve mücadelesini de gündeme alarak, kitabın ilginçliğini katlamaktadır. Yer yer, matematik formüllerini de içeren kitabın dili ise olabildiğince sadedir. Öneririm!

Diğer kitap ise Tudem Yayınları'ndan çıkmış olan Toprak Işık isimli yazara aittir. Aslında burada söz konusu olan dörtlü bir settir. Fen Bilimleri Serisi… Benim okuduklarım ise serinin ilk ikisi olan, "Babam Okulun En Çalışkanı" ile "Baba Beni Anlasana" adlı kitaplardır. Bu iki kitap üzerinden kısaca şunu söyleyebilirim ki ilkokul çağındaki çocukların ve velilerin eğlenerek, eğlenirken de öğrenerek okuyabilecekleri bir kitap serisi ile karşı karşıyayız. Yazar Işık, kitabında baba Cem Bey ve oğlu Bertan üzerinden, fantastik bir yolculukla, ilkokul fen bilgisi konularına giriş yapıyor. Okunası bir kitap serisi…

Önereceğim son kitap ise okumadığım, ancak incelediğim ve çok yakında okumaya koyulacağım, Kentkitap'tan çıkmış olan, Gül Sevim Pekmezci'nin "Dünya Beni Bekler mi?" adlı kitabıdır. Kitabın alt başlığı ise "bir fizikçinin zihni" ismini taşıyor. Bu kitapta görebildiğim kadarıyla kuantum teorisinden iklim değişikliğine, yapay zekâdan evrenbilime, kadın-erkek ilişkisinden psikanalize, zaman yolculuğundan determinizme çoğu bilimsel problemi ve felsefi sorguyu ele alan bir düşünsel romana kapı aralayacağız. Kitabın ilk satırlarını aktararak bu kitapla ilgili bahsi de kapamak isterim: "Ben Taşkın Eralp. Tezini yapacağım konu ise kişisel karakterlerin genetik aktarımı. O da ne? Biri güldü galiba. Gerçi hafifti ama… Tanrım tüm salonun gülmesi mi bu? Kahkahaya çevirdiler resmen! Şu hâle bak, profesör bile katıldı onlara…"

Yazdığım tarz olan, bilimi edebiyatla anlatan kitaplarla ilgili, aktaracağım eserler şimdilik bunlar. Son olarak çok yakında yayınlanacak olan "Yapay Zekâ Bilge ile Bilime Yolculuk" adlı kitabımın kahramanlarından bahsedecek olursam, şunları dile getirebilirim: Fen bilgisi öğretmeni olan kitabın yazarı, Yapay Zekâ Bilge programını yaratmada ona yardım eden amcaoğlu Sinan ve arkadaşı Önder, bu kitaptalar. Akademiden ayrılmış Kitapçı Tarık; biyokimya laboratuvarı sahibi Muhammed Hamza, onun genetik mühendisi kızı Hatice ve daha nice karakter, buradalar. Yine tüm bu kişilerin hırslı çalışmaları, bilim sevdaları, dostlukları, kırgınlıkları, dramları ve tabi ki aşkları, sizi bekliyor olacak. Şimdiden iyi okumalar…

12 Kasım 2020, Mersin ■

Bir Kitap:
ROMANCININ SERÜVENİ

Edebiyatımızın üretken yazarlarından Fakir Baykurt, 70 yıllık ömrüne (d.1929-ö.11 Ekim 1999) elliyi aşkın yapıt sığdırmıştı. Geride bıraktığı yazın mirası içinde hâlâ kitaplaşmayı bekleyenler de yaşamına dâhil. Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde doğan edebiyat, sanat ve sosyal bilim insanlarımızın yaşamı aynı zamanda aydınlanma sürecinin acı sıkıntılarıyla doludur. Toplumsal sorumluluğunu kuşanarak var olmayı başarmak ağır bedel ödemeyi dayatır. Fakir Baykurt'un yaşamı ve yapıtlarını yaratma süreci de bunlardan biridir. Öyküleri, romanları, denemeleri, şiirleri ülkemiz gerçeğinin yazarın kendine has üslubuyla içinde barındırır. '30'lı '40'lı, '50'li… yılların sanat insanları toplumu aydınlatmak için çok yönlü çaba sarf etmişlerdir. Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen yazar olarak Fakir Baykurt'ta 1965'te kurulan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın mücadelesine damga vurmuştur. O nedenle ölümünden sonra Fakir Baykurt'la ilgili düzenlenen etkinlikler, aynı zamanda döneminin özgür ve demokratik bir eğitim mücadelesini ifadeye de dönüşür. Aynı şekilde Fakir Baykurt'u konu alan yazılar ve kitaplar da ona hakkını ancak çok yönlü boyutuyla verebilir. "Fakir Baykurt'un Kaleminin İzinde ROMANCININ SERÜVENİ" de bu nitelikte bir biyografi kitabı.

Hatice Eroğlu Akdoğan, yıllarca süren bir çalışmayla yazar olarak Fakir Baykurt'un kaleminin izini sürerken onun sınıf mücadelesindeki rolüne de odaklandı. Yazmaya nasıl, neyle başladı? İlk yazdıklarıyla sonraki yazdıkları arasındaki mesafeyi nasıl gördü? İlk şiiri, ilk öyküsü, ilk romanı nasıl yayınlandı? Köy Enstitüsü yaşantısı ve öğretmenliği onun edebiyatına nasıl etki yaptı? Okul arkadaşları, edebiyat dostları, ailesi ve aynı zamanda bir eylem insanı özelliğiyle bir bütün olan Fakir Baykurt'un yazdıklarının, yazacaklarını nasıl mayalayıp çoğalttığı bilgisini de kitap boyunca anlayabiliyoruz. Biyografik romanın ilk baştan ileriye doğru kronolojik bir biçimde ilerlemesi ve Hatice Eroğlu Akdoğan'ın yalın üslubu, kitabın akıcılığını pekiştiriyor. Fakir Baykurt'u şiir dizelerinin baştan sona damlalar hâlinde satır aralarına serpiştirilmiş olması da metne ayrı bir tat katıyor. ■

Künye:
Fakir Baykurt'un
Kaleminin İzinde
ROMANCININ SERÜVENİ.
Hatice Eroğlu Akdoğan,
Ceylan Yayınları,
Eylül 2020,
398 sayfa

Özgürlüğün Sesi: Görsel – İmgesel Şölen...

■ **ADİL OKAY**

"Virüs, karakargalar, tabut gibi bir çatı... Her şeyin ölümü hatırlattığı bir ortam... Bu sabah da korona günlerine uyandım. Gözümü tavana dikip bir süre öylece baktım. F Tipi hapishanelerin tavanları niçindir bilinmez ama tabut kapağı şeklinde yapılmış. (...) Yaklaşık 20 senedir, aşağı yukarı aynı ritimde yaşadığınızı düşünün. Korona virüs de bu tabloya eklenince Mart Ayından beri tecrit biraz daha koyulaştı. 20 yıl içinde can bedeli ne kazandıysak hemen hepsini süpürdü." (Erol Zavar. Bolu F Tipi Hapishane)

15 Temmuz darbe girişiminin ardından ilan edilen "olağanüstü hâl" sürecinde (c)ezaevlerinde başlayan keyfi uygulamalar ve akılla mantıkla açıklanamayacak eziyet biçimleri OHAL'in kalkmasından sonra da tamamen sona ermemiş, birçok hak gaspı tutsak şair Erol Zavar'ın yukarıda bir bölümünü aktardığım mektubunda betimlediği gibi kalıcı hâle gelmişti. Tecrit ağırlaştırılmış, kitaplarımız gibi mektuplarımız da ya çok geç verilmeye ya da kaybolmaya başlamıştı.

İşte bu süreçte, "Özgürlüğün Sesi" adını verdiğimiz bir projeyi hazırlamak için farklı hapishanelerde kalan 50 mahpusa mektup yazdık. Özgürlük temalı yazı istediğimizi ifade eden bu mektupların bazıları mahpuslara ulaşamadan kayboldu, ulaşanlara verilen yanıtların birçoğunu da kimliği bilinmeyen virüsler yok etti. Yanıt alamadığımız tutsaklara faks çektik. Bazılarının aile bireylerine ulaşıp mesaj ilettik. Aylarca postane kapılarında kuyruklarda bekledik. Ve nihayet bir yıllık uğraştan sonra Redfotoğraf Grubu'ndan, Görülmüştür Kolektifi'nden ve tutsak yakınlarından bir grubun özverili, sabırlı çalışması sonuç verdi. 50 tutsağın daha önce yayınlanmamış, özgün Özgürlük betimlemesini bir araya getirdik. Özgürlüğün Sesi adlı bu sergiye/kitaba katkı sunan mahpuslar; 10, 20, 30 yıldır zindanda olmalarına rağmen yaşama ve özgürlüğe dair umutlu olduklarını şiir, aforizma, deneme ya da minimal öykü ile haykırdılar. Mahpuslardan gelen, "Özgürlük" kavramını yeni boyutlara taşıyan, bu güne kadar duymadığımız, okumadığımız imgelerle taçlandıran şiir ve metinler bizde hayranlık uyandırdı.

Redfotoğraf grubundan fotoğrafçı arkadaşlarımız da tutsakların imgelerini –kendi özgürlük düşlerini de katarak– anda durdurdular. Böylelikle Özgürlüğün Sesi adlı sergimizi –pandeminin ve siyasi iktidarın yarattığı karanlığa rağmen– İstanbul'da Karşı Sanat'ın desteğiyle açtık. Akabinde sergimizi yine kolektif bir çaba sonucu aynı adla kitaplaştırdık.

Künye: Özgürlüğün Sesi, 50 Mahpus 50 Fotoğrafçı, Ütopya Yayınevi, Ankara, Ekim 2020.

Sergimizin İstanbul'da küratörlüğünü üstlenen Ezgi Bakçay'ın dediği gibi: *"Bu çalışmanın amacı içeridekilere moral vermekten çok, dışarısı ve içerisi arasındaki politik sürekliliği göstermek. İçeridekilerin hürriyet mücadelesinin dışarıdakilere gündelik hayatlarında yaşadıkları "denetimli serbestliği" hatırlatmış olması. Bir not düşmek isterim. Şimdiye kadar sanat alanında bu kadar çok gezilen bir sergi görmedim. İnanılmaz bir izleyici ilgisi var. Bu ilgi, konunun ne kadar çok insanın hayatına dokunduğunu kanıtlıyor. İnsanlar bir duygu yoğunluğu ile sanki sözcüklerin arasında yakınlarını arar gibi geziyorlar sergiyi. Serginin etkisinin bir çeşit kavuşma hissi olduğunu düşünüyorum..."*

Ancak 2020 yılı itibariyle, siyasiler kapsam dışı bırakılarak yapılan "infaz affı"na rağmen hapishanelerde sayıları her geçen gün artan tutuklu ve hükümlü arasında bu projeye katılmak isteyecek, özgürlük imgesini çoğaltacak binlerce mahpus daha olduğunu unutmuyoruz.

Yazar Korkut Akın'ın altını çizdiği gibi: *"Hapishanelere tıkılan gencecik insanlar düşlerini büyütüyorlar azim ve sabırla. Umutlarını üzmüyorlar. Bir gün başlarını kesintisiz masmavi gökyüzüne çevirip, birlikte ağız dolusu güleceklerine inanıyorlar. 50 fotoğraf 50 düşü taşıyor. 50 düş 50 fotoğrafta yaşıyor. Siz de bu kitabın sayfaları arasında gezinerek o özgür dünya düşünü hayata geçirebilirsiniz. Kolay değil düşleri kaleme almak, kolay de-*

ğil o düşleri görüntülemek. Kolay değil düşler için dört duvar arasına konulmak. Onların başardığı zoru siz de 'Özgürlüğün Sesi'nde görebilirsiniz."

Okurlara çağrı yapıyoruz:

Şimdi sıra sizde!

Bu görsel – imgesel şölene katılın.

Hapishanelerin kırk kilidini kıran bu sesleri dinleyin.

Sesinizi bu seslere katın, özgürlük taleplerinin duyulmasını sağlayın.

Görülmüştür Kolektifi Adına
Adil Okay
www.gorulmustur.org

Ekim 2020 ■

I Paraksiyal / **ALİ MURAT ÇELİK I** Şu Korona Dedikleri / **AYHAN KAVAK I** Zindan Çocukların Yeri Değil / **AYNUR EPLİ I** Virüs Gelmese Bile Kuşlarımız Geliyor / **BARIŞ İNAN I** Meydanlar ve Sokaklar Cezaevi Maltalarını Aratmıyor Artık / **BERİTAN ANAHTAR I** Sahi Hiçbir Şey Eskisi Gibi Olmayacak mı? / **CEVAT YERDEGÜL I** Ve Biz Hep İçerideyiz / **CİHAN KARAMAN I** Zor Olan İnsanın Akıl Sağlığını Koruması / **ERCAN BİNA**Y **I** Virüs Kara Kargalar Issızlık ve Tabut / **EROL ZAVAR I** Korona, Propaganda ve Umut / **ERGÜL ÇİÇEKLER I** İdareyle Cenk Halindeyiz / **FADİME ÖZKAN I** Dış Dünyanın Korkuyla Karartılan Ufkuna Bakıyoruz / **FERHAN MORDENİZ I** Ben 6 Aydır Kızımı Göremiyorum / **GAZEL BULUT I** Küçük Bir Vesikalık Resim Gibi Gözüküyor Gökyüzü / **GÜLAZER AKIN I** Ağırlaştırılmış Karantina / **HASAN ŞAHİNGÖZ I** Bugün Okuduğum Fıkraya Çok Ağladım / **MAHMUT ULUSAN I** Hücremdeki Sarmaşık... Korona Bulaşmış Bir Gün! / **MEHMET GARİP YAŞ I** Korona Günlerinde Mapusluk Bir Başka Zor / **MUSA ALTUN I** Sekiz Yıl Sonra Toprağa Bastım! / **ÖMER ÖZDURAK I** Anaç, Dik Kafa, Cesur, Kılkuyruk, Beyaz Kanat, Nazlı, Narin / **RESUL KOCATÜRK I** Sosyal Mesafeye Nanik / **RESUL SARIGÜL I** Ya Demokrasi, Özgürlük, Adalet ya da Barbarlık / **SADIK ALMAKÇA I** Tomris Uyar'ın Kedileri / **SAMİ ÖZBİL I** 19 Gün 'Özel' Olarak Tutulduğum Karantina Sürecim / **SAMİ TUNCA I** 26 Yıl 7 Aydır Cezaevi Yatıyorum / **SEYİT OKTAY I** Bir Tutsağın Penceresinden Korona Günlerine Dair Kesitler / **SOYDAN AKAY I** Hazır Olalım, Şafak Bizi Beklemesin / **TAYYAR EROĞLU I** Bizler İçin de Olsa Kendinize İyi Bakmalısın(ız)! / **YAŞAR ERİŞ I** Oğlumla Hapishanede Koronalı Günler / **YILDIZ SÖNMEZ I** Pandemiyle Gerekçeler Arttı Mektup Yazmaz Oldular / **ZELİHA BULUT I** Hiçbir Beter'e Alışmamak Kanıksamamak Lazım / **ZUHAL SÜRÜCÜ I** SONSÖZ: Kuşatılmış karanlık mekanlarda direnenlere / **ZAFER KIRAÇ**

KİTABA ÖZGÜN ESERLERİYLE KATKI SUNAN TUTSAK KARİKATÜRİSTLER:

Ahmet Bilge, Ayhan Bozkaya, Aynur Epli, Barış İnan, Haydar Bayar, Hüseyin Yıldırım, Kemal Ayhan, M. Enes Tunç, Mahmut Ulusan, Mehmet Boğatekin, Ömer (Raman) Özdurak, Serdar Sürücü, Zuhal Sürücü.

KORONA GÜNLERİNDE MAHPUSLUK

Metin ve karikatürlerle tutsakların korona günlükleri

*"Virüs, kara kargalar, tabut gibi bir çatı. Her şeyin ölümü hatırlattığı bir ortam. Korku filminde kullanılabilecek metaforların çoğu mevcut. Lakin film o kadar yavaş ilerliyor ki, seyreden filmden kopuyor ya da her gün aynı filmi seyreden insanın artık ürperecek sahne bulamaması, her sahneyi çözdüğü için korkmaması gibi bir durum ya*şanıyor. *Hapishanenin şimdiki hâlinin uyandırdığı da* böyle bir his. *Bir tabutun içinde yaşadığınızı düşünüyorsunuz, leş kargaları dönenip duruyor tepenizde ve dünyanın en kolay bulaşan ölümcül virüsü sizi bulabilir. Ama korkmuyorsunuz."* — **Erol Zavar**

***

"Korona günlerinde içeride olan güzel insanları unutmayın, dışarıda yağmur yağsa içeride zemheri oluyor, bizden çok daha zor koşullarda yaşama tutunmaya çalışıyorlar..." — **Adil Okay**

***

"Sevgili Adil Okay'ın bu çağrısı ne kadar önemli demiştim kendi kendime. İnsan hakları alanında çalışan birisi olarak bilgi ve birikimim doğrultusunda yazmamı istediğinde de hemen kabul ettim. Okay'ın kurucuları arasında yer aldığı Görülmüştür Kolektifi'nin 10 yıldır yaptığı o kadar önemli şeyler var ki. *Bildiğimiz klasik sivil toplum kuruluşu kalıplarını yıkarak gayet devrimci bir örgütlenmeyle yaptıkları işlere hep saygı duydum. Benim de bir yazıyla katkı sunduğum, 'Korona Günlerinde Mahpusluk' adlı bu kitap, inanılmaz bir emeğin ürünü. Görülmüştür emekçileri bir demokratik kitle örgütü gibi çalışarak, bütün deneyimlerini de kullanarak çok* önemli bir çalışmaya daha imza atmış. Yine bütün duvarlar ortadan kaldırılmaya çalışılmış, içeridekiler ve dışarıdakiler buluşturulmuş. Güzel yürekli insanların akıl ve vicdanlarının buluşması diyorum buna ben..." — **Zafer Kıraç**

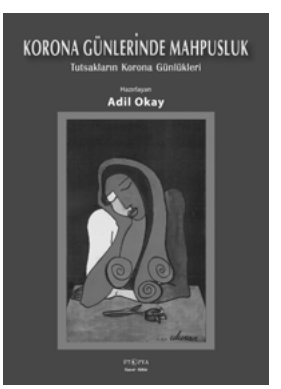

Künye:
"Korona günlerinde mahpusluk. Tutsakların korona günlükleri...."
224 sayfa.
Hazırlayan: Adil Okay,
Ütopya Yayınevi,
Ankara. Aralık 2020.

İÇİMİZDEN BİRİ:

Gülsen Gülbeyaz ve 'İçsel Yol'u

■ **ASLI DEMİR**

İçimizden birisi O... Güney yazarlarından birisi... Güney okuru O'nu dergideki yazılarından tanıyor aslında. Şu sıralarda "İçsel Yol" isimli romanı 3. baskısını yaparak raflarda yerini aldı. Buradan yola çıkarak Gülsen Gülbeyaz'ı, biraz daha fazla tanıtmak gerektiğini düşündüm.

Güney Dergisi yazarlarından Gülsen Gülbeyaz 1967 yılında İskenderun/Hatay'da dünyaya gelir. Doksanlı yılların başında Almanya'ya göçünden bu yana Hamburg Belediyesi Gençlik Dairesine bağlı çeşitli kurumlarda kamu görevlisi olarak çalışır.

Feminist prensiplere bağlı pedagojik çalışma yürüten İnterkültürel Kızlar Merkezi'nin de ilk kurucularından olan Gülsen Gülbeyaz uzun yıllar çok kültürlü aile ve çocuk eğitimine destek veren kurumlarda yöneticilik yapmıştır. 2013 yılında yayınlanan romanı "İçsel Yol"un ardından mesleğini serbest olarak sürdüren Gülsen Gülbeyaz aile danışmanlığı yapıyor, yanısıra da eğitim seminerleri sunuyor.

Çok yönlü birisi dedik Gülsen Gülbeyaz... O, yazma dışında müzik ve tiyatroyla da uğraşmaktadır.

Tiyatro çalışmalarına 1994'de Hamburg İstasyon Tiyatro'da başlar. Bu güne kadar birçok Hamburglu tiyatro guruplarıyla çalışmış, edebiyat ve müzik etkinlikleri ile birçok projeye imza atmıştır.

Yönetmen Ferman Karayiğit O'nun için; «*Gülsen Gülbeyaz hiçbir gruba ait olmadan sanatı sahiplenen her gurubu, herkesi kucaklamayı kendine ilke edinmiştir. "* diyor.

Yönetmen Ferman Fermo Karayiğit'in ilk romanı "İçsel Yol"dan esinlenerek yazdığı ve yönettiği, tiyatroseverler tarafında da büyük beğeni toplayan tek kişilik "Suzanın Sızısı" oyununu yazar kendisi sahneler. 2019 yılında Bertolt Brecht'in tek kişilik oyunu "Yahudi Kadın"ı hem yönetir hem de türkçe ve almanca sahneler.

Gülsen Gülbeyaz´ın rol aldığı diğer oyunlar, birlikte çalıştığı yönetmenler ve çeşitli tiyatro gurupları:

— Tiyatro İstasyon "Evcilik Oyunu" (1998),

— Talat Yurtsever "İstanbul Gecesi" (2005),

— Engelsiz Diyalog Derneği, İnklusion Tiyatro çalışmalarında (Engelli, engelsiz bireylerle bir arada) ritm, nefes, koro eğitimi verir. Aynı gurupta "Kadınlık Bizde Kalsın" oyununun müziklerini yapar. Oyun için Yılmaz Erdoğan'ın şiirlerini besteler. (2014 -2015)

— Ferman Karayiğit "Suzan'ın Sızısı" (2015)

— Mut Theater - Mahmut Canbay, "Dönme Dolap" (2016)

— Tiyatro Asmin –Ferman Karayigit, "Tiyatro - Edebiyat Buluşmaları" (2017 - 2018)

— Mut ve Getto Tiyatro ortak çalışmasında yönetmen Mahmut Canbay'a "33 Kurşun" oyununda yardımcı yönetmenlik yapar. (2018)

Ayrıca yönetmen Markus Fiedler'in 2013'te gösterilen bir işçi ailesinin baba, oğul ve torun; üç kuşak arasındaki ilişkilerini anlatan "Elif'in Erkekleri" dökümanter filminin çevirilerini ve müziklerini yapar.

Güney Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergisi'nin yanısıra Güncel, Realite Haber ve Çuval gibi dergilerde; öykü, şiir, röportaj, eğitim ve kültür konulu makaleleri yayınlanan Gülsen Gülbeyaz müzik çalışmalarını ise müzisyen eşi Haluk Demir ile sürdürmektedir.

Yazarın Romanları:

Üçüncü baskısı yapılan **İçsel Yol** 2013 yılında Favori Yayınlarından yayınlanan ilk romanı "İçsel Yol" okurlara günlük hayatın içinden; çok kültürlü yaşamdan kadın hikâyeleri sunuyor. Roman, Paskalya Bayramı arifesinde Hamburg'da bir hastanenin kadın hastalıkları ve doğum kliniğinde bir odada yedi gün geçiren farklı din, kültür ve milletten beş kadının yaşamlarıyla yüzleşmelerinin hikâyesidir.

Yabancılardan korkan ve onlara karşı mesafeli duran Frau Adler'in; Alman annesiyle Kürt babası arasında kalan Suzan'ın; din taassubuna meydan okuyup ölümü göze alan Mısırlı Sabira'nın; yaşamını evlatlarına adayıp törelere baş kaldıran işçi Türkan'ın ve engelli çocuğu uğruna kürtaja razı olan Çinli Mai-Lin'in içsel yolculuklarını anlatır.

Kitap olumlu değerlendirmeler alır. Bu değerlendirmelerden birisinden bir bölümü aktarıyorum. Köşe Yazarı Şeyhmus Özzengin şunları yazıyor:

"Gülsen Gülbeyaz ilk romanında kadın perspektifinde 'çok kültürlü toplumda yaşamak nedir?' sorusunu sor-

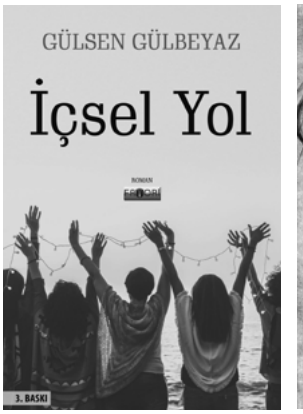

muş kendine. Ve ortaya beş farklı köken ve inançtan kadının tedavi için bulundukları hastanede kendilerini keşfetmelerini ve topluma bakışlarını anlatan bir roman çıkmış. Kitapta farklılıkların, sevgi ve hoşgörüye engel değil, sebep olduğunu anlatmış. Kısacası "İçsel Yol" bir hoşgörü ve sevgi kitabı.

Dünyanın neresine giderseniz gidin, eğer doğup büyüdüğünüz topraklardan kopmuşsanız, her şey size yabancı ve siz her şeye yabancısınız. Çünkü siz bir yabancısınız. Hele bu "yaban"cılık atmosferin içinde yalnız başına bir kadınsanız bu durum daha da çetrefilleşiyor ve hayat da daha zorlaşıyor.

"Yabancı olmak" başlıbaşına bir olgudur. Günümüzün dünyasında birileri başka birilerine doğup büyüdüğü topraklarda hayatı zindan edince baskı altındaki insanlar, topluluklar çareyi başka yerlere göç etmekte buluyorlar. Aslında bu olgu tarih boyunca var olmuştur. Acıları, zorlukları ve doğup-büyüyen topraklara duyulan özlemle..

Gülbeyaz bu "yabancı olgu"yu çeşitli ulus ve kültürlerden gelen bir kadın grubunu bir kadın hastanesinde biraraya getirerek okura tanıştırmakta ve öykülerini tek tek tartışmaya açmaktadır ilk romanında. "iyi" ve "kötü" izlenimleri sunarak okura:

"Kendinize dönün ve siz yalnız değilsiniz. Yaşadığımız dünya çok kültürlü, çok dilli, çok dinli ve çok uluslu.. Hepimiz bu dünyanın birer üyesiyiz. Hiç kimse artık yabancı değil. Birbirinizi görün, tanışın ve tanıyın."

"İçsel Yol"'un Almanca ve Kürtçe çevirileri de yakında okurlarıyla buluşacak.

Elsa'nın Vasiyeti Birinci baskısı 2015'te yine Favori Yayınları'ndan, ikincisi baskısı ise 2019'da Hel yayınlarından yayınlanan Gülsen Gülbeyaz'ın ikinci romanı 'Elsa'nın Vasiyeti', İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze, okurunu geçmişin karanlık dehlizlerine konuk ederek uzanan bir insanlık hikayesi. Savaşların, yıkımların, acıların ama en çok da küçük, büyük sürprizleriyle hayatın biçimlendirdiği, içinde pek çok rengi barındıran uzun bir hikaye bu. Aşina olduğumuz ama yanından geçip giderken çok da dikkat etmediğimiz bir sürü hayatı bir araya getiren, insanlık tarihi kadar eski ve bir o kadar yeni bir hikâye…

Savaş sırasında ülkeler arası yolculuk eden altın külçeleri, Afrika'da küçük bir avlunun etrafında yapılan dolunay ritüelleri, kuytu bir ormanın içerisine gizlenmiş, kimsenin haberdar olmadığı bir yetimhane, bir bombayla yerle bir olan ve yıllar sonra bir bakımevine dönüşen Wohlfahrtslicht etrafında bir araya gelerek okuru hayal bile etmediği bir yolculuğa çıkarıyor bu hikayede.

Bir bombardımanda annesi ve erkek kardeşini, savaşta ise Nazi subayı babasını kaybeden Elsa'nın zorlu yaşamı, onun kucak açıp büyüttüğü Abarim, gençlik yıllarında bir vakıf aracılığıyla Türkiye'den Paris'e gelip bambaşka bir hayat kurmuş Derwiş, kardeşi Rüyet, 14 yaşından bu yana görmedikleri anne ve babaları Ani ve Moah, Nazi Subayı Herbert, onunla aşk yaşayan Çeşman, her yerde herkese yardım elini uzatan ama kimsenin hakkında fazla bir şey bilmediği, sırlarıya yaşayıp ölen Rahip Guido, daracık bir avlunun etrafına dizilen evlerden oluşan komününde yaşayan, ruhani güçlere sahip Afrikalı Mama Lulu, yeşil gözleri, delici bakışlarıyla bir gün Elsa'nın kapısında beliriveren Urfi, Nazi subaylarının yetimlerine yardım eden gizemli albay Michael Schere ve daha nice özel karakter de okura bu ilginç yolculuk sırasında eşlik ediyor.

Gülsen Gülbeyaz'ın ikinci romanı 'Elsa'nın Vasiyeti' yakın tarihin acılarını, bu acıları yaşayan halkları, insan olmanın ağırlığını, içiçe geçmiş bu hikayeler zincirinde gözünüzün önünden akıp giden sıradışı karakterleriyle anlatıyor. Ve katliamlar, sürgünler sonucu dünyanın dört bir yanına dağılan insanların ölmeden önceki son hesaplaşmalarını okuyucuyla paylaşıyor...

"İçsel Yol"'u da, "Elsa'nın Vasiyeti"'ni de okumanızı öneririm.

12 Kasım 2020 ■

Yayan Yapıldak

■ GÖNÜL TOKAYEVA

ey ömrümü ömrüne iliklediğim
nasıl da saklıyorsun yüreğini
o üç beş düğmenin ardına

heveslerini tıktığın
dünya sepetinde
sevdaya yer yok

gönül avlunda
diz boyu acı var

sana bir dolu şiir getirdim
yayan yapıldak vardım kapına
ah bulamıyorum kulpunu

meğer ısırgandan ağzı yanan
nergisi üfleyerek koklarmış

a benim can içim
sen erguvana değil de
zakkuma koştuysan
bahçem neylesin

“Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun”

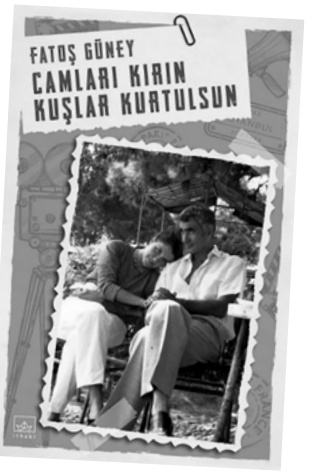

■ SEVGİ TEKİN

Kısa bir süre önce Fatoş Güney’in anı-romanı yayınlandı. Yayınlanır yayınlanmaz büyük yankı uyandıran bu romanla Fatoş Güney’in Yılmaz Güney’in bir vasiyetini yerine getirdiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Bir solukta okunacak, duygu yüklü, bir dönemi film şeridi gibi gözünüzün önünden geçiren bir kitap.

Bir “Yeşilçam filmi” gibi başlıyor anı-roman. Zengin aile kızı, adı “kabadayı, serseri”ye çıkmış bir erkek… başka başka dünyaların insanları… Bu beraberliğe karşı çıkan zengin anne-baba… Ve her türlü kötülüğe direnen, hatta üstün gelen büyük bir aşk!

“Hayatı henüz tanımıyorsun ki Fatoş! Senin içinde yaşadığın hayat, yaşamın yalnızca bir yüzüdür. Bir de onun diğer yüzü vardır ki, orada insanlar mutsuzdurlar; sefil, perişan, işsizdirler, yarınsızdırlar. Dertleri, kederleri çaresizlikleriyle baş başa, yalnız ve umutsuzdurlar, sahipsizdirler. Orada çocuklar yalınayak başıkabak, donsuz, çorapsızdırlar, çoğu hastalıklıdır. İşte ben öyle bir dünyadan, senin henüz tanımadığın, bilmediğin bir yaşamdan geliyorum. Topraksız köylü bir aileden. Babam ırgatbaşı idi. “Irgat nedir, bilir misin?” (s.32)

Tanımıyordu elbette! Nasıl tanısındı?! Henüz 18 yaşını bile doldurmamış, “gamsız, tasasız, sorunsuz” bir hayatın içinden, “dünyaya pembe gözlüklerinin arkasından bakan” biriydi Fatoş. Ancak öyle birine kaptırmıştı ki gönlünü, kendi deyimiyle “cennet ile cehennemi birlikte yaşayacak”, “faşizmin gerçekliğini yaşayarak” öğrenecekti. “Tabutluk”, işkence, keyfi uygulamalar, sürgün, kucağında küçük çocuğu ile hapishaneden hapishaneye eşinin peşinden giden, yer değiştiren, ayakta kalma mücadelesi veren, acısını kendi içinde yaşayan, yalnız, yürekli bir kadın.

Bütün benliğiyle seven bir kadının Yılmaz Güney ile yaşamak ve onu yaşatmak mücadelesi!

Her satırında çekilen acıların izi bulunan, olabildiğince samimi, özeleştirel, oğluna babasının ve kendinin hikâyesini anlatmaya çalışan bir annenin hikâyesi… Zaten kitabını “biricik oğlu”na ve “cezaevi ve sürgünlerin gölgesinde büyüyen tüm çocuklara” atfetmiş. Bir dava insanı olan Yılmaz Güney’le geçen yıllarını, duygusal mı duygusal, öznel mi öznel bir perspektiften sunuyor okumak isteyen herkese.

Faşizm koşullarının sertleşmekten başka çare bırakmadığı, kendi varlığına “halkın sanatçısı halkın savaşçısı olmalıdır!” şiarı doğrultusunda yön vermeye çalışan bir dava insanının, en kırılgan, zayıf ve insani zaaflarla dolu yanlarına da bir bakış sunuyor bize! Ama hiçbir an Yılmaz Güney’e ve ortak davalarına gölge düşürmeden! Ona olan sevgi ve saygısını hiçbir zaman yitirmeden! Aralarındaki çelişkileri, tartışmaları gizlemeden, samimi olmayan bir güzellemeye kalkışmadan! Yılmaz ile birlikte dönüşüp geliştirdiği devrimci kişiliğinden taviz vermeden.

Yılmaz Güney’in siyasi görüşlerini yakından izlemiş olan, çalışma ve mücadele arkadaşlarından hakkında çok şey duymuş–okumuş ve aynı döneme hayatın şu ya da bu cephesinden tanıklık etmiş bulunan bizler için çok da yeni bir şey yok şüphesiz bu kitapta! Ama yine de yazılmasa bir şeyler eksik kalırdı! Aynı kızı Elif Pütün’ün kitabının gerekliliği gibi.

Fatoş Güney, yazdıklarıyla bir taraftan bir “efsane” bir “halk kahramanı”nın insan mertebesine indiriyor! Bunu yaparken ama diğer taraftan onun son derece özel bir kişi, fevkalade bir insan dostu, evet bir “efsane” olduğuna bizi ikna ediyor.

Böyle bir “efsane”nin eşi, hayat arkadaşı olmak, çocuğunun annesi olmak hiç de kolay değil elbet… Aşk ve acı, ayrılık ve gözyaşı, mücadele ve başarı coşkusu, sevmek ve sevilmek dolu tutkulu ve bitmeyen bir aşk hikâyesi!

Yılmaz Güney’e hepimiz sevdalıydık! Sınıfsal ezilmişliklerinin içgüdüleriyle onu çok seven, çok sahiplenen halkı ve gelişmişliği ölçüsünde sınıf bilinciyle biz devrimci ve komünistler!

Evet, hepimiz çok sevdalıydık ve hepimiz ondan ve kendimizden büyük beklentiler içindeydik! Devrimciydik, gerçekçiydik, “imkânsızı” istiyorduk! Hâlâ da öyleyiz! Bu Yılmaz’ın kendi seçimiydi! Bu bizim kendi seçimimiz!

Ama ne kadar da ağır ödenen bedeller! Bir insan yüreğinin dayanamayacağı kadar ağır Yılmaz Güney’in ve onun en yakını, eşi Fatoş Güney’in, annesinin, bacısının, kızı Elif’in, oğlu Yılmaz’ın ödemek zorunda bırakıldığı bedeller…

Teşekkürler Fatoş Güney! O çok güzel, çok özel aşk mektuplarını, Yılmaz’ın ağzından kendin için dökülen dizeleri, kendi iç dünyanda kopan fırtınaları, Yılmaz’ı o onmaz hastalığın pençesinden kurtarmak için çırpınışlarını bizimle paylaştığın için.

Teşekkürler Yılmaz Güney’in mücadele ve yaşam arkadaşı, onun cefakâr “yarısı”!

7 Aralık 2020 ■

GECEYİ GEÇERKEN

Rüzgârı Sert Öyküler

■ GÜLBİN SODAN

İlknur Güneylioğlu'nun Etki Yayınları'ndan çıkan, ilk öykü kitabını okurken, ara ara sert esen rüzgâr, tokatlıyor bizi! Kendine gel! Diri ol! Gevşeme! Ve lirik esintilerle okşuyor ardı sıra! Kendimize armağan edeceğimiz nice özgürlüğün, sonsuz sürprizleriyle!

Dil ve dilin kullanımı, anlatım biçemi, konu çeşitliliği, yalnızca özgün değil, çok yönlü. Hem dışavurumcu, hem sürreal, hem sembolik, hem fantastik nitelikler taşıyor. Pek çok sanat ekolüyle, ayrımına varmadan tanışıyoruz ve içeriye yayılmış bir erotizmle. Geçişkenlik, yoğun ve çarpıcı! Heyecan verici bir akışta yakalanıveriyoruz!

Kitap, iki bölüme ayrılmış. İlk bölümde on bir, ikinci bölümde on üç öykü var ve her bölümün başında birer şiir. Öykülerin isyankârlığına şiirce rehberlik ediyor.

İlk bölümden küçücük bir alıntı:

"(...) sorsaydım kendime doğru koşan kayıpsız ata / dur durak bilir misin (...)"

Ve ikinci bölümden:

"(...) çağdaş jiletler üzerinde kayan evler / uygar aşkların kelime tutuşu / saramadı sıkı sıkı / tut zincirini (...)"

Gelelim öykülere:

Birkaç öyküden alıntılar vermeden bitiremem bu yazıyı.

Kitaba ismini veren öyküyle başlayalım önce.

"(...) Bana kalırsa, gebermeleri çok iyi oldu. Yazar bu konuda ne düşünür bilemem, toplumsal sorumluluktan dolayı, 'Tüm insanlar değerlidir,' diyebilir bence, bu koca bir yalan. (...)"

En büyük babalar:

"(...) En büyük babalara soruyorum.

'Sizi kim yarattı?'

'İnsanoğlu,' diyorlar.

'Bu küçük babaları da ben yarattım,' diyorum.

'Hayır, onları da aynı insanoğlu yarattı,' diyorlar.

'Bu oyunu oynamak istemiyorum!' diye bağırıyorum. (...)"

"(...) Bokunuzla yürüyoruz. Kaç kaldırım, kaç cadde... Akın devam ediyor. Elimdeki boktan mı bahsediyorlar, birileri küfrediyor. Bir bıçak parlıyor. (...)"

Ütülü Kuramlar:

"(...) Ben bir marksistim. Ruhum anarşist, biraz da şamanist. Elim bereketlidir. Hafızam güçlü. Çocukken de ne olacağım belliydi."

Cehenem:

"Bir köpeğin gözündeyim. Yol gidiyor ister misin bir yol da sen?

İstemezsin gözden düşmek. Yitip gitmek düştükçe. Düşündükçe.

Dur!"

"(...) Denklik bozulduğu an fantazya patlar. Kimisi karşısındakini hem de herkesi suçlar. İlk kandıran, kandırılan kimdir? (...)"

Sahici bilgi:

"(...) Sık, kısa tüylü bir hayvan oturuyor ağacın kökünde, iri ve kara. İnsan duruşlu, kuyruksuz. Kollarında emzirdiği yavrusu var. (...)"

"Şimdi yazacaklarımı içinizden okuyun. Çıt çıkarmayın. Sesiniz sedanız kesilsin. Kıpırtısız kalın (...)"

Hiyerarşik Av Düzeni:

"Kayan yıldızların sonsuzluğunu anlamsızlaştıran hayvani şehvetin ardından, etten silahını avcıya doğrultuyor kadın."

İnsan Emziren Hayvan Hikâyeleri:

"Sevmiyorsun kadın, şamdanda yanan mumun alevi kadar sevemiyorsun kendini. Özenle kurulmuş sofradaki boş sandalyeler kadar da yapışık bacakların yere. (...)"

Gerçeğin Tüylü Taklidi:

"Konuşalım, damaklarımız erimeden. Gün bizi doğuruyor işte, vardiyamız bitti. (...)"

Daha ötesini yazamam. Çokça alıntı verdim size.

Birbirini ezmeden, birbirini çiğnemeden, gerçekçilik dâhil, hemen her sanat ekolü el ele tutuşmuş bu öykülerde. Öykünün özünü bozmadan, sınırlarını zorlayarak yenilemek, böyle bir şey olmalı.

Cilt cilt kitaplar yazılmışken kadınlık halleri üzerine, bu kısacık, muhteşem öyküler, hemen tümünü kucaklıyor. Özetliyor demiyorum; özette ayrıntı yoktur.

İkiyüzlülüklerimiz, duyarsızlıklarımız, kandırış ve kandırılışlarımız, kaçışlarımız, kimsesizliğimiz, karabasanlar, sisler içinde yapılan yolculuklar, cesurca kullanılan ironi ve hayretler içinde kalmışlığım.

Değişik çok ayrıksı bir soluğa gereksiminiz varsa, o zaman, okuyun bu kitabı!

Ben ikinci okumaya geçtim bile... ■

Hotel Amîda

■ SELAHATTİN ÇAM

Îsal Dilçak, di serê meha hezîranê de ji dibistanê hatibû gund. Diyarê gund û derodora gund tev bi nefel û kulîlkên reng bi reng hatibûn xemilandin. Di serî de, bihara gund wek bihuştê pê xweş bû. Lê paşê ku gundî tev ji gund derdiketin û diçûn kar û barê xwe yên havînê; ew bi tena serê xwe diman. Vê tenêtiyê wek mar û dûpişkan mejiyê wî dikotin. Mecbûr diman ku ji gund der bikeve û ji xwe re li karekî bigere. Lewra lêçûnên xwendina tipê zêde bûn. Pêdeviya wî bi pereyekî pir hebû. Di betlaneya havînê de, divê bixebitiya û dirav bi dest bixista. Bi vê armancê di vê siba zû de, ji gund derket û berê xwe da bajêr.

Xwe da ber dara maziya mezin a ku li serê riya bajêr bû. Hê bîna xwe nedabû; dît ku otobusa liciyan a kesk û sor, di serejêra Sîhacê re xuya kir. Dengê strana ku ji dengvedana wê bilind dibû, li Pehnavê, li Kaniya Spî, li Xiraban û Baniyapehnik belav dibû. Û tevahiya şêniyên Dêrûn, Kaniya Elan, Melevêrdî, Kaniya Biyê û Ormeşê kiribû bin bandora xwe û dilê wan disotin. Dilê Dilçak jî wek arê Newrozê şewitî û rondikên wî niqutin ser dêmên wî.

"Axx! Ax felek.
Felek mala te xira bibe.
Te çi anî serê min,
Te malik li min wêran kir.
Te ez bi çolan xistim.
Ji guran birçîtir, ji maran tazîtir,

Kirim, Di nav van hestên tevlîhev ên bi mij û dûman de, pihêt xwe avêt hundirê otobêzê. Otobus bi bayê bezê, deşta Amedê dabû ber xwe û diçû. Bajar ji dûr de di nav toz û dûmanê de dixuya. Dilçak ramiya di vê germa havînê de ev çi mij û dûman e, li ser bajêr. Ev dîmen di zivistanê de, li çiyayên bilind çêdibin. Lê dema nêzî bajêr bû têgihîşt ku germa havînê tevlî toz û tebaxê dibûn. Seranserê bajêr di nav mij û moranê de dihîşt. Bi vê dîmenê çû gundê xwe û xwe di nav tefledûman û teyrika çemê Embarê de dît. Gava ku di qiyama Seyrantepê re bi diyar ketin û gihîştin perê bajêr, mij û dûman qediya û cihê xwe da kelekela germa tebaxa ya Amedê.

Bi germa derve û kelecana hundirê xwe ve gihaşt ber deriyê hotelê. Serê xwe bilind kir û nivîsa li ser derî xwend. "Hotel Amîda" Dilpak navê Amîdayê bihîstibû. Mamosteyê wî yê dibistana seretayîyê ji wan re gotibû:" Bajarê me, keybanûyeke ku navê wê Amîda bûye ava kiriye. Ji Qerjdaxê kevirên reş bi ehaliyên bajêr kişandiye; mal, qonax, beden û birc çêkiriye. Çar derî li bedenê vekiriye; ketin û derketina bajêr bi destûra wê bûye. "Bavê wî jî her tim digot:" Em berê bi keran serê siban zû diçûn Amedê. Em li ber deriyê girtî diman; heta ku deriyê bedenê vedibûn. Êvaran jî delal bang didan. Ên ku ji derve ne bên hundir, ên ku dixwazin derkevin bila derkevin, derî tên girtin. Mamosteyê xwe jî bi bîr anî. Mamosteyê wan ê pola paşîn humanîst û demokrat bû. Her dem riya rast nîşanî wan dabû. Berî ku ew mamoste nehatibû, di nav zarokan de şer û pevçûn hebûn. Lihevxistin û tade hebûn. Mamosteyê wan her roj, şîret li wan dikir û digot: "Hûn hemû xwişk û birayên hev in. Ji hev hez bikin, hev biparêzên." Bi rastî wan jî guh didan wî û ji hev hez dikirin. Fikirî ku niha mamosteyê wan li ku derê ye? Xwestibû ku ew bidîtaya.

Bi dengê Zanayê gundiyê xwe ji xewn û xeyalên xwe yên pênc salan derket. Zanayê gundiyê wî:

"Tu bi xêr hatî. Dê û bavê te tu bi delalî mezin kirine. Tu yê karibî vî karî bikî? Divê tu ji şeşê sibê heta şeşê êvarê bixebitî. Karê otelê hinek zor û zehmet e." Dilçak bersiv da:

"Ez ê karibim, keko! Ez ji xebatê hez dikim. Êdî ez nikarim karê gund bikim. Heta ku karibim ez ê karê xwe baş bikim. Ez te nadim şermê, ji ber ku ev kar te ji min re dîtîye." Dilçak ji Zana re digot keko, lewra dema ku çûbû dibistana gund, roja ewil tenêtî û nizanibûna tirkî ew pir êşandibû. Zana di pola pêncan de bû. Û alîkariya wî kiribû. Jê re rêberî kiribû; xwedîtî lê kiribû û ew parastibû. Fikirîbû ku ji bo vî karî jî ê jê re bibe alîkar. Hêj wî û gundiyê xwe sohbeta xwe neqedandibûn, mirovê patron, di deriyê nivîsgeha ku ji camê hatibû çêkirin de bihêz ket hundir. Keya yekî dirêj, lewaz,çavên wî yên kesk di bin ewrê reş de, mîna çavîyên Çemê Embarê yên bi şev diçirisyan. Riyekî dirêj û gilover ê ku dişibiya derokeyê ber deriyê rezê Xalê Sîpan. Piştî ketina hundir, bi murûzeke tirş û bi hêrs:

"Katibê ku te qala wî dikir ev e"? Zana:

"Belê Kekê Keya." Keya:

"Çavê min nabire ku karibe vî karî bimeşîne." Dilçak di dilê xwe de fikirî ku ê vî mirovê yê pir zor bidê. Kahya kûr kûr ramiya û kar û peywira

Halepçe

—En az duyulan çığlık—

CEVAT BAYRAK ■

Ferat, Zozan, Helin, Şilan, Şivan
Ve daha altı bin can
Dağlara çıkmıştı savaşçılar
Geride kalan kadın, çocuk ve yaşlılar
Sekiz uçak alçaldı kara bulutların arasından
Soluksuz kaldı evler ve eşyalar
Havada yanık bir Halepçe ağıdı
Yerde elma kokulu sarin gazı
Bir yavrusu vardı kucağında Zozan'ın
Bir yavrusu vardı kuçağında Dilan'ın
Bir yavrusu vardı...
Faşizmin en sessiz tanığıydı onlar
İnsanlık takviminin en sesli çığlığı:
On altı mart bin dokuz yüz seksen sekiz

wî jê re rêz kir: Divê tu serê sibê saet di şeşan de dest bi kar bikî; heta êvarî şeşan. Mişteriyên ku tên otelê, tu cih şanî wan bidî û bidî ecibandin. Tu navê wan qeyd bikî û pere ji wan bigirî. Telefoneke ku bi birmeyekî biçûk kilîd kirîbû nîşanî wî da û got, Tenê telefonên ku tên bibersivîni; tu hewl nedî ku telefonê vekî. Guhê wî li Kahya bû. Lê berî wî li dîwarê ku kevala ku Amîdayê lê bû. Bejna wê di nav fistanê dirêj de wek xezala Çiyayê Şerevdînê, serê wê bi şara kesk û sor û zer pêçayîbû. Di bin biriyên devdasok de, her du çavên wê yên ku tirojkên agir didan derodor. Dilçak ji nav vê rindiyê bi dengê Kahya derket û li xwe varqilî.

"Ez ji kê re dibêjim! Te çav daye dîwêr û tu ketiyî ber rindiya Amûdayê. Guh bide min." Dilçak:

"Mîrzayê min guhê min li te ye."

"Guhê te li min e, lê aqilê te ne li min e. Tu ji niha de wiha bikî em ê nikaribin bi hev re derbas bikin." Dilçak, mîna xwarineke bi dil ku bi zor bixwe û dev li canê xwe bike, mecbûr ma wî guhdar bike. Êdî têgihîşt ku yê çi karî bike. Lê wiha jî fikirî ku yê zêde nikaribe bi vî Kehyayî re debar bike.

Kehya wek fermandarekî gotin û fermanên xwe jê re gotibû; li ser meqamê xwe bi pozbilindî rûniştibû.Wî jî bi ser deriyê pêkelokan ve li dîmenên Hewselê û Dîcleyê temaşe dikirin. Di nav deri de çavê wî bi jinika cilşo ket. Bi bejna xwe ya kurt, bi çavên di bin qeysan de û bi mijangên gur mîna du çirayên tefandî, bi eniya xwe ya bi çirç ên mîna xetên zerzewatên Binê Beşt, bi destê xwe yê biçûk ku riyê xwe nixaftibû xwe gihand ber nivîstgehê. Bi dengekî westiyayî û lewaz: " Rojbaş." Di pey vê silavê de Kehya bi qîreqîr berê xwe dayê:

"Tu çima dereng mayî? Ev çi karê te ye? Te ji xwe re kiriye adet; careke din jî wiha nebe haa!" Jinika reben û belengaz dengê xwe nekir. Di çavên wê de ewr giran bû û di ser dêmên wê de hatin xwarê. Bi dengekî nizm û dilşikestî:

"Kekê Elaf, xwe aciz neke,êdî ez ê zû bêm. Keçika min nexweş bû; heta sibê ez li ber bûm. Ji ber nexweşiya wê ez dereng mam."

"Tu tu bi çi ruyî bersiva min didî, hus be!" Jinika dilşikandî stuyê xwe xwar kir, bi çavên şil û sor ber bi karê xwe ve çû. Bejna wê çiqasî kurt bû; bedena wê çiqasî lewaz û bêhêz bû; karê wê jî ew qas zêde, zor û zehmet bû. Di serî de zemîn paqij kir. Bi qama xwe ya biçûk wek çûkeke xwe kir pacê û bi destê xwe yê nazik, cam û çarçove paqij dikirin.Dema ku xwe bi perwazê pencerê ve dişidand; dil û hinava Dilçak ji kelecanê dikir ku di devê wî re derkeve. Li bendê bû ku nigê bişeqite û bikeve xwarê. Û difikirî û xwe bi xwe digot: "Çi gunehê vê rebenê heye. Ê ji pacê bikeve û perçe perçe bibe. Perçeyê wê yê herî mezin ê guhêwê be." Lê ew neket xwarê û karê xwe bi serkeftî qedand. Qedandina kar aramî û kêfxweşi dabûnê. Bi lez çû ser ban û nivînên ku dabûn hev raxist. Ciyê êvarê ji mişteriyan re amade kir. Piştî ku karê xwe qedand, xwest ji ser ban li bajêr temaşe bike. Ji vir de li Xançepekê, Derê Mêrdînê, Derê Çiyê, Bedenên Amedê wek hêka di kefa dest de dixuyan. Xangula daraşikandî bi kêfa dilê xwe, li bajarê xwe û li

hêvîyên sedsalî...

■ **HALİL ALP**

Dilê wîyê xeyîdandî got
“Bi gulekî u du gul a bahar nayê! “
u piştre got;
“Lê li du her zivistanê bahar tê!”

Piştre ji paşila xwe hesret derxist
u li ser sifra xerîbîyê danî...

Keder, yeko yeko bi rêzkir,
li ser laçikên dayîkê şîngirtî...

u hevîyên xwe ê sedsalî veşart
di dilê zarokên çavreş u cîgerpolada

heskirin a di dilê xwede di serde valakir...
u hesîrên çavên wî rijîyan ser pejgîrekî
bî xemla welat hatîbu neqişandin...

hevîyên xwe piştkir u dîsa ket rê,
ber bi baharên zaroktîya xwe a
bîhna gulsosina jê dihat

(Cotmeh - 2020)

ülke nakışlı bir mendile düştü gözyaşları...

“Bir gül ile bahar gelmez” dedi
küskün yüreği...
ve ardından
“her kışın sonu bahardır” diye ekledi...

sonra zulasındaki hasreti serdi
gurbet sofrasına;
kederleri tane tane dizdi,
ağıt yakan Anaların beyaz leçeğine...

sonra asırlık umutlarını sakladı,
Kara gözlü çocukların mangal yüreklerinde...
yüreğindeki tüm sevgiyi boca etti üzerine
ve ülke nakışlı bir mendile düştü gözyaşları...

umutlarını sırtlayıp tekrar yola koyuldu,
çocukluğunun lale kokan baharlarına doğru...

(Ekim - 2020)

Dîcleyê dinêriya. Û fikirî ku Dîcle bi hezar salan wiha nazenin diherike, ber bi warê Mem û Zînê ve. Bi dengê Kehyayê Dawûdî yê bê aheng ji nav bihuşta bajarê xwe derket. Bi qîrîn û qajîn:

“Tu dibê qey min keybanû aniye; ne bo kar û xizmetê, ji bo seyranê hatiye diyarê ban.Û li kuçeyên Amedê temaşe bike.De rabe zû! Ku min hêj belayekî bi ser te de neaniye.” Xangul rabû, bi çavê xwe yê şil û stû xwarî:

“De xwe neqehirîne kekê kehya. Min karê xwe qedand; min xwes hinek bêhna xwe berdim; qiyamet rabû, çi bû?” Kehya hêrs bû û bi qêrîn:

“Tu hatî vir ku xebatê bikî; ne kêf û seyranê. Yan tu yê bixebitî yan jî bidî rê û herî.” Di çavên wê de ewr giran bû û mîna barana nîsanê bi ser dêmên wê de hatin xwarê. Bi dilê xwe yê şikandî xwe gihand karê xwe yê odeyan. Çarşev raxistin; balîf û nezbalîf rast kirin. Zemîn paqij kir. Daşir û destşok şûştin. Êdî karê xwe ye îro qedandibû. Dilçak jê re got:

“Xaltiya Xangul, karê te bi dawî bû. Tu pir westiyayî . Here malê hinek bîna xwe berde.”

“Na! Berxê xaltîka xwe, karê min ê herî zor hê mahîye. Ez ê niha herim mala tixtorekî, karê paqijiyê.Qey karê min tenê vir e.”

“Xaltîka delal! Tu çima wiha zêde dixebitî?”

“Ez nexebitim, çi xweliyê li serê xwe bikim; zarok biçûk in, dixwînin. Mêr nexweşê nav ciyan e. Ji hemûyan re, pere divê. Komî kulfet li destê min mêze dike. Herçî mêr bû, tu xêra wî ji me re tune bûn. Di xortaniya xwe de li dû kêf û zewqê bû. Ne serî bi malê dikir û li zarokan xwedîtî dikir. Min xizmeta karmend û dewlemendan dikir û zarok xwedî dikirin. Bû sê sal e jî bayê felçê lê xistiye û ketiya nav ciyan” Vê diyalogê dilê Dilçak, mîna nanê ku bavêjî ser sêla sor şewitand. Bi xemgînî got: “Dayê! Xwedê alîkarê te be. Dawiya tengasiyê firehî ye. Li pey her qîyemeke serberjêrekî heye. Ên rojên zor û zehmet derbas bibin.” Dayika bi derd û kul a bargiran, hêj êş û janên xwe bi Dilçak re parve nekiribû, dîsa birebir û qêrîna Kehya bilind bû:

“We kar û bar hiştiye û ketine nav sohbetê. Vir ne cihê galegalê û gotinên tewş e.An kar û xebat, an jî bidin rê herin mala xwe.” Her du jî bi dilşikandî rabûn; Xangulê bi stûxwari:

“Karê min qediyabû, min xwst bi kurê xwe re hinek derdê xwe parve bikin. Ma qiyamet rabû! Çi ye?”

“Min ji te re negot bersiva min nede? Vir ne cihê galegalên eletewş e. Karê te qediyaye bide rê û zû here. Bihêle bila Katib karê xwe bike.” Bi van peyv û gotinên tûj ên wek şûrê Ris-

Îlon Jî, Lêda Çû

■ MED REŞİYAN

Hê ku bi ser şevan de
Xem nebarîye,
Di sehera sibê de
Derkeve were ey yar,
Îlon jî, lêda çû ji van deran
Ne êş û ne mirin,
Ne êxsîrî û jî îşkence
Dê rabe bigre bi destê min
Gûlale vebûne li Sîpan
Wa bizane ku zarûk bi biharê
Ji xew rabûne.
Wa bizane ku bi aştî û dostanîyê
Heşîn bune hêvî
Hisretek, evînek ku
xwe bi baranên Nîsanê ve girtine
mina azadîyê,wekî welatê min..
Her wekî hetava ku radimûse
porê bayên honik
Wisa were ey yar
Tu ew dengê serhildêr a Munzurê
Û di nêrînên minên sermaxwar de
Ew kesera bêdeng î.
Wa bizane ku ewir vekişîyane
Û aso ji nûvê li benda evina nin,
Bêhna kêkûkê tê li dawîya
berbangên payîzên şil
Dêhadê rabe ji xew
Hê ku sitûxwar nemane pel
Di şaxê daregûlê de,
Di bêdengîya rûbarek zelal de
Wek kenek heşîn ku ber bi dilê min
ve di meşe
Mîna xeyala ku ber bi asîman ve, vedikşe
Piştî baraneke havînê
Derkeve were ey yar.

Eylül de Göçüp Gitti

Akşamlar hüzne bürünmeden
Bir kuşluk vakti çık gel sevgili
Hadi uyan bak yarasına yandığım mevsim değişti,
Sular duruldu,
Eylül de göçüp gitti buralardan
Ne acı ne ölüm,
Ne tutsaklık ne işkence
Hadi kalk tut ellerimden
Gelincikler açtı Süphan'da
Say ki bahara uyandı çocuklar,
Say ki barış ve dostluğa yeşerdi umutlar
Nisan yağmurlarına tutunan
bir özlem bir sevda
Özgürlük gibi, ülkem gibi,
Ilık rüzgarların saçlarından öpen güneş gibi
Gel sevgili
Sen Munzur' un asi sesi
Bakışlarımda üşüyen sessiz efkâr
Say ki bulutlar çekilmiş
Yeniden sevdaya durmuş ufuklar
Kekik kokuyor ıslak sonbaharların
ardında şafaklar
Hadi uyan
Boynu bükük kalmadan gül dalında yapraklar
Berrak bir nehir sessizliğinde
Gönlüme akan mavi bir gülüş gibi,
Gökyüzünü aralayan düş gibi
Bir yaz yağmuru sonrası

Çık gel sevgili.

30.03.2020

Helbest Med Reşiyan
Werger Latif Epözdemir

---

temê zal, dilê wan xirab bû. Zikê wan bi halê wan şewitî. Histirên jinika belengaz wek barana nîsanê bi ser dêmên wê de hatin xwarê. Hûr û mûrê xwe yê paqijkirinê kir tûrikê xwe û berê xwe da karê xwe. Xatir ji Dilçak xwest û got: "Kurê min! Bo min qet xeman nexwe. Jiyaneke din ji min re tune. Lê tu li xwe miqatebe; bibe doktor ku tu karibî, ji bêkesan re bibî alîkar."

Xangulê Dilçak di nav derd û kulan de hişt û çû. Bi çavên xwe yên ku ji giriyê sor bûbûn, wek asoya çiyayê Hezanê ya piştî roj çûbû ava, ji para lê nêrî. Û dilê wî mîna melhefa ku bavêjî ser dirikê û kaş bikî peritî. Ramiya û gotina MARCEL PROUST bi bîr anî: "Jiyan me bi bêînsafî dieciqîne û bêsekn rihê me diêşîne." Bi xemgînî bi pilepil got: "Jinên dewlemend ên ku bi kêfa dilê xwe digerin, dixwin û vedixwin jî jin in; ên wek wê rebenê jî jin in." Di nav van hestên tevlîhev de, çavên wî zîq li Hewselê û Dîcleyê dinêriya...

Amed-Mersîn, 20 Nîsan 2016 ■

■ GÜLBİN SODAN

1 Mart Önce herifçioğlunun borçlarını ödedim. Geri dönüşü olmayacağını bilerek. Sonra evine ipotek koydurdum. Evi ben satın alacağım. Bahçeli, güzel bir ev. Bayat ekmekle besleyip, sırtında sopa kırdığı köpek, taşla kovaladığı kargalar benim olacak. Yoz herifin teki! Bahçeyi de, köpeği de yozlaştırdı. Yozlaşma insanın içindedir; pusuda bekler! Hem yaşamak nedir ki? Yaşamak yozlaşmaktır. Önce haklı olarak karşı çıktıklarını kabullenmeye başlarsın. Sonra onlara alışmaya. Sonra da savunmaya geçersin. Ve çürümüş ömrünü biraz daha uzatmak için, yaltaklanıp durursun.

On gün sonra mahkeme var.

20 Mart Herifçioğlu kendini astı, iyi mi?! Bahçedeki ceviz ağacına! Vicdan mı yapayım şimdi ha?! Doğada vicdan var mı? Öbür dünyada da rahat durmaz o! Yine borç ister!

26 Mart Eve yerleştim. Köpeği saldım gitti! Kargalarla baş başa kaldık. Onları izleyip duruyorum. Büyüleyici yaratıklar!

6 Nisan Lider karga idolüm benim! İsmini Reis koydum. İşi gücü bıraktım, onu gözlüyorum. Ne muhteşem kavrayış gücü! Ne akıl almaz açgözlülük! Ne olağanüstü ekip denetimi! Ben, insanlıkmış, barışmış, paylaşımmış derken o götürüyor işi! Yesinler bilgiçliğimi!

12 Nisan Okumayı falan bıraktım. Hepsi boş! Toplumda ne olmuş ne bitmiş umurum değil! Yalnızca onu gözlüyor, en küçük davranışını kayda alıyorum. Dileğim daha yakın olabilmek. Ve daha kurnaz, saldırgan, hırsız, acımasız, nankör.

14 Nisan Yeni bir tür doğuyor; Karga – İnsan. Zihinleri, becerileri, değerleri birbiriyle uyumlu. Acımaymış, özveriymiş, cartmış curtmuş! Tek bir gerçek var; ele geçir ve yönet! Reis beni yetiştiriyor. Çömeziyim onun!

16 Nisan Bahçeye serptiklerimi, verandaya yakın bırakmıştım. Şimdi yemek masamı verandaya kurdum. Yavaş yavaş yaklaştırıyorum sandalyemi masaya. Reis ve ben, birlikte kahvaltı edeceğiz. Öğle ve akşam yemeklerini de buna katmayı düşünüyorum. Sürüsünü istemem.

24 Nisan Aynı tabaktan yiyoruz şimdi. Benden çok şiş kebap götürüyor. Pişmesini beklemeden mangaldan kapıp kaçması yok mu, ona sinir oluyorum işte. Bir de çaldıklarını eşine götürmesi; bencilliğine hiç yakışmıyor. Bana bir solucan bile getirmedi. Ona da eyvallah!

28 Nisan Omzuma kondu. Enfes bir gaklamayla. Sanırım aşkını şakıdı. Çirkin sesli süper kuşum, sesin bana Ay Işığı Sonatı!

22 Mayıs İki hafta oldu sol gözümü çıkaralı. Ayrıntılı yazamam. Kendimi aşağılanmış duyumsuyorum. Şu kadarını söyleyebilirim; öpmeye kalktığımda oldu.

Korsan bandı yakıştı.

31 Mayıs Peynirlere köftelere devam. Bir şey olmamış gibi davranıyorum. Verandada masayı donattım. Mutfak penceresinin ardında pusuya yatacak, indireceğim onu pompalıyla. Görsünler reisin kim olduğunu!

3 Haziran Bahçedeki ceviz ağacına astım boynundan. Sürüsü dallarda. Bir çağrı gaklaması, hemen indiler yanıma! Yeni tür doğdu artık! Yaratıcı benim! Sizi modası geçmiş ahmaklar sizi! İşiniz bitti!

6 Haziran Gazete haberi: R.E. isimli şahıs evinin bahçesinde ölü bulundu. Cesedin çevresinde dönen karga sürüsü soruşturuluyor... ■

Korkuluk

■ BİRCAN MİRZA

Ben her akşamüzeri
Âşık olurum
Gökyüzüne sarılır uyurum

Aşk için kuğuya dönüşür insan
Kuş bakışı ne güzeldir yeryüzü
Kaybolur izleri sokakların
Anlamını yitirir hikayelerin yorgun bakışları
Güz talazında salınan korkuluklar gibi

Büyük değerlerle yüklenmiş prematüre umutlara sarılıp
Ölmeyi yeğlememektir hayat
Ve sonra gene
Tam umutlar bitti derken
Patlayan bir tomurcuğun sesiyle uyanmaktır, her yeni güne

Gözaltına alınmış aşklar için ağlayan bulutların
Uzayan gölgelerinde saklı
Ellerinde pankart, bir kalabalık dolanır içimde
Aşk için kuğuya dönüşür insan
O benim yüreğimi taşır
Ve ben her akşam üzeri
Aşık olurum

“Enklave” Filmiyle İlgili Birkaç Söz

■ **AKMAN GEDİK**

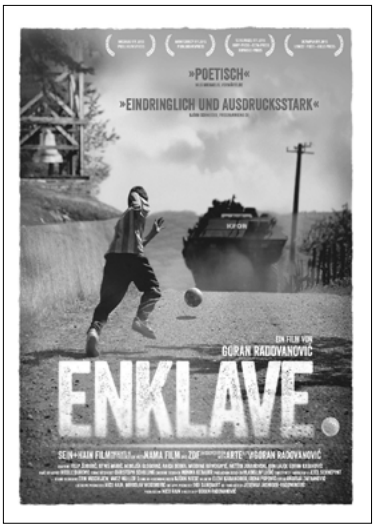

Senaryo, yapım, yönetim: Goran Radanoviç.

19 Temmuz 2018’de, Arte’de bu filmi izledim.

Savaşın üzerinden beş yıl geçmiş. Bir küçük köyde kalmış bir Sırp aile… On yaşındaki Nenad, alkolik bir baba (Voja) ve ölüm döşeğinde bir dede (Militün)... Çocuk Nenad’ın hiç arkadaşı yok, ne konuşabileceği ne de oynayabileceği... Arada bir dedesiyle domino oynuyor ve kazanıyor. Dede, Nenad onu yenince Nenad’a küp şeker veriyor. Nenad, her gün Birleşmiş Milletler panzeriyle okula götürülmektedir. Okulun tek öğrencisidir. Okumayı çok sevmektedir.

Filmde bir başka karakter de Bashkim. Arnavut bir oğlan çocuk. On üç yaşlarında, babasını Sırplar öldürmüş, Sırplara kin duyuyor. Çobanlık yapıyor. Bashkim’in yanında iki Arnavut çocuk daha var. Birinin kolu kırık. Bashkim olmayınca Sırp çocuklar Nenad’a yaklaşıyorlar ve onunla oynamak istediklerini söylüyorlar. Ona: *“Bir gün bizi de panzere al!”* diyorlar. Nenad: *“Ama siz Arnavut’sunuz, nasıl olur?”* diye yanıtlıyor onları. Çocuklar: *“Sen de bizim Sırp olduğumuzu söylersin, sorun olmaz. Sonrasında beraber dereye gider, yüzeriz.”* diyorlar. Nenad, kabul ediyor. Birlikte panzere binip okula gidiyorlar. Dönüşte, panzerden inip dereye gidiyorlar. Taş ve çimlerle ufak bir gölet yapıyorlar, suya girip yüzüyorlar. Arnavut çocuklar tecrübeli, elbiselerini gölete yere yakın bir yere koyuyorlar. Nenad, köprünün başında soyunuyor; ayakkabılarının yanına koyuyor elbiselerini. Rüzgâr, Nenad’ın elbisesini suya düşürüyor ve elbise suda sürükleniyor. Nenad’ın bundan haberi yok. Yüzüyorlar, çıktıklarında Bashkim’i görüyorlar. Arnavut çocuklar korkularından kaçıyorlar. Bashkim, Arnavut çocukların grup lideri gibi... Nenad geliyor, elbisesini bulamıyor; ayakkabısını giyiyor ve eve gidiyor. Babası Nenad’ı elbisesini kaybettiği için kamçılıyor.

Bir gün okulun yazı tahtasında öğretmeninin tebeşirle Nenad için yazdığı yazıyı okur: *“Belgrad’da iş buldum, oraya taşınıyorum Nenad. Öğretmenin Branka.”* Nenad çok üzülür. Bir umudu daha yok olmuştur. Çaresiz eve geri döner. Babasına durumu anlatır. Baba oralı değildir zaten. Çok da önemli bulmaz anlatılanları. Nenad’a, çabuk gidip Rahip Draza’yı çağırmasını, babasının -yani Nenad’ın dedesinin- son nefesini vermek üzere olduğunu söyler. Nenad, babasının pantolonunu giyer ama içinde kaybolur. Baba Voja, kendi kayışını verir Nenad’a. Paçalarını yukarı doğru katla, der. Nenad yola düşer. Kilisenin oraya vardığında —dört direkten yapılmış, ortasına çan asılmış bir yapı— Bashkim ve öteki iki Arnavut çocuğun orada olduğunu görür. Nenad, bakışlarını yere indirir. Bashkim’in elinde silah… Nenad’a doğru doğrultur silahı. Öteki çocuklar her ne kadar o bizim arkadaşımız dese de Bashkim*: “O bir Sırp. Sırplar benim babamı öldürdü!”* der. Nenad: *”Ama ben kimseyi öldürmedim.”* der. Bir süre sonra öteki çocukların önerisiyle bir oyuna başlarlar. Körebeyi andıran bir oyundur bu. Sıra Nenad’da. Nenad “çan”ın altına girer, gözlerini kapatır. Saymaya başlar. Derken nereden geldiği belli olmayan bir kurşun Bashkim’in bacağına saplanır, Bashkim yere düşer. Öteki kurşun “çan”ın ipini koparır; “çan”, Nenad’ın üstüne düşer. Öteki iki çocuk kaçarlar. Rahip, Milütin’in (dede) öldüğü haberini almıştır. Yoldadır. Kilisenin oraya vardığında inleme sesi duyar. Bashkim’in yaralı olduğunu görür; onu kucağına alır, dedesinin evine götürür, Bashkim’i ona teslim eder. Birbirlerine utangaç gözlerle bakan iki eski komşu… Bashkim’in dedesinin evinde de düğün hazırlıkları vardır. Evin önünde eğlence, zevkten patlayan silahlar... Rahip, Milütin’in evine varır. İşlemlere başlar. Bu arada Nenad’ın Belgrad’a yerleşmiş bir halası vardır. Babasının ölümünü öğrenmiş, çeşitli zorluklardan sonra baba evine ulaşmıştır. Kardeşi Voja ile göz göze gelirler. Voja bakışlarını yere indirir. Kadın başlar ağlamaya. Nenad’a seslenirler... Nenad, hiçbir yerde yoktur. Bir iki gün sonra Bashkim az çok iyileşmiştir. Vicdanına yenik düşer. Koltuğunda, koltuk değnekleriyle düşer yola. Aklı Nenad’da. Kilise’nin oraya vardığında seslenir. Nenad, “çan”ın altından parmaklarını biraz çıkarır. Bashkim, sevinir Nenad’ın yaşadığına.

Kısacası çocukların gözünden bir yaşam anlatılmakta bu filmde. Mutlaka izleyin, derim.

Hep sevgi ile...■

Enklave: *Bir devletin sınırları içinde çevrili olan başka bir devlete ait yerleşim yeri...*

SİNEMA NOTLARI

Korona daha şimdiden bir dizi, özellikle küçük sinemanın iflası, kapanması anlamına geliyor. Fakat yalnızca küçükler değil, kimi büyük sinema zincirleri de iflaslarını ilan etmeye hazırlanıyor.

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Aslında "Netflix" notları demek daha doğru olabilir bu seferki notlara. Çoğu çünkü sinemada değil, Netflix film izleme sitesi üzerinden evde görülen filmler üzerine!

Sinemalar çok kısa süreler dışında, Korona nedeniyle kapalı marttan beri! Sinemaların açık olduğu dönemlerde de büyük film şirketleri, sinemalarda kısıtlı koltuk sayısı nedeniyle sezon için hazırlanmış ve büyük para getireceği hesaplanan yüksek bütçeli filmlerini sürmediler piyasaya. Bir tek TENET sinemada gösterime sokuldu. O da ABD piyasasında gösterime girdikten bu yana 59 milyon dolar gişe yaptı. Karşılaştırma için: Nolan'ın en başarılı filmi olan "Batman-Dark Knight Rises"in 2012'de piyasaya çıktığının birinci haftasında yalnızca ABD'deki gişe geliri 250 milyon doların üzerinde idi.

Aslında yayın platformları üzerinden evde film izleme imkânı çıktığından bu yana bunun; filmin değil ama sinemanın sonunu getirip getirmeyeceği tartışılıyor.

Bu tartışma önce video kasetin evlere girmesi ile başladı. Bunun sinemanın sonu olacağı söylendi, Fakat sinema ölmedi.

Sonra videodan daha kaliteli CD dönemi, ardından blue ray dönemi başladı. CD önemli ölçüde geriletti video kaseti. Videoteklerin raflarında VHS videonun yerini CD'ler aldı.

Fakat bütün bu gelişmeler, kötümserlerin iddiasının tersine, öldürmedi sinemayı. Evet, bir videotekten aldığınız filmi sinemadan daha ucuz seyredebiliyordunuz ama yine de videoteke gidip filmi seçmek alıp eve getirmek, sonra geri götürmek zorundaydınız.

Yayın platformları üzerinden film yayını devreye girdiğinde bu dertten de kurtulundu. HBO-Max, Amazon Prime, Disney + Magenta, Sky Ticket, Blu TV, D Max, Netflix, Joyn gibi büyük yayın platformlarında artık bir kez abone olduktan sonra istediğiniz filmi bir tıkla evinizde seyredebilir hâle geldiniz. Hatta YouTube üzerinden eski, B filmleri bedava seyretme imkânı çıktı.

Bu tabii ki sinema seyircisini azaltacak bir rol oynayan bir gelişme idi. Kötümserler artık gerçekten sinemanın sonu geldi demeye başladılar. Bu gelişmenin ilk kurbanı videotekler oldu. Fakat Korona dünyayı avucunun içine alıp, insanları eve kilitleyene kadar sinema seyircisinin sayısında önemli bir düşüş yaşanmadı.

Sinema filmi yapımcısı büyük şirketler, sinema sahibi lobileri ile birlikte buna geçici bir çözüm bulmuşlardı. Bulunan çözüm şuydu:

Sinema için yapılan filmler, tabii öncelikle blockbusterler önce sinemalarda gösterime giriyor, ancak

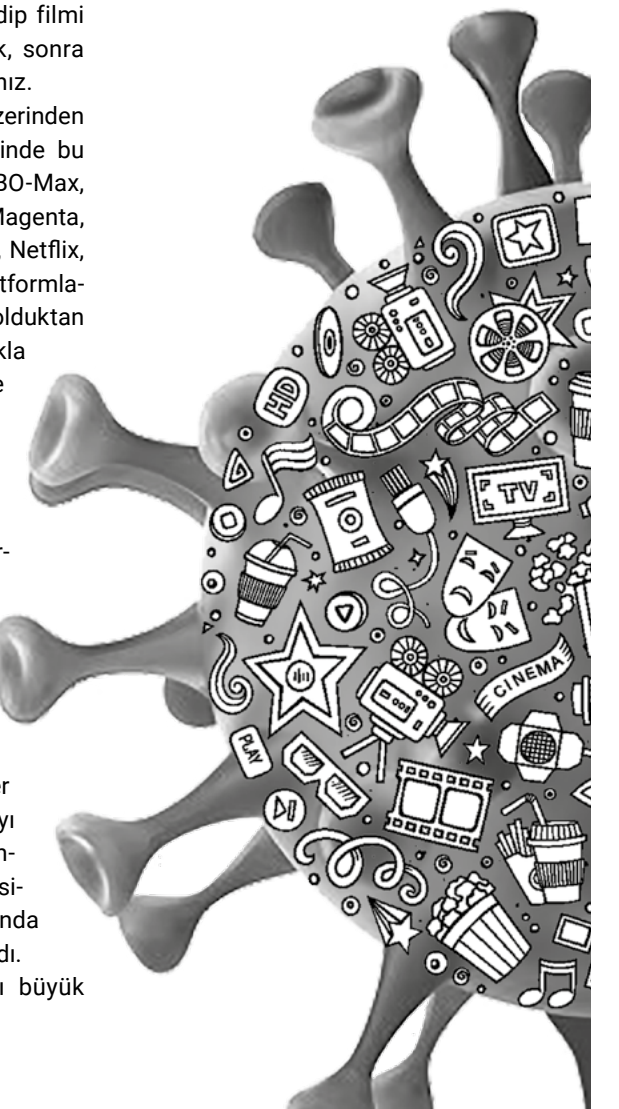

belli bir süre sonra (blockbusterlerde üç yıla kadar uzuyordu bu süre) yayın platformları üzerinden abonelere sunulabiliyordu. Yayın platformları bir süre sonra kendileri film üretmeye başladılar. Büyük festivaller bu filmler önceden sinemalarda gösterime girmediği sürece bunları yarışmaya sokmadılar. Venedik Film Festivali'nde "Roma" ile ilk kez bu kuralın etrafından dönüldü. Film Venedik Film Festivali'nden bir hafta önce, seçilmiş bazı program sinemalarında bir haftalığına gösterime girdi. Bu aslında internet yayın platformlarının film piyasasına hâkim olan büyük yapım şirketleri ile rekabette, en büyük üreticiler arasına girdiğini gösteren bir gelişmeydi. Sinema salonu sahipleri lobisinin yenilgisi idi bu.

Korona daha şimdiden bir dizi, özellikle küçük sinemanın iflası, kapanması anlamına geliyor. Fakat yalnızca küçükler değil, kimi büyük sinema zincirleri de iflaslarını ilan etmeye hazırlanıyor. ABD'nin en büyük sinema zincirlerinden biri olan Universal'e bağlı Cine World (ABD ve İngiltere'de toplam 790 sinemada toplam 9500 sinema salonu) ağustos ayında bütün sinemalarını 2021 başına kadar kapattığını, eğer devlet desteği gelmezse 2021 başında iflas ilan edeceğini açıkladı.

Sinema salonlarının kapandığı ortamda sinema filmi izlemenin tek yolu olarak yayın platformları kaldı.

Buna büyük sinema filmi üreticilerinden ilk tepki Warner Bros'tan geldi: Warner Bros Yönetim Kurulu Başkanı Ann Sarnof Aralık 2020 başında, 2021'de piyasaya süreceği tüm filmleri sinemalarla aynı anda kendi yayın platformu olan HBO Max'ta gösterime sunacağını açıkladı.

Aslında bu yöndeki gelişmenin ilk işareti eylül ayında verilmişti: Disney büyük bir reklam kampanyası ile 2020 kış sezonunda gösterime gireceğini ilan ettiği "Mulan"ı, sinemaların kapalı olduğu ortamda, kendi yayın platformu Disney+'da, abone fiyatlarına zam yaparak gösterime soktu. "Mulan"ın gösterime girdiği ilk hafta sonu Disney+ abone sayısında %68 artış yaşandı! Sinemayı öldürecek mi bu gelişme? Aslında bu soruya cevap vermek için Korona'nın etkilerinin geçmesini beklemek gerek. Sinema salonlarının kapalı olduğu bir ortamda bu sorunun cevabı verilemez.

Korona günlerinde sinema keyfi

Sinemaların kısa süre, koltuk sayısı kısıtlı, "Maske-Mesafe-Temizlik" kurallarına bağlı olarak açık olduğu dönemde iki filmi sinemada izleme imkânı buldum.

TENET

(ABD/İngiltere 2020) 150 dak.
Senaryo/Yönetmen:
Christopher Nolan
Görüntü Yönetmeni:
Hoyte van Hoytema
Kurgu: Jennifer Lame
Oyuncular/Rolleri:
John David Washington: Protagonist (Başkahraman), Robert Pattinson: Neil, Kenneth Branagh: Andrei Sator, Elizabeth Debicki: KatDimple, Kapadia: PriyaAaron, Taylor-Johnson: Ives, Clémence Poésy: Laura, Fiona Dourif: Wheeler, Andrew Howard: Stephen, Wes Chatham: Sammy, Himesh Patel: Mahir, Martin Donovan: Victor vd.

Koronalı sezonda gösterime giren ilk büyük bütçeli film TENET. Yapımcı firmanın filmi Korona nedeniyle yarısından çoğu boş bırakılmak zorunda olan sa-

lonlarda gösterilme durumu olmasına rağmen piyasaya sürüp sürmeyeceği çok konuşuldu. TENET bu ortamda sinemanın koronaya direnişinin simgesi olarak girdi gösterime âdeta. Büyük bütçeli bir film koronaya rağmen sinemaseverleri kitleler hâlinde sinemaya taşıyacaktı! İddia buydu. Korku, –belki içinde bulunduğumuz durumda sağduyu da denebilir– bu somutta sinemayı yendi sonuçta. Benim gittiğim seansta, zaten yarısı boş olması gereken sinemada, koltukların doluluk oranı %15 civarında idi. TENET yapım masraflarının çok altında bir gelirle kapattı korona dönemi gösterimlerini. Uzun vadede önümüzdeki dönemde sinemalar –"inşallah, maşallah, fesupanallah" yeniden normal işleyişe döndüğünde– ve yayın platformları gösterim gelirleri ile film kendini finanse etse bile, geçmiş dönemlerin Nolan filmlerinin eriştiği rakamlara ulaşması mümkün görünmüyor. Ticari açıdan "başarısız" bir Nolan filmi TENET bu anlamda.

Koronalı dönemin bu filme yüklediği özel anlam dışında ele alındığında TENET tipik bir NOLAN filmi: Kronolojik olmayan, zaman düzlemleri bilinçli olarak birbirine karıştırılan, ana öykü ve yan öykülerin kimi zaman iç içe, kimi zaman bölünerek anlatıldığı bir sinema dili. Seyirciye bütünü kendi birleştirmesi için sunulan yapboz parçacıkları biçiminde sunulan bir öykü. NOLAN filmleri seyirciyi "çalışmaya" çağıran filmler. Üzerine görüldükten sonra tartışmayı gerektiren, yoruma açık filmler.

Tabii yalnızca filmde anlatılan yüzeydeki ana öyküyü, görsel şölen olarak da seyredip çıkabilirsiniz.

TENET'in Türkçe karşılığı ilke. İngilizce TENET sözcüğü bir palindrom. Soldan sağa da, sağdan sola da okunsa değişmiyor. Tenet, filmin adı anılmayan, daha doğrusu adı yaptığı işle anılan CIA ajanı "başkahraman"ının (Protagonist) dünyayı kurtarma operasyonunun adı. Bir süper kahraman tarafından dünyanın mahvolmaktan kurtarılması sinema filmlerinin hep yinelenen konularından biri. Sağdan da soldan da başlayarak okusanız değişmiyor!

Nolan TENET'e James Bond filmleri formatında başlıyor. Burada filmin girişindeki kısa öyküde protagonisti, ona yardım eden bir başka CIA ajanı ile birlikte Kiev operasında bir klasik müzik kon-

Christopher Nolan oyuncu John David Washington ile TENET'in çekiminde.

seri sırasında, Rus gangsterlerle –yakında Çinlilere dönüşürse gangsterler kimse şaşırmasın– çatışırken görüyoruz. İki taraf da plütonyum yüklü bir objeyi ele geçirmeye çalışmaktadır. Rus gangsterler (Kötüler!) aslında bu yüksek kültür mabedini bombalarla donatmıştır ve amaçlarına vardıktan sonra içindeki insanlarla birlikte havaya uçuracaktır. CIA ajanları (İyiler) için operadaki insanların kurtarılması görevin önün geçer. Onlar operanın havaya uçurulmasını engeller. Burada onlara elinde kırmızı bir şerit olan tanımadığımız bir kişi yardımcı olur. Bu kişinin hareketleri tuhaf bir şekilde geriye doğrudur. Operayı kurtaran kahramanlarımız Ruslara esir düşer, işkence görür, başkahraman bu gibi hâllerde yapması gereken şeyi yapar. Üzerindeki intihar hapını yutar. Ölür!

Esas film bundan sonra başlar.

Sonra onu denizin ortasında bir gemide kendine gelirken görürüz. Aslında yuttuğu hap onu öldürmeyen, yapay komaya sokan bir haptır. "İnsan yalnızca iki kez yaşar" adlı James Bond filminde olduğu gibi, Protagonist resmen ölmüş ilan edilir. Artık yaşayanların arasında olmayan kahramanımıza "TENET" isimli misyonu açıklanır: Dünyayı kurtarmak.

Bu kez tehdit gelecekten gelmektedir. Bunun nasılını gizli bir üste, Fizikçi Laura açıklar Protagonist'e:

Geleceğe ait olduğu tespit edilen bir dizi obje bulunmuştur. Bu objeler sayesinde zamanda hareketin geriye doğru işlemesi yaşanmaktadır. Örneğin gelecekten gelen bir tabanca ile geçmişte bu tabancadan çıkmış bir kurşunu geriye doğru hareket ettirmek mümkündür. Yani zaman içinde yalnızca ileriye doğru değil, aynı zamanda geriye doğru hareket de mümkündür, geçmişe dönmek mümkündür. (Bilim-kurgunun en temel konularından biri: Zamanda seyahat) Bunun mümkün olduğu yerde tabii anın ve geçmişin bilgisi temelinde, anın, geçmişin değiştirilmesi mümkündür. Bunu gerçekleştiren bu bilgi ve bunu uygulayacak araçlara sahip olan bir güç dünyaya egemen olur. Bütün gelişmeleri belirleyebilir. Geçmişi-şimdiyi değiştirip geleceği istediği gibi kurgulayabilir...

(... mi acaba? Burada "Geçmişe döndüğümde dedemi öldürsem ne olur?" paradoksu çıkıyor ortaya. Dedemi öldürmek, aynı zamanda babamı veya annemi öldürmek, benim kendi varlığımı da imkânsız kılmak anlamına geliyor aynı zamanda. Nolan TENET'te bir alıntı ile bu paradoksa da atıfta bulunuyor.)

TENET gelecekten gelen objelerin izini sürerek, objelerin kaynağına varma ve bu kaynağı ortadan kaldırma operasyonunun adıdır.

Filmin bundan sonraki karışık gelişmesi içinde, ajanımız, (James Bond filmlerinde olduğu gibi, "kötü" evli genç güzel kadının yardımıyla!) kötülüğün kaynağını bulur: Bu mutsuz ve ölümcül hasta bir Rus oligarkı, milyarder Andrei Sator'dur. Aslında bugünkü dünyada yaşayacağı günler sayılıdır. Öyleyse batsın bu dünya! Kendisi ile birlikte dünyayı batırmayı planlamaktadır. Seçtiği yol dünyayı bir atom savaşına sürüklemektir. Neyse ki "protagonist"imiz vardır! Ona yardım eden iyiler vardır. Dünya bir kez daha kurtulur! Bir dahaki filme kadar.

Öykü kabaca anlatılınca aslında böyle. Fakat öyle karmaşık hâle getiriliyor, bu arada işin içine fizik biliminin geldiği yerdeki teorik tartışmalar ve felsefi sorunlar da katılıyor ki, içinden çıkılması güç. Filmi tam olarak çözmeniz için birkaç kez seyretmeniz gerekebilir.

Ben TENET'i gelecekten, düne ve bugüne olası müdahalelerin sonuçlarını tartışan ve sonuçta bütünü ile ele alındığında kaderde konaklayan bir film olarak gördüm. TENET / İlke / Değişmezlik. Hangi yönden, hangi yöne hareket ederseniz edin, sonuçta aynı yere varıyorsunuz! Peki, ama gerçek hayatta, doğada değişmezlik diye bir şey var mı? Gerçek hayatta, doğada her şeyin; her an değişmesi aslında ilke.

Ama tabii baştan söylediğim gibi: Filmi yalnızca bir ajan/bilim kurgu karışımı, hızlı bir macera-aksiyon filmi olarak da keyifle seyredebilirsiniz. Ama sinemada! Nolan'ın bütün filmleri gibi bu film sinemada gösterilmek için yapılmış, ancak büyük beyaz perdede teknik ve görsel ihtişamını bütün yönleriyle ortaya koyan bir film. Teknik dalların hemen hepsinde ve en iyi yönetmenlik konusunda Oscar için yarışacak bir film TENET.

SEBERG

(ABD/İngiltere 2019) 102. dak.
Yönetmen: Benedict Andrews
Oyuncular ve rolleri: Kristen Stewart: Jean Seberg, Jack O'Connell: Jack Solomon, Anthony Mackie: Hâkim Jamal, Zazie Beetz: Dorothy Jamal, Vince Vaughn: Carl Kowalski, Stephen Root: Walt Breckman, Kerry Westcott: Bir Hollyood yıldızı, James Jordan: Roy Maddow, Jade Pettyjohn: Jenny Kowalski, Margaret Qualley: Linette Colm Meaney: Frank Ellroy vd.

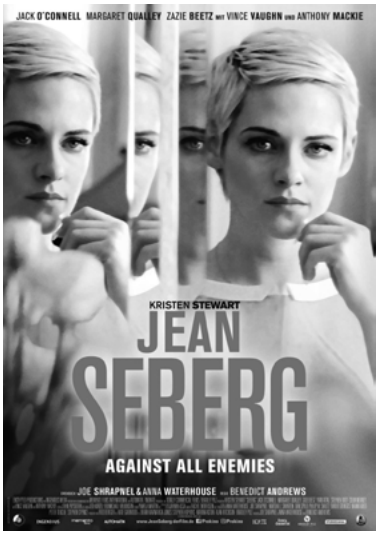

Jean Seberg verili düzene karşı başkaldıran, bağımsız yeni kadın tipinin örneği olan bir oyuncu idi. 1960'da, Fransız "Yeni Dalga" akımının en ünlü filmlerinden biri olan Godard'ın "Nefes Nefese"sinde Fransa'da yaşayan Amerikalı genç kadın öğrenci rolüyle ünlendi. Bu akımın önemli isimlerinden biri hâline geldi. 1960'lı yılların aranan kadın oyuncularından biri idi.

Jean Seberg, özgürlük hareketlerinin yükseldiği 1960'lı yılların sonunda, ABD'de siyahların ırkçılığa karşı mücadelesine "ünlü bir oyuncu" olarak verdiği destek nedeniyle ABD Federal Polisi'nin (FBI) hedefi hâline geldi. Benedict Andrews, Seberg'te, bu döneme ağırlık vererek onun hayat öyküsünü anlatıyor.

Film, özellikle o dönemde siyasi polisin öncelikle de siyahların gelişen mücadelesine karşı bir dizi yasa dışı eylemi kapsayan, adı COİNTELPRO olan "mücadele programı"nın nasıl geliştirilip uygulandığını belgelere dayanarak anlattığı bölümlerde çok başarılı. Bu bölümlerde Jean Seberg'in özel hayatının nasıl illegal yöntemlerle didik didik edildiğini, yasa dışı edinilen bilgi kırıntılarının kişileri itibarsızlaştırmak için nasıl kullanıldığını, siyah hareket içindeki görüş ayrılıklarının nasıl kışkırtıldığı ve kullanıldığını, uyuşturucunun hareketi bastırmak için nasıl yaygınlaştırıldığını vb. görüyoruz.

1960 sonunda siyah hareketin önderlerinden Hâkim Jamal ile bir süre birlikte olan Jean Seberg, bu birliktelik nedeniyle COINTELPRO operasyonunun önemli hedeflerinden biri hâline geliyor. Mesleğinde yükselmek için can atan kariyerist FBI Ajanı Jack Salomon, Jean Seberg'i izlemekle görevlendiriliyor. 1970'de ikinci çocuğuna gebe kaldığında, FBI çocuğun babasının Black Panther partisinin önderlerinden biri olduğu dedikodularını yayıyor.

Jean Seberg, sürekli olarak tehdit ediliyor. ABD'den Avrupa'ya kaçışı da kurtuluş olmuyor.

Hayatının son döneminde alkol ve uyuşturucu bağımlısı hâle geliyor.

Filmin bir sahnesinde Benedict Andrews, Jack Salomon ile Jean Seberg'i buluşturuyor. Jack Salomon, Jean Seberg'in hayatını karartmaktan duyduğu vicdan azabı içinde, ona birtakım belgeler veriyor ve özür diliyor. Aynı zamanda FBI'nin hâlâ onun peşinde olduğu bilgisini de veriyor.

Filmin sonunda, Jean Seberg'in 1979'da, Paris'te 10 gün ortadan kaybolduktan sonra, polis tarafından ormanlık bir alanda, arabası içinde ölü olarak bulunduğunu, arabada uyku tabletleri ve bir veda mektubu bulunduğunu, ölüm nedeni olarak "intihar" tahmininde bulunulduğunu öğreniyoruz!

Bu tahminin gerçeklik derecesi bugün de bilinmiyor. İntihar kadar, elinde FBI'in kimi gizli belgeleri olan Jean Seberg'in öldürülmüş olması da bir ihtimal.

Fakat bu biyografik film üzerinden herhâlde net olarak Jean Seberg'in ölümünde, onu ve onun gibileri itibarsızlaştırmak, etkilerini kırmak için her şeyi yapan FBI'nin payı olduğunu biliyoruz.

Seberg, bir dönemin siyasi atmosferini çok iyi yansıtan yararlı bir film.

Kirsten Stewart da inandırıcı bir oyun çıkarıyor.

VE EVDE SİNEMA:
Netflix filmlerinden

DA 5 Bloods

(ABD 2020) 155 dak.
Yönetmen: Spike Lee
Senaryo: Jön Kilik, Spike Lee, Beatriz Levin, Lloyd Levin
Oyuncular ve rolleri: Chadwick Boseman: Norman, Norm Lewis: Eddie, Delroy Lindo: Paul, Clarke Peters: Otis, Jonathan Majors: David, Paul Walter Hauser: Simon, Isiah Whitlock Jr.: Melvin, Veronica Ngo: Hanoi Hannah, Jean Reno: Desroche, Mélanie Thierry: Hedy Bouvier, Jasper Päkkönen: Seppo vd.

Vietnam savaşında cephenin en ön saflarında Vietkong'a karşı savaşa sürülenler Afro-Amerikan siyahi ABD vatandaşları idiler. Irkçı beyaz egemen ABD'de askerlik, başka mesleklerde yükselme şansı olmayan Afro-Amerikanlar için önemli bir imkân olarak görünüyordu. Bu yüzden de ordunun, tabii öncelikle alt kademelerinde, Afro-Amerikan ABD vatandaşlarının oranı, onların toplam nüfus içindeki oranından çok daha yüksekti. Vietnam'da savaşan ABD askerlerinin üçte biri Afro-Amerikan ABD vatandaşları idiler.

Spike Lee, "DA 5 Blood"da, Vietnam savaşından sağ dönmüş olan dört siyah eski askerlik arkadaşını yeniden savaştığı alanlara geri döndürüyor. Paul, Melvin, Otis ve Eddie savaştan 40 yıl sonra Hanoi'de buluşuyorlar. Bu dörtlü aslında 5'li bir siyah asker grubunun, kendilerine "DA 5 Blood" adını veren bir grubun insanlarıdır. Grubun yöneticisi Norman, işgalcilere karşı savaşan Vietkong güçleri ile giriştikleri bir çatışmada vurularak ölmüş ve savaş arkadaşları tarafından çatışmanın yaşandığı alanda gömülmüştür. Dört arkadaş şimdi çatışmadan kırk yıl sonra, Norman'ın mezarından kemiklerini çıkarıp, ABD'ye götürmek için yoldadırlar.

İlk yeniden buluşmada arkadaşların 40 yıl sonraki durumları hakkında bilgi ediniriz:

Paul içlerinde durumu hem sağlık açısından hem de maddi olarak en kötü durumda olandır. Travmatik stres bozukluğu yaşamaktadır. Arkadaşlarını hayretler içinde bırakan bir siyasi tavır içindedir. Trump taraftarıdır. Bu figür üzerinden Trump taraftarı bir siyah Amerikalının gerekçelerini dinleriz. Ne yapmıştır ki demokratlar şimdiye kadar siyahlar için? Ne farkları vardır cumhuriyetçilerden? Trump aslında kurulu düzeni sorgulayan biridir. Amerika'yı yeniden büyütecektir vs. vs.

Eddie içlerinde maddi açıdan en iyi durumda olandır. Bir araba satış galerisi zincirine sahiptir. Aslında daha çok eski arkadaşlarının hatırına katılmaktadır bu seyahate.

Otis'in Vietnam'a dönmesinin bir nedeni de Vietnam'da olduğu dönemde ilişki kurduğu Vietnamlı bir fahişe, Thien'i yeniden görmek istemesidir. Thien şimdi zengin bir işkadınıdır. Yetişkin kızı ile birlikte yaşamaktadır. Filmin sonunda bu kızın babasının Otis olduğunu, Otis'le birlikte öğreniriz.

Melvin, çıktıkları geçmişe yolculukta aslında kendini aramaktadır, yaşamının anlamının peşindedir.

Dört arkadaşın ortak paydası, Norman'a duydukları saygı ve hayranlıktır. Norman içlerinde en bilinçli olan, savaşta da büyük kahramanlıklar gösteren bir kişidir. Vietnam'da Amerikan patriotizmi adına aslında haksız bir savaşın askerleri olduklarının bilincindedir. Aslında savaşmaları gereken yerin ABD olması gerektiğini anlatmaktadır arkadaşlarına. Karizmatik bir önderdir. Ve beyaz ırkçılığa karşı mücadele etmesine rağmen, kendisi siyah ırkçı pozisyonlara düşmez. Hanoi radyosu yaptığı propaganda yayınlarının birinde, ABD'de Martin Luther King'in vurularak öldürüldüğü haberini duyururken,

siyah Amerikalı askerlere silahlarını beyaz subay ve askerlere çevirmeleri çağrısını yapar. Bu isyan çağrısına uymaya hazır olan dört arkadaşını engelleyen Norman'dır. ABD'yi değiştirmek gereklidir. Fakat bu bütün beyazları düşman görerek olmaz! Bu tersten ırkçılıktır!

Geçmişlerine seyahate çıkan dört arkadaşı birleştiren bir diğer ortak nokta, çatışmada yitirdikleri Norman'ın mezarı başında birbirlerine verdikleri sözdür. İlk fırsatta Norman'ın cenazesini ABD'ye taşıyacaklar, onu 'kendi ülkesinde' toprağa vereceklerdir. Evet, kendi ülkesinde, Norman'ın bir sohbette dediği gibi, ABD evet "Siyahların da kurucusu olduğu bir ülkedir. Beyaz ırkçılar bunu ret etse de bu tarihi gerçektir". Biz Norman'ın grubun diğer üyeleri ile yaptığı sohbetlerde ABD tarihini siyahların anlatımı üzerinden tanırız.

Norman'la birlikte "Da 5 Blood"un, Norman ölmeden birbirlerine verdikleri bir başka söz daha vardır:

Norman'ın vurulduğu çatışmanın yaşandığı bölge bir ABD uçağının düşmüş olduğu bir bölgedir. Uçakta Vietnam'daki savaşta işbirlikçilere verilmek için gönderilmiş olan bir metal sandık dolusu altın vardır. Bu altın sandığını bulduklarında birbirlerine bu altınları ABD'de siyahların kurtuluş hareketi için kullanma sözü verirler. Altın sandığını da Norman'ın mezarının yakınına gömer dört arkadaş. Ve birbirlerine yeniden söz verirler: Bu altınlar zamanı geldiğinde, siyah harekete destek için kullanılacaktır. Yani eve döndürülecek olan yalnızca Norman'ın kemikleri değildir.

Dört arkadaş bölgeyi tanıyan bir Vietnamlı rehber, Vinh Tran'ın yol göstericiliğinde Hanoi'den yola çıkarlar. Bir süre sonra onlara Paul'un oğlu David de katılır. Yol boyunca dört Vietnam savaşçısının hâlâ savaşın travmasını yaşadıklarını görürüz. Yolları savaş artığı mayınları zararsız hâle getiren bir Fransız sivil toplum kuruluşundan bir grup insanla kesişir. Ayrıca altınları belli bir pay karşılığı legal hâle getirmesi için anlaştıkları bir Fransız "iş adamı", Desroche de vardır işin içinde.

Filmin akışı içinde altının peşinde olan Vietnamlı gangsterler (sonuçta işgalci ABD'ye değil, Vietnam'a aittir bu altınlar!), paranın kokusunu alan Fransız "sivil toplum" örgütü elemanları, altından pay değil, tümünü almak isteyen Fransız iş adamının kiralık katilleri ile dört arkadaş arasında kanlı çatışmalara tanık oluruz. Âdeta Vietnam savaşı sahneleri görürüz beyaz perdede. Bu sahneler dörtlünün kâbuslarında yeniden yaşadıkları sahnelerden farklı değildir. Bu kanlı çatışmalardan yalnızca Otis sağ olarak kurtulur.

Norman'a verilmiş sözü arkadaşları adına da yerine getirir Otis.

Spike Lee, "DA 5 Blood"da, Vietnam savaşını Hollywood tarihinde ilk kez o savaş içinde yer almış Afro-Amerikan savaşçıların gözünden, onların bakış açısından anlatıyor. Norman ile arkadaşlarının sohbetleri üzerinden Spike Lee'nin ABD de beyaz ırkçılığa karşı mücadelenin tarihi ve andaki durumu hakkında görüşlerini öğreniyoruz aslında.

Evet aksiyon sahneleri oldukça fazla ve kanlı "DA 5 Blood"un. Şiddet dozu bazı sahnelerde tahammül sınırını zorlayan derecede yüksek. Fakat bu sinemaya aksiyon görmek için giden seyirciye de ulaşmak için bilinçli bir tercih bence.

Evet, sonu fazla iyimser ve abartılı ajitatif. Fakat Spike Lee için sinema toplumu değiştirmek için çalışanlara umut vermenin de aracı.

Spike Lee bir ajitasyon sinemacısı. Bunu her filminde zaten ortaya koyuyor, açıkça da savunuyor.

Bu bağlamda verilmek istenen mesajın böyle âdeta çekiçle kafaya vurulması yerine, daha ince yöntemlerle verilmesinin doğru olacağı, "daha az"ın "daha iyi" olacağı söylenebilir. Ama böylesi de, mesaj vermeme iddiasında olup da "böyle gelmiş böyle gider"i anlatan sinemadan çok daha iyi ve yararlı.

Ben bütün Spike Lee filmleri gibi, "DA5 Blood"u da sevdim.

Seyir arkadaşım şiddet dolu sahneleri rahatsız edici bulduğundan yarısında terk etti filmi.

Görün, kararınızı kendiniz verin, derim.

The Trial of the Chicago 7

(ABD 2020) 129 dak.
(Şikago Yedilisi Davası)
Yönetmen&Senaryo: Aaron Sorkin
Oyuncular ve rolleri: Sacha Baron Cohen: Abbie Hoffman, Eddie Redmayne: Tom Hayden, Alex Sharp: Rennie Davis, Jeremy Strong: Jerry Rubin, Noah Robbins: Lee Weiner, Daniel Flaherty: John Froines, John Carroll Lynch: David Dellinger, Yahya Abdul-Mateen II: Bobby Seale, Joseph Gordon-Levitt: Richard Schultz, Mark Rylance: William Kunstler, Kelvin Harrison Jr.: Fred Hampton, Michael Keaton: Ramsey Clark, John Doman: John N. Mitchell, J. C. MacKenzie: Tom Foran, Frank Langella: Julius Hoffman, Ben Shenkman: Leonard Weinglass, Max Adler: Stan Wojohowski, Wayne Duvall: Det. Paul DeLuca.

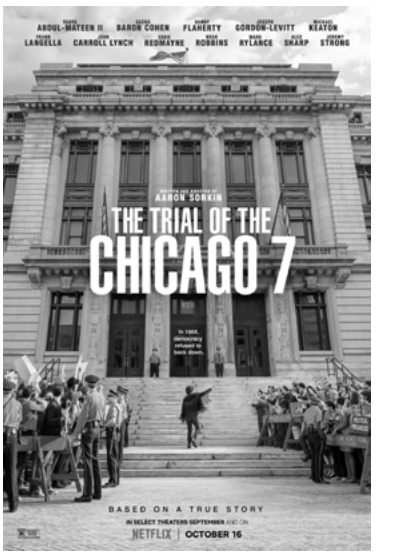

"Şikago Yedilisi Davası", ABD'de 1968'de ırkçılığa, savaşa, gericiliğe karşı gelişen hareket içinde yaşanan bir olayı bir belgesel havasında seyirciye sunan bir film. Büyük bölümü itibarıyla bir mahkeme-dava filmi.

Filmin giriş bölümünde davaya götüren süreci izliyoruz.

Dönem özellikle gençlik içinde Vietnam savaşına karşı savaş aleyhtarı eylemlerin, onun yanında siyah toplum kesimi içinde de beyaz ırkçılığa karşı hareketlerin geliştiği, bu iki hareketin bir mecrada buluşmaya doğru evrildiği dönemdir. Amerika eylemlerle altüst oluş içindedir âdeta. Karşı devrim bütün gücüyle hareketi engellemek için yüklenmekte, eylemcilere karşı kullanılan faşist yöntemler ve şiddet dozu yükselmektedir.

Bu ortamda Demokrat Parti'nin düzenleyeceği kongre sırasında, bir dizi örgüt ve şu ya da bu örgütle bağı olmayan kendiliğindenci, savaş karşıtı gruplar, Şikago'da savaşa karşı ulusal çapta bir gösteri yürüyüşüne çağrı yaparlar.

Filmin bu bölümünde, daha sonra mahkemede karşılaşacağımız, çoğu birbirini tanımayan, eylem sırasında yan yana gelen yedi insan ve bunların yürüyüşe katılma motivasyonları ile tanışıyoruz. Bunlardan Tom Hayden ve Rennie Davis "Demokratik Toplum İçin Öğrenci Birliği" üyesidirler. İkisi de eylemlerde şiddet kullanılmasına karşıdır. Tom Hayden Demokrat Parti'ye yakın bir konumdadır ve savaş siyasetinde ise eleştirici konumdadır. (Daha sonra uzun yıllar DP milletvekili ve senatörü olarak kariyer yapmıştır.) Dave Stainger ve Dave Dellinger "Vietnam Savaşını Sonlandırmak İçin Ulusul Seferberlik Komitesi" isimli savaş karşıtı bir örgütün üyesidirler. Bunlar da genelde şiddete karşıdır. Hipi hareketinden gelen Abbie Hoffman ve Jerry Rubin ise kendisini "Genç Enternasyonal Parti" (Youth İnternational Party) olarak adlandıran aslında parti karşıtı kendiliğindenci bir hareketin insanlarıdır. Onlar için eylemin kendisi önemlidir. Lafla hiç bir şey değişmez. Amaçları devletin gerçek yüzünü kitlelere göstermektir. Devlet güçlerinin kullandığı şiddete karşı kendini savunmak haktır. Vietnam savaşının sorumlusu olanların meşruiyeti yoktur. Yedinci kişi, Lee Weiner, hâlâ devlet kurumlarına güven duyan, argümanın gücüyle yanlış bir siyasetin düzeltilebileceğini düşünen, orta yaşlı, sendika üyesi bir emekçidir. Bir gösteride polisin esas görevinin "gösteri yapma hakkı"nın kullanılmasını güvenceye almak olduğunu düşünmektedir.

Bu yedilinin davasına daha sonra "Black Panther Partisi"'nin yöneticilerinden Bobby Seale de, yürüyüşle bir ilgisi olmamasına rağmen sanık olarak dahledilir.

Yürüyüş, yürüyüşü engellemek için aşırı şiddet kullanan, yürüyüşçüleri âdeta tuzağa düşürerek eylemi kana boyayan polis tarafından çığırından çıkarılır. Yürüyüşün ertesinde kentin çeşitli yerlerinde polisle çatışmalar yaşanır.

Yedili, polisin hunhar saldırısı karşısında tavır takındıkları için, "devlet otoritesine karşı direnmek" ve "şiddet dolu eylemin yöneticisi olmak"la suçlanarak gözaltına alınırlar.

Fakat aslında bu suçlamayı haklı çıkaracak bir veri yoktur.

Bu arada ABD'de başkanlık seçimi yapılır. Savaşı sertleştirme ve yayma yanlısı olan Nixon başkanlık seçimini kazanır. Yargı ve güvenlik bürokrasisinde "gerekli" değişiklikler yapılır.

Sonra yeni Adalet Bakanı'nın emri ile Chicago yedilisinin dosyası yeniden ele alınır. Ve yediliye, Bobby Seale de eklenerek, bunların devlete karşı darbe yapma girişiminde bulundukları, anti-savaş gösterisinin bir ayaklanmanın başlangıcı olmasının planlandığı suçlamaları ile dava açılır.

Gerisi tam bir hukuk komedisidir.

Bu tiyatronun başoyuncularından biri, tam bir faşist olan yargıç Julius Hoffman'dır. Güya "bağımsız" yargıcın en başından itibaren sanıkların suçluluğundan yola çıktığı ve onları mahkûm etmek için her türlü melanete hazır olduğu bütün dava sürecinde görülür. (Burada, Sezar'ın hakkı Sezar'a, Frank Langella'nın usta oyunculuğu büyük rol oynuyor.)

Filmde dava sürecinde de sanık avukatları ile sanıklar arasında da burjuva hukuku konusunda, davada izlenmesi gereken strateji konusunda görüş ayrılıklarını, kendi aralarında yürüttükleri tartışmalar ve mahkemede takınılan değişik tavırlar üzerinden görürüz. Hippiler ve Bobby Seale mahkemeyi hüküm giyme pahasına sistemi teşhir için bir araç olarak kullanmaya çalışırken, avukatlar ve diğer sanıklar davanın haksızlığını ispat etmeye yoğunlaşırlar.

Sonuçta jüri, suçlamaların afakiliği, ispat edilemezliği bütün dava sürecinde çok açık biçimde ortaya çıktığı için, tüm sanıklar hakkında "suçsuz" hükmüne varır.

ABD yargısı böylece bir kez daha rüştünü, "bağımsızlığı"nı ispat etmiş olur!!! Aslında eğer o dönemde sokak hareketlenip, 7'linin serbest bırakılması her gün büyüyen yeni eylemlerin genel taleplerinden biri hâline gelmese idi, o zaman bu "bağımsızlığın" sınırı daha iyi görülebilirdi. Kaldı ki, suçsuz kararını veren yargı bürokrasisi değil, sivil halktan hem davalı hem davacı tarafının onayı alınarak seçilen jüri üyeleri!

Tarih de sonuçta Şikago yedilisinin anti-savaş tavrında haklı olduğunu gösterdi.

Sorkin'in bu filmi bir "dönem ve mahkeme/dava filmi" olarak başarılı, yararlı bir film. Netflix üzerinden seyredebilirsiniz. Öneririm.

The Fundamentals of Caring

(ABD 2016) 93 dak.
(Bakıcılığın Temel İlkeleri)
Yönetmen&Senaryo:
Rob Burnett
Oyuncular: Paul Rudd: Ben Benjamin, Selena Gomez: Dot Craig Roberts: Trevor Megan Ferguson: Peaches Alex Huff: Jodi Julia Denton: Janet Jennifer Ehle: Elsa Frederick Weller: Bob.

Kas distrofisi nedeniyle tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuş 18 yaşında genç bir adam: Trevor.

O genç insanın, onu tek başına yetiştiren, yardımcı olmaya çalışan, evin geçimi için dışarda da çalışmak zorunda olan, oğlunun mutsuzluğuna çare bulamayan, her bakıcıyı kısa sürede kaçmaya zorlayan oğlu için sürekli yeni bakıcı aramak durumunda olan genç bir anne: Peaches.

Eşi tarafından, küçük oğlunun korkunç bir kaza sonucu ölmesinden sonra terkedilen, işini kaybeden, karabasanlarla yaşayan, kurtuluşu yardıma muhtaç çocuklara, gençlere bakıcılık yapmada bulmayı uman, bunun için katıldığı hızlandırılmış bir kursta "bakıcılığın temel ilkeleri" üzerine eğitim gören bir genç adam: Ben Benjamin.

Rob Burnett'in "The Fundamentals of Caring" isimli filminin ana karakterleri bunlar.

Benjamin, Trevor'un annesinin bakıcı aradığı bir ilan üzerine, iş için başvuruda bulunuyor. Üçlünün ilk buluşmasında Trevor Benjamin'i kaçırmak için elinden gelen her şeyi yapıyor. Fakat Benjamin kaçmıyor. Bakıcılığı üzerleniyor. Süreç içinde Trevor'a kendini kabul ettiriyor.

Bu kabul ettirmede, Trevor'un hayalindeki "Mutlaka görülmesi gereken yerler" seyahati belirleyici rol oynuyor. Filmin önemli bölümü "önemli yerlere" yönelen bir yol(-culuk) filmi. Bu yolculukta tek başına otostop ile yolda rastladıkları genç kadın Dot'ta bir süre onlara eşlik ediyor. Bir süre, yolda arabası bozulan gebe genç bir kadını da yanlarına alıyorlar. "ABD'nin en büyük öküzü", "ABD'nin en derin noktası" gibi gezi durakları dışında, Trevor'un, onu sakatlığı nedeniyle terk eden araba satıcısı babasının ziyaret edilmesi de var.

Gezinin sonunda pekişmiş güzel bir arkadaşlık ve daha da önemlisi Trevor ve Benjamin'in kendi kendileriyle barışmaları var.

"The Fundamentals of Caring" insancıl, iddiasız, iyi oynanmış, düşündürücü, güzel bir film.

2016'da çekilmiş bu film gibi, sinemalarda gösterime girmeyen, girdi ise kısa süre oynayıp piyasadan çekilen çok film var yayın platformlarında, film izleme sitelerinde.

Mank

(ABD 2020) 131 dak.
Yönetmen: David Fincher
Senaryo: Jack Fincher
Oyuncular ve rolleri:
Gary Oldman: Herman J. Mankiewicz, Amanda Seyfried: Marion Davies, Charles Dance: William Randolph Hearst, Lily Collins: Rita Alexander, Tuppence Middleton: Sara Mankiewicz, Tom Burke: Orson Welles, Arliss Howard: Louis B. Mayer, Jeff Harms: Ben Hecht, Leven Rambin: Eve, Ferdinand Kingsley: Irving Thalberg, Jamie McShane: Shelly Metcalf, Tom Pelphrey: Joseph L. Mankiewicz, Sam Troughton: John Houseman, Adam Shapiro: George S. Kaufman, Toby Leonard Moore: David O. Selznick, Joseph Cross: Charles Lederer, Monika Gossmann: Freda Mank.

1930'lu yılların sonlarındaki Hollywood'u, o dönemin büyük stüdyo filmleri formatında, Korona nedeniyle ne yazık ki sinemaya değil, evinize taşıyan (siyah beyaz) bir film. Aslında seyir keyfi sinemada, büyük perdede çok daha büyük olacak bir film.

Film, dönemin en önemli senaryo yazarlarından Herman J. Mankiewicz'in (Kısa adı Mank), dönemin en önemli yönetmenlerinden biri olan Orson Welles'in yeni filmi için, 90 gün içinde yetiştirmek zorunda olduğu senaryonun yazılma öyküsünü anlatıyor.

Bunun yanında fakat anlatılan bir bütün olarak dönemin Hollywood'u, Mank'ın dönemin film ve medya dünyasının önemli kişileri ile ilişkileri, bu ilişkiler üzerinden dönemin ruhu. Filmde Hollywood'da ünlü bile olsalar, emekçiler ile stüdyo patronları arasındaki sınıf farkını; patronların bunun üstünü örtmek için ne dolaplar çevirdiğini de görüyoruz. Büyük işsizliği, ekonomik krizin Hollywood gibi kapalı

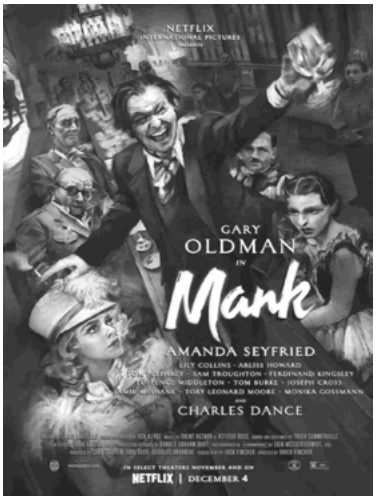

devre bir evrene bile nasıl yansıdığını görüyoruz. Hollywood'un aslında yalan bir dünya ürettiğini görüyoruz. Bu arada bunun nasıl bir emek işi olduğunu da görüyoruz.

Mank aslında dönemin medya imparatoru konumunda olan William Randolph Hearst'in yakın dostu, arkadaşı, onun âdeta bir ruh ikizi. Her ikisi de yoksul bir aileden gelen, çalışarak yükselen kişiler. Her ikisi de çıkıp geldikleri yerin bilincinde olan insanlar. Fakat süreç içinde, dünyadaki ve ABD toplumundaki gelişmelere, bölünmeye, kutuplaşmaya bağlı olarak birbirlerine yabancılaşıyorlar. Hearst giderek kurulu düzenin bir parçası olma durumundan rahatsız olma konumundan uzaklaşıyor. Mank ise, aslında Hearst gibi objektif olarak kültür eliti içinde yer almasına rağmen, hep emekçiden yana olan tavrını koruyor. Bu kendini en iyi biçimde Upton Sinclair'in seçim kampanyasında ona verdiği destekte gösteriyor. Verilen ve herkesin birbiri arkasından konuşup birbirinin yüzüne güldüğü Hollywood partilerinde herkesin riyakârlığını çatır çatır teşhir ettiği, faşiste faşist dediği doğrucu Davut tavrından da biliyoruz bunu. Bu doğrucu Davut tavrı nedeniyle Hearst ile olan ilişkisi kesiliyor.

Orson Welles için, ayağı bir araba kazası sonucu kırık, yatağa bağlı bir şekilde yazdığı "Yurttaş Kane" isimli senaryoda Mank aslında Hearst'i resmediyor. Yoksul bir geçmişten zengin, iktidarlı ve fakat mutsuz, ölüm döşeğinde yoksul çocukluğunun mutlu bir anını anan bir yaşam öyküsü. Aslında Hearst'a yapılan "nerden geldiğini unutma" çağrısı bu senaryo.

Filmde Hollywood'ta kimi ünlülerin nasıl yabancı tüyler takındıklarını, nasıl başkasının zihinsel emek ürününe kendilerininmiş gibi sahip çıktıklarını da görüyoruz. Mank, "Yurttaş Kane"nin senaryosunun yazarı olmasına rağmen, Orson Welles onun isminin senaryo yazarı olarak yazılmasına karşı çıkıyor. Mank'ın direnişi, ismi senaryo yazarı olarak yazılmazsa senaryoyu vermeme tehdidi karşısında geri adım atıyor Orson Welles.

Sonuçta ortaya sinema tarihinin en iyi filmlerinden biri çıkıyor: Orson Welles'in yönetmenliğini yaptığı ve mutsuz medya tekeli sahibi "Charles Foster Kane" rolünü canlandırdığı "Yurttaş Kane".

"Yurttaş Kane" filmi 1942 yılında Oscarlarda, aralarında En İyi Film, En İyi Senaryo, En İyi Yönetmenlik, En İyi Erkek Oyuncu dallarının da bulunduğu toplam 9 dalda Oscar adayı olarak girdi yarışmaya. O yıla kadarki Oscarlarda en fazla dalda aday olan filmdi. Sonuçta En İyi Senaryo ödülüyle çıktı yarışmadan. Senaryo yazarları olarak Herman J. Mankiewicz ve Orson Welles'e verildi En İyi Senaryo ödülü!

Her ikisi de Oscar töreninde yoktular! Orson Welles film çekimi nedeniyle yoktu. Mank ise "böyle törenler"i sevmediği için yoktu!

Mank bütün yönleriyle, bütün ekibiyle aksamayan çok iyi bir film. Görün mutlaka.

Ben "evde" gördüm. Sinemada görebileceğimiz günleri de iple çekiyorum.

Bir Başkadır

(Türkiye 2020)
Netflix yapımı, dizi 8. bölüm
Yönetmen&Senaryo: Berkun Oya
Oyuncular ve rolleri: Öykü Karayel: Meryem, Fatih Artman: Yasin, Funda Eryiğit: Ruhiye, Defne Kayalar: Peri, Settar Tanrıöğen: Hoca, Tülin Özen: Gülbin, Derya Karadaş: Gülan, Alican Yücesoy: Sinan, Bige Önal: Hayrünnisa, Öner Erkan: Rezan, Nesrin Cavadzade: Melisa, Gökhan Yıkılkan: Hilmi, Gülçin Kültür Şahin: Mesude, Nazmi Kırık: Civan, Taner Birsel: Peri'nin babası vd.

Korona günlerinde Netflix yapımı "Bir Başkadır" dizisi bir anda memleket kültür gündeminin en önemli konusu hâline geldi. Büyük bir tartışma başlattı. Haziran 2020'de Netflix'in Türkiye'deki abone sayısının 1,7 milyonu geçtiği bilgisi yansıdı basına. Netflix bu rakamın doğru olmadığını, ger-

çek rakamın "önümüzdeki dönem Netflix tarafından açıklanacağı"nı duyurdu. Fakat şimdiye kadar böyle bir açıklama yapılmadı. 1,7 milyonun gerçeğe yakın bir rakam olduğunu kabul edersek, üzerinde bu kadar konuşulan ve yazılıp çizilen dizinin Türkiye'de birçok "en çok seyircili" sinema filminden daha çok kişi tarafından seyredilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Ana akım medyanın çok seyircili ve fakat çoğu kalitesiz dizisinden, en başta konusu, senaryosu, sağlam kurgusu, oyunculuğu, yönetimi, film dili, görüntü yönetmenliği, ses kalitesi, müziğin doğru kullanımı yönlerinden kendini olumlu olarak ayıran bu diziyi, bu kadar kişinin görmesi sevindirici bir gelişme.

Aslında Netflix yapımı birçok "yabancı" diziden daha kaliteli bir yapım bence Orkun Oya'nın "Bir Başkadır"ı. Emeği geçen herkesi kutlarım.

Ne anlatıyor Orkun Oya "Bir Başkadır"da?

Anlatılan "memleket". Türkiye toplumu anlatılıyor dizide. Filmin isminden başlıyor ne anlatıldığı. Bölüm sonlarına yerleştirilen müzik parçalarından, kimi 80'li yıllara ait resimlerden, film alıntılarından devam ediyor. Dizinin değişik bölümlerinde –az sayıda olan– dış çekimlerde gösterilen bina, coğrafya, insan görüntüleri "memleket" anlatıyor. En önemlisi de tabii filmin karakterlerinin tavır ve davranışları, konuşmaları üzerinden memleket anlatılıyor. Büyük iddia tabii bir diziyle memleketi anlatmak.

Orkun Oya, "Bir Başkadır"da bölünmüş ve insanları mutsuz bir memleket anlatıyor.

Ve aslında bölünmüşlüğü aşma-ya, birlik olup, memleket olmaya giden yol olarak da, "başkası", "diğer", "öteki" olarak görülenleri anlamaya çalışmayı, önyargıları aşmayı ve başkalıklara rağmen birlikte yaşamayı öğrenmeyi öneriyor. Kuşkusuz iyi niyetli bir öneri bu.

"Bir Başkadır"ın birbirimizi anlayalım çağrısı aslında öncelikle "çağdaş, seküler, aydın, Batıcı" kesime yöneliyor. Özeleştiri, kendine çeki düzen verme, elitist bakış açısından uzaklaşma öncelikle bu kesime yöneliyor. Ve özeleştiri de filmde Peri karakteri üzerinden, bu kesimden geliyor. Bu anlamda film son dönemde çokça kullanılan bir kavram üzerinden konuşursak, bir beyaz Türkün, beyaz Türklere bir çağrısı. Yine kuşkusuz iyi niyetli bir tavır. Ve yine kuşkusuz eğer bu çağrıya cevap gelirse iyi olur. Fakat bu mümkün mü ve gerçek çözüm bu mu sorgulanmak zorunda.

Memleketin "sorunu" öncelikle psikolojik bir sorunmuş gibi görünüyor "Bir Başkadır"da. Filmin önemli ölçüde psikoterapi seansları üzerinden gelişmesi —Hoca da aslında psikoterapist aslında "öbür tarafın", dini yaşamlarının temel direklerinden biri olarak gören, "mütedeyyin" kesimin psikoterapisti!— bunun bir işareti. Tabii "memleket"te psikolojik sorunlar dağ gibi. Fakat çözülmesi gereken esas sorun bu alanda mı? Psikolojik takıntılarımızı tedavi edip aşmamız mümkün mü? Aştığımız zaman memleket olabilecek miyiz? Gerçek çözüm bu mu, sorgulanmak zorunda.

Nasıl'a gelince

"Bir başkadır"da memleketin hâli aslında üç temel kimlik kümesinden örnek olarak alınan karakterler üzerinden anlatılıyor:

Birinci kimlik kümesi: Dini (Büyük çoğunlukla Sünni İslam'ı) temel referans alan, hayatını dinin kurallarına göre düzenlemeye çalışan, tutucu, aslında şehirde yaşasa bile, ancak onun kenarında kendine yer bulabilen, kırsal nüfus. Bunlar genellikle sınıfsal olarak "üst" sınıf ve katmanlara ücret karşılığı hizmet sunan emekçiler. "Yaşam tarzı" çatışmasında bu küme kadınlarının "başörtüsü" simge. Bu kümenin

insanlarında din adamları, birçok hâlde keramete sahip tekke, dini cemaat vb. şefleri olarak sözü dinlenen esas otorite konumundadır. **Din, Allah, Kur'an, Muhammed dokunulmaz kutsal**lardır.

Tabii bu kümenin onlarca alt bölümü var. Küme İslam'ı ortaya çıktığı dönemdeki biçimiyle yaşamayı vaaz eden, bunun için İslamcı terör örgütleri kurarak "dinsiz" devleti yıkmak, yerine İslam devletini kurmak için savaşan selefist, terörist gruplara kadar uzanıyor.

Bu kümenin, öncelikle büyük şehirlerin varoşlarında yaşayan ve çoğunluğu oluşturan kesimi, modern kapitalist toplumda, kendini bu topluma kültürel/dinsel özelliklerini bütünüyle terk etmeden adapte etmeye çalışıyor. Kültürel olarak selefi kesimden giderek uzaklaşıp, "Modern Müslüman"lığa doğru gelişiyor. Bu daha çok kültürel açıdan muhafazakâr, dindar bir kesim. Bu kesimin yaşam tarzı hem kendini din üzerinden tanımlamayan, dini kimliğini temel referans olarak almayan kesimin yaşam tarzı ile hem de selefistlerin yaşam tarzı ile çatışma hâlinde.

İkinci kimlik kümesi, kendini din üzerinden değil, çoğunlukla "Atatürkçü Türk" kimliği ve Batılı modern çağdaş yaşam tarzı üzerinden tanımlayan kesim. Bunların büyük çoğunluğu için **Atatürk** ve içini Atatürkçü devlet tarafından yorumlanan ve denetlenen, devletin Sünni İslam'ı olarak doldurdukları **"laiklik" dokunulmaz kutsal**lardır. Bunların büyük çoğunluğu açısından birinci kesim gerici, kendileri ilericidir. Bu kesimin esası kendilerini modern, Batılı ve Batıcı Türkiye'nin "kurucuları" ve esas sahipleri olarak görürler. Birinci kesime üstten bakan, onları küçümseyen bir yaklaşım içindedirler. 2000'li yıllara kadar "memleket"in kesin egemeni durumunda olan bu kesim, bu dönemden itibaren kesin egemenliğini yitirdi. Şimdi elinde kalan egemenlik alanlarını elde tutmaya, kaybettiği alanları geri almaya çalışıyor. Tabii bu kümenin de bir dizi alt bölümleri var.

Bu kümenin önemli bir bölümü gelinen yerde işlerin artık eski dönemlerde olduğu gibi yürüyemeyeceğini, bir kesin egemenlik dönemine geri dönüşün imkânsız olduğunu düşünüyor, birinci kesimin "ılımlı"ları ile birlikte yaşamanın yollarını arıyor.

Bir kesim demokrasi ve özgürlüklerin yaşandığını düşündükleri "Batı hayranı". Birinci kesime karşı "mücadelelerinde" Batı'dan yardım bekleme ve dilenme konumunda vs.

Üçüncü kimlik kümesi kendini öncelikle Kürt kimliği üzerinden tanımlayan kesimdir. Bu bağlamda tabii T.C.'de, Lozan anlaşmasında "azınlık" olarak tanınıp belli haklara sahip, gayrimüslim nüfus da vardır, bunun dışında Müslüman olduğu hâlde, etnik açıdan Türk olmayan bir dizi başka milliyetten topluluklar vardır. Ayrıca özel bir küme olarak kendini Alevilik üzerinden tanımlayan bir kesim vardır vb. Kendini Kürt kimliği ile tanımlayan kümenin bütün diğerlerinden farkı, bu kümenin nüfus içindeki büyük payı, ulusal bilinçlenme, örgütlenme ve ulusal hak talep etme konusunda Türk olmayan bütün diğer etnik ve dini gruplardan daha ileri konumda olması, yer yer ayrılık hakkını açıkça talep eden konumlara sahip olması, nerede ise 40 yıla yakın süredir T.C. devletine karşı silahlı mücadele yürüten bir öncü örgütlenmeye sahip olması vb.dir. Bütün bu özellikler bu kümeyi T.C. devleti açısından, T.C. devletinin anayasada yazılı "vatanı ve milleti ile bölünmezliği" ilkesi açısından tehdit hâline getirmektedir.

Kürtlerin bir bölümü kendini birinci veya ikinci kümenin parçası olarak konumlandırmaktadır. Fakat bu ancak Kürt kimliğini öne çıkarmamaları hâlinde mümkündür.

Bunlar içinde bile Kürt kimliği önemli bir rol oynamaktadır.

"Bir Başkadır"ın karakterleri

Sünni Müslüman/tutucu kümenin insanları

Meryem: Başı türbanlı, kent kenarında bir müstakil evde, ağabeyi, onun eşi ve iki çocuğu ile birlikte yaşayan Müslüman genç bir kadın. Şehirde modern bir sitede oturan bekâr bir erkeğin evinde temizlikçi olarak çalışıyor. Bekâr bir erkeğin evinde çalıştığını ağabeyi bilmiyor! Meryem'in sorularına cevap aradığı merci öncelikle mahallede herkesin saygı duyduğu "hoca". Arada bir bayıldığı için götürüldüğü hastanede kendisini hastanede çalışan bir psikoloğa yönlendiriyorlar. Bu psikolog, önce Meryem'in "hoca"sının da bilgisi dâhilinde, dertlerini açtığı bir merci hâline geliyor. İkinci görüşmeden itibaren hocaya da doğru bilgi vermiyor. Temizliğe gittiği evin sahibine âşık. Cinselliğini bastırıyor. Ayılıp bayılmalar büyük ihtimalle bununla da ilintili. Dizinin ilerleyen bölümlerinde "kendi mahallesinin" dini bütün bir genç erkeği, Hilmi ile flörtleşmeye başlıyor.

Yasin: Meryem'in ağabeyi. Askerliğini komando olarak yapmış, şimdi bir gece kulübünde kapı koruyuculuğu yapan, sürekli kızgın, şiddet kullanımı eğilimli dini bütün bir genç erkek. Evde Meryem'e sürekli emir veren paşa konumunda. Dışarıda, çalıştığı iş yerinde şikâyet üzerine, tuvalette "uygunsuz vaziyette" yakaladığı iki genç kadını yaka paça dışarıya atıyor. Eşcinsel düşmanı. Fakat kadınlardan birinin direnişi ve tehdidi karşısında korkuya kapılıyor. Çocukları ile doğru dürüst iletişimi yok. Maço, dindar pederşahi erkeği oynuyor, fakat aynı zamanda tecavüze uğradığını bildiği kadınla evleniyor. Tecavüzcüyü, eşinin bilgisi olmaksızın, döverek, sakat bırakıyor, fakat öldürmüyor. Dizinin ilk bölümünde tuvalette yakaladığı kadın tarafından bıçaklandığında, ölüm korkusu yaşıyor.

Hastanede Meryem'in onu ziyaretinde çocuk gibi ağlıyor!

Ruhiye: Yasin'in eşi. Dindar bir genç kadın. Yasin'le bir kız ve bir erkek çocuğu var. Sürekli hüzünlü. Depresyon hâlinde. Evde Meryem ona da hizmet etme durumunda, çünkü hiçbir şey yapacak durumda değil. İntihar girişimleri var. Günün birinde Yasin'den onu köyüne götürmesini istiyor. Daha sonra köyde küçük yaşta tecavüze uğradığını öğreniyoruz. Köye götürülme, gitme isteğinin nedeni, Yasin'in öldüğünü söylediği tecavüzcünün mezarına tükürmek! Ailecek çıktıkları köy yolculuğundan, yolda kavgayla geri dönüyorlar. Daha sonra Ruhiye hiç konuşmayan oğlunu da yanına alarak evden kaçarak gidiyor köyüne. Orada tecavüzcüsünün ölmemiş olduğunu ve fakat köy meydanında feci şekilde dövülerek sakatlanmış olduğunu öğreniyor. Kendisini vurması için tabancasını veren "zavallı" tecavüzcüsünü öldürmüyor. Tecavüzcüsü şimdi, köyde iken en yakın arkadaşı olan, tecavüzü birlikte yaşadıkları çocukluk arkadaşının (belki akrabasının) eşidir! Yeni doğmuş bir çocukları vardır. Ruhiye bunları yaşadıktan sonra ilk kez güler dizide. Çocuğunun da dili çözülür.

Ali Sadi "Hoca": Bütün mahallelinin çok değer verdiği, saygın bir din adamıdır. Tam olarak yatılı bir kursu da olan bir cemaat lideri mi, yoksa Diyanet'e bağlı cami hocası mı olduğunu çıkaramadığım bir konumu var. Her halükârda kendi gibi dinine bağlı eşi Mesude'yi çok seven, dindar bir genç kadın olarak yetiştirdiği yetişkin bir kızı olan, modern bir hoca. Eşiyle birlikte köy yolunda eşini yitirdikten sonra, karavanı ile bir göl kenarında doğada inzivaya çekiliyor. O kadar modern bir Müslüman ki, kızının lezbiyen olduğu açık bir ilişkisini bile tolere ediyor. Yeter ki kızı mutlu olsun. Kendini, bu bağlamda önceden hiç tanımadığı bir insanla sohbetinde, kızının aslında öz kızı değil, evlatlık olduğunu anlatarak "aklıyor".

Hayrünnisa: Hoca ve Mesude'nin türbanlı kızı. Görünürde namazında niyazında dindar bir genç kadın. Fakat gizlice dinlediği müzik Batı müziğidir. Arada bir bara, diskoteğe kaçamak yapıyor. Dizinin birinci bölümünde lezbiyen olan arkadaşı ile birlikte Yasin tarafından tuvaletten çıkarılan odur.

Daha sonra bir ara Yasin, eşi Ruhiye'nin sürekli bunalım hâlinden kaçarken, Hayrünissa'yı sığınılacak bir liman olarak düşler. Fakat lezbiyen arkadaşı tarafından bıçaklandıktan sonra elini çeker ondan.

Gülan ve eşi Civan: Dindar Kürt muhafazakârlar. Gülan'ın "dağdaki"lerle de ilişkisi olan ve modern Batılı yaşam kümesinde yer alan kız kardeşi Gülbin'in hayat tarzından rahatsızdırlar. Ailenin Gülbin dışındaki kesimi dindar ve tutucudur. Rezan isimli özürlü, bakıma muhtaç bir erkek kardeşleri vardır. Gülan evet dindardır, kültürel olarak tutucudur, Gülbin'in hayat tarzına sövmektedir, fakat dış çekimlerde onu hep dört çekerli arabasının direksiyonunda görürüz. Ailede, baba karşısında da baskın konumda, varlıklı, dindar, Kürt bir genç kadın!

Şimdi bu dindar tutucu kümenin bütün karakterlerini ele aldığımızda şunu görüyoruz: "Bir Başkadır"ın dindar, tutucu insan karakterleri as-

lında bu kümenin küçümsenmeyecek bir bölümünü içermiyor. Buradaki dindarlarımızın hepsi aslında bu kümenin "modern"leri içinde sayabileceğimiz kesimden.

Hepsi bir biçimde geleneksel aile ilişkileri içindeler. İkinci küme insanları ile karşılaştırıldığında, her şeye rağmen, bunlar hayatlarından daha memnun, kendileri ile daha barışık.

Bunun açıklaması belki, ikinci kümenin uzlaşabileceği kesimin bunlar olabileceği şeklinde olabilir.

Batıcı, çağdaş, seküler kümenin insanları

Peri: Zengin, yalı sahibi, kazma kemalist bir aileden gelen, yurtdışında eğitim görmüş genç bir kadın psikolog. Yalnız yaşıyor. Mutsuz. Yolu Meryem'le mesleği üzerinden kesişiyor. Meryem'in yaşadığı ortamla, Peri'nin yaşadığı ortam bütünüyle değişik. Meryem'in yaşadığı ortamı ancak onun terapi sırasındaki anlatımları üzerinden tanıyor. Şaşırıyor. Doğal yaşam çevresindeki insanlar kendi içine kapalı mahallesinin hepsi birbirine benzer insanları. Hayatı bu kapalı devre yaşayan kendi mahallelerinin insanlarından ibaret sayıyorlar. Peri için şimdi Meryem gibilerinin bu kadar çok olduklarını görmek ve öğrenmek korkutucu; tehdit edici bir gerçekliktir. Peri terapi sürecinde yavaş yavaş, aslında çoğunluk olduklarını anladığı karşı mahalle hakkında sahip olduğu ön yargıları sorgulamaya başlar. Bu ön yargılar o kadar derindir ki, türbanlı temizlikçilerin isimleri bile birbirine karıştırılır. Hepsi aynıdır önyargılarda.

Peri'nin anne ve babası: Türbanlı bir temizlikçileri, hizmetçileri vardır, fakat genelde türbanı Atatürk Cumhuriyeti'ne karşı başkaldırı olarak gören laikçi, kazma kemalistlerdir. Kızlarını da öyle yetiştirmişlerdir. Peri'nin önyargılarının mimarıdır onlar.

Gülbin: Peri'ye süpervizörlük yapan, Kürt kökenli ve fakat kendini Kürtlük üzerinden tanımlamayan, yine de "dağdakiler"le de gönül bağı olan, modern bir kadın psikolog. Peri'den farkı, kemalist olmaması ve Peri'den değişik olarak cinselliğini değişik erkeklerle yaşaması.

Melisa: Gülbin'in yakın arkadaşı, dizi oyuncusu, cinselliğini özgürce yaşayan seküler, modern bir genç kadın. Birbirlerinden habersiz olarak aynı erkekle ilişki içindeler. Ve birbirleri ile cinsellikleri üzerine de açık saçık sohbetler yürütüp, yattıkları erkeklere yatak performansı konusunda da notlar veriyorlar.

Sinan: Yasin'in kapı koruyucusu olarak çalıştığı gece kulübünde disk jokeylik yapan, bir sitede modern bir evde yaşayan, temizlikçi Meryem'in işvereni genç adam. Her gece bir başka kadınla yatan "modern hayat tarzlı" genç bir erkek. Meryem her sabah onun gece dağıttığı evi toplayıp temizliyor, "French cafe"sini yapıyor! Vücuduna dikkat eden spor salonlarında vücut geliştiren biri. Kendinden emin görünen bir playboy. Ama Gülbin ile Melisa arasında spor salonunda geçen kulak şahidi olduğu bir konuşmada, yattığı kadınların aslında kendisini ciddiye almadıklarını, aslında "kullanılan"ın kendisi olduğunu öğreniyor. Mutsuz. Hasta annesi tarafından manen eziliyor. Babası tarafından ise ciddiye alınmıyor.

Cinsel fantezilerinde Meryem var!

"Bir başkadır"daki seküler, modern, "Atatürkçü" Batıcı karakterlerinin hepsi, dindarlarla karşılaştırıldığında daha mutsuz. Karakterlerin hepsi şu veya bu biçimde sınıf konumları itibarıyla "orta üst" sınıfa dâhil, sınıf tavırları itibarıyla küçük burjuva tipler. Peri dışta tutulursa, tavırlarını değiştirme yönünde herhangi bir işaret de yok.

Bu kümenin karakterler üzerinden tasvirinde de, aynı birinci küme karakterlerinde olduğu gibi, aslında kümenin büyük bir bölümü devre dışı.

Dizide bir yandan Gülbin'in ailesi üzerinden, diğer yandan tecavüzcü karakteri üzerinden Kürt kimliği üzerinde de duruluyor. Tecavüzcünün Hayrünissa ile karşılaştığında, âdeta özür olarak, köyünden göçmek zorunda kaldığını, geldiği köyde her şeyin kendisi için çok yeni ve değişik olduğunu anlattığı bölümde üstü kapalı olarak onun Kürt kimliği açıklanıyor. Dizideki tecavüzcü karakterinin Kürtlerden seçilmesi, aslında Türk şovenistlerinin genel yaklaşımının bir dışa vurumu. Gülbin'in ailesi ise, birinci ve ikinci kümeye eklenmiş durumda. Hâl böyle olduğunda "memleket"i anlatırken Kürt sorununa geçerken böyle değinmek, bu kimlik sorununu ciddiye almamak anlamına geliyor.

Toparlarsam, sonuçta "Bir Başkadır", "memleket"i laikçi kemalistlerle/tutucu dindarlar arasında yaşam tarzı konusunda yürüyen "kimlikler arası bir kültür savaşı" üzerinden anlatıyor.

Ve bunu iyi de yapıyor.

Ancak ülkelerimizde de bütün dünyada olduğu gibi, değişik kimlikler üzerinden kültür, yaşam tarzı vb. konusunda yürüyen mücadelelerin yanında ve onun da üzerinde toplumun sınıflara bölünmüş olduğu olgusu ve bu temelde yürüyen sınıf mücadeleleri de var. "Bir Başkadır"ın memleket anlatısında sınıf çatışmasından eser yok.

Evet, sınıf mücadelesi bugün geri seviyede. İşçi sınıfı kendiliğinden sınıf olma durumundan, kendisi için sınıf olma durumuna geçme konusunda çok geride. Bu fakat memleket anlatısında bütün toplumu kimlik/kültür çatışması üzerinden açıklamaya çalışmanın gerekçesi olamaz, olmamalı.

Burada söylediklerim, Orkun Oya'ya neden böyle yaptın/ya da yapmadın eleştirisi değil. Hayır, proletaryanın bakış açısı ile memleket anlatısı yapmak isteyenlere öneriler.

9 Aralık 2020 ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

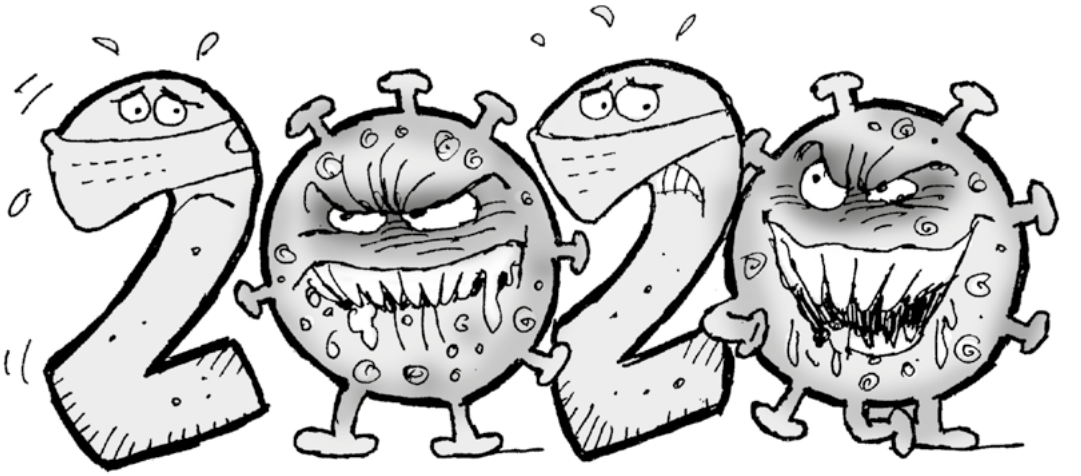

GÜLE GÜLE!

HOŞGELDİN!

tan doğan

geçkin

ölmeden *kusmalı biraz ‘hayat’a*
‘hayvanın tarihi’ ne kadar *dertli*
bir damlacık ‘su’ya kanmak pek güzel
akla takılacak *bir şey yok*
tanrı sâhiden mi yalancı
hüzün yüklü bir iç*‘in’* dış’ı da ne ki
kumru kadar kaldım *aşk* deyu deyu
buğdaylığım hep kıskanır ‘esmer’i
‘en eski zaman’ hâlâ çocuk merâkım
dağ’dan söz açmayın ‘kum’ varken
hadsizdir *isyân* ve de hesapsız
yalnızca ‘kader’ mi yalnızlığı ‘insan’ın
ezberimde bir tek şi’r*im yok*
alığa geçerken balık zorlanmış *belli*
her rüyamda büyüyor *bir dal ve bir it*
dünya’ya mı dâhil acep mer-di-ven
coğrafyam da cebirim kadar *kıt*
kalsın dilinde dilim herhep *suspus*
tam diyecektim ki â*n* anamadan geçti
yürüyen ‘yabancı’dır ‘yol’a ve ‘yön’e
dize dize kullanıyor *sanki ‘ben’i* şeytan
‘ses’in bittiğini duyacak mıyız
‘sır’rın gizlenmesine *alıştık* mı ne
‘yüz’ünle uyuyup-uyanmak ne şans
günden güne unutur gibiyim ‘yok’luğu
mor’u da gri denli terk etmek lâzım
otuz üç kere inanıyorum ‘üç’e
sevişirken sonsuzluk *sonra ‘hiç’*
kaç *tohum* taşıyor kim bilir ‘ruh’um
bir başka sefere kalmaz *mutluluk*
‘elma’dan çok çekirdeği *hoş*
‘bulut’ denli *hafif* bir dost yok
göze almadığım *toz* kaldı mı
neden *nokta* ‘çizgi’den güzel geliyor *bana*
“gölge” deyip geçmeyin bin bir hâli var
“çıplak” adlı *mekân* nerede saklı
cehennem aslında *kan* döken her yer
ölümsüzlük gibi bir şeydir ‘ev’
ölmeden *susmalı biraz ‘hayat’a*

Banksy, "Show Me The Monet" ("Bana Monet'yi Göster"), 2005, tuval üzerine yağlı boya, 143,1 x 143,4 cm.